قد جاءکم بصائر من ربکم فمن ابصر فلنفسہ ومن عمی فعلیہا

للہ الحمد ہر آن چیز کہ خاطر میخواست + آخر آمد زپس پردہ تقدیر پدید

(یعنی)

بامداد الٰہی وطفیل حضرت رسالت پناہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

دفتر سوم مکتوبات

جناب حضرت خواجہ محمد معصوم قدس سرہ خلف الرشید عالیجناب حضرت

امام ربانی مجدد الف ثانی قدس سرہ السامی

بطرز جدید وآئین غریب باہتمام وتصحیح خاکسار نور احمد عفا عنہ پسروری ثم امرتسری

در مطبع ریاض ہند امرتسر حلیۂ انطباع پوشیدہ بر منصۂ ظہور جلوہ گر گردید و کرمۂ

بار اول تعداد جلد ۱۵۰۰

BRA

فهرست جدید کتاب مستطاب جلد ثالث از مکاتیب خواجه محمد معصوم سرهندی قدس سره

مثل کلمة طیبة کشجرة طیبة اصلها ثابت وفرعها فی السماء

للہ الحمد ہر آن چیز کہ خاطر میخواست ۔ آخر آمد زپس پردۂ تقدیر پدید

اعنی

بفضل رحمانی و امداد یزدانی

دفتر سوم
از
مکتوبات

حضرت خواجہ محمد معصوم قدس سرہ

بآئین نوی

باہتمام و تصحیح خاکسار نور احمد عفا اللہ عنہ پسروری ثم امرتسری

در مطبع ربانی امرتسر باہتمام شیخ عبدالعزیز مینیجر و پرنٹر مطبوع گردید

PE12168
M.A.LIBRARY, A.M.U.

بامداد یزدانی و فضل رحمانی

حسبنا الله ونعم الوکیل

جلد ثالث مکتوبات معصومیه جمع کرده حاجی محمد عاشور البخاری الحسینی

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العلمین اکمل الحمد علی کل حال والصلوة والسلام الاتمان الاکملان علی سید المرسلین وخاتم النبیین کلما ذکره الذاکرون و کلما غفل عن ذکره الغافلون ۰ اللهم صل علیه وآله وسائر النبیین وآل کل وسائر الصالحین نهایة ماینبغی ان یسئله السائلون ۰ اما بعد عرض میدارد اضعف عباد الله الباری حاجی محمد عاشور بن حاجی میرزا محمد البخاری الحسینی غفر الله تعالی ذنوبهما واحسن الله سبحانه عاقبتهما که این لآلی منثوره که از رشحات سحاب فضل وموهبت در صدف باطن صدق جمع آمده وجواهر بیست منثوره که از قعر بحر حکمت وهدایت بساحل نطق افتاده

---

۱ قوله الاتمان ... علی الضمیر المجرور فی قوله علیه بدون اعادة الجار کما هو مذهب الکوفیین ۱۲

۲ بفتح میم وکسر ها وفتح مهمله بمعنی بخشش ۱۲ ۳ بفتحتین خانه مروارید ۱۲ ۴ ... آبها سنگ چکیده ابر ۱۲

نظم
بنام ایزد چه خرّم نوبهاریست / که زو باغ ارم را خارخاریست
هزاران تازه گل در وے شگفته / دو صد نرگس بخواب ناز خفته
خط مشکین او بر لوح کافور / چو در پائے درختان سایهٔ نور
هر آن حرفے که در وے چشم وارست / ز معنی موج زن صد چشمه سارست
درونش همچو غنچه از ورق پر / بقیمت هر ورق زان یک طبق دُر
زیکرنگی همه هم روے و هم پشت / گر ایشان را نهد کس بر لب انگشت
بتقریر لطافت لب کشایند / هزاران گوهر معنی نمایند
گهے اسرار قرآن باز گویند / گه از قول پیمبر راز گویند
گهے باشند چون صافی درونان / بانوار حقائق رهنمونان
گهے آرند در سطے عبارت / ز رحمتهائے ربّانی بشارت

مِنْ کَلَامِ الْاِمَامِ الْهُمَامِ هَادِی الْاَنَامِ قِبْلَةِ الْاَبْدَالِ وَالْاَوْتَادِ مَرْجِعِ الْاَقْطَابِ وَالْاَفْرَادِ سُلْطَانِ الْعَارِفِیْنَ سَنَدِ الْمُحَقِّقِیْنَ مَلَاذِ الْعَالَمِیْنَ عَیْنِ الْعَابِدِیْنَ بُرْهَانِ الْمِلَّةِ وَالدِّیْنِ قُدْوَةِ الْعُلَمَاءِ الرَّاسِخِیْنَ وَاقِفِ اَسْرَارِ الْمُتَشَابِهَاتِ مُظْهِرِ رُمُوْزَاتِ الْمُقَطَّعَاتِ الْفَارُوْقِیِّ النَّسَبِ مُحَمَّدِیِّ الْحَسَبِ شَیْخِ الْاِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِیْنَ شَیْخِنَا وَاِمَامِنَا الشَّیْخِ مُحَمَّدِ نِ الْمَعْصُوْمِ مَدَّ اللّٰهُ تَعَالٰی ظِلَّ

۱ قوله بنام ایزد یعنی بمدد نام پاک حق جل و علا یا قسم بنام وے سبحانه که این لآلی منثوره و جواهر منثوره چه خرّم نو بهاریست الخ و مراد ازان مکاتیب معصومیه است رضی الله عن صاحبها ۱۲

۲ قوله خارخار یعنی تردد و تفکر و اندیشهٔ طبیعت برائے امر مرغوب و غیر مرغوب - از برهان و بهار عجم ۱۲ غیاث

۳ قوله سار این لفظ برائے کثرت آمده چون کوهسار و شاخسار و بمعنی مثل و مانند چون دیوسار و خاکسار و بمعنی جا چون نمکسار و بمعنی شتر چون ساربان ۱۲ غیاث اللغات ۴ یعنی همه کمال در کمال و خوبی در خوبی ست جائے انگشت نهادن نیست حتے که پشت و درنگ روست ۱۲ ۵ بیان لآلی و جواهر ۱۲

۶ اوائل سور قرآنی ۱۲

ارشاده علی مفارق العالمین وساعد المسلمین من بحار برکاته الی یوم الدین **قطعه**

بخت نشانی ز سر افگندگی ‌ ‌ ‌ تاج سرش خاک در بندگی

جیب دلش مشرق انوار غیب ‌ ‌ ‌ نور بکف کرده چو موسی ز جیب

زندگی دل چو مسیح از دمش ‌ ‌ ‌ سبزهٔ جان چون خضر از مقدمش

طلعت او نور سعادت فشان ‌ ‌ ‌ خلعت او دامن دولت کشان

صحبتش اکسیر مس هر وجود ‌ ‌ ‌ همتش ایثار کن بحر جود

ابن الامام الربانی المجدد للالف الثانی کاشف اسرار السبع المثانی خازن کنوز الهدایة قاسم معدن الرحمة معراج الوصول منهاج القبول المتحقق باسرار المحبة والمحبوبیة الذاتیة المستسعد بمناصب الخلافة والقیومیة سیدنا وقبلتنا الشیخ احمد ابن الشیخ عبد الاحد قدس الله تعالی سرهما وافاض علینا وعلی العالمین برکاتهما **قطعه**

رخ او مطلع صبح صباحت ‌ ‌ ‌ لب او گوهر کان ملاحت

جمال یکون ان در پیش او گم ‌ ‌ ‌ چنان کز پرتو خورشید انجم

مهی بود از سپهر آشنائی ‌ ‌ ‌ وز او کون و مکان را روشنائی

نه مه سهیات روشن آفتابی ‌ ‌ ‌ که از وی بر فلک افتاده تابی

چه میگویم چه جای آفتاب است ‌ ‌ ‌ که رخشان چشمه اش آنجا سراب است

مقدس نورے از قید چه و چون + سر از جلباب چون آورده بیرون + اگرچه این ذرهٔ احقر را لیاقت جمع آوری انوار این خورشید انور نبوده اما از غایت کرم و مهربانی که آن قبلهٔ دو جهانی دربارهٔ این غریب مرحمت داشتند و اکثرے بنقل این آیات باهرات که هر یک از ان درّیست از دریاے هویت سرافراز میگردانیدند -

رباعی

من بے تو دمے قرار نتوانم کرد ‌ ‌ ‌ احسان ترا شمار نتوانم کرد

ف۱ اما بالجر بدل من الامام الهمام او الشیخ محمد المعصوم او النصب مفعول لاعنی المقدر او الرفع خبر المحذوف یعنی هو ۱۲ ف۲ القران او الفاتحة ۱۲ ف۳ بالفتح جمع نجم بمعنی ستاره ۱۲ ف۴ اضراب ست از ماقبل خود ۱۲ ف۵ اسم فعل ست یعنی بلیه شد یعنی تا سف وتحیر وتعجب مستعمل ست ۱۲ ف۶ یعنی از قید کم وکیف ۱۲ ف۷ وجه اول از برائے تصدیق جمع آوری ۱۲

گر بر تنِ من زبان شود ہر موئے — یک شکرِ تو از ہزار نتوانم کرد

دیگر بحسبِ اشارۂ صاحب و صاحبزادۂ جہان شیخ بحر العرفان نورِ حدیقۃ الانس والجان مظہرِ آیاتِ الرحمٰن واصلِ من عرفَ اللہ طالَ اللسان واقفِ اسرارِ مقطعاتِ القرآن[1] شفیعِ دخولِ الجنان مخدوم و مخدوم زادۂ ارجمند حضرتِ خواجہ محمد نقشبند **قطعہ**

ای قدِ تو سروِ چمنِ دلجوئی — از سر تا بقدم لطافت و نیکوئی

از رشتۂ جان دوختہ استادِ ازل — بر سروِ قدِ تو جامۂ نیکوئی

بتاریخ سنہ یکہزار و ہفتاد و سہ[2] کہ از لفظِ مکاتیباتِ قطبِ زمان ظاہر و ہویدا[3] است متصدی جمع آن گردید **بیت**

زہے خجستہ کتابے کزان سپہرِ علا — بسالکِ رہِ حق نجمِ رہنما آمد

کتاب نے کہ زلالے ز لطفِ سبحانی — چو آبِ خضر بقا بخش و جانفزا آمد

چو خواستم ز دل خود حسابِ تاریخش — مکاتیباتِ قطبِ زمان ندا آمد[4]

بیت اگر ہر موئے من گردد زبانے — ز تو رانم بہر یک داستانے

نیارم گو ہر شکرِ تو سفتن — سرِ موئے ز احسانِ تو گفتن

شاید کہ بعنایتِ یکتائے بے ہمتائے جل و علا این فائدۂ تام و مائدۂ[5] عام منظورِ نظرِ صاحبدلان شود و مقبولِ خاطرِ مقبلان گردد و جامع را در وقتِ خوش بدعا امداد فرمایند اللہ تبارک و تعالیٰ طالبانِ صادق را از موائدِ این فوائد بہرہ مند سازد و این حقیر را بتوسلِ این خدمتِ جلیل القدر سعادتمند دارد بحقِ النبی الامی وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات والبرکات والتحیات العُلےٰ

---

[1] حروف اوائل السور القرآنیہ نحو ن ق حم الم وغیرہا ۱۲ [2] یعنی ۱۰۷۳ [3] م ۴۰ ‐ ک ۲۰ ‐ ا ۱ ‐ ت ۴۰۰ ‐ ب ۲ ‐ ا ۱ ‐ ت ۴۰۰ ‐ ق ۱۰۰ ‐ ط ۹ ‐ ب ۲ ‐ ز ۷ ‐ م ۴۰ ‐ ا ۱ ‐ ن ۵۰ } ۱۰۷۳ ۔ سنہ ۱۰۷۳ یعنی این ذرۂ احقر بنابراین دو وجہ وجیہ ۱۲ [4] وزن این مصرعہ تاریخیہ بحسب قواعد عروض درست نمیگردد شاید کہ حرفے ساقط گشتہ بسبب سہو کاتب فلیتامل ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالےٰ
[5] قولہ مائدہ بکسر حرف سوم کہ ہمزہ است یعنی خوان پُر از طعام و نعمت ۱۲ غیاث اللغات

مکتوب اوّل (۱)

بہ برادرِ بزرگ خود قدوۃ الکاملین امام العارفین زبدۃ العلماء الراسخین الوارث الکامل والتابع البالغ مُظہرِ[۱] اسرارِ الرّبّ المجید حضرت شیخ محمد سعید قدّس اللہ سرّہ الاقدس در ذکر لوازمِ شوق و محبّت بموجبِ حدیثِ شریف[۲] مَنْ اَحَبَّ اَخَاہُ فَلْیُعْلِمْ اِیَّاہُ مع اشارۃٍ اجمالیّۃٍ اِلٰی حقیقۃِ الوصل بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مصراع آمد از ان جناب صحیفہ بسوئے من ✤ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ اَذْھَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ✤ بعد از تقدیم مراسمِ عقیدت و نیاز معروض میدارد عنایت نامۂ نامی و ملاطفۂ گرامی کہ از کمالِ کرم و مہربانی مصحوبِ مُلّا طاہر نامزدِ این مسکینِ بے تسکین فرمودہ بودند بورودِ آن مستعد گردید از راہِ تلطّف و مخلص پروری مقدّماتِ شوق آمیز و فقرہائے عشق انگیز اندراج یافتہ بود مطالعۂ آن آتشِ مشتاقان را مضاعف ساخت و شعلۂ شوق اینان را سر بلند گردانید مصراع آب و آتش را دہد شد ہمچو نفط[۳] ✤ بلے لطفِ معشوق در رنگِ استغنائے او عشق آمیز و آتش انگیز ست حالتِ سوختہ مشتاقان را این مصراعِ ہندی بیان مینماید

۱؎ قولہ مظہر ظرف ست از ظہور یا اسم فاعل از اظہار ۱۲ ۲؎ ونظم الحدیث علی ما فی المشکوۃ من روایۃ ابی داؤد والترمذی ھکذا ـ عن المقدام بن معدیکرب عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اذا احبّ الرجلُ اخاہ فلیخبرہ انہ یحبّہ یعنی چون دوست دارد مردے برادرِ خود مسلمانے را پس باید کہ خبر کند آن مرد آن برادرِ خود مسلمانے را کہ وے دوست میدارد اورا ـ وفی الحصن الحصین واذا احبّ اخاہ فلیُعلمہ ذلک ۱۲

۳؎ نفط بالکسر و بالفتح روغنے ست کہ از زمین میجوشد و مجازًا باروت را نیز گویند ۱۲

مصراع چونے کی سی کانکری جب چھڑکون تب آگ + عاشق مسکین را نہ تاب عتاب ونہ طاقت عنایت ونہ برداشت قہر ونہ یارائے مہر مصراع کہ وصل از ہجر باشد جان ستان تر + حدیث نفیس لَوْ کَشَفَهُ لَاَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهٰى اِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ شاہد این معنی ست بیت گیرم کہ بغم خانۂ ما یار خرامد عمر کو حوصلہ و طاقت دیدار کہ دارد + بلے لَا يَحْمِلُ عَطَايَا الْمَلِكِ اِلَّا مَطَايَاهُ ہستی عاشق تا درمیان ست مورد صد بلاست صلاح او در نیستی ست و فلاح او در ترک ہستی نامراد ترے از کمن معلوم نیست کہ کسے باشد کمال در حق او نفی کمال ست و خیریت در سلب خیریت شخصے کہ کمال او در نفی کمال بود و صلاح او در نیستی از کمال مولائے خود چہ خبر داشتہ باشد و بجمال و ہستی او چگونہ اعلام نماید مگر آنکہ بدام نیستی صید ہستی نماید و بوجود موہوب موجود گردد فصح کَوْنُ الْعَارِفِ هُوَ الْمَعْرُوْفُ وَالْوَاجِدِ هُوَ الْمَوْجُوْدُ دراز نفسی رفت ۵۵ بندہ باید کہ حد خود داند اظہار انتظار آمدن این مسکین فرمودہ اند مصراع از دوست یک اشارہ از ما بسر دویدن سعادت فقیریست کہ در خدمت برسد و از برکات صحبت کثیر البہجت مستفید و مستسعد گردد

---

۵۱ یعنی دل عاشق در رنگ چونہ بے آب رسیدہ است چون بر آن آب پاشیدہ شود ہمان وقت برنگ آتش مے برآید ۱۲ ۵۲ قولہ مسکین را الخ بدانکہ در بعض نسخ لفظ را موجود نیست اما پس از لفظ عتاب و لفظ قہر لفظ دارد بوش موجود ست فافہم ۱۲ ۵۳ قولہ لو کشفہ الخ اولش حجابہ النور وہذا قطعۃ من حدیث طویل رواہ مسلم یعنی پردہ حق سبحانہ وتعالے نورست اگر برداشتے این پردہ را ہر آئینہ بسوختے انوار ذات وے ہر چیزے را کہ بنہایت رسیدہ است بسوئے آن چیز بصر وے تعالی کہ خلق وے باشند بیت ہست از پس پردہ گفتگوئے من و تو + چون پردہ برافتد نہ تو مانی ونہ من + ۵۴ یعنی نتواند کہ بردارد بخششہائے شاہ را مگر شتران بار بردار شاہ ۱۲ ۵۵ یعنی کلام بطول انجامید ۱۲ ۵۶ بالفتح شادمانی و تازگی و زیبائی و خوبی ۱۲ غیاث اللغات

عاشق مسکین رانہ تاب عتاب دارد ونہ طاقت عنایت ونہ برداشت قہر دارد ونہ یارا مہر نسخہ
پیہ برد نسخہ
رنج یکون نسخہ
مصرع نسخہ
بودند نسخہ

مکتوب دوم (۲)

بمخدوم زاده گرامی شیخ عبدالاحد در بیان آنکه افضلیت دائر ست میان عالمِ خلق و عالمِ امر لیکن فضلِ کُلّی مر عالمِ خلق راست و در شرح عبارت حضرت مجدد الفِ ثانی رضی اللّٰه تعالیٰ عنه که در مکتوبے واقع شده است که در تکمیل[1] و دعوت[2] محبت آنسرور علیه الصلوٰة والسلام بر محبت حق جلّ و علا[3] غالب میشود و در آنکه آنچه حضرت خواجه بزرگ قُدِّسَ سِرُّهٗ فرموده اند که مقصود از سیر و سلوک آنست که استدلالی کشفی گردد و اجمالی تفصیلی گردد نسبت بارباب جهل چگونه راست آید و در بیان آنکه عروج حقیقت محمدی از مقام خود و رسیدن آن بحقیقت احمدی بچه معنی ست و ما یناسب ذٰلک. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بعد الحمد والصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب رسیده سبب مسرت گردید اللّٰه تعالیٰ بعافیت و استقامت داراد و ابواب فتوح همواره مفتوح بود بمنّه و کمال کرمه نوشته بودید که در مکاتیب حضرت مجدد الف ثانی رض واقع شده است که عالمِ خلق افضل از عالمِ امر و در جائے دیگر نوشته اند که ولایت احمدی فوق ولایت محمدی ست چه در اسم احمد یک طوق عبودیت ست و در اسم محمد دو طوق پس اوّل بتقدم[4] بحضرت اطلاق نزدیک تر ست و نیز در مکاتیب شریف آمده است که ولایت احمدی بعالم امر تعلّق دارد و ولایت محمدی علیٰ صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة بعالم خلق از اینجا تفوق عالم امر بر عالم خلق مفهوم میشود وجه توفیق چیست سعادت آثارا

---

[1] یعنی در مرتبهٔ ارشاد و تبلیغ ۱۲ [2] یعنی دعوت خلق بحق جل و علا ۱۲ [3] یعنی ذات حق جل و علا ۱۲ [4] و تفوق مستلزم ست مر افضلیت را پس افضلیت عالم امر بر عالم خلق لازم آمد و قول ثانی منافی قول اوّل گشت پس وجه توفیق چیست ۱۲

نسخه: دویم — مقصود — دارد — بودند — باشد

تفوق[1] دلالت بر افضلیت ندارد و روا ست که مکانِ طبیعی یکے فوق از دیگرے بود و آن دیگر با وجودِ اسفلیتِ مکانِ طبیعی او افضل بود در رنگِ ملک که باعتبارِ حیزِ طبیعی فوقِ انس ست این بر زمین ست و او بر فلک این در ولایتِ صغری و کبری ست و او در ولایتِ علیا مع ذلک فضل انس راست پس هیچ تدافع[2] نبود حقیقتِ معامله آنست که عالمِ امر را بر خلق تفوق ست و بالذات اقرب ست بعالمِ قدس و عالمِ خلق چون مزکے و مطهر گردد و بکمالِ خود برسد از عالمِ امر بالا رود و جائے برسد که عروجِ عالمِ امر هم آنجا نرسد پس باعتبارِ حال و حیزِ طبیعی تفوق مر عالمِ امر راست و باعتبارِ عروج و مآل فضل مر عالمِ خلق راست و بملاحظهٔ این دو اعتبار[3] حکمِ تفوق و فضیلت میان این هر دو عالم[4] دائر میشود بے تدافع لیکن فضلِ کلی[5] عالمِ خلق راست چه مدارِ فضل بر قربست و قربے که عالمِ خلق راست بعد از کمال عالمِ امر را نیست هرچند بکمالِ خود برسد اگر گویند که مربی عالمِ امر ولایتِ احمدی است و این ولایت را فضل ست بر ولایتِ محمدی که مربی عالمِ خلق ست او علیه و علی آله الصلوة والسلام چه او را تفوق ست و اقربیت بحضرتِ ذات تعالی پس عالمِ امر افضل بود باعتبارِ فضلِ مربی گوئیم که تفوق دلیلِ فضیلت نیست کما مر و بر تقدیرِ تسلیم فضیلتے که از راهِ مربی باشد مستلزمِ فضیلتِ کلی نیست فضل من بعض الوجوه هم کفایت میکند و شک نیست که عالمِ امر را بچندین وجه فضل ست بر عالمِ خلق هرچند معامله فضلِ کلی[6] بر عکس ست پرسیده بودند که در مکتوبے از مکتوباتِ جلدِ اول واقع شده است که در تکمیل و دعوت محبتِ آن سرور علیه و علی آله الصلوة والسلام بر محبتِ حق جل و علا غالب

[1] یعنی تفوق عالم امر بر عالم خلق که مفهوم کلام حضرت مجدد ست مسلم ست اما تفوق چیزے دلالت بر افضلیت آن ندارد چنانچه مزعوم سائل ست چه روا ست که مکان الخ ۱۲ [2] میان دو قول حضرت مجدد رض ۱۲ [3] یعنی اعتبار حال و اعتبار مآل ۱۲ [4] یعنی عالم امر و عالم خلق ۱۲ [5] یعنی مجموع خوبیهائے عالم خلق من حیث المجموع بر مجموع خوبیهائے عالم امر راجح ست و افزون ۱۲ [6] یعنی فضل کلی مر عالم خلق راست ۱۲

میشود بچه معنی ست مدعا آنکه این سخن در رنگِ آن سخن ست که در رسالهٔ مبدا و معاد
آنحضرت برنگاشته اند و از غلبهٔ محبتِ آن سرور علیه و علی آله الصلوٰة والسلام
خبر داده اند که حق سبحانه و تعالیٰ را بواسطهٔ آن دوست میدارم که ربِّ محمد ست
صلی الله علیه و آله و سلم و حلِ آنرا همانجا فرموده اند بآن رساله رجوع نمایند نوشته اند
که محبت و معرفت در مرتبهٔ صفات ست و بس در مرتبهٔ ذاتِ تعالیٰ این قسم محبت
را گنجایش نیست[1] الخ اگر گویند که مغلوبیت تقاضائے اصلِ محبت میکند و در مرتبهٔ
ذات که مرتبهٔ سقوطِ نسب و اعتبارات ست هرگاه نسبت محبت ساقط باشد باید که
محبت مغلوب هم نباشد گوئیم در وقتِ عروج که هنگام استهلاک ست نسبت محبت
در رنگِ سائرِ نسب ساقط ست لیکن زمانِ نزول که زمانِ شعور ست و تخلق اگر
محبت نسبی و بواسطهٔ علاقه پیدا شود گنجایش دارد چنانچه بعلاقهٔ آنکه مثلاً رب
محمد ست صلی الله علیه و آله و سلم و مانندِ آن ایشان پرسیده بودند که حضرت ایشان
نوشته اند و نیز از حضرت خواجهٔ بزرگ منقول ست که مقصود از سیر و سلوک آنست
که استدلالی کشفی شود و اجمالی تفصیلی گردد این قول نسبت باهلِ کشف و اربابِ علم راست
مے آید اما اربابِ جهل که از کشف و فهمِ تفصیلی بهره ندارند نسبت بآنها چگونه راست
آید و این مرقوم چه چیز طلب نمایند مدعا آنکه این قول نسبت بهمه راست ست و مطلق
نفسِ امر لیکن کسے که بمطلب نرسد گناهِ قول چیست یا آنکه گوئیم که حکم نمودن که
اربابِ جهل مطلقاً از کشف و تفصیل بهره ندارند در حیزِ منع ست چه هرکه از ایشان
بکمال رسیده است باطن او از حجب برآمده ست و کشف عطا و ادراکِ بسیط

[1] جمیع نسب را از ان مرتبه کوتهی ست آنجا همه حیرت ست یا جهل بلکه بذوق نفی محبت دران مرتبه میکند و هیچ و جیهے خود را شایان محبت او نمیداند محبت ذاتی که گفته اند مراد ازان ذات احدیت نیست بلکه ذات باعتبار بعضے از اعتبارات ذات ست ۱۲ مبدا و معاد

چنانکه
نقشبند
تفصیل
باشد

حاصل نموده است که از رقیت ماسوای محرر گشته است و بفنا و بقا رسیده گفته
اند تا نیابی نرسی و یافت عین کشف و شهود است و از تحقیق استدلال و اجمال
برآمده است و بر تقدیر تسلیم آنکه کشف و شهود ورای معرفت و یافت ست گویم که
این قول موجب حصر نیست که غیر این مقصد از سیر و سلوک نیست چه معرفت الله
مقصد اسنی ست از سیر و سلوک و آنچه درین قول[1] مذکورست نیز از مقاصد ست
بعضی را حاصل شود و بعضی را نے لیکن حصول معرفت همه را ناگزیرست که ولایت خاصه
بے آن صورت پذیر نیست و بر این تقدیر اگر حصر گوییم حصر اضافی خواهد بود نسبت
بآنچه در اذهان عوام نقش بسته است که مقصود از سیر و سلوک طریقه صوفیه مشاهده الوان
و انوار غیبی ست و کشف احوال مخلوقات و ظهور خوارق و کرامات بنا بران فرموده که
مقصود از آن تکمیل ایمان ست نه تماشای صور غیبیه که داخل عبث ست خوش گفت بیت

کرامات تو اندر حق پرستی ست ❖ جز این کبر و ریا و عجب و هستی ست

یعنی چیزے را که کرامت خیال کرده از کشف و خوارق عادات کرامت نیست کرامت
حقیقی مقصود آنست که حق پرست باشی و از دقائق شرک برآئی و بمعرفت راه یابی
و فنا و نیستی حاصل کنی که کمال انسانی منحصر در آنست و هرگاه خواهی که اظهار کرامت
خرق عادت نمائی و خلق را معتقد خود گردانی و ازین راه از مردم امتیاز پیدا کنی هرآینه
کبر و ریا و عجب و هستی پیدا آید و از قرب حضرت بعید افتد و از معرفت بے نصیبی حاصل آید
نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا نوشته بودند که این قول نسبت
بهرسه[5] فریق ست یا خاص بمبتدی و متوسط سعادت اطوار این قول[6] نسبت بمنتهی ست
و استدلالی کشفی شدن و اجمالی تفصیلی گشتن شعار منتهی ست مبتدی و متوسط
ازین کمال دور افتاده اند نوشته بودند که چون حقیقت محمدی از مقام خود عروج فرموده

---

[1] یعنی قول حضرت ایشان قول حضرت خواجه بزرگ ۱۲ [5] یعنی مبتدی متوسط و منتهی ۱۲ [6] یعنی قول سابق حضرت ایشان و حضرت خواجه بزرگ ۱۲

بحقیقتِ احمدی متحد شد و آن مقام[1] خالی ماند پس باید که وصول درین ایام الی یوم
القیام بحقیقتِ محمدی محال باشد لکونہا[2] معدومۃً و ہیچ مقامے حائلِ حقیقتِ
موسوی که محبّیتِ صرف ست و حقیقتِ احمدی که محبوبیتِ بحت ست نباشد[3] و
موجود جز محبّیت و محبوبیتِ خالصین نبود و مرکزِ بے دائرہ میباید که متحقق باشد و این
بحسبِ صورت محال ست[4] و میباید که محمدی المشرب در جهان پیدا نشود که ولایتِ
محمدی موجود نیست تا واصلِ آن گردد و ندانند که حضرت ایشان قدس الله تعالی سره
در مکتوب دویست و نہم از جلدِ اول تصریح کرده اند که مراد از حقیقتِ احمدی و حقیقتِ محمدی
درینجا تعینِ امکانی خلق و امر اوست علیه و علی آله الصلوة والسلام نه تعینِ
وجوبی که تعینِ امکانی او ظلِّ آنست چه عروجِ تعینِ وجوبی را معنے نیست و متحد
گشتن بآن تعین معقول نه تمّ کلامه[5] برین تقدیر همه شبهات هباءً منثوراً میگردد چه
منشاءِ شبهات عروجِ تعینِ وجوبی ست و متحد گشتن بآن کما لایخفٰی و لیس[6] فلیس
عجب که بعض کلام را مطالعه کرده اند و بعض را نادیده ایرادِ شبهات مینمایند و بر تقدیرِ
تسلیم گوئیم که لحوقِ ظل باصل موجبِ انعدامِ ظل نیست اینجا تبدلِ صفات ست فنا و
بقا که دو رکنِ ولایت اند آنجا نیز تبدلِ صفات ست سالک بفنا معدوم نمیشود
تبدلِ حقیقت محال ست خلقتم للابد شنیده باشد عجب ست که انعدامِ حقیقت از
کجا فهمیده اند و ابتناءِ شبهات بران نموده زیاده ازین نیست که پیغامبر صلی الله علیه
وآله وسلم ازان حقیقت عروج فرموده بحقیقتِ فوقانی رسیده اند و باوصافِ آن

---

[1] یعنی مقام حقیقت محمدی ۱۲ [2] یعنی بسبب معدوم و مفقود بودن حقیقت محمدی در مقام خود ۱۲ [3] چه حقیقت محمدی حائل بود و آن معدوم شده و منتقل گشته ۱۲ [4] چه مرکز عین نقطه وسط دائره را گویند ۱۲ [5] ای کلام حضرت المجدد قدس سره ۱۲ [6] و چون نیست مراد تعین وجوبی که منشاء شبهات سابقه بود پس نیست و نابود گردید وجود شبهات فافهم ۱۲ [7] یعنی شبهات وارد کنندگان بعض حصص کلام را مطالعه کرده اند بعض حصص دیگر را نادیده ایراد شبهات الخ ۱۲ [8] یعنی شما برائے دوام و ہمیشگی مخلوق شده اید ۱۲

نیز متصف گشته حقیقت سابق برجاست و وصول آن واقع و حیلوله آن بین الحقیقتین برحال و مرکز و دائره برپا بلکه تسمیهٔ آن بحقیقت محمدیه باعتبار ماکان روا ست و آنچه حضرت ایشان نوشته که مقام حقیقت محمدیه خالی ماند نیز دلالت دارد برآنکه آن مقام بعد عروج آنسرور صلی الله علیه و آله وسلم بحال خود ست پس آنچه لوازم اوست از محبوبیت و محبیت و مرکزیت و عدم مرکزیت نیز بحال خویش باشد و هرکه از راه استعداد مناسبت باین مقام دارد محمدی المشرب ست چه این مقام مقام حقیقت مقام محمدی ست والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی ٭

مکتوب (۳) سوم

بمخدوم زادهٔ گرامی شیخ محمد خلیل الله در ذکر بعضے مناقب و مآثر[۵۱] برادر کلان خود امام العارفین قدوة الواصلین واقف اسرار کلام مجید حضرت شیخ محمد سعید[۵۲] که بتقریبے مرقوم گردید نحمده و نصلی علی حبیبه و آله و نسلم از خوردی بار آثار قبول و کرامت از ایشان پیدا[۵۳] بود و از زمان صبا[۵۴] اطوار ولایت و نجابت هویدا در زمان حیات حضرت قطب الولایة خواجه محمد باقی رضی الله عنه ایشان خورد سال بوده اند و بملازمت[۵۵] صوری خواجه نرسیده لیکن خواجه در حق ایشان فرموده بودند که محمد سعید[۵۶] حریف ست از

۵۱ قوله مآثر بمد همزه و کسر ثائے مثلثه آثار و نشانهائے نیک و کارہائے پسندیده ۱۲ ۵۲ فرزند دوم حضرت مجدد قدس سره اند رض ولادت شریف ایشان در حدود سال هزار و پنج هجری شهر شعبان بوده ۱۲ زبدة المقامات ۵۳ بکسر اول بمعنی کودکی ۱۲ ۵۴ بفتح اول اصالت و بزرگواری و گرامی شدن ۱۲ ۵۵ ملاقات ظاهری حضرت خواجه محمد باقی ۱۲ ۵۶ در زبدة المقامات آورده که حضرت ایشان میفرمودند که محمد سعید چهار و پنج ساله بود که روزے رنجوری پیش آمد در غلبات آن ضعف از وے پرسیده شد که چه میخواهی بے اختیار گفت حضرت خواجه را میخواهم من این حرف او را بحضرت خواجه قدس سره عرض کردم فرمودند که محمد سعید شما رندی و حریفی نمود و غایبانه از ما نسبت در ربود ۱۲

حیلولت آن
ی
ی
علیه و علی آله الصلوة والسلام
این
سیوم
گردیده
و هویدا
قطب الاقطاب
قدس سره

کمالات

ماثابانہ نسبت گرفتہ است ع فی المھد ینطق عن سعادۃ جدہ * و تحصیل کمال
ظاہری و باطنی در خدمت والد بزرگوار خود نمودہ اند و در ہفدہ سالگی علوم ظاہرہ
معقولہ و منقولہ را بدرجۂ کمال رسانیدہ اند و در رنگ والد بزرگوار خود بکمال تشرع و
تقوی آراستہ و بمتابعت سنت و عمل بعزیمت پیراستہ لیکن کلام و تواضع تمام و
تفقد ورا ذبا اہتمام و بذل موجود و نفی وجود طریقہ انیقہ ایشان ست قرآن مجید را
بسند عالی تجوید نمودہ اند و در حدیث نبوی علی مصدرہا الصلوۃ والسلام سند جید

فقاہت

و رتبۂ قصوی دارند و در فقہیات دستگاہ علیا حضرت ایشانرا در اکثر اوقات کہ احتیاج
بتحقیق مسئلۂ فقہیہ میشد از ایشان بیان آن میخواستند و گاہے کہ حل مشکلات
مسائل میکردند و راہ خلاصی از بعضے از مضایق مینمودند آنحضرت بسیار خوشوقت میشدند
و دعا در بارۂ ایشان میکردند و در حضور آنحضرت بمراتب کمال و تکمیل رسیدہ بودند و بخلافت
ایشان در آن وقت نیز بتعلیم طریقہ و ارشاد طلبہ میفرمودند و باوجود کمال عقل معاد در عقل
معاش نیز درجۂ کامل دارند چنانچہ حضرت ایشان در اکثر امور مصلحت و مشورہ با ایشان

باطنی

مینمودند و رائے ایشانرا مے پسندیدند و در امور باطن نیز ایشان صاحب سر آنحضرت
بودند و اسرارے با ایشان درمیان مے آوردند کہ کم کسے دران شریک بود و باسرار
غامضہ و معاملات خاصۂ آنحضرت مستبشر و متحقق اند ارباب امراض صوری از توجہ
ایشان شفا میجویند و اصحاب علل معنوی از تصرف ایشان را جمعیت مے پذیرند
بالجملہ ایشان مصداق قول قطب المحققین وارث المرسلین حضرت خواجہ نقشبند قدس سرہ

---

۱ یعنی این کودک در گہوارۂ خود گویاست از سعادت بخت خود یعنی در وے آثار سعادت بخت یعنی نیک بخت بودن موجودست ۱۲ ۲ قولہ انیقہ بروزن صحیفہ بمعنی خوب و عجیب ماخوذ از انق بفتحتین بمعنی شاد شدن و بغایت خوش شدن ۱۲ غیاث ۳ سند جید نیک و خوب باعتبار راویان و استادان ۱۲ ۴ قولہ مشورہ بفتح میم وضم شین و سکون واو و صلاح پرسی و کنگاش و باین معنی بسکون شین و ضم واو نیز آمدہ و بفتح واو بہ ثبوت نمیرسد ۱۲ غیاث اللغات

ستودہ اند کہ فرمودہ اند کہ ما فضلیانیم این نقل در بزرگی ایشان کافی ست کہ مے آرند کہ ایشان در معاملہ مے بینند کہ اصحاب کرام رضی اللہ عنہم وحضرت پیغمبر ما علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام جمع اند وایشان با چندے از یاران حضرت ایشان نیز دران مجلس حاضر اند درین میان اصحاب کرام کاغذے طلب مینمایند کہ بخدمت آنسرور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نامہ نویسند کاغذ حاضر کردند ونامہ نوشتند باین مضمون کہ ایشانان وما یان در عنایت الٰہی جل سلطانہ برابریم وما اینہمہ محن وریاضات شاقہ کشیدیم وایشانان وجہش چیست رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در جواب آن این لفظ قرآنی نوشتہ اند ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَاءُ وَاللّٰہُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ و در تبیین معارف وحقائق وشرح اسرار ودقائق زبان عالی وبیان شافی دارند وچون نزد اہل معنی اعلاے کمالات واظہر کرامات سخن در دقائق ذات وحقائق صفات ست تعالت وتقدست کہ از جوش ذوق وخروش شوق سر بر زدہ است لاجرم از شرح کمالات وبسط کرامات ایشان لب فروبستہ حوالہ بر ملفوظات ومکتوبات ایشان مینماید تا ازین بآن پے برند واز معنی بصورت گرایند + خوش گفت

مصرع

قیاس کن زگلستان من بہار مرا +

مکتوب چہارم (۴)

بفضیر حقیر جامع این مکتوبات قدسی آیات محمد عاشور بخاری در بیان طریق اہل اللہ و خلاصہ سیر وسلوک ایشان وبیان فنائے لطائف عالم امر وبقائے آنہا مفصلاً

ف یعنی این جماعہ کہ خواجہ محمد سعید از ایشانست فافہم ۱۲ ہ یعنی گو اقتیاز شرف صحبت وعدم آن درمیان موجودست وتحقق فافہم ۳ ہ بہمراہی پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم ۱۲ ہ ویؤیدہ حدیث رواہ رزین عن ابی عبیدۃ رض قال یا رسول اللہ احد خیر منا اسلمنا وجاھدنا معک قال نعم قوم یکونون من بعدکم یؤمنون بی ولم یرونی وایضا حدیث رواہ احمد طوبی لمن رآنی وطوبی سبع مرات لمن لم یرنی وآمن بی ۱۲ آخر المشکوٰۃ

و مناسبت لطائف عالم خلق با هر یکے ازین لطائف عالم امر * بسم الله الرحمن الرحیم نحمده و نصلی علی حبیبه و آله و نسلم * بدانند که فنائے قلب عبارت از نسیان ماسوائے اوست سبحانه و عدم خطور غیر بحدے که اگر بتکلف اخطار غیر نماید مخطور نگردد و بقائے آن بچیزے ست که فنائے او از ظهور آن بحصول پیوسته و آن ظهور تجلی فعل حق ست سبحانه بر قلب اگر گویند که بعد از فنا ظهور آن تجلی ست یا بعد از تجلی آن فناست گوئیم که لازم و ملزوم هم اند همان سخن شیخ الاسلام انصاریست قدس سره که تا نیابی نرهی و تا نرهی نیابی ندانم کدام یکے پیش بود گسستن یا پیوستن * چون از ظهور تجلی فعلی قلب فانی گردد و در ان فنا فعل سالک منفی شود و خود را مسلوب الفعل یابد بعد از ان بفعل حق باقی گردد و فعل خود را فعل حق یابد بعد ازین فنائے روح ست و فنائے روح از ظهور تجلی صفات او تعالی بحصول مے پیوندد و بقائے روح نیز بدان صفات قدس بود بعد از ان فنائے سر ست که مفنی آن شیونات و اعتبارات صفاتست و بقائے او بعد از فنائے او بآن شیونات و اعتبارات بود بعد از ان فنائے خفی ست و مفنی آن صفات سلبیه تنزیهیه است و بقائے آن بآن بعد از ان فنائے اخفی ست و مفنی آن مرتبه الیست که کالبرزخ ست میان مرتبه تنزیهی و میان احدیت مجرده و بقائے اخفی بعد از فنا بآن مرتبه مقدسه * چون سیر باینجا رسد درجات ولایت عالم امر بنهایت آید که این لطائف خمسه در مرتبه ولایت بعد از ان اگر فضل الهی مدد فرماید سیر در کمالات لطائف خمسه عالم خلق که نفس انسانی و عناصر اربعه است خواهد افتاد و این لطائف خمسه عالم خلق اصل لطائف خمسه عالم امر اند معامله لطیفه نفس اصل معامله قلب ست و معامله لطیفه باد اصل معامله لطیفه روح ست

باینجا

۱ خطور بالضم گذشتن اندیشه بدل ۱۲ ۲ یعنی ابو اسمٰعیل از اولاد حضرت ابو ایوب انصاری رض که از اکابر محدثین بوده است او گفته که من از سه صد تن حدیث نوشته ام که همه سنی بوده اند ۱۲ ۳ از باد آب آتش خاک ۱۲

و معاملۂ لطیفۂ آب اصل معاملۂ لطیفۂ سر ست و معاملۂ لطیفۂ نار اصل معاملۂ لطیفۂ خفی است و معاملۂ لطیفۂ خاک اصل معاملۂ لطیفۂ اخفی است باید دانست کہ فائدۂ فنا زوالِ صفاتِ بشریہ است و رفعِ شرکِ خفی اگرچہ سر و خفی و اخفی باحکامِ شرعی مکلف نشدہ اند و شرکِ آنہا را در اسلام اعتبارے نمودہ اند لیکن در مرتبہ ولایتِ خاصہ از رفعِ آن شرکِ خفی چارہ نیست و ہرچند آنہا ناز کتر و نورانی تر اند شرکِ آنہا خفی تر ست و رفعِ آن شرک دقیق تر و تواند بود کہ بعضے را فنارِ قلب و روح دست دہد و فنارِ سر نشود و بعضے را فنارِ سر شود و فنارِ دو لطیفہ کہ بعد ازان ست نشود و بفنارِ ہمان لطیفہ قلب و روح و سر اکتفا رود و از اولیا بود لیکن چون فردا حقائق ہر یک ازین لطائف در جلوہ آید آن لطائف کہ درین نشاۂ بدولتِ فنا و بقا مشرف نشدہ اند از ثمرات و نتائجِ مناسبہ آن فنا و بقا فائدۂ کامل نگیرند۔ مَنْ كَانَ فِي هٰذِهٖٓ اَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبِيْلًا ۔ والسلام۔

مکتوب (۵) پنجم

بقاضی عارف کشمیری در شرحِ حدیث اَرْوَاحُهُمْ اَيِ الشُّهَدَاءِ فِيْ اَجْوَافِ طَيْرٍ خُضْرٍ الخ بر طریقۂ علما و صوفیہ مَعَ دَفْعِ الشُّبُهَاتِ الْوَارِدَةِ عَلَيْهِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى مَا اَسْبَغَ مِنْ اَفْضَالِهٖ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى نَبِيِّ

ل یعنی ہر کہ ہست درین دار دنیا کور دے در آخرۃ نیز کور ست۔ واقع ست در سورۂ بنی اسرائیل ۱۲ ۔ ۲ عن ابن عباس ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم قال لاصحابہ انہ لما اصیب اخوانکم یوم احد جعل اللہ ارواحہم فی جوف طیر خضر ترد انہار الجنۃ تاکل من ثمارہا و تاوی الی قنادیل من ذہب معلقۃ فی ظل العرش فلما وجدوا طیب ماکلہم و مشربہم و مقیلہم قالوا من یبلغ اخواننا عنا اننا احیاء فی الجنۃ لئلا یزہدوا فی الجنۃ ولا ینکلوا فی الحرب فقال اللہ انا ابلغہم عنکم فانزل اللہ تعالی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل احیاء عند ربہم یرزقون الی اخر الآیات۔ رواہ ابو داؤد ۱۲ مشکوۃ کتاب الجہاد

الرَّحْمَةِ وَقَائِدِ الْخَيْرِ وَآلِهِ وَعَلٰى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَآلِ كُلٍّ وَسَائِرِ الصَّالِحِينَ نِهَايَةَ سُؤَالِ السَّائِلِينَ وَغَايَةَ أَمَلِ الْآمِلِينَ۔ اللہ سبحانہ وتعالی جناب کمالات دستگاہ فضائل[1] و فواضل پناہ را مشمول عنایاتِ خویش داشتہ بمعارج قرب ترقیاتِ بے اندازہ کرامت فرماید پرسیدہ بودند کہ آنچہ در حدیث آمدہ است کہ ارواح شہدا در اجوافِ طیر خضر اند چہ معنی ست وکدام شرافت ست ارواح کمّل را کہ در جوف جانور باشند مخدوما جواب اول حدیث را با شرح آن ایراد مینمائیم بعد ازان تحریر شبہات کہ ایراد نمودہ اند واجوبہ بہر کدام بگوئیم عَنْ مَسْرُوقٍ[2] تَابِعِيٌّ جَلِيلٌ قَالَ سَأَلْنَا عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ مَسْعُوْدٍ عَنْ هٰذِهِ

---

[1] قولہ فضائل جمع فضیلۃ یعنے اوصاف لازمہ غیر متعدیہ بسوے غیر چنانکہ حسن وذکا وحیا واصالت ونجابت وشرافت وقولہ فواضل جمع فاضلۃ یعنے اوصاف متعدیہ بسوئے غیر چنانچہ عطا وعلم وہنر ۱۲ [2] یعنی مرویست از مسروق کہ تابعیست جلیل القدر از اعلام فقہا گفت مسروق پرسیدیم ما ابن مسعود را از تفسیر این آیت ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل احیاء عند ربہم یرزقون یعنی وگمان مبر آن کسانے را کہ کشتہ شدند در راہ خدا مردہ بلکہ زندگانند نزد پروردگار خود روزی دادہ میشوند۔ تا آخر آیت۔ گفت یعنی ابن مسعود بہ تحقیق پرسیدیم یعنی پیغمبر خدا را از تفسیر این آیت پس فرمود یعنی آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ارواح شان یعنی ارواح کسانیکہ کشتہ شدند در راہ خدا در درون پرندگان سبز ست بدانکہ طیر جمع طائر ست اما بر واحد نیز اطلاق کردہ میشود ولفظ خضر بضم خائے معجمہ وسکون ضاد منقوطہ جمع اخضر ست مراد این ست کہ آفریدہ شود برائے ارواح شہدا بعد ازانکہ مفارقت کرد از ابدان خود جسمہا در اشکال پرندگان تعلق گیرد آن ارواح بآن اجسام وباشد آن اجسام نائب وبدل وعوض از ابدان ایشان بسوئے وے اشارت ست بقول حق تعالی بل احیاء عند ربہم پس ارواح شہدا میرسند بوسیلۂ آن اجسام بسوئے آن چیز کہ خواہش دارند از لذتہائے حسی وبسوئے وے راہ مینماید ترا قول حق عز وجل یُرْزَقُوْن الخ ہست مر آن پرندگان را یا ارواح شہدا را قندیلہا آویختہ شدہ بعرش بمنزلۂ آشیانہائے پرند سیر کنند ومیچرند ومیخورند از بارہائے ولذتہائے بہشت ہر جا کہ میخواہند پستر رجوع میکنند بسوئے آن قندیلہا پس در نگریست بسوئے ایشان پروردگار ایشان نگریستنی بعنایت خاص وتجلی مخصوص پس گفت پروردگار تعالی آیا خواہش دارید چیزے را وہیچ آرزو دارید گفتند چہ چیز خواہیم وچہ آرزو کنیم وحالانکہ ما میچریم از بہشت ہر جا کہ میخواہیم پس کرد پروردگار تعالی آنرا یعنی سوال را با ایشان سہ بار پس ہنگامیکہ دیدند ودانستند کہ ایشان گذاشتہ نمیشوند از خواستن وسوال کردن گفتند اے پروردگار میخواہیم کہ باز گردانی جانہائے ما را در تنہائے ما وما را در دنیا بفرستی تا آنکہ کشتہ شویم در راہ تو وشہید شویم در راہ تو بار دیگر پس چون دید ودانست پروردگار تعالی کہ نیست ایشانرا ہیچ حاجت از جہت حصول ثواب عظیم گذاشتہ شدند۔ روایت نمود این حدیث را مسلم رحمۃ اللہ علیہ ۱۲

الآیۃ ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل احیاء عند ربھم یرزقون
الآیۃ۔ قال ای ابن مسعود انا قد سألنا ای رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
فقال یعنی النبی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم ارواحھم ای ارواح المقتولین فی
سبیل اللہ فی اجواف طیر خضر الطیر جمع طائر ویطلق علی الواحد وخضر
بضم وسکون جمع اخضر ای یخلق لارواحھم بعد ما فارقت ابدانھم ھیاکل
من تلک الھیئۃ تتعلق بھا وتکون خلفا عن ابدانھم والیہ الاشارۃ بقولہ
تعالی بل احیاء عند ربھم فیتوسلون بھا الی نیل ما یشتھون من اللذائذ
الحسیۃ والیہ یرشد قولہ عز وجل یرزقون فرحین بما اتاھم اللہ من فضلہ
لھا ای للطیر او للارواح قنادیل معلقۃ بالعرش بمنزلۃ اوکار الطیر
تسرح ای تسیر وترعی وتتناول من الجنۃ ای من ثمراتھا ولذاتھا حیث
شاءت ثم تأوی ای ترجع الی تلک القنادیل فاطلع الیھم ربھم اطلاعۃ
فقال ھل تشتھون شیئا فقالوا ای شیء نشتھی ونحن نسرح من الجنۃ حیث
شئنا نفعل ذلک ثلث مرات فلما راوا انھم لم یترکوا من ان یسئلوا قالوا یا رب
نرید ان ترد ارواحنا فی اجسادنا حتی نقتل فی سبیلک مرۃ اخری فلما رای
ان لیس لھم حاجۃ ترکوا۔ رواہ مسلم۔ دریں جا دو شبہ ایراد کردہ اند شبہ اول آنکہ
ایں تنزیل وتنقیص ارواح است کہ از ابدان انسانی برآوردہ با بدان حیوانی درآرند (تنزل)
شبہ ثانی آنکہ جماعہ کہ بتناسخ ونقل روح قائلند بایں حدیث تمسک مے آرند جواب ایں
شبہات بچند وجہ است اول آنکہ نہادن ایں ارواح در اجواف طیور برائے احیائے

۱ فی المشکوۃ انا قد سألنا عن ذلک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فقال الخ ۱۲ ۵۲ اشارت
بکریمہ کہ واقع ست در آل عمران وپارہ لن تنالوا یعنی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل احیاء عند ربھم یرزقون
الخ یعنی ومردہ گمان مکن کسانے را کہ کشتہ شدند در راہ خدا بلکہ زندہ اند نزدیک پروردگار خویش روزی دادہ میشوند شادان
بآنچہ عطا کردہ خدا ایشان را از فضل خود الخ ۱۲

ابدانِ آن طیور نیست تا توهّمِ تناسخ پیدا آید بلکه در رنگِ آنست که مروارید یا متاعِ
نفیس را در صندوق بنهند جهتِ تشریف و تکریمِ آن هر چند این ارواح مُحیِ آن ابدان
نباشند امّا روا ست که بتوسّلِ آن ابدان نعم و لذّات فرا گیرند حتّٰی که در بدنِ انسانی (نباشند)
تصرّف میکنند هر چند محیِ انسان نیستند امّا بالم و لذتِ انسان متلذّذ و متألّم (نیستند، متلذذ)
میگردند پس این ابدانِ طیور مر آن ارواح را در رنگِ آلات و مراکب باشند تا بسببِ (میگردد)
آن ابدان هر چه میخواهند در بهشت جائے میگیرند و تفرّج مینمایند و مشاهده میکنند
آنچه در بهشت ست از ازهار و ریاحین و مانندِ آن و مبتهج و ملتذّ گردند از قربِ حق (متلذذ)
جلّ و علا و جوارِ فرشتگانِ مقرّب وجه دوم آنست که گفته اند که میتواند این ارواح
متمثّل میشوند بصورِ طیرِ خضر چنانچه فرشته بصورتِ آدمی متمثّل میشود پس ابدان سوائے (شوند)
ارواح نیستند بلکه ارواح متجسّد اند و مؤیّدِ این توجیه ست آنچه در صحاحِ احادیث (مجسمه)
از طرقِ متعدده وارد شده ست اَرْوَاحُ الشُّهَدَاءِ طَیْرٌ بِیْضٌ وَفِیْ بَعْضِ الطُّرُقِ فِیْ
صُوَرِ طَیْرٍ وَفِیْ بَعْضِهَا اَرْوَاحُ الشُّهَدَاءِ عِنْدَ اللهِ كَطَيْرٍ خُضْرٍ و وجهِ تأییدِ آنکه ظاهرِ
این احادیث بر تمثّلِ این ارواح بصورتِ طیر مطابق مے افتد پس حدیثِ ما نحن فیه
هم بر آن محمول باشد فَاِنَّ الْحَدِیْثَ یُفَسِّرُ بَعْضُهُ بَعْضًا وجهِ سوم آنست که این ابدان (سیم، سیوم)
بر صفتِ ابدانِ انسانیه اند و هر چند بر صورتِ طیر اند لیکن بر صفاتِ طیر نیستند و معتبر (نیستند، صفات)
صفات و معانی ست نه صورت و ظاهر جعفرِ طیّار که دو جناح دارد و طیران مینماید

---

۱ آن چیزها که بران سوار شوند از قسم مواشی و کشتی ۱۲ ۲ شگوفها و نازبوها و گیاه هائے خوشبو و گلهائے غیر سرخ ۱۲

۳ ویؤیده ما فی کتاب الجنائز من المشکوٰة ان رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وسلم قال انما نسمة المؤمن طیر تعلق فی شجر الجنة حتی یرجعه الله فی جسده یوم یبعثه رواه مالک والنسائی والبیهقی ۱۲ ۴ یعنی جعفر بن ابی طالب کنیته ابو عبد الله کان اشبه الناس خَلقا وخُلقا برسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وکان اکبر من علی رض وکان من المهاجرین الاولین هاجر الی ارض الحبشة وقدم منها علی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حین فتح خیبر بعثه الی موتة وقاتل فیها حتی قطعت یداه جمیعا ثم قتل فقال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ان الله ابدله بیدیه جناحین یطیر بهما فی الجنة حیث شاء فمن هنالک قیل له جعفر ذو الجناحین ۱۲ من الاستیعاب ملخصاً .

نتوان گفت که از بدنِ انسانی بر آمده ببدنِ طیر در آمده است و بعید نیست که تسمیهٔ آن
بطیر بسبب انتقال آنهاست از جائے بجائے بر ہیئت طیر نه مشی بر اقدام چنانچه
آدمی در دنیا میگردد و پس هیچ تنزّل و نقص لازم نیاید و گمانِ تناسخ نیز باطل ست چه
این ابدان مقر و الی ارواح نیستند تا مستلزم نفی حشر و نشر گردد چنانچه اهل تناسخ
بآن قائلند بلکه این ابدان تا روزِ حشر ست چنانچه در حدیث دیگر آمده ست حتّٰی
یَرْجِعَهُ اللهُ اِلٰی جَسَدِہٖ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ لِبَعْثِ الْاَجْسَادِ و بعضے گفته اند که تناسخ نزد اهل
تناسخ ردِّ ارواح ست بابدانِ دیگر درین عالم نه در آخرت چه این جماعه منکرِ آخرت و
بهشت و دوزخ اند وجه چهارم آنست که قاضی بیضاوی گفته حیث قال الحدیث
تمثیلٌ لحالِهم وما علیهم من البهجةِ والسعادةِ شبّهت بهجتهم وبهاؤهم و
تمکّنهم من التلذّذ بانواعِ المشتهیات والتبوّء من الجنة حیث یشاؤن وقربهم
من الله تعالٰی وانخراطهم فی عمّار الملأ الاعلی الذین حول عرش الرحمٰن بما اذا
کانوا فی اجوافِ طیرٍ خضرٍ تسرح من الجنة حیث شاءت وتأوی الی قنادیلَ
معلّقةٍ بالعرش وجه خامس آنکه بخاطرِ فاتر این مسکین راه یافته ست آنست که میتواند
که طیرِ خضر کنایه از لطیفهٔ اخفٰی باشد از لطائفِ خمسهٔ عالمِ امر که قلب و روح و سرّ و
خفی و اخفٰی ست و اخفٰی اعلائے لطائفِ عالمِ امر ست و فوقِ همه آن و در شانِ آن
در حدیث قدسی که نقل میکنند آمده ست وَفِی الْاَخْفٰی اَنَا[۱] و تعبیر این لطیفه بطیر
برائے آنست که طیرانِ عالمِ قدس مینماید و از همه آن لطائف بالا میرود وجه اصل او
در مراتب وجوب فوق اصول لطائفِ عالمِ امر ست و خضر بجهت آنکه نورِ اخفٰی را
نورِ سبز قرار داده اند که بهترین رنگهاست و رسیدنِ روح بمقامِ اخفٰی که فوق او ست
بمراتب[۲]

[۱] یعنی حق تعالٰی فرماید که من در لطیفهٔ اخفٰی موجودم چنانکه فرموده و لکن یسعنی قلب عبدی المؤمن ۱۲

[۲] یعنی بدو مرتبه چه فوق روح سر ست و فوق سر خفی ست و فوق آن اخفٰی ۱۲

وطیران آن در ضمن اخفی کمال اوست وباین طیران بجائے میرسد که از اصل خود میگذرد واز استعداد خود ترقی مینماید واز همه آن لطائف بالا میرود وحق جوار یمن فی الاخفی وفی الاخفی انا وارد شده است پیدا میکند خوش گفت بیت

مور مسکین هوسے داشت که در کعبه رسد ✣ دست در پاے کبوتر زد وناگاه رسید

وچون اخفی را این قرب ومنزلت باشد که قنادیل معلقه بالعرش در حق آن توان گفت والروح بعد وصوله فی جوف الاخفی تسرح من جنة القرب والوصال حیث شاءت ثم تاوی الی تلک القنادیل ویعرج الجزئی الی مقام الکلی ویمحو القید فی الاطلاق الماحی للآثار فتکون فی غایة القرب ونهایة الوصال کان الاول اشارة الی قاب قوسین والثانی ایماء الی او ادنی وهذه الحالة تحصل للروح بمصاحبة الاخفی وزوال التعین والاثر من آثار الاخفی ولقد شاهدنا بعض السالکین الذین ولایتهم غیر ولایة الاخفی حصل لهم فی صحبة الشیخ المتحقق بکمالات الاخفی الواصل الی الولایة المحمدیة التی هی ولایة الاخفی کمالات الاخفی وتحقق بجاذبة صحبة الشیخ بتلک الولایة وعرج ببرکة شیخه فوق استعداده خوش گفت بیت

اگرچه این لحظه ممکن کار شب نیست ✣ ز بخت مقبلان این هم عجب نیست

ومما ینبغی ان تعلم انه یجوز ان تحمل کینونة تلک الارواح فی جوف الاخفی وعروجها الی تلک الدرجة العلیا محمولا علی ظاهره وحقیقته ویجوز بناء علی ان الاخفی بمقتضی الحدیث النفیس محل القرب وموطن الوصل ان یکون کنایة عن حصول مراتب القرب لها ووصولها الی درجات الوصل سواء کان بوصولها الی مقام الاخفی وتحققها بکمالاته او بطریق آخر کما لا یخفی علی اربابه فان من کل من اللطائف طریقا موصلا الی المطلوب وان کان الطرق متفاوتة فی الوصول والایصال بتفاوت العلو والسفل الواقع فیما بینهن فان قیل

مُقْتَضٰى قَوْلِهٖ فِي الْاَخْفٰى اَنَا اَنْ يَكُوْنَ الطُّرُقُ كُلُّهَا مُنْتَهِيَةً اِلَى الْاَخْفٰى قُلْنَا الظَّاهِرُ الْمُرَادُ بِقَوْلِهٖ وَفِي الْاَخْفٰى اَنَا وَرَاءَ الْاَخْفٰى اَنَا بِحَيْثُ لَا يَكُوْنُ بَيْنَ الْاَخْفٰى وَبَيْنَ الْمَطْلُوْبِ حَائِلٌ بِخِلَافِ الطُّرُقِ الْاُخَرِ مِنَ اللَّطَائِفِ الْاُخَرِ لِوُجُوْدِ الْحَائِلِ وَالْوَسَائِطِ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْمَطْلُوْبِ عَلٰى مَا يَشْهَدُ بِهِ الذَّوْقُ وَالْوِجْدَانُ * *

مکتوب ششم (۶)

بسلطانِ وقت در ذکرِ مواعظ و ادائے شکرِ نعمتِ امن و امان بموجب مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللّٰهَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ سُبْحَانَكَ مَا اَعْظَمَ شَانَكَ وَاَظْهَرَ بُرْهَانَكَ اَنْتَ الشَّاهِدُ فِي الْعَيْنِ وَلَا يُشَاهِدُكَ الْعَيْنُ فَاَنْتَ اَقْرَبُ اِلَى الشَّيْءِ مِنْ عَيْنِهٖ وَقَدْ حَالَ الْحُجُبُ فِي الْبَيْنِ صَلِّ عَلَى الْهَادِيْ اِلَيْكَ بَعْدَ مَا وَقَبَ غَاسِقُ الْجَهَالَةِ وَارْتَفَعَ ظُلَمُ الضَّلَالَةِ مُحَمَّدٍ اَشْرَفِ الْبَرِيَّةِ وَاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ ذَوِي النُّفُوْسِ الْقُدْسِيَّةِ مَا دَارَتِ الْاَزْمَانُ وَتَسَلْسَلَتِ الْاَسْبَابُ وَالْاَكْوَانُ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رضی اللہ عنہ اَنَّهٗ قَالَ قَدْ اَخَذَ بِيَدِيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فَمَشٰى قَلِيْلًا فَقَالَ يَا مُعَاذُ اُوْصِيْكَ بِتَقْوَى اللّٰهِ تَعَالٰى وَصِدْقِ الْحَدِيْثِ وَوَفَاءِ الْعَهْدِ وَاَدَاءِ الْاَمَانَةِ وَتَرْكِ الْخِيَانَةِ وَرَحْمَةِ الْيَتِيْمِ وَحِفْظِ الْجِوَارِ وَكَظْمِ الْغَيْظِ وَلِيْنِ الْكَلَامِ وَبَذْلِ السَّلَامِ وَلُزُوْمِ الْاِمَامِ وَالتَّفَقُّهِ فِي الْقُرْاٰنِ وَحُبِّ الْاٰخِرَةِ وَالْجَزَعِ مِنَ الْحِسَابِ وَقِصَرِ الْاَمَلِ وَحُسْنِ الْعَمَلِ وَاَنْهَاكَ اَنْ تَشْتِمَ مُسْلِمًا اَوْ تُصَدِّقَ كَاذِبًا اَوْ تُكَذِّبَ صَادِقًا اَوْ تَعْصِيَ اِمَامًا عَادِلًا وَاَنْ تُفْسِدَ فِي الْاَرْضِ يَا مُعَاذُ اُذْكُرِ اللّٰهَ عِنْدَ كُلِّ شَجَرٍ وَحَجَرٍ وَاَحْدِثْ بِكُلِّ ذَنْبٍ تَوْبَةً السِّرَّ بِالسِّرِّ وَالْعَلَانِيَةَ بِالْعَلَانِيَةِ

(حاشیہ: ن وما اظهر — ن في — ن والفقه — ن والملك)

۱ه وبعدم الحيلولة بينهما عبر بالظرف فيتدبر فافهم ۱۲ ۲ه هكذا ورد في الحديث عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم ۱۲ ۳ه تعجب وتعجيب من عظم الشان وظهور البرهان ۱۲ ۴ه قوله السر منصوب على انه بدل كل من التوبة وتفصيل لها يعني احدث الرجوع المخفي في السوء المخفي ۱۲ ۵ه تمسك بظاهر الحديث بعضهم فقالوا لابد للذنب العلاني من التوبة العلانية والمختار عند ارباب الاختيار انه امر استحبابي ۱۲ از حاشیہ حصن حصین

رَوَاهُ الْبَیْهَقِیُّ فِیْ کِتَابِ الزُّهْدِ وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رض قَالَ جَاءَ رَجُلٌ اِلٰی رَسُوْلِ اللّٰهِ
صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فَقَالَ یَا رَسُوْلَ اللّٰهِ کَمْ اَعْفُ عَنِ الْخَادِمِ فَصَمَتَ عَنْهُ
رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ یَا رَسُوْلَ اللّٰهِ کَمْ اَعْفُ عَنِ الْخَادِمِ قَالَ کُلَّ
یَوْمٍ سَبْعِیْنَ مَرَّةً رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِیْ صَحِیْحِهٖ کمترین دعاگویان نیازمند بعرض اشرف اعلی
حضرت سلطان الاسلام ظِلِّ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَی الْاَنَامِ بَاسِطِ مِهَادِ الْعَدْلِ وَالْاِنْصَافِ
هَادِمِ اَسَاسِ الْجَوْرِ وَالْاِعْتِسَافِ ؎ خَلِیْفَةٌ مَلَکَ الْاٰفَاقَ سَطْوَتُهٗ ٭ وَالْحَقُّ کَانَ مَدَاهُ
اَیَّدَ سَلَکَا ٭ یَحُوْمُ حَوْلَ ذُرَاهُ الْعَالَمُوْنَ کَمَا تَرَی الْحَجِیْجَ بِبَیْتِ اللّٰهِ مُعْتَرِکَا ٭ حضرت امیر
الْمُؤْمِنِیْنَ اَنَارَ اللّٰهُ بُرْهَانَهٗ میرساند و اظهار نیازمندی و خاکساری و ادائے شکر و ثنائے
نعمت امن و امان و رونق اسلام و قوّت شعائر آن مینماید و بوظیفهٔ دعائے ازدیاد عمر و
اُبَّهت[1] و ظفر و نصرت که از مدّت مدید بآن اُنس و اُلفت یافته است در زاویهٔ نامرادی
و گوشهٔ شکستگی با جمعے از درویشان اشتغال دارد از آن روئے که این دعا از صمیم قلب ست
و عن ظهر الغیب امید ست که قرین اجابت باشد آفتاب دولت و سلطنت بر افق مجد
و علیٰ تابان باد بِالنَّبِیِّ الْاُمِّیِّ وَاٰلِهِ الْاَمْجَادِ عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَ
التَّسْلِیْمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی ٭

طیبه	مکتوب هفتم (۷)	آنکه

بشیخ محمد صدّیق سرهندی در رفع شبه که در معنی کلمه طیّب که نزد قوم به لاموجود الّا اللّٰه مقرر
است نموده بود ٭ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ بوده
اصْطَفٰی صحیفهٔ شریفه رسیده سبب مسرّت گردید چون مشتمل بر سلامتی و جمعیّت آجنّه بود مسرّت
بر مسرّت بخشید توقّع که همیں منوال بارسال احوال خیر مآل مبتهج و مسرور ساخته باشند

[1] قوله اُبّهت بضم اوّل و تشدید بائے موحده مفتوحه و فتح ها بمعنے بزرگی ۱۲

نوشته بودند که کلمهٔ لا اله الا الله مشتمل بر دو چیز ست یکی نفی و یکی اثبات آیا ازین
نفی نفی ماسوی الله مراد ست یا نفی آلههٔ باطله مخدوما هر دو معنی مجوز ست سالکان این
راه اکثر بمعنی اوّل تکرار میکنند و بامداد این کلمهٔ طیبه نفی وجود و کمالات تابعهٔ وجود از خود
مینمایند و از هستی موهوم منخلع گشته به نیستی و عدمیت ذاتی متحقق میگردند و فنا که
رکن عظیم ولایت ست حاصل مینمایند نوشته بودند که اگر نفی ماسوی الله مراد باشد
هیچ مضایقه نیست مخدوما شبهه که بر شق ثانی ایراد کرده اند اینجا نیز وارد میشود و محل
مضایقه میگردد[1] چرا که اگر ماسوی الله موجود ست بنفی ما منتفی نمیگردد و اگر موجود نیست نفی
آن تحصیل حاصل ست در جواب گوئیم که سالک تکرار این کلمه بعنوان لا مقصود الا الله[2]
میکند و باین تکرار نفی مقاصد و مرادات خود مینماید هر مراد و مقصودی سد سکندری این راه
است سالک تا از مرادات خود بر نیاید و هیچ مقصودی غیر از حق سبحانه در ساحت سینهٔ او
نماند و تعلق حبّی و علمی او از اشیا گسسته نشود بحوالی بارگاه عزت راه نیابد مصرع
در تو یک آرزو و ابلیس تست * و نیز فلا اشکال اگر بعنوان لا موجود بگوئیم هم محظور
مدفوع ست چه برین تقدیر گوئیم ماسوی الله موجود نیست بلکه معدوم ست لیکن موجود نما
مصرع ما عدمهائیم هستیها نما * در رنگ دائرهٔ موهومه که از گردش نقطهٔ جوّاله بهم رسیده
است بنابر آن در ذهن عوام و متخیلهٔ سالک بعنوان موجود مقرر شده است
سالک بتکرار این کلمه نفی وجود آن مینماید تا از غلط حس بر آید و از جهل مرکب وارهد و در
دیدهٔ بصیرت او جز یک موجود نماند و در وصف خاص او که وجود ست دیگری را شرکت نبود
نوشته بودند که اگر مراد نفی آلهه است که معتقد کفار ست پس ما را که نه آلههٔ باطله در ذهن ست
و نه در خارج گفتن این نفی و اثبات چه فائده دارد مخدوما فائدهٔ آن تبرّی ست از کفر و
بیزاری ست از شرک و تجدید ایمان ست و اثبات توحید در حدیث آمده است

[1] پس قول شما هیچ مضایقه نیست چگونه راست مے آید ۱۲ [2] اذ یکون المعنی ح لا مقصود الا الله وهذا صحیح من غیر تکلف ۱۲ [3] یعنی لسبب موجود نما بودنش ۱۲ [4] نادانی از نادانی خود ۱۲

جَدِّدُوْا اِیْمَانَکُمْ بِقَوْلِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ بہر گفتنِ آن چندین حسنات در نامۂ او مینویسند و
[بسیار گویندهٔ ۱۲] کفّارتِ چندین سیئات مینمایند و در حدیث ست مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَمَدَّهَا هُدِمَتْ
اَرْبَعَةُ اٰلَافٍ مِنَ الْکَبَائِرِ و در بالا گذشته ست سالکانِ راه اکثر بمعنی اول تکرار میکنند نوشته
بودند اگر فی الواقع آلهہ باطلہ موجود نیست پس نفیِ آن تحصیلِ حاصل ست و اگر موجود ست پس
از نفیِ او منتفی نمیشود و موجودِ نفس الامری معدوم نمیشود و همچنین معدوم نفس الامری بوجود بنفی
نمے آید مخدوما این شبه بر تقدیریست که از لا اله لا موجود خواهیم و نفی وجودِ آلهہ کنیم لیکن
اگر نفیِ استحقاقِ عبادت آن نمائیم و معنی کلمۂ طیبہ لا مستحقّ للعبادة ولا معبود بالحق اِلّا
اللّٰه گوئیم چنانچه علما گفته اند هیچ شبه وارد نمیشود و آنچه نوشته اند که موجود نفس الامری
معدوم نمیشود و معدوم بوجود نمے آید این هر دو مقدمه در حیز منع ست و بر اصول اسلامیه
درست نمیشود مذهب حکماست کما حُقِّقَ فِیْ مَوْضِعِهٖ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ
مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ وَالتَّسْلِیْمَاتِ اَفْضَلُهَا وَاَکْمَلُهَا ۔

مکتوب هشتم (۸)

بخواجه عبد اللّٰه اسلام خانی در حلِّ سوال و از تطبیق درمیانِ قولِ مشایخ لَا یَذْکُرُ اللّٰهَ اِلَّا
اللّٰهُ که نافیِ وجودِ سالک ست و در آیۂ کریمه کَیْ نُسَبِّحَكَ کَثِیْرًا وَّنَذْکُرَكَ کَثِیْرًا که مثبتِ
وجودِ ذاکر ست ۔ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی
نوشته بودند که در کلماتِ اکابر واقع شده ست مَا قَالَ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَلَا یَذْکُرُ اللّٰهَ
[سوال ۱۲] اِلَّا اللّٰهُ و امثالِ آن ازین نفیِ وجودِ ذاکر مفهوم میشود و از آیه وَاذْکُرْ رَّبَّكَ اِذَا نَسِیْتَ

ف۱ یعنی هر که بگوید این کلمۂ طیبه را و بکشد و دراز کند آنرا یعنی بمد خواند لا اله را از برای مبالغه در نفیِ الٰهیتِ غیرِ حق سبحانه افگنده
شود و بر طرف گردانیده شود چهار هزار از گناهانِ کلان وے و اعلم انه استحب العلماء ان یمد الصوت بقول لا اله الا
اللّٰه والحدیث هذا فی کنز العباد فی تذکرة الموضوعات ۱۲ ف۲ و آن غیر مجوز ست ۱۲ ف۳ قوله در حیز منع ست
یعنی ممنوع ست و مسلم نیست و بے دلیل ست دلیل بران باید آورد ۱۲ ف۴ پوشانیدن بسیار از دیدها ۱۲

وآیهٔ کَیْ نُسَبِّحَکَ کَثِیْرًا وَّنَذْکُرَکَ کَثِیْرًا وجودِ ذاکر معلوم ست تطبیق چه باشد بدانند که
بنده بسیر و سلوک هرگز حق نشود و در هیچ وقت قیدِ امکانی ازوے زوال نپذیرد بیت

سیه روئی ز ممکن در دو عالم ﴿ جدا هرگز نشد واللّٰه اعلم

لیکن سالک در هنگامِ محویت و استهلاکِ تعینِ امکانیِ خود را متحقق بوجودِ حقّانی و متخلّق
باخلاقِ او تعالیٰ می‌یابد و در عبادات و اذکار و جز آن وجودِ خود را درمیان نمی‌بیند و لا
یَذْکُرُ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ و امثالِ آنرا بر زبان مے آرد پس این معامله در شهودِ سالک ست و بس
ع کسے کو در خدا گم شد خدا نیست ﴿ پس آنچه از آیهٔ کریمه معلوم ست حقیقت و نفس
الامریت و آنچه در کلامِ اکابر واقع شده ست محمول بر تشبیه و تجوز ست دیگر آنچه در (ن امرست)
کلامِ اکابر واقع شده ست مَا قَالَ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مراد از اللّٰه درینجا مرتبهٔ وجوب ست که جامعِ اسماء و
صفات و شیون و اعتبارات ست چه فنا و بقا درین مراتب ست و آنچه در آیتهائے
قرآنی واقع ست مراد ازان مرتبهٔ ذات ست پس در مرتبهٔ صفات و اعتبارات چونکه نفیِ
وجودِ سالک ست باعتبارِ فنا و استهلاک مَا قَالَ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ راست و درست ست و در
مرتبهٔ ذات بے ملاحظهٔ اعتبارے از اعتبارات فنا و بقا مقصود نیست پس ذاکر را دران (ن متصور)
موطن نسبتِ اثنینیت بامذکور ست هرچند باصولِ خود فنا و بقا یافته باشد پس
درینجا وَاذْکُرْ رَّبَّکَ وَکَیْ نُسَبِّحَکَ صادق بود ﴿ ﴿ (ن درآنجا)

مکتوب نهم (۹)

بتقاضیِ عنایت اللّٰه در نصائحِ ضروریه و در تعلیمِ طریقهٔ علیه که غائبانه از آنحضرت طلب نموده (ن درخواسته)
بود ﴿ بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم الحمد للّٰه العلیّ الاعلیٰ والصلوٰة والسلام علیٰ رسوله
محمّدٍ و آله کما یحری ﴿ اما بعد صحیفهٔ گرامی که بنامِ این مسکین نموده بودند بورود آن مبتهج و (ن مشرف و مبتهج)
مشرف گردیده مخدوما گرفتاری ما دونِ حق جلّ و علا از اشدِّ امراضِ قلبیه ست فکرِ ازالهٔ آن

از اہم مہام ست مصرع در خانہ اگر کس ست یک حرف بس ست + مکتوب شریف بعد رسیدن
و مطالعہ نمودن گم شدہ توقف در جواب آن ہمین شد کہ ہرگاہ بہم رسد بعد نظرِ ثانی جواب
آن نوشتہ شود تا حال بہم نرسید ناچار بکلمہ چند تصدیع دہ گشت اظہارِ شوق و انبا از درد
طلب نمودہ بودند این شوق را نعمتِ عظمی دانند و این درد را سرمایۂ سعادت تصور فرمایند عزیزے
گفتہ است اگر نخواستے داد ندادے خواست حق سبحانہ آتش این شوق را مشتعل سازد و
شعلۂ طلب را سر بلند گرداند تا از ماسوی اللہ بالکل بیگانہ کند و از کشاکشِ لاطائل بتمام وا رہاند مطلوب
طلبِ طریقہ نمودہ بودند مجدد و مدارِ کار در طریقۂ ما بر صحبت ست بصحبت و توجہ پیرِ کامل
طالبِ صادق ترقیات میفرماید و بمدارجِ قرب عروج میکند این معاملہ بہ پیام و نوشتن
راست نیاید بہر حال طریقہ را بنویسید بعمل آرند از خلو بہتر ست فرد گر ندارم از شکر بیت
جز نام بہر + زین بسے بہتر کہ اندر کام زہر + بدانند کہ اولِ شرطِ این راہ توبہ است توبہ
بکنند و بگویند خداوندا ہر گناہے و تقصیرے کہ از من بوقوع آمدہ است بدانستگی من یا بیدانستگی
من از ان توبہ کردم و برگشتم و سہ بار این استغفار بخوانند استغفر اللہ العظیم الذی
لا الہ الا ہو الحی القیوم و اتوب الیہ بعد ازان زبان را بکام بچسپانند و لبہا را ببندند
و متوجہ قلب صنوبری کہ آشیانہ حقیقتِ جامعۂ قلبیہ ست و محل آن پہلوئے چپ ست
زیر پستانِ چپ گردند و بزبانِ دل تکرارِ لفظ مبارک اللہ بکنند چنانچہ در دل حرفے
بگذرانند و درین ذکر حبس دم نکنند و نہ دم را در ذکر دخل دہند دم بطور خود مے آمدہ باشد و زبان
را اصلا حرکت ندہند و مداومت برین ذکر نمایند چہ در نشستن و چہ در برخاستن و چہ در
خوردن و چہ در خفتن با وضو و بیوضو ہمہ وقت بگویند گفتہ اند دست بکار و دل بیار محل نظر
مولی دل ست دل را پاک باید داشت و از التفات بما دونِ حق سبحانہ یکسو باید کرد بیت دور

۱ یعنی از ضرور ترین ضروریات ست ۱۲ ۲ یعنی اگر حق سبحانہ و تعالی ارادہ دادن و مہربانی نمودن نداشتے این خواستہ و شوق و درد ندادے و پیدا نمودے پس این شوق و درد علامت عنایت حق ست جل و علا ۱۲ ۳ ورد فی الحدیث من قال ہذہ الکلمۃ غفر لہ وان کان قد فر من الزحف و فی روایۃ من قال ثلث مرات و فی روایۃ خمس مرات غفر لہ وان کان علیہ مثل زبد البحر ۱۲ ماخوذ از

ذکر گو ذکر تا ترا جان ست ✤ پاکیِ دل ز ذکرِ رحمان ست کُن

وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلیٰ سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدیٰ ✤

مکتوب دہم (۱۰)

بمرزا لطیف بخاری در ترغیب بر مداومتِ ذکر و تحریص بر تحصیل فنائے قلبی ✤ بِسْمِ اللّٰهِ بمیرزا
الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَلِیِّ الْاَعْلیٰ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلیٰ رَسُوْلِهٖ مُحَمَّدٍ سَیِّدِ الْوَریٰ وَعَلیٰ اٰلِهٖ
وَصَحْبِهِ الْبَرَرَۃِ التُّقیٰ احوال و وضاع فقرائے این حدود مستوجب حمد ست امید کہ آن عزیز
الوجود نیز بسلامت و بعافیت بودہ بر جادۂ شریعت علیہ و سنتِ سنیہ مستقیم و مستدیم
باشند و از قشر بلب آیند و از لفظ بمعنی گرایند خوش گفتہ بیت قومے ز وجودِ خویش فانی
رفتہ ز حروف در معانی ✤ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و در کسبِ مرضیاتِ مولائے حقیقی
جل شانہ بجان کوشند و فرصت را غنیمت شمرند و توشۂ آخرت را آمادہ سازند چندان مداومت
بذکرِ قلبی نمایند کہ ذکر و حضور ملکۂ دل شود و صفتِ لازمۂ او گردد کہ بنفی منتفی نشود چنانچہ
سمع صفتِ سامعہ و بصر صفتِ باصرہ و انقطاعِ تام دل را از ماسوی حاصل شود و نسیانِ
ما دونِ او تعالیٰ نمایند بحدے کہ اگر بتکلف ماسوی بیاد او دہند یادش نیاید این حالت بدہند
معبر بفنائے قلبی ست و منزل اول ست از منازلِ وصول مصرع این کار دولت ست
کنون تا کرا دہند ✤ تحیۂ ما مکرما اصلاح آثار تقوی شعار شیخ عبد الرحمن از عزیزان ست و
از دوستانِ صمیم ہر قدر رعایت و تفقدِ حالِ مشار الیہ خواہند فرمود سبب مسرتِ فقرا خواہد شد صمیمی

مکتوب یازدہم (۱۱)

بمحمد باقر لاہوری در ذکرِ بعضے از نصائح ضروریہ و آنکہ بعضے از اقسام اجازت موقوف بر
کمال مجاز لہ نیست ✤ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ اَکْمَلُ الْحَمْدِ

علیٰ کُلِّ حَالٍ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ الْاَتَمَّانِ الْاَکْمَلَانِ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَخَاتَمِ النَّبِیِّیْنَ وَاٰلِ کُلٍّ وَسَائِرِ الصَّالِحِیْنَ صحیفۂ گرامی کہ از راہ محبت ارسال داشتہ بودند رسید خوشوقت گردانید باید کہ ہمہ بریں منوال احوال را نویسان باشند کہ سبب توجہ غائبانہ است آنچہ از سرگذشت خود و مقدمات طلب و ہجوم وساوس اوّلاً و قلت آن ثانیاً و از صلاۃ ذکر و ظہور اشواق و اذواق نوشتہ بودند ہمہ بوضوح انجامید خوش گفت بیت

بوصلش تا رسم صد بار از پا افگند شوقم ✦ کہ نو پروازم و شاخ بلندے آشیان دارم

چون درین راہ در آمدہ اید مردانہ در آئید و لوازم طلبگاری را کار فرمائید و عروۂ وثقی شریعت غرّا را از دست ندہید و سنن نبویہ را علیٰ صاحبہا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ بدندان محکم گیرید و از بدعت و صحبت مبتدع محترز باشید و کمر ہمت را در خدمت مولائے حقیقی جل سلطانہٗ چست بربندید و دوام توجہ و اقبال را بجناب قدس او تعالیٰ از اجل نعم دانید و استہلاک و اضمحلال را در فضائے اطلاق اعظم مقاصد شمرید و ہرچہ مانع و منافی آن دولت باشد صد فرسنگ راہ از ان بگریزید و بر محبت و اطاعت شیوخ مستقیم باشید کہ مدار این راہ بر آنست گفتہ اند فنا فی الشیخ مقدمہ فنا فی اللہ است اجازتے کہ بشما گفتہ آمد موافق آن بعمل آرید این نوع اجازت برائے آنست کہ چندکس یکجا نشستہ مشغول کنند در طریقہ تا از تنہا نشستن این روش بہتر است تا فیض یکدیگر بر ہمہ منعکس شود موقوف بر کمال مجاز نیست این قدر ہست کہ او سر حلقہ مے شود و در این ضمن ہم تربیت اوست و ہم تربیت مسترشدان او حق سبحانہ بدرجات کمال و اکمال ترقیات دہاد و از عجب و پندار برہاناد ✦ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی ✦

ـــــــــــ

لہ بضم اول وضم واو دوم و سکون ثائے مثلثہ و فتح قاف یعنی دستاویز محکم و عروہ کہ بمعنی رسن شہرت دارد خطاست ۱۲ غیاث

مکتوب (۱۲) دوازدہم

تذکیر

بحافظ محمد شریف لاہوری در تذکیر. بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند احوال واوضاع اینجد ومستوجب حمد ست والمسئول من اللہ سبحانہ عافیتکم واستقامتکم علی جادۃ الشریعۃ العلیۃ والسنۃ السنیۃ المصطفویۃ علی صاحبھا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ فانھا ملاک الامر ومدار النجاۃ ودونہ خرط القتاد احوال را نویسان باشند وتوشہ آخرت را آمادہ سازند وگریہ سحر را مغتنم شمرند و روز بروز بوند من استوی یوماہ فھو مغبون دوستان را بدعاے سلامتی خاتمہ یاد آرند والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الھدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی.

وارند

مکتوب (۱۳) سیزدہم

نیز بحافظ محمد شریف لاہوری در موعظت. بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند مکتوب شریف کہ در سنہ ولا ارسال داشتہ بودند رسیدہ سبب مسرت گردید جمعیت باشند و ہموارہ در ترقی بوند من استوی یوماہ فھو مغبون چون نسبت شما باین اکابر قوی ست امیدوار بسیاست بالجملہ آنچہ نقد ست آنرا بناز وارند و شکر آن بجا آرند لئن شکرتم لازیدنکم و آنچہ نسیہ است مترصد حصول آن باشند فان المرء مع من احب گریہ سحری را مغتنم شمرند و توشہ آخرت را آمادہ سازند جاءت الراجفۃ[1] تتبعھا الرادفۃ جاء الموت بما فیہ جاء الموت بما فیہ ماءمول از دوستان دعاے سلامتی خاتمہ است والسلام

سحرا

---

[1] عن ابی بن کعب قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا ذھب ثلثا اللیل قام فقال یا ایھا الناس اذکروا اللہ اذکروا اللہ جاءت الراجفۃ تتبعھا الرادفۃ جاء الموت بما فیہ جاء الموت بما فیہ رواہ الترمذی ۱۲ المشکوٰۃ باب البکاء

مکتوب (۱۴) چہاردہم

باسلام خان در اسرارِ عشق و خواصِ آن ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَلِیِّ الْاَعْلٰی
وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِهِ الْمُجْتَبٰی وَعَلٰی سَائِرِ عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی﴾ التفات نامہ
گرامی کہ بمصحوبِ ڈاک چوکی ارسال داشتہ بودند رسید چون مُشعر از سلامتی آن مشفق مع توابع
بود سببِ فرحتِ فراوان گردید اظہارِ گلہ مندی از قلتِ ارسالِ مراسلات نمودہ بودند مکرما
فقیر درین معنی بسیار کاہل ست مع ذٰلک متردّدانِ آن حدود ہم کم اند معذور خواہند داشت
خدا نخواستہ باشد جلّ شانہٗ کہ در نسبتہا فتورے و در محبتہا قصورے رفتہ باشد بلکہ بہ تطاولِ
زمان امید ست کہ نسبت معنوی بیفزاید و بمرور شہور آتشِ شوق مشتعل شود و بادہ محبت
در جوش آید ؎ شراب کہنہ را لذّت دگر دارد ﴿ ہرچند کہ کُلُّ جَدِیْدٍ لَذِیْذٌ لیکن شوق
و محبت ہر قدر کہنہ بود و دیرینہ تر باشد نشۂ دیگر آرد و ثمراتِ بے اندازہ بخشد حُبِّ قدیم ست
کہ سلسلۂ وجود و ایجاد را جنبانیدہ ست و عشقِ دیرینہ است کہ عاشق را از معشوق جدا ساختہ
و شوقِ ازلی ست کہ اشدِّ شوق بمعشوق منتسب گردانیدہ و بر شوقِ حادث غالب آمدہ عجب
معاملہ است عشق ہرچند منشاِ ظہور و اظہار گشتہ و کثرت را از وحدت نمودار ساختہ است
نسبتِ اضمحلالِ کثرت و واسطۂ استہلاک و فنائے عاشق در معشوق ہم عشق ست عَرَفْتُ
رَبِّیْ بِجَمْعِ الْاَضْدَادِ ؎ در عشق چنین بو العجبیہا باشد ﴿ ظہورِ اثنینیت مقتضائے
ذاتِ عشق ست چہ نسبت را از وجودِ اثنین چارہ نبود و محبت بے محب و محبوب صورت
نہ بندد و محوِ اثنینیت تقاضائے صنعتِ عشق ست کہ با حد المنتسبین قائم ست یا
گوییم کہ عشقِ معشوق مُثبتِ اثنینیت ست و وجودِ عاشق میخواہد و عشقِ عاشق سببِ محویتِ
عاشق ست و نافی اثنینیت فنا و محویتِ عاشق بکمال بے جذبِ معشوق صورت نمے بندد

۱؎ روندگان بآن اطراف ۱۲ ۲؎ دیگہ منقش ما بہا ۱۲ ۳؎ اشارت ست بحدیثے کہ وارد ست اندرین باب ۱۲ ۴؎ یعنی زیرا کہ عشق نسبت ست و نسبت را از وجود لابد ۱۲

پس عمده درین باب نیز عشق معشوق آمد خوش گفت بیت اداے حق محبت عنایتے است ز دوست * وگرنہ عاشق مسکین بہیچ خورسندست * وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ عَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَ التَّسْلِيْمَاتُ وَالْبَرَكَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ الْعُلٰى *

مکتوب (۱۵) پانزدہم

نیز باسلام خان در بیانِ آنکہ آدمی را ناگزیرست کہ تأمل نماید کہ براے فردا چہ آمادہ کردہ است

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ اَضْعَافَ مَا حَمِدَهٗ جَمِيْعُ خَلْقِهٖ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى حَبِيْبِهٖ مُحَمَّدٍ خَيْرِ خَلْقِهٖ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهِ الَّذِيْنَ اَقَامُوا الدِّيْنَ وَاَحْيَوُا السُّنَّةَ مِنْ خَلْفِهٖ احوال و اوضاعِ فقراے این حدود مستوجب حمدست الْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى سَلَامَتُكُمْ وَ اسْتِقَامَتُكُمْ ظَاهِرًا وَّبَاطِنًا قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَ لْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ[1] پس ہر کس ناگزیرست کہ در حاصلِ کار و نقدِ روزگارِ خود تأمل نماید و نیک بنگرد کہ براے روزِ موعود کہ مقدارِ آن پنجاہ ہزار سال[2] ست چہ آمادہ کردہ است واز حسناتِ او کدام قابلِ قبول ست وکدام لائقِ رد ولعن حق سبحانہ وتعالی آدمی را عبث ومہمل پیدا[3] نفرمودہ است وبطورِ او نگذاشتہ تا ہر چہ داند بکند و ہر طور خواہد زندگانی نماید مقصد از خلقتِ او ادائے وظائفِ بندگی ست وتحصیلِ فنا و نیستی کہ حاصلِ معرفت[4] ست عبادتے کہ دران وجودِ عابد در میان ست آن عبادت شایانِ جنابِ قدس نیست آنجا ہمہ دینِ خالص[5] میخواہند و بشرکت راضی نے و معادات و مخالفتِ نفس مے طلبند و با بوالہوسان در پے

[1] بدانکہ این آیہ کریمہ واقع ست در سورۂ حشر و پارۂ قد سمع اللہ (۲۸) ۱۲ [2] قولہ پنجاہ ہزار سال اشارت ست بکریمہ کہ واقع است در سورۂ معارج و پارہ تبارک فی یوم کان مقدارہ خمسین الف سنۃ ۱۲ [3] قال اللہ تبارک افحسبتم انما خلقناکم عبثا وقال عزوجل ایحسب الانسان ان یترک سدی ۱۲ [4] قال اللہ تبارک وتعالی وما خلقت الجن و الانس الا لیعبدون ای یعرفونی ۱۲ [5] قال عزوجل الا للہ الدین الخالص ۱۲

مُراداتِ نفسیم و در استیفاءِ لذّتِ عاجلہ سعی داریم ہَیہاتَ ہَیہاتَ وَمَا ظَلَمَہُمُ اللّٰہُ وَلٰکِنْ کَانُوْا اَنْفُسَہُمْ یَظْلِمُوْنَ مامول از دوستان دعاے سلامتی خاتمہ است وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی ✦ ✦

مکتوب (۱۶) شانزدہم

بمحمد صادق پسر نصیر خان در جواب اسولۂ او و در ردّ سخنان جماعہ کہ خود ہا را بسند شیخی گرفتہ اند و در تیہ ضلالت ماندہ اند و معتقدات ایشان نہ بروفق شریعت غرّا است و در تحقیق وحدت وجود و فوائد کلمہ طیبہ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَمَا یُنَاسِبُ ذٰلِکَ ✦ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ اَضْعَافَ مَا حَمِدَہٗ جَمِیْعُ خَلْقِہٖ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی اَفْضَلِ الرُّسُلِ وَخَیْرِ خَلْقِہٖ مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہِ الَّذِیْنَ اَقَامُوا الدِّیْنَ وَحَافَظُوْا عَلَیْہِ مِنْ خَلْفِہٖ ✦ امّا بعد مکتوب مرغوب کہ از راہ محبت فرستادہ بودند رسیدہ خوشوقت ساخت و جوا[ب] متضمن عافیت و استقامت دوستان بود فرحت بر فرحت افزود حمداً للّٰہ سبحانہ کہ ا[ز] فقرا خالی نیستند و بتقریبے یاد آوری مینمایند از احوال بعضے از ساکنان آن د[یار] بودند پارۂ از معتقدات ایشان را بیان نمودہ بودند بوضوح انجامید نوشتہ [بو]د[ند] [کہ] ازساختہ ست توحید بعبارت ہمہ اوست میگویند و اسم ذات میگویند کہ اسم کل ست چنانچہ اسم زید آنچہ در زید ست و وجود زید ست ہمہ اسم علیحدہ وارد پیش ایشان کجاست ہر عضو را اسم جدا ست و زید ہیچ جا نیست ہمچنین در اینجا ہم میگویند کہ حق سبحانہٗ و تعالیٰ باین قسم در جمیع اشیا بظہور آمدہ است و ابد الدّہر باین طور گذشتہ و خواہد گذشت پس اگر ہر شئے را اللّٰہ بگوییم جائز باشد کہ فنائے مطلق نیست مگر بحسب ظاہر وجود موہوم محو ومآل مؤدائے این عبارات نفی وحدت و اثبات کثرت ست کہ منافی مذہب محققان صوفیہ است و انحصار وجود مطلق ست در

۱؎ قولہ تیہ بالکسر بیابانے کہ روندہ دران ہلاک شود ۱۲ غیاث ۲؎ یعنی مجموعہ عوالم و مجموعہ موجودات ۱۲

وجودِ مقیدات یعنی وجودِ حق جلّ وعلا در وجودِ ممکنات منحصرست و مطلق را جز در مراتبِ تقییدات وجودے نہ و بطلانِ آن اظہر من الشمس ست چہ لازم مے آید کہ حق سبحانہ در وجود و سائرِ کمالات محتاج بممکن باشد چنانچہ کلی طبعی کہ منحصرست در افراد و در وجودِ خود محتاج ست بآنہا بلکہ درین ضمن نفیِ واجب ست تعالیٰ و این کفرِ صریح ست پس[۵۱] البتہ وجودِ واجب را تعالیٰ ورائے وجودِ ممکنات باید شمرد و اثبات باید کرد و مطلق را ورائے مقیدات باید فہمید و باید دانست کہ برین[۵۲] تقدیر نسبتِ اثنینیت در وجودِ واجب و وجودِ ممکن پیدا مے شود و قضیہ مقررہ ست اَلاِثنَانِ مُتَغَایِرَانِ و چون تغایر آمد اتحادِ ذاتی میانِ واجب و ممکن نشد این اشکالیست صعب کہ بر مسئلہ وحدتِ وجود وارد ست زیرا کہ اگر مطلق را منحصر در مقیدات میگویند کفر لازم ست چنانچہ گذشت و اگر منحصر نیست وجودِ علیحدہ دارد پس توحید و اتحاد نشد و اگر گویند اثنینیت وقتے باشد کہ عالم موجود بود عالم نزدِ اینہا جز در وہم نیست میگویند اَلاَعیَانُ مَا شَمَّت رَائِحَةً مِّنَ الوُجُودِ[۵۳] گوئیم برین تقدیر اتحادِ ذاتی نشد و ہمہ اوست نمیتوان گفت موہوم را با موجود چہ اتحاد ست و کدام عینیت و اگر ہمہ اوست بایں معنی گویند کہ ہمہ نیستند موجود اوست تعالیٰ پس درست و راست ست لیکن درین ہنگام ہمہ اوست گفتن بطریقِ تجوّز خواہد بود نہ بر سبیلِ حقیقت چنانچہ صورتِ زید را کہ در آئینہ منعکس شود بر سبیلِ تجوّز گویند کہ این صورت عینِ زید ست و یا زید را در آئینہ دیدم بالجملہ ظہورات و عکوسِ شے را بطریقِ تشبیہ و تنظیر عینِ شے میتوان گفت نہ بحقیقت و نفس امر مگر آنکہ اصطلاح برین معنی نمایند کہ خارج از بحث ست چنانچہ اسد را حمار گویند و اصطلاح بر بندند فی الحقیقۃ اسد اسد ست و حمار حمار با اصطلاحِ ایشان حمار نشود و آنچہ بعض اکابر گفتہ اند ہمہ اوست نہ بایں معنی ست کہ مطلق تنزل نمودہ منحصر در مقیدات شدہ و تنزیہ تشبیہ گشتہ ست و مرتبہ تنزیہ نماندہ حاشا کہ مرادِ اکابر آن باشد

[۵۱] یعنی پس لازم ست وجود واجب کہ وجود واجب را تعالیٰ الخ ۱۲ [۵۲] یعنی برین تقدیر کہ وجود واجب و مطلق را ورائے وجود ممکن و مقید اثبات باید کرد و باید فہمید ۱۲ [۵۳] یعنی موجودات خارجیہ بوئے از وجود نہ شنیدہ اند ۱۲

تعالی اللہ عن ذلک علوًا کبیرًا بلکہ ہا ہمین ست کہ ہمہ ظہورات اوست چنانچہ از کتب و
رسائل شیخ محی الدین عربی کہ سرآمد موحدان ست وتابعان او ہمین واضح ولائح ست
وبرا ہمین اشکال وارد میشود وآنچہ گفتہ اند کہ ابد الدہر ہا بہمین طریق گذشتہ وخواہد گذشت
این سخن قولست بقدم عالم واین کفرست ونیز انکارست از فناء اشیا کہ قرآن مجید
بآن ناطق ست کُلُّ شَیْءٍ هَالِکٌ اِلَّا وَجْهَهٗ وَنُفِخَ فِی الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ
وَمَنْ فِی الْاَرْضِ ونوشتہ بودند کہ بعث ہا بہمین طریق میگویند کہ این وجود از خاک ست باز
خاک شود واز خاک گیاہ روید وگیاہ را حیوانات بخورند وگوشت آنرا شخصے خورد واز ان نطفہ
شود واز نطفہ باز آدم شود وقیامت ہمین را گویند الخ بدانند کہ این انکارست از حشر ونشر و
روز قیامت کہ کفر والحاد وزندقہ است وانکارست از احادیث ونصوص قرآنی کہ روز
قیامت آمدنی ست ومردہا از گور برانگیختہ شوند واولین وآخرین در جا معین جمع گردند
وحساب وکتاب درمیان آید ومیزان برپا شود وپل صراط نصب کنند مومنان متقی از ان
بگذرند وبہ بہشت روند وکافران در دوزخ افتند وبعذاب مخلد گرفتار شوند انکار این روز
کفر صریح ست قَالَ اللّٰهُ تَبَارَکَ وَتَعَالٰی فَاِذَا نُفِخَ فِی الصُّوْرِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ وَّحُمِلَتِ
الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُکَّتَا دَکَّةً وَّاحِدَةً فَیَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِیَ
یَوْمَئِذٍ وَّاهِیَةٌ وَّالْمَلَکُ عَلٰی اَرْجَآئِهَا وَیَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّکَ فَوْقَهُمْ یَوْمَئِذٍ ثَمٰنِیَةٌ اِلٰی اٰخِرِ
الْاٰیَاتِ نوشتہ بودند کہ میگویند نماز برائے مردم ظاہر بین ست وذکر قلبی وعبادات دیگر
برائے صافی وجودست واگرچہ آدم وجمیع اشیا بعبادت مشغول اند سوائے عبادت ظاہر
اگرچہ خود اطلاع ندارند وشریعت از برائے مردم ناقص عقل آنسرور گسترانیدہ اند کہ فساد
برپا نشود ومخدوما ہر کہ نماز وسائر احکام شرعیہ را چنین میگوید از جہالت ونقصان عقل

ا یعنی بعضے از ساکنان آن دیار ۱۲ ۲ واقع ست در آخر سورۂ قصص ۱۲ ۳ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ زمر
وپارہ فمن اظلم (۲۴) ۱۲ ۴ یعنی ایشان انکار قیامت وبعث نمیکنند اما بعث را باین طریق میگویند کہ این الخ ۱۲
۵ اعلم ان الکریمۃ ہذہ واقعۃ فی سورۃ الحاقۃ من الجزء التاسع والعشرین (۲۹) ۱۲

اوست نماز آنست کہ پیغمبر خدا صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ آنرا ستون دین فرمودہ است
ہر کہ آنرا برپا داشت دین را برپا داشت وہر کہ ہدم کرد نماز را دین خود را ہدم کرد و نماز را معراج
مومن فرمودہ کہ اَلصَّلٰوۃُ مِعْرَاجُ الْمُؤْمِنِ وراحت خود در نماز دانست و قرۃ عین در نماز
فرمودہ اَرِحْنِیْ یَا بِلَالُ ۔ وَقُرَّۃُ عَیْنِیْ فِی الصَّلٰوۃِ قربیکہ در حین ادائے نماز ست بیرون آن
نیست چنانچہ در حدیث آمدہ است (روشنی چشم ۱۲) اَقْرَبُ مَا یَکُوْنُ الْعَبْدُ اِلَی الرَّبِّ فِی الصَّلٰوۃِ و نیز در
حدیث آمدہ است حجابے کہ درمیان بندہ و خداست جَلَّ وَعَلَا در نماز برداشتہ میشود و نیز
وارد شدہ است اَلسَّاجِدُ یَسْجُدُ عَلٰی قَدَمَیِ اللّٰہِ فَلْیَسْجُدْ وَلْیَرْغَبْ بالجملہ ہر کمالے کہ ہست
منوط باتیانِ باحکام شرعیہ است ورائے آن ضلالت و گمراہی ست فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ
اِلَّا الضَّلٰلُ قرآن مجید و احادیث نبوی عَلٰی مَصْدَرِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ ہمہ ناطق
باتیانِ احکام شرعیہ اند صراط مستقیم این ست ورائے آن ہمہ سُبُل شیاطین ست (راہہا)
عَنْ عَبْدِ اللّٰہِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ خَطَّ لَنَا رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلَّمَ خَطًّا
ثُمَّ قَالَ ھٰذَا سَبِیْلُ اللّٰہِ ثُمَّ خَطَّ خُطُوْطًا عَنْ یَمِیْنِہٖ وَعَنْ شِمَالِہٖ وَقَالَ ھٰذِہٖ سُبُلٌ عَلٰی
کُلِّ سَبِیْلٍ مِّنْہَا شَیْطَانٌ یَدْعُوْ اِلَیْہِ وَقَرَأَ وَاَنَّ ھٰذَا صِرَاطِیْ مُسْتَقِیْمًا فَاتَّبِعُوْہُ الْاٰیَۃَ
رَوَاہُ اَحْمَدُ وَالنَّسَائِیُّ وَالدَّارِمِیُّ کلمہ متفقہ جمیع انبیا و مجمع علیہ علما را بخیالات سفیہانہ
نمیتوان برداشت شریعت برائے ناقص عقلان گفتن عین کفر و الحاد ست اَعَاذَنَا اللّٰہُ
سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمْ عَنْ ھٰذَا الْاِعْتِقَادِ نوشتہ بودند کہ از بعض کتب و رسائل اینقدر مفہوم
شدہ است کہ نہ اوست[2] و نہ غیر اوست درین باب ہم حیران ست کہ ہر گاہ نہ اوست نہ غیر او
پس چیست جائے حیرانی ست بدانند کہ اگر عالم را مظاہر اسمائے الٰہی گفتہ شود تعالٰی پس عین
ذات او نیست واین ظاہر ست و غیر ہم نیست[3] یعنی مبائن و مستقل چہ اسما و صفات

---

[1] یعنی خیالات باطلہ کہ از آدمیت و انسانیت بعید ست ۱۲ [2] یعنی عالم نہ عین حق ست و نہ غیر حق جل وعلا ۱۲ [3] یعنی
عالم برین تقدیر غیر ذات حقہ ہم نیست و مراد از غیر مباین و مستقل ست یعنی مباین از حق نیست و نہ وجود مستقل دارد ۱۲

چونکہ قائم بذات اند مباین نیند و بخود استقلال ندارند چنانچہ صورت زید کہ در آئینہ منعکس شود میتوان گفت کہ این صورت نہ عین زیدست و نہ غیر زید نوشتہ بودند کہ وارد شدہ است اِنَّ اللّٰہَ خَلَقَ اٰدَمَ عَلٰی صُوْرَتِہٖ باز بیچون و بیچگونہ و بے شبہ و بے نمونہ میگویند جائے حیرانی ست مخدوما ہیچ جائے حیرانی نیست آنچہ از دین بقطع و تواتر ثابت شدہ است بآن اعتقاد راسخ باید داشت و این قسم الفاظ را از ظاہر صرف باید نمود یا علم آنرا بحق سبحانہ حوالہ باید کرد و در اعتقاد مجمع علیہ شبہ را راہ نباید داد حق سبحانہ حضرت آدم را علیٰ نبیّنا وعلیہ الصّلوٰۃ والسّلام بکمالات خویش آراستہ کرد و بصفات خود موصوف ساخت و مرآت اَتَم گردانید پس مشارکتے و مشابہتے اورا علیہ السّلام باحضرت پیدا شد ہر چند آن مشابہت در اسم بود و آن مشارکت در صورت باشد نہ در حقیقت مثلاً علم ممکن را در جنب علم واجب تعالیٰ چہ مقدارست و قدرت اورا با قدرت او تعالیٰ کدام اعتبار و علیٰ ہٰذا القیاس سائر الصّفات پس باعتبار این مشابہت صوری و مناسبت اسمی بر سبیل تجوّز و تشبیہ میتوان گفت اِنَّ اللّٰہَ خَلَقَ اٰدَمَ عَلٰی صُوْرَتِہٖ اینجا لطیفہ الیست دقیق در لفظ علیٰ صورتہٖ گویا ایمائے ست بآنکہ این مشارکت و مناسبت در صورت و در اسم ست نہ در حقیقت چہ این کمالات و اوصاف کہ در ممکن ست در جنب صفات و کمالات واجبی باعتبار اختلاف آثار گویا حقیقت دیگر دارند و ماہیت مختلف شرکتے نیست مگر در نام و صورت مَا لِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْاَرْبَابِ نوشتہ بودند کہ قرآن را میگویند کہ معجزہ است اگر مراد آنست کہ مقصود از انزال قرآن آنست کہ معجزہ باشد نہ چیزہائے دیگر کہ قرآن متضمن آنست از امر و نہی و اخبار پس این فی الحقیقت ناگرویدنست باحکام الٰہی و استہزا و سخریہ است بآیاتہائے قرآنی عجب ست کہ باعجاز قرآن قائلند و شک نیست کہ اعجاز قرآن ازین راہ ست کہ کلام حق ست تعالیٰ نہ کلام بشر ہرگاہ نزد

لہ پس چہ جائے حیرانی ست ۱۲ ۵۲ رواہ الشیخان بلفظ خلق اللّٰہ آدم علی صورتہ ۱۲ ۵۳ بیان معنی مجازی حدیث مذکورست ۱۲ ۵۴ یعنی ہیچ مقدار نیست ۱۲ ۵۵ یعنی ہیچ اعتبار نیست ۱۲ ۵۶ چہ نسبت خاک را با عالم پاک ۱۲ ۵۷ یعنی اگر مراد ایشان از قول ایشان کہ قرآن معجزہ است آنست کہ مقصود از الخ ۱۲

ایشان حق تعالی را وجودے نیست جز در ممکنات چنانچہ خود میگویند کہ زید کجاست زید
هیچ جائے نیست پس قرآن را کہ انزال کرد و رسولان را کہ فرستاد قُلْ[1] مَنْ اَنْزَلَ الْكِتَابَ
الَّذِیْ جَاءَ بِهٖ مُوْسٰی نوشتہ بودند کہ واقع شدہ است اَلَا اِنَّهٗ[2] بِكُلِّ شَیْءٍ مُّحِیْطٌ پس حکم
وجہ طرز محیط است بدانند کہ احاطہ بر دو نوع است اگر احاطہ را باحاطۂ علمی فرود آریم
چنانچہ جمعے از محققان بآن رفتہ اند و قرآن مجید نیز بآن ناطق است وَاَنَّ[3] اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ
بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا هیچ جائے تحیر و محل ریب نیست و اگر ورائے احاطۂ علمی احاطہ ثابت کنیم
پس گوئیم کہ احاطہ و معیت حق جل و علا نہ از قبیل احاطۂ جسم بجسم است کہ منافی تنزیہ و
تقدیس است این احاطہ از جملۂ متشابہات است در رنگ ید و وجہ ایمان آریم کہ او تعالی
محیط است و با ما است و بکیفیت آن مشغول نشویم و آنچہ مدرک و مکشوف میشود او تعالی
را از ان منزہ و مبرا دانیم این است طریق اسلم در متشابہات اگر در حضور میبودند زیادہ
برین گفتہ میشد بمشیۃ اللّٰہ سبحانہ الحال بہمین قدر اکتفا نمایند نوشتہ بودند کہ لَا
اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اگر باین معنی بگوییم کہ کافران بتہارا آلہہ میگویند آنرا نفی باید کرد و اللّٰہ را
اثبات باید کرد درست است و اگر بمعنی لَا مَعْبُوْدَ اِلَّا اللّٰهُ گفتہ میشود پس مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ
برائے چہ بگویند و لَا اِلٰهَ ہم برائے چہ بگویند درین ہم ثانی میشود و ہمین اسم ذات اللّٰہ
کافی است درین باب چہ حکمت است بدانند کہ کافران کہ بتہارا آلہہ میگویند الٰہ بمعنی
معبود میگویند نہ الٰہ بمعنی خالق و واجب الوجود کہ اکثر شان مشرک فی العبادۃ اند پس مآل
ہر دو شق یکے بود تا نفی معبودات باطلہ ننمایند اثبات معبود بحق صورت نہ بندد و
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ کلمۂ توحید است و توحید موقوف است بر نفی شرکاء پس اول نفی شرکاء

---

[1] نظم الآیۃ ھکذا وما قدروا اللّٰہ حق قدرہ اذ قالوا ما انزل اللّٰہ علی بشر من شیء قل من انزل الخ ھذہ الکریمۃ وقعت فی سورۃ الانعام من الجزء السابع (واذا سمعوا) ۱۲ [2] الکریمۃ ھذہ فی اٰخر سورۃ حم السجدۃ من الجزء الخامس والعشرین (الیہ یرد) ۱۲ [3] اعلم ان ھذہ الکریمۃ وقعت فی اٰخر سورۃ الطلاق من الجزء الثامن والعشرین (قد سمع اللّٰہ) ۱۲ [4] کہ آیات واحادیث بدان ناطق اند ۱۲ [5] از تشقیق و تردید شما ۱۲

ضروری آمد تا حقتعالی را بوحدانیت بشناسند پس اینجا ایراد ثانی برائے نفی ست نہ برائے
اثبات تا ثانی وثالث ورابع را الی ماشاء اللہ تعالیٰ نفی نکنند اثبات واحد چگونہ نمایند
محمد رسول اللہ را کہ میگویند نہ برائے اثبات معبودیت او بلکہ تا تصدیق رسالت او
صلی اللہ علیہ وسلم نمایند بعد تصدیق توحید کہ ایمان موقوف باین دو تصدیق ست باید
دانست[1] کہ صورت ایمان چنانچہ موقوف ست بر نفی آلہہ آفاقی کہ اصنام وسائر معبودات
کفرہ (کافران) است حقیقت ایمان موقوف ست بر نفی آلہہ انفسی کہ عبارت از ہواہائے نفسانی
است وگرفتاری ست بادون حق جل وعلا آیہ[2] کریمہ افرأیت من اتخذ الٰہہ ھواہ
شاہد این معنی ست بزرگان گفتہ اند کہ ہرچہ مقصود تست معبود تست پس طالب حق را
جل وعلا از تکرار آن[3] چارہ نیست لہذا اہل اللہ این کلمہ طیبہ را برائے سلوک وتسلیک
اختیار فرمودہ اند تا سالک بتکرار این کلمہ از ہواہائے نفسانی ووساوس شیطانی ومقاصد
انسانی بتمام برآید ومقصود ومعبود ومحبوب او غیر از ذات منزہ نماند وفنا حاصل شود بیت

ہیچکس را تا نگردد او فنا * نیست رہ در بارگاہ کبریا

پس لا الٰہ را برائے اثبات الٰہ نگویند تا نپوشید کہ این ثانی میشود بلکہ برائے نفی ثانی
میگویند کہ بآن گرفتار ست وباین گرفتاری در بارگاہ کبریا خوار وبے اعتبار ست آرے[4]
اسم ذات جذب ومحبت مے آرد وقسمے از فنا مے بخشد لیکن کلمہ نفی واثبات برائے سلوک
ودرقطع (ازالہ) علائق ناگزیر ست تا فنائے حقیقی حاصل شود وحجب بتمام مرتفع گردد ۵

تا بجاروب لا نروبی راہ * نرسی در سرائے الا اللہ

درین راہ غیب الغیب ہر خس وخاشاک این راہ بندار انی انا اللہ مے سراید وگرفتاری
خود دلالت مینماید پیر کامل مکمل بلکہ سابقہ کرم مے باید تا سالک بیچارہ را ازین گردابہا

---

[1] افادہ امر زائد ست بر اصل جواب کہ دانستن آن ضرور ولابد ست ۱۲ [2] بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورہ جاثیہ وپارہ الیہ یرد (۲۵) ودر سورہ فرقان ارءیت من اتخذ الخ واقع ست ۱۲ [3] یعنی کلمہ لا الہ الا اللہ ۱۲ [4] جواب ست از قول او اسم ذات اللہ کافی ست ۱۲

برآرد و مطلب اعلیٰ دلالت نماید طالب ذاتِ احدیت را باید که از همه مشاهدات و تجلیات بگذرد و در تحتِ لا آرد که این همه وابسته بظلال ست و تسلّی ست بشبه و مثال بلکه اسما و صفات هم ملحوظِ عارف نبود و قبلهٔ توجّه را پراگنده نسازد حضرتِ خواجه نقشبند قدس سرّه فرموده اند[۱] هرچه دیده شد و شنیده شد و دانسته شد آن همه غیرست بحقیقتِ کلمهٔ لا نفی آن باید کرد و شیخ ابو اسحاق کازرونی پیغمبر خدا را صلّی اللّٰه تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وسلّم بخواب دیده پرسید یا رسول اللّٰه ما التوحید فرمود کلّ ما هجس[۲] ببالک او خطر فی خیالک فاللّٰه تعالیٰ ما وراء ذلک مخدوما این قسم مردم که این نوع معتقدات دارند و خود ها را بسند شیخی گرفته اند لصوص[۳] دین اند از صحبت شان دور باید بود و از دین بیگانه اند و از ربقهٔ اسلام بیرون در لجّهٔ[۴] ضلالت مستغرق اند و دیگران را هم از راه می برند ضلّوا فاضلّوا از ایشان دور باشند و صحبت شان را سمّ قاتل دانند که بموتِ ابدی می رسانند فِرَّ من صحبتهم و دنوّهم اکثر مما تفرّ من الاسد عجب ست از برادران شما که باین قسم مردم گرویده اند و دین و ایمان خود را از دست میدهند عجب تر آنکه شما نوشته اید که تربیت میباید کسے که در دین و ایمان او سخن باشد تربیت او چه خواهد بود ؎ او خویشتن گم ست کرا رهبری کند + هنوز هم هیچ نرفته ست درهاے توبه مفتوح ست ما لم یغرغر[۵] ایمان را برباد ندهند خبر کردن شرط ست

مکتوب (۱۷) هفدهم

بمرزا ابو المعالی در بعضے نصائح ضروریه و در بیانِ آنکه مدارِ ترقّی و وصول غالباً بر صحبت ست

[۱] و حضرت سعدی شیرازی گفته بیت اے برتر از خیال و قیاس و گمان و وهم + وز هرچه گفته اند و شنیدیم و خوانده ایم + دفتر تمام گشت و بپایان رسید عمر + ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم + [۲] قوله هجس از باب ضرب یعنی آنچه بگذرد در دل تو یا خطور کند در خیال تو پس خدا تعالیٰ بالاے اوست ۱۲ [۳] لصوص بضمتین جمع لص بالکسر دزد و سارق ۱۲ [۴] قوله لجّه بالضم و تشدید جیم میان دریا و در تربین موضع دریا یعنی در میان دریاے گمراهی غرق اند ۱۲ [۵] اشارة الی الحدیث رواه الترمذی و ابن ماجه قال رسول اللّٰه صلّی اللّٰه علیه وآله وسلّم ان اللّٰه یقبل توبة العبد ما لم یغرغر یعنی بدرستیکه خدا تعالیٰ قبول میکند توبه بنده را مادام که غرغره نکند یعنی نرسد روح در حلقوم و غرغره آمد و شد کردن آواز در گلو و جان در حلق ۱۲

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ العلی الاعلی والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ المصطفی کما یلیق بحالہ ویحری وعلی الہ وصحبہ وسائر من اتبع الھدیٰ التفات نامہ نامی و صحیفہ گرامی کہ جناب مخدومی مخدوم زادگی از راہ کرم نامزد این مسکین نمودہ بودند بمطالعۂ آن مشرف و مفتخر گردید اللہ تعالیٰ سلامت دارد و بر جادۂ شریعت و طریقت استقامت بخشد اظہار شوق و درد طلب نمودہ بودند حق سبحانہ و تعالیٰ آتش این شوق را مشتعل سازد و شعلۂ طلب را سر بلند گرداند تا از ما سوائے مطلوب حقیقی بکلیت برہاند و بسرادقات[1] قرب و عرفان برساند انہ قریب مجیب کرم نمودہ نوشتہ بودند کہ احوال این بزرگان را از نفحات[2] وغیرہ ملاحظہ کردہ مطابق آن سعی نمودہ می‌نماید اما چون این ہمہ بغیر[3] رہنمونی سالک بود اصلاً نتیجہ نداد (ہرگز ۱۲) وکشایش رو ننمود مکرر ما آنچہ نوشتہ اند راست و درست ست درین راہ غیب الغیب بے دستگیری مرشد کامل راہ رفتن و سلوک نمودن بسے مشکل ست حق سبحانہ و تعالیٰ می‌فرماید وابتغوا الیہ الوسیلۃ[4] ہرگاہ ببارگاہ سلاطین مجازی بے وسیلہ نمیتوان رسید بدرگاہ سلطان حقیقی و شاہنشاہ تحقیقی وسیلہ ضرور و ناگزیر ست (لابد و ضرور ۱۲) و آنچہ دربارۂ این مسکین از راہ حسن ظن نوشتہ اند از بزرگی خود نوشتہ اند و این دور از کار را در آئینۂ خویش دیدہ و الا

من ہیچم و کم ز ہیچ ہم بسیارے ✤ (ورنہ ۱۲) وز ہیچ کم از ہیچ نیاید کارے

این قدر ہست کہ آنچہ از بزرگان باین ہیچمدان رسیدہ ست بطلبہ درمیان سے آرد بعضے را انتہا مے بخشد و ببرکت انفاس نفیس این اکابر بشطرے از کمالات شان میرساند مخدوما این مسکین ہرچہ باندازۂ ظن و تخمین خود دارد ہمہ از ایشان ست (بجز وے ۱۲) و از برکات بزرگان الشان از ایشان چہ دریغ ست سعادت خود در خدمت ایشان (شما ۱۲) تصور مینماید لیکن چہ توان کرد کہ مدار این طریقۂ علیہ (شما ۱۲) (نقشبندیہ ۱۲) بر صحبت و برابطۂ محبت شیخ مقتدا است کشائش و ترقی غالباً منوط (متعلق ۱۲)

---

[1] سرادقات بضم سراپردہا و خیمہا ۱۲ منتخب [2] یعنی نفحات از ملا جامی رہ در بیان احوال مشائخ رحمہم اللہ تعالیٰ ۱۲ [3] یعنی بغیر اخذ طریقہ از شیخ کامل مکمل راہ دان ۱۲ [4] قال اللہ تعالیٰ یا ایہا الذین امنوا اتقوا اللہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ وجاھدوا فی سبیلہ لعلکم تفلحون ـ سورۂ مائدہ پارہ لا یحب اللہ ۱۲

بآن ست وچون طریقهٔ بزرگان ما اتباع سنت و اجتناب از بدعت ست تا حصول صحبت
بر متابعت سنت مستقیم باشند و احیاء سنن متروکه نمایند در حدیث آمده است مَنْ اَحْیٰی
سُنَّتِیْ بَعْدَ مَا اُمِیْتَتْ فَلَهٗ اَجْرُ مِائَةِ شَهِیْدٍ و احیاء سنت متروکه عبارت از آنست
که در عمل آرد و اعلائے آن آنست که دیگران نیز دلالت نماید تا بعمل آرند ترقی و حصول مراتب
قرب همه وابسته باتباع سنت ست آیهٔ کریمه قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ
یُحْبِبْکُمُ اللّٰهُ شاهد این معنی ست و از بدعت دور بوند و محترز باشند و با مبتدع صحبت ندارند
و در مجلس خود جائے ندهند و در حدیث آمده است اَهْلُ الْبِدَعِ کِلَابُ اَهْلِ النَّارِ و اوقات
را بوظائف طاعات و اذکار و ادعیه که از رسول خدا صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ
ماثور ست و در کتب احادیث مذکور ست معمور دارند و تکرار کلمهٔ طیبه لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ هر قدر که
توانند نمود بکنند از یکهزار تا پنجهزار باتفاق صوفیه علیه در تنویر باطن این کلمه سودمند ترست
مانند ذکر قلبی و اشغال و مراقبات باطنی که در طریقهٔ ما معمول و متعارف ست بحضور تعلق
دارد حقائق آگاه مولانا عبد الخالق که متوطن آنجا است و مدتے در صحبت گذرانیده و صاحب
حال و کمال ست چند گاه ست که بجهت ملاقات فقیر اینجا آمده است اگر بخاطر برسد
اشاره فرمایند که او را رخصت آنجا کنند که وطن مالوف اوست و از جانب فقیر بطریق سفارت
بآنجناب شغل و مراقبهٔ باطن بگویند و توجهات نمایند شاید راه ترقی بکشاید چون ملاقات
فقیر بالفعل بے اشکال نیست این طریق بخاطر رسیده است بیشتر مختار اند وَالسَّلَامُ
عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ
الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی

مکتوب هژدهم (۱۸)

۱ فی المشکوٰة من احیٰی سنة من سنتی قد اُمیتت بعدی فانّ له من الاجر مثل اجور من عمل بها رواه الترمذی
و فی المشکوٰة ایضا من تمسک بسنتی عند فساد اُمتی فله اجر مائة شهید رواه البیهقی ۱۲ ۲ بدانکه این کریمه واقع ست در
سورهٔ آل عمران و پارهٔ تلک الرسل (۳) ۱۲ ۳ مانند حصن حصین الجزری و اذکار للنووی رحمهما الله تعالی ۱۲ ۴ یعنی در صحبت ما مانده ۱۲

بصوفی پاینده محمد کابلی در نصائح او بسم اللہ الرحمن الرحیم بیت ہر چہ جز عشق خدائے احسن ست * گر شکر خوردن بود جان کندن ست * سعادت آثارا گرفتاری بادون حق جل وعلا از اشد امراض قلبیہ است[۵۱] فکر ازالہ آن از اہم مہام ست مصرع در خانہ اگر کس ست یکحرف بس ست * اللہ تعالی ہموارہ با خود دارد و یک لحظہ بغیر خود نگذارد و عافیت و استقامت نصیب وقت گرداند والسلام

مکتوب (۱۹) نوزدہم

بملا پاینده محمد کابلی در جواب اسولہ کہ نمودہ بود بسم اللہ الرحمن الرحیم نحمدہ و نصلی علی حبیبہ والہ ونسلم اللہ تعالی آن برادر دینی را از رقیت احوال گذرانیده محول[۵۲] احوال برساند واز غیب بعین واز اجمال بتفصیل آرد واز تلوین بتمکین واز حروف بمعانی مشرف سازد کتابتے کہ بہ فرزندی محمد عبد اللہ نوشتہ بودند رسید اسولہ چند دران مندرج بود جواب آنہا ازین فقیر درخواست نمودہ بودند نوشتہ میشود استماع فرمایند سوال اول آنکہ در قرآن مجید و در حدیث قدسی تصریح ست بآنکہ حضرت آدم ابو البشر علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام مخلوق بید اللہ ست تعالی اگر از ید قدرت مراد داریم تخصیص آدم را وجہ چہ باشد چہ مخلوقات دیگر ہم بقدرت مخلوق شده اند واگر از ید قدرت مراد نداریم مذہب مجسمہ[۵۳] قوت پیدا میکند جواب روا ست کہ مراد از ید قدرت داریم چنانچہ مذہب ماؤلین متشابہات ست و تخصیص آدم علی نبینا وعلیہ الصلوات والتسلیمات برائے تشریف و تکریم اوست نہ برائے حصر چنانچہ در آیہ کریمہ ان عبادی[۵۴] لیس لک علیہم سلطان وامثال آن در قرآن مجید بسیار واقع شده است و تخصیص در ذکر دلالت بتخصیص در نفس الامر نمیکند واگر از ید قدرت

[۵۱] یعنی از اشد ضروریات ست ۱۲ [۵۲] یعنی بگردانندہ حالات واز حالے بحال دیگر رسانندہ و ترقی دہندہ یعنی حق سبحانہ وتعالی ۱۲ [۵۳] یعنی جماعہ کہ بجسمیت حق تعالی قائل اند ۱۲ [۵۴] اعلم ان اضافۃ العباد الی یاء المتکلم ھہنا للتشریف والتکریم کما فی ناقۃ اللہ و روح اللہ و بیت اللہ وامثالہا والکریمۃ ھذہ واقعۃ فی سورۃ بنی اسرائیل من الجزء الخامس عشر (۱۵) ۱۲

[illegible]

مُراد نداریم صفتِ یدِ بے کیف بحق تعالیٰ اثبات خواہیم کرد در رنگِ متشابہاتِ دیگر مذہب مجسّمہ را تقویت بر تقدیریست کہ اثباتِ یدِ جسمی نمودہ آید تعالیٰ اللہُ عَنْ ذٰلِکَ عُلُوًّا کَبِیْرًا سُوالِ دُوم آنکہ از خیر التابعین اُویس قرنی منقول ست مَنْ عَرَفَ اللّٰہَ لَا یَخْفٰی عَلَیْہِ شَیْءٌ معنی این عبارت چیست بدانند کہ در صحتِ این نقل تردُّد ست چہ اگر شے را بر عموم بگذاریم لازم مے آید کہ از عارف[جواب ۱۲] ہیچ چیز خواہ معارفِ وجوبی باشد خواہ حوادثِ کونی مخفی نماند و آن خلافِ واقع ست ہرگاہ بسیّد انبیا علیہ وعلی آلہ افضلُ الصّلوات واکملُ التّحیّات حکم شد کہ قُلْ لَوْ کُنْتُ اَعْلَمُ الْغَیْبَ لَاسْتَکْثَرْتُ مِنَ الْخَیْرِ وَمَا مَسَّنِیَ السُّوْٓءُ[۱] بدیگران چہ رسد و اگر شے را بمعارفِ باطنی تخصیص بکنیم نیز مشکل مینشود ہرگاہ مقررِ قوم باشد کہ رواست کہ ولی از ولایت و قربِ خود آگاہ نباشد فَمِنَّا مَنْ عَلِمَہٗ وَمِنَّا مَنْ جَہِلَہٗ بجمیع معارف چہ رسد اصحابِ کرام عَلَیْہِمُ الرِّضْوَانُ کہ در اعلیٰ طبقۂ ولایت اند ہیچ قصص شہود و مشاہدہ از اکثرے آنہا منقول نیست در خلافتِ حضرتِ عثمان رض چون انس رض بخدمتِ ایشان رسید و در راہ ظاہر نظرے بجمیلہ از نساء واقع شدہ بود حضرتِ عثمان رض فرمود اَیَدْخُلُ عَلَیَّ اَحَدُکُمْ وَعَلٰی عَیْنَیْہِ اَثَرُ الزِّنَا حضرتِ انس رض از روے تعجب گفت اَوَحْیٌ بَعْدَ رَسُوْلِ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ کشف و خوارق چون در آن وقت قلت داشت ذہنِ حضرتِ انس رض بدان طرف نرفت و بر تقدیرِ صحتِ نقل عبارت را از ظاہر مصروف باید ساخت بالفعل آنچہ بخاطر راہ مییابد آنست کہ مراد آنست کہ لَا یَخْفٰی عَلَیْہِ شَیْءٌ مِمَّا یَحْتَاجُ اِلَیْہِ فِی الْمَعْرِفَۃِ یعنی ہر کہ خدا را شناخت از مقبولان گشت و مقبولان را ضائع نمیگذارند پس ہر چہ او را در راہِ معرفت در کارست بآن اعلام مے فرمایند بیواسطہ بطریقِ الہام و کشف یا بواسطۂ پیر و مرشد وَاللّٰہُ اَعْلَمُ بِحَقِیْقَۃِ الْحَالِ جوابِ سُوالِ سیوم مراد از ادب کہ اکابرِ طریق فرمودہ اند اَلطَّرِیْقَۃُ کُلُّہَا اَدَبٌ ادبِ شریعت و آدابِ طریقت کہ کنایت از رعایت و متابعتِ شیخ خود ست ہمہ در آدابِ شریعت

۱؎ الکریمة هذه وقعت فی سورة الاعراف من الجزء التاسع ونظم الآیة هکذا - قل لا املک لنفسی نفعا ولا ضرا الا ما شاء الله ولو کنت اعلم الغیب الخ ۱۲ ۲؎ هذا اعنی التاویل بعض اکابر الطریقة العلیة ۱۲

مندرج ست و بیان شافی دارد

مکتوب بیستم (۲۰)

بشیخ محمد سعید فاروقی در شرح بعضے از اذواق او صحیفه شریفه رسید و مسرت بخش گردید حمداً لله سبحانه که بذوق و شوق‌اند و از یاد فقرا فارغ نه محبت این طائفه با این طائفه است و در حریم خاص شان محرم و همراز المرء مع من احب حدیث نبوی ست علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام در حصول حقیقت محبت کوشند و از دیاد کیفیت آن خواهند تا معیت ذاتیه حاصل نمایند و از خود گذشته همواره با محبوب بوند صفت محبت بود که صدیق اکبر را که در شان او آمده ولکن معنیً وقر فی قلبه از همه پیش قدم ساخت و بدولت معیت خاصه برد و ندائے ثانی اثنین شنوانید و بنوید ما ظنک باثنین الله ثالثهما مکرم و ممتاز گردانید خوش گفت

بیت
بکنج غار گزینیم خلوت از همه خلق ٭ گر آن لطیف جهان یار غار ما باشد

بعضے اذواق و واردات که در کتابت میان خواجه نوشته بودند مطالعه آن خوشوقت ساخت اللّٰهم زد آواز یکه از جانب دست راست شنوده و روشنائی که از انجانب دیده اید وارد است از حق جل وعلا بر روح که مقام آن جانب راست ست فرود آمده است و آنرا در تصرف خود آورده است ملوک ست که از عالم غیب بر مملکت روح که محل هوش و شعور ست استیلا نموده آنرا زیر و زبر ساخته است لاجرم مستی و بیخودی آورده انّ الملوک اذا دخلوا قریة افسدوها وجعلوا اعزة اهلها اذلة وکذلک یفعلون الحال معامله شما

له هذا قطعة من حدیث رواه الشیخان ۱۲ که اشارت ست بآیه سوره توبه یعنی اذ اخرجه الذین کفروا ثانی اثنین اذ هما فی الغار الخ ۱۲ سه قوله نوید بضم نون و کسر واو و یائے مجهول خبر خوش و بعضے بفتح نون و یائے مجهول گفته ۱۲ از غیاث که عن انس بن مالک رض ان ابا بکر الصدیق قال نظرت الی اقدام المشرکین علی رؤسنا ونحن فی الغار فقلت یا رسول الله لو ان احدهم نظر الی قدمیه ابصرنا فقال یا ابا بکر ما ظنک الخ متفق علیه ۱۲ مشکوٰة باب المعجزات

شه این کریمه واقع ست در سوره نمل و پاره وقال الذین (۱۹) ۱۲

از لطیفهٔ قلب گذشته بلطیفهٔ روح قرار یافته است و ارتقا نموده امید وار فوق باشد و همت را بلند دارند و لنعم ما قیل **بیت** بوصلش تا رسم صد بار از پا افگند شوقم * که نو پروازم و شاخ بلندے آشیان دارم * مامول از دوستان دعاے سلامتی خاتمه است والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدیٰ *

مکتوب (۲۱) بست و یکم

بصوفی نوربیگ در نصیحت او بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفیٰ خدمت صوفی نوربیگ ازین دور افتاده سلام عافیت انجام خوانند احوال بهمه حال مستوجب حمد ذی الجلال است امید که آن عزیز نیز بجمعیت ظاهر و باطن باشد و بر جادهٔ شریعت علیه مستقیم بود و از قشر بلب آید و از لفظ بمعنے گراید نسبت باطن را نیک محافظت نمایند و در ازدیاد کیفیت آن کوشند با خلق کمتر اختلاط کنند و زاویهٔ نامرادی از دست ندهند بالجمله توشهٔ آخرت را آماده سازند جاءت الراجفة[۱] تتبعها الرادفة فقد جاء الموت بحذافیره[۲] مامول از دوستان دعاے سلامتی خاتمه است والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۲۲) بست و دوم

بحافظ ابو اسحاق در مدائح طریقهٔ صوفیهٔ علیه بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب که درین ولا مرسول داشته بودند ورود آن مبتهج و مسرور گردید الله تعالیٰ بجمعیت و عافیت دارد و بر جادهٔ شرع محمدی علیه وعلی اله الصلوٰة والسلام و سنت احمدی مستقیم و مستدیم گرداند و از تعلقات دنیا و گرفتاری ماسوے محرر ساخته در سرادقات معرفت و سرا پردهٔ قرب خویش انس و الفت

---

[۱] در آمد جنبنده در پے او آید در پے آینده در آمد مرگ بتمام خود ۱۲ [۲] حذافیر یعنی سرها و کنارها ے چیزے جمع حذفور بالضم و حذفار بالکسر و حذفور یعنی شریف و جمع کثیر نیز آمده عرب گوید اعطاه الدنیا بحذافیرها داد او را دنیا بتمام ۱۲ منتخب

وبدین معنی در عالمِ اسباب وابستہ بسلوکِ طریقہ صوفیہ علیہ است این بزرگواران در محبتِ حق جلّ وعلا از خود واز غیر خود گسستہ اند ودر عشقِ او از آفاق وانفس گذشتہ ما سوا را در راہِ او درباختہ وبا او ساختہ اند اگر حاصل دارند اورا دارند واگر واصلند باو واصلند باطن شان را بہیچ انقطاع از ما دونِ او تعالی روئے دادہ است کہ اگر سالہا یادِ ما سوئے نمایند بیاد شان نیاید واز انانیتِ نفس بنوعے گذشتہ اند کہ عود کلمہ انا را بر خود شرک میدانند رِجَالٌ[1] صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ۔ رِجَالٌ[2] لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ خداوندا مرا ازین قوم بگردان یا از نظارگیانِ این قوم گردان کہ قوم دیگر را طاقت ندارم ہر کس کہ ہوس این راہ دارد وتخم این اندیشہ در دل مے کارد باید کہ ہمہ چیز را گذاشتہ صحبتِ این اکابر اختیار نماید و جان نثارِ لوازمِ طلبگاری کند واز ہر جا بوئے ازین دولت بمشامِ جان برسد از پئے آن شود خوش گفت بیت بعد ازین مصلحتِ کار در آن مے بینم ✦ کہ روم بر درِ میخانہ وخوش بنشینم ما مول از دوستان دعائے سلامتیِ خاتمہ است والسلام علیکم وعلیٰ سائرِ من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۲۳) بست وسوم

بمرزا غضنفر در شرحِ اذواق وتعبیر وقائع کہ نوشتہ بودند بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات مے رساند صحیفہ شریفہ رسیدہ سبب مسرت گردید چون متضمنِ احوالِ علیہ ووقائعِ سنیہ بود فرحت بر فرحت افزود از فنائے لطائفِ خمسہ[3] ونفی یافت از خود واثباتِ یافتِ خود بخود کہ نوشتہ بودند واین بیت را حسبِ حال یافتہ بیت نمید ہدرہ ہمصحبتان بخلوتِ خویش ✦ فغان کہ یافتہ دلدار ذوقِ صحبتِ خویش بوضوح انجامید جائے ستایش حق سبحانہ وتعالی ہمہ بین منوال راہِ ترقیات را مفتوح

[1] اشارت ست بکریمہ کہ واقع ست در سورۂ احزاب از پارہ اتل ما اوحی (۲۱) ونظم الآیۃ ہکذا من المؤمنین رجال صدقوا الخ ۱۲

[2] اشارۃ الی کریمۃ وقعت فی سورۃ النور من الجزء الثامن عشر ونظم الآیۃ ہکذا فی بیوت اذن اللّٰہ ان ترفع ویذکر فیہا اسمہ یسبح لہ فیہا بالغدو والآصال رجال الخ ۱۲

[3] یعنی قلب وروح وسر وخفی واخفیٰ ۱۲

دارد اَللّٰھُمَّ زِدْ نوشتہ بودند کہ در خواب مے بینم کہ کلاہ و بالائے آن فوطہ[1] علاقہ دار چنانچہ عربان دو طرہ گذاشتہ مے پوشند تو بر سر من نہادہ و میگوئی کہ آنچہ در ما بود ہمہ را بشما دادیم و امانتِ شما بشما رسانیدیم الخ مخدوما این خواب بشارتے ست بزرگ مبارک باشد لیکن این عبارت را بران محمول باید داشت کہ آنچہ[2] در ما بود بشما دادیم موافق ظرف و استعدادِ شما یا آنچہ در ما بود از بابتِ امانتِ شما بشما دادیم چنانچہ فقرۂ دوم قرینہ است بران نوشتہ بودند کہ بعد از نماز تہجد مشغول بودم دیدم کہ میانِ دل و سر دائرۂ کلان پیدا شد و در میانِ آن دائرہ دلِ خود را مثل چلۂ کمان یافتم چنانچہ یک چلہ بر دو کمان زہ کردہ باشند بدین صورت بجانب یک کمان کہ نظر میرفت وحدتِ صاف میدید و بجانبِ کمانِ دیگر کہ نظر میرفت کثرت در نظر مے در آمد این کثرت ہم رفتہ رفتہ وحدتِ صاف شد و در ہر دو کمان وحدتِ صاف دیدہ میشد مخدوما قلب را برزخ گفتہ اند بانا کہ این صورت برزخیِ قلب ست کہ بنظر در آمدہ است و آنچہ در یک کمان وحدتِ صاف بنظر در آمد و در کمانِ دیگر کثرت از قابَ قوسین ست و آنکہ کثرت ہم رفتہ رفتہ وحدتِ صاف شد و در ہر دو کمان وحدت دیدید مقدمہ اَوْ اَدْنٰی ست و آنکہ گفتیم کہ مقدمہ اَوْ اَدْنٰے است زیرا کہ حقیقتِ اَوْ اَدْنٰی وقتے متحقق شود کہ قوسِ کثرت بالکل از نظر ساقط گردد و منظورِ نظر جز قوسِ وحدت نبود و آنچہ بعد ازین نوشتند کہ این یافت بنفس یا روح مخصوص نبود بلکہ این معاملہ خود بخود بود مشعر بر سقوطِ قوسِ کثرت ست از نظر وَالْغَیْبُ عِنْدَ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ نوشتہ بودند کہ درین میان یک نسبتِ مخصوص وارد شد کہ ہرگز دل را بآن آشنائی نبود چنانچہ غریبے بشہرے کہ ہرگز ندیدہ باشد در آید بے اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَۃً اَفْسَدُوْھَا وَجَعَلُوْٓا اَعِزَّۃَ اَھْلِھَآ اَذِلَّۃً خوش گفت بیت

---

[1] بدانکہ فوطہ بالضم کمر بند و جامہ نادوختہ و لنگ حمامی و بمعنی دستار و رومال نیز آمدہ و علاقہ بکسر اول جسم ظاہری کہ بسینہ و آویزان باشد بچیزے مثل دوال تازیانہ ۱۲ عبارت [2] یعنی مراد بقول آنچہ در ما بود خصوص ست نہ عموم ۱۲ [3] این کریمہ واقع ست در سورۂ نمل از پارہ وقال الذین (۱۹) ۱۲

بوصلش تا رسم صد بار از پا افگند شوقم * کہ نو پروازم و شاخے بلندے آشیان دارم
وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی

مکتوب (۲۴) بست وچہارم

بملا اشتیاق بہرہ کی در حلِ شبہہ کہ از آیۂ کریمہ وَاتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰھِیْمَ حَنِیْفًا مے آید وتحقیقِ حدیث لَا تُفَضِّلُوْنِیْ عَلٰی یُوْنُسَ ابْنِ مَتّٰی ودر شرحِ اَلْاِیْمَانُ لَا یَزِیْدُ وَلَا یَنْقُصُ ودر رفعِ توہمِ مساواتِ ایمانِ عوام بایمانِ انبیا علیہم الصلوٰۃ والسلام ودفعِ توہمِ افضلیتِ شہدا کہ بہ بعضے مزایا مخصوص اند بر انبیا علیہم الصلوٰۃ والسلام بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند کتابیکہ از راہِ محبت فرستادہ بودند رسید مسرت بخش گردید اسولہ چند نمودہ بودند مخدوما حلِ این اسولہ را علما ومشائخ نمودہ اند مع ذٰلک سوال را از جواب چارہ نیست چیزے دریں باب مینویسد سوالِ اول آنکہ حق تعالیٰ در شانِ حضرت ابراہیم علٰی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام میفرماید اِنِّیْ جَاعِلُکَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ونیز فرمودہ اَنِ[1] اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰھِیْمَ حَنِیْفًا پس بمقتضائے این ہر دو کریمہ (در پارۂ اول) حضرت ابراہیم علیہ السلام مقتدی ومتبوع بوند وپیغمبر ما علیہ وعلٰی آلہ الصلوٰۃ والسلام تابع باشند وحال آنکہ پیغمبر ما علیہ وعلٰی آلہ الصلوٰۃ والسلام بالقطع (بالیقین) افضل اند وہمین اشکال در مادۂ آدم علیہ السلام مے آید حق تعالیٰ میفرماید اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ۔ فَلَزِمَ فِیْ ھٰذِہِ الْاٰیَةِ مَا لَزِمَ فِی الْاٰیَةِ السَّابِقَةِ جواب در کریمہ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ہیچ اشکال نیست چہ این حکم خلافت مر نوعِ انسان راست خصوصیت بحضرت آدم علیہ السلام ندارد چنانچہ جوابِ ملائکہ بران دلیل ست کہ اَتَجْعَلُ فِیْھَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْھَا

---

[1] ثم اوحینا الیک ان اتبع ملة ابراھیم حنیفا واقع ست در آخر سورہ نحل در پارہ ربما (۱۴) ۱۲ سلہ از بہم منقولات ست کما ہو محقق فی محلہ ۱۲

وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ چہ فساد و سفکِ دماء در نوعِ انسان ست نہ در آدم علیہ السلام و بر تقدیرِ تسلیم این خلافت خاص بوقتِ حضرتِ آدم علیہ السلام بودہ نہ خلافتِ نوعیہ تا اشکال متصوَّر شود چنانچہ در شانِ حضرتِ داؤد علیہ السلام فرمودہ یَا دَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِیْفَةً فِی الْاَرْضِ[۱] و در شانِ حضرتِ مہدی علیہ الرضوان وارد شدہ فَاِنَّ فِیْهِمْ خَلِیْفَةَ اللّٰهِ الْمَهْدِیَّ[۲] و ازین قبیل ست قطبِ ارشاد و غوث و قطبِ مدار کہ در ہر وقت میباشند کہ قطبیت و سائرِ مناصب مخصوص باز منۂ ایشان ست و ہمچنین قَدَمِیْ عَلٰی رَقَبَةِ كُلِّ وَلِیِّ اللّٰهِ کہ حضرت شیخ عبد القادر جیلانی قُدِّسَ سِرُّہٗ فرمودہ ست مخصوص باولیاءِ آن وقت ست عَلٰی مَا حُقِّقَ آرے کریمۂ اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا حکمِ عام و مؤبد ست قَالَ الْقَاضِیْ فِیْ تَفْسِیْرِہٖ وَاِمَامَتُهٗ عَامَّةٌ مُؤَبَّدَةٌ[۳] اِذْ لَمْ یُبْعَثْ نَبِیٌّ بَعْدَہٗ اِلَّا كَانَ مِنْ ذُرِّیَّتِهٖ مَاْمُوْرًا بِاِتِّبَاعِهٖ چنانچہ کریمۂ اِتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِیْمَ حَنِیْفًا دلالت بران دارد لیکن این آیات قدح در افضلیتِ آنسرور علیہ و علٰی آلہ الصلوٰۃ والسلام ندارد مفسران گفتہ اند یعنی پیروی وے کن در توحید یا در روشِ دعوت بحق جل و علا چنانچہ او برفق و مدارا بدلائل یکے بعد دیگرے و مجادلہ بقدرِ فہمِ ہر کس دعوت مینمود تو نیز چنان کن صاحبِ تیسیر آوردہ کہ اتباع سلوکِ بسبیلِ مسلوکِ متبوع ست[۴] پس اتباعِ آنسرور مر مہتر ابراہیم را علیہما الصلوٰۃ والسلام بسبب آن بود کہ بعد از و مبعوث شدہ نہ بجہتِ آنکہ دونِ او بودہ و بحکمِ اَنَا اَكْرَمُ الْاَوَّلِیْنَ وَالْاٰخِرِیْنَ عَلَی اللّٰهِ مقرر ست کہ آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام از ہمہ انبیا اکرم و افضل است و نصیبِ او در فضیلت از مجموعِ انبیا و اصفیا اجزل و اشمل و ازین قبیل ست آنچہ وارد شدہ ست فَبِهُدٰىهُمُ اقْتَدِهْ کہ ازین امر در فضیلتِ او علیہ الصلوٰۃ والسلام ہیچ قدح لازم نیست با آنکہ

---

[۱] این کریمہ واقع ست در سورہ صٓ از پارہ ومالی (۲۳) ۱۲ [۲] قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا رأیتم الرایات السود قد جاءت من قبل خراسان فأتوھا فان فیھا خلیفۃ اللہ المھدی رواہ احمد والبیھقی ۱۲ مشکوٰۃ باب اشراط الساعۃ [۳] ای فی الجملۃ لا فی جمیع الاحکام کما لا یخفٰی ۱۲ [۴] یعنی معنی اتباع رفتن ست براہیکہ متبوع بران راہ رفتہ باشد ۱۲

گوئیم کہ گاہ ست کہ فاضل را امر بمتابعت مفضول کنند وازین امر بمتابعت ہیچ قصورے در فاضلیت او لازم نباید قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی لِنَبِیِّهٖ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَشَاوِرْهُمْ فِی الْاَمْرِ امر بمشورت باصحاب کرام خالی از تضمن امر بمتابعت شان نیست والا مشورت راچہ فائدہ باشد وتحقیق این مقام وحقیقت این معاملہ را حضرت ایشان ما قدس اللّٰہ سبحانہ بسرہ از راہ کشف وعرفان در مکاتیب خود نوشتہ اند از انجا ملاحظہ نمایند

سوال دویم آنکہ جناب مقدس حضرت رسالت پناہ محمد رسول اللہ صلی اللّٰہ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام بالقطع افضل انبیا اند پس حدیث لَا تُفَضِّلُوْنِیْ عَلٰی یُوْنُسَ ابْنِ مَتّٰی بچہ معنی ست وحدیث مَنْ قَالَ اَنَا خَیْرٌ مِّنْ یُوْنُسَ بْنِ مَتّٰی فَقَدْ کَذَبَ چگونہ بود جواب

رواہ البخاری ۱۲ مشکوٰۃ باب ذکر الانبیاء ۱۲

میتواند کہ معنی چنین باشد لَا تُفَضِّلُوْا بِحَیْثُ یَلْزَمُ نَقْصُ الْمَفْضُوْلِ اَوْ یُؤَدِّیْ اِلَی الْخُصُوْمَةِ وَالنِّزَاعِ ونیز میتواند کہ تفضیل ندہید بجمیع انواع فضائل ہر چند پیغمبر ما را علیہ الصلوٰۃ والسلام فضل کلی ست چنانچہ امام افضل ست از موذن مطلقا ہر چند فضل اذان در وے نیست ونیز میتواند کہ معنی آن باشد لَا تُفَضِّلُوْا مِنْ تِلْقَآءِ اَنْفُسِکُمْ وَاَهْوَائِکُمْ ونیز میتواند کہ این قول از روئے تواضع وہضم نفس فرمودہ باشد ونیز میتواند کہ معنی لَا تُفَضِّلُوْنِیْ فِیْ نَفْسِ النُّبُوَّةِ باشد کما قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی لَا نُفَرِّقُ بَیْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ونیز میتواند کہ این قول پیش از علم بافضلیت خود باشد باید دانست کہ تخصیص حضرت یونس علیہ السلام باین حکم با آنکہ ہمہ انبیا را درین امر شرکت ست بواسطہ آنست کہ چون از وے علیہ السلام زلتے بوقوع آمدہ بود از ینجہت محل توہم منقصت شدہ بواسطہ رفع این وہم تخصیص او باین حکم فرمودہ کہ ازین رہگذر ہیچ منقصے در رتبہ او ورتبہ نبوت او پیدا نشدہ بحکم اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ کَمَنْ لَّا ذَنْبَ لَهٗ وبحکم اُولٰٓئِکَ یُبَدِّلُ اللّٰهُ سَیِّاٰتِهِمْ حَسَنَاتٍ ومیتواند کہ ہمین اعتبار فرمودہ باشد مَنْ قَالَ اَنَا خَیْرٌ مِّنْ

رواہ البخاری ۱۲ مشکوٰۃ

سلہ ہذا الحدیث مروی عن عبد اللہ بن مسعود رض مرفوعا وموقوفا رواہ ابن ماجہ ۱۲ مشکوٰۃ آخر باب التوبۃ سلہ الا من تاب وامن وعمل صالحا فاولئک یبدل اللہ الخ ۱۲ سورۃ الفرقان وجزء وقال الذین (۱۹) ۱۲

یونس ابن متّٰی فقد کذب یعنی ہر کہ نظر بزلّت او علیه السّلام نموده خود را بروے فضل دہد وخود را از زلّت ومعاصی بری تصوّر نماید پس تحقیق او دروغ گو ست قال الله تعالٰی فی شانه فنادٰی فی الظّلمٰت ان لآ اله الّآ انت سبحانك انّی کنت من الظّٰلمین فاستجبنا له ونجّینٰه من الغمّ وکذٰلك ننجی المؤمنین وقال تعالٰی ایضًا فاجتبٰه ربّه فجعله من الصّٰلحین[۵۲] سوال سوم آنکه مقرّر ومبیّن ست که فضل کلّی مر انبیا را علیهم الصّلوٰة والسّلام بر جمیع افراد امّت ودر حدیث صحیح[۵۳] آمده ست که بعضے کمالات در بعضے افراد امّت ست که مزیّت بر انبیا دارد کالشّهدآء فی سبیل الله احتیاج بغسل ندارند وبلفظ موتٰی نخوانده وانبیا بغسل محتاج اند وبلفظ موتٰی خوانده جواب این فضل راجع بفضل جزئی ست که دران محذور نیست ہر حائک وحجّام[۵۴] صنعت بر عالم ذی فنون فضل دارد وفضل کلّی مر انبیا وعالم راست سوال چہارم علماے ماتریدیه[۵۵] گفته اند الایمان لا یزید ولا ینقص ازین عبارت لازم مے آید که ایمان عوام مومنان مثل ایمان انبیا بود علیهم السّلام وحال آنکه ایمان انبیا علیهم السّلام اکمل ست فی القرب والدّرجة جواب ایمان انبیا وایمان عوام را در نفس ایمانیت شرکت وتساوی ست ومزیّت ایمان انبیا راجع بصفات کامله ایمان ست ایمانے که مقرون باعمال صالحه ست ویکسو ست از سیّئات ومشتبهات صفاتے دیگر دارد ونورانیت علٰحده ونتائج وثمرات بزرگ آورده بلکه توان گفت که نوع دیگر گشته در رنگ افراد انسان که در نفس انسانیت شرکت دارند ومتساوی اند ونظر بکمال ونقصان صفات جمعے را از انها کالانعام بل هم اضلّ فرموده واز حقیقت انسانی برآورده وآنچه در حدیث آمده ست

الصلوات والتسلیمات

---

۵۱ بدانکه این کریمه در سورة الانبیا از پاره اقترب (۱۷) واقع ست ۱۲ ۵۲ فی سورة القلم والجزء تبارك الذی (۲۹) ۱۲ ۵۳ قال صلی الله علیه وآله وسلم ان من عباد الله لاناسًا ماهم بانبیاء ولا شهداء یغبطهم الانبیاء والشهداء یوم القیامة بمکانهم من الله قالوا یا رسول الله تخبرنا من هم قال هم قوم تحابوا بروح الله علی غیر ارحام بینهم ولا اموال یتعاطونها الخ رواه ابو داؤد ۱۲ مشکوة باب الحب فی الله ۵۴ خون کشنده یا ستره زدن ۱۲ ۵۵ از تابعان ابو المنصور ماتریدی ۱۲

لَوَزِنَ اِیْمَانُ اَبِیْ بَکْرٍ مَعَ اِیْمَانِ اُمَّتِیْ لَرَجَحَ این رجحان ہم راجع بصفاتِ کاملہ است
کہ نورانیت وصفائے ایمان را مے افزاید وپلّہ میزان را راجح میکنند چہ صفات واعراض
درمیزانِ موعود موزون ست چرا ایمانِ او رضی راجح نباید کہ اوبموتے کہ بیش از موت ست
مشرف گشتہ است (اخروی) وباین صفت درمیانِ صحابۂ کرام ممتاز و بیش قدم بودہ ولہذا
بدولتِ معیت بمقتضائے کریمۂ وَالَّذِیْنَ مَعَہٗ وکریمۂ اِنَّ اللّٰہَ مَعَنَا مشرف شدہ واز
میانِ اصحاب کرام بہ بشارتِ این موت کہ عین معرفت ست وکمّل ایمان مبشّر گشتہ
حَیْثُ وَرَدَ فِیْ شَانِہٖ مَنْ اَرَادَ اَنْ یَّنْظُرَ اِلٰی مَیِّتٍ یَّمْشِیْ عَلٰی وَجْہِ الْاَرْضِ فَلْیَنْظُرْ اِلٰی اَبِیْ بَکْرِ
ابْنِ اَبِیْ قُحَافَۃَ ہرچند سائر صحابہ نیز باین موت متحقّق بودند لیکن تخصیص او باین بشارت
مشعر بکمالِ اوست باین صفت از دیگران (متصف اند) وہرکہ درین موت کاملتر ست ایمانِ او باندازۂ
آن نیز کاملتر چہ این موت منتج اطمینانِ نفس ست واطمینانِ نفس ایمانِ حقیقی ست کہ از
زوال محفوظ ست کریمۂ یٰٓاَیُّہَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْٓا اٰمِنُوْا بِاللّٰہِ وَرَسُوْلِہٖ گویا اشارت باین
ایمان ست وما نا کہ درحدیث اَللّٰہُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ اِیْمَانًا لَیْسَ بَعْدَہٗ کُفْرٌ مطلوب ہمین
ایمان ست (شاید) این آن موت ست کہ بحیاتِ ابدی میرساند وبانوار قرب ومعرفت متحقق
میسازد وکریمۂ اَوَمَنْ کَانَ مَیْتًا فَاَحْیَیْنٰہُ وَجَعَلْنَا لَہٗ نُوْرًا یَّمْشِیْ بِہٖ فِی النَّاسِ
ایمائے ست باین معنی وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ
الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰٓی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ

مکتوب (۲۵) بست وپنجم

بمیر عبدالفتاح ولد حقائق آگاہ میر محمد نعمان قدس سرہٗ در ادائے لوازم طلبگاری

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند

۱؎ اشارت ست بکریمہ کہ واقع ست درسورۂ نساء از پارۂ والمحصنات (۵) ۱۲ ۲؎ اشارت ست بآیتے کہ در سورہ انعام وپارہ ولواننا (۸) واقع ست ۱۲

مجاری[1] امور مستوجب حمد ست امید که آن عزیز نیز بعافیت باشد و بر جادهٔ سنت سنیه و شریعت علیه مستقیم بود و از لوازم طلبگاری فارغ نباشد و همواره متعطش و مضطرب باشد سیری و فراغ نصیب اعدا باد بزرگے گفته است که تصوف اضطراب ست چون سکون آمد تصوف نماند مرید را بدین صفت باید شد که حتی اذا ضاقت علیهم الارض بما رحبت وضاقت علیهم انفسهم وظنوا ان لا ملجأ من الله الا الیه[2] چون طالب صادق بدین صفت شود امید ست که بحر بخشش بجوش آید و نوید ثم تاب علیهم لیتوبوا بگوش جانش برسانند و او را از وے بستانند عجب ست که جوانان مستعد بخواب خرگوش آرام گرفته اند و از لوازم طلب فرو نشسته و در رنگ طفلان از جواهر نفیسه بخزف ریزهائے چند مشغول شده بیت در جهان شاهدے و ما فارغ ✽ در قدح جرعهٔ و ما هشیار ✽

مکتوب بست و ششم (۲۶)

بصوفی سعد الله کابلی در تعبیر وقائع و شرح احوال و بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی کتابے که متضمن وقائع روشن و احوال پسندیده بود رسید و خوشوقت ساخت لله سبحانه الحمد که بعافیت اند و در کار خود سرگرم دو واقعه که نوشته بودند یک واقعه مصحف و در واقعهٔ دیگر خلعت بشما داده نیک و مبشر اند و آنچه نوشته بودند اکثر که باحوال خود مقید میشوم خود را نمی یابم و در مراقبه چنان مشاهده میشود که هر یک موی بشابه چراغ شعله میکند و در گفتن کلمهٔ طیبه لذتے روئے میدهد که اشک بے اختیار روانه میشود آیا کمال فنائے نفس همین ست یا چیزے دیگر معلوم نمایند که این احوال خوب و پسندیده است و از لوازم و ملائمات فنائے نفس ست لیکن فنائے نفس فی نفسه امرے دیگر ست که انجا همه آنست که برتر از بیان ست ✽ آرے آنچه نوشته آید که خود را نمی یابم و آنچه

۱ قوله مجاری بفتح میم و رائے مکسوره جاهائے جاری شدن چیزے و راههائے روان شدن چیزے ۱۲ ۲ اشارت است بکریمه که واقع ست در سورهٔ توبه از پارهٔ یعتذرون (۱۱) ۱۲

بعد ازین نوشته اید که نه خود را دانسته میشود و نه عالم را اگر[1] بعد از فنائے قلب روئے دهد از مقدمات فنائے نفس ست و از لوازم آن بالجمله امیدوار باشند وَهَلْ مِنْ مَزِيدٍ[2] گویان متوجه فوق بوند[3] مصرع هنوز ایوان استغنا بلند ست * نوشته بودید که بر سر نماز هم جمعیت روئے میدهد اکثر اوقات که بخود مقید میشوم مثل شعله آفتاب و ماهتاب در نظر مے آید فقیر در درک آن عاجز ست بدانند حالتے که در نماز دست میدهد اصل ست و این شعله آفتاب که خود را مییابند میتواند که آثار بقا بود و این نوراز حیات بود که مترتب بر موت ست چنانچه کریمه اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا الاٰيۃ اشعارے بران دارد وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا *

مکتوب (۲۷) بست و هفتم

بملا عطاء الله سورتی در نصیحت او - بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى فضائل مآب اخوی ملا عطاء الله از ینجانب سلام عافیت انجام خوانند و دوستان دور افتاده را بدعائے خیر یاد آرند مخدوما عمر چند روزه که بسے عزیز ست باید که در اعز اشیا مصروف گردد و آن کسب مرضیات مولائے حقیقی ست جَلَّ سُلْطَانُهٗ کمر همت را درین امر خطیر چست بربندند و هرچه منافی آنست ازان یکسو شوند کمال در حق بنده آنست که مولائے او ازو رضی[4] بود لهذا مقام رضا فوق مقامات آمد علامت این رضا آنست که بنده ازوے تعالی راضی شود و در مرادات و مقتضیات خلاف رضامندی او تعالی ازوے بظهور نیاید و در ایلام در رنگ انعام کشاده پیشانی بود و در اوامر و نواهی او چین بابرو نباشد و بجمیع افعال وے منشرح الصدر باشند و بقضا و قدر او عَزَّ بُرْهَانُهٗ انقیاد و استسلام داشته باشند وَالسَّلَامُ

مکتوب (۲۸) بست و هشتم

[1] یعنی این عدم یافت خود و نادانستن خود را و عالم را اگر بعد از الخ ۱۲ [2] یعنی طالب زیادت گشته ۱۲ [3] در سوره انعام و پاره ولو اننا (۸) واقع ست ۱۲

و در مرادات و مقتضیات او تعالی خلاف رضامندی از وے

بشیخ نور محمد سورتی در نصیحت بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست خیریت دوستان مسئول و مامول اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و در کسب مرضیات مولائے حقیقی جلّت عظمتہ بجان کوشند و توشۂ آخرت را آمادہ سازند جاءت الراجفۃ تتبعہا الرادفۃ جاء الموت بما فیہ جاء الموت بما فیہ احوال را نویسان باشند و از کیفیت راہ و فرزندان قلمی نمایند و سعی کنند کہ روز بروز باشند ابواب ترقیات مفتوح بود من استوی یوماہ فہو مغبون دوستان را بدعا خیر یاد آرند والسلام

مکتوب بست و نہم (۲۹)

بمیر محمد امین بخاری در شرح و تبیین کریمہ وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون و کریمہ انا عرضنا الامانۃ علی السمٰوٰت والارض الایۃ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات بجناب سیادت و نقابت پناہ میرساند احوال و اوضاع فقراء اینجد و مستوجب حمد ست والمسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم واستقامتکم ظاہرا و باطنا صحیفۂ گرامی کہ بنامزد این مسکین نمودہ بودند مشرف ساخت حمد اللہ سبحانہ کہ با وجود مشاغل صوری و تعلقات شتی در روابط معنوی و محبتہا فتورے نرفتہ است میدست کہ روز بروز در تزاید باشد و روز افزون بود محبت این طائفہ با این طائفہ ست المرء مع من احب حدیث نبوی ست علی مصدرہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ نوشتہ بودند کہ حق سبحانہ و تعالی میفرماید وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون و مفسران بہ لیعرفون تفسیر کردہ اند و در جائے دیگر حق تعالی میفرماید انا عرضنا الامانۃ علی السمٰوٰت والارض والجبال فابین ان یحملنہا واشفقن منہا وحملہا الانسان اگر مراد از امانت معرفت باشد انسان چہ خصوصیت

لہ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورہ الذاریات از پارہ قال فما خطبکم (۲۷) اما کریمہ انا عرضنا الامانۃ پس واقع ست در سورہ احزاب از پارہ و من یقنت (۲۲) ۱۲ ؎۲ قولہ چہ خصوصیت دارد یعنی ہیچ خصوصیت ندارد چہ معرفت حق تعالی حاصل ست مر ہر شئے را کما قال تعالی وان من شئ الا یسبح بحمدہ ولکن لا تفقہون تسبیحہم ۱۲ بنی اسرائیل

دارد واگر مراد چیزی دیگر ست اعلام نمایند مخدوما ورود این شبهه خصوصیت بآن ندارد که لیعبدون را به لیعرفون تفسیر کنیم لیعبدون را بهر معنی که تفسیر کنند و امانت را هم بهمان معنی بگیرند یعنی لیعبدون اگر بمعنی خود داریم چنانچه اکثر علمای مفسرین گفته اند و از امانت هم تکالیف شرعیه که حاصل آن عبادت ست بگیریم یا از هر دو جا معرفت مراد داریم شبهه مے آید که وجه تخصیص حمل امانت با نسان چیست[51] جواب گوئیم که وجه تخصیص میتواند که شرافت و بزرگی انسان بود و اهتمام به شان او هر چند جن را نیز شرکت بود چه جن درین تکلیف تابع انسان ست و متابع شریعت پیغمبر ما علیه و علی آله الصلوٰة والسلام که لیلة الجن[52] دعوت کرد و اینها ایمان آوردند و بقولے بامر رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وسلم رفته قوم خود را دعوت کردند و گفتند یا قومنا اجیبوا داعی الله و آمنوا به[53] و از فحوای آیه معلوم میشود که پیش ازین تابع شریعت حضرت موسی علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام بوده اند جائیکه گفته اند انا سمعنا کتابا انزل من بعد موسی الآیة و ایضا میتواند که عرض امانت و حمل آن خاص بانسان بود و جن را دران شرکت نباشد هر چند هر دو را برای عبادت یا معرفت آفریده باشند و هیچ محذور نبود بدانکه این سوال را جوابهای دیگر هم هست و ورای این دو جواب که بران تقدیر اصلا شبهه وارد نمیشود اول آنکه لیعبدون بر معنی خود باشد چنانچه علما فرموده اند و امانت بمعنی معرفت گوئیم چنانچه آن مشفق نوشته اند اشکال وارد نمیشود دوم آنکه مجاهد لیعبدون را به لیعرفون تفسیر کرده ست لکن معنی معرفت را عام گرفته ست که شامل موحد و مشرک و مطیع و عاصی ست که همه مے شناسند اما بعضے فرمان نمیبرند و برخے در عبادت شریک میگیرند برین تقدیر از امانت معرفت که خاص بموحدان و یا اولیاست اگر بگیریم یا عبادت و تکالیف شرعیه[54] خواهیم نیز اشکال نمے آید سیوم آنکه مفسران گفته اند که میتواند که لیعبدون باین معنی باشد که ای لیکونوا عبادا

51 حالانکه عبادت بمعنی تکالیف شرعیه و بمعنی معرفت مر جن را هم شامل ست حسب منطوق آیهٔ اولی ۱۲ 52 یعنی پیغمبر ما علیه الصلوٰة والسلام در شب جن ایشان را باسلام دعوت فرمود و اینها ایمان آوردند ۱۲ 53 اشارت ست بآیه که واقع ست در سورهٔ احقاف از پارهٔ حم (۲۶) ۱۲ 54 یعنی تکالیف شرعیه ۱۲

برین تقدیر ہم اشکال وارد نیست چہارم آنکہ اگر مراد از انسان در کریمۂ وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ حضرت آدم علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام باشد چنانچہ مفسران گفتہ اند نیز شبہہ وارد نیست پنجم آنکہ حضرت ایشان ما قدّسنا اللہ سبحانہ بسرّہٖ در مکتوب ہفتاد وچہارم از مکتوبات جلد ثانی برنگاشتہ اند کہ این امانت بزعم این حقیر قیومیت جمیع اشیاست بر سبیل نیابت کہ مخصوص بکمل افراد انسان ست یعنی معاملہ انسان کامل تا بجائے میرسد کہ او قیوم جمیع اشیا بحکم خلافت میباشد وہمہ را افاضہ وجود وبقا وسایر کمالات ظاہری وباطنی بتوسط او میرسانند اگر ملک ست باو متوسل ست واگر انس وجن ست باو متشبث وفی الحقیقۃ توجہ جمیع اشیا باو ست وہمہ نگران اویند امنعی را دانند یا نہ فرمود اِنَّهٗ كَانَ ظَلُوْمًا کثیر الظلم علٰی نفسہٖ بحیث لا یبقی من وجودہٖ ولا من توابع وجودہٖ اثرًا ولا حکمًا وتا بر خود چنین ظلم ننماید شایان تحمل بار امانت نبود جَهُوْلًا کثیر الجہل بحیث لا یکون لہ علم ولا ادراک بالمطلوب بل عجز عن الادراک وجہل عن العلم بالمقصود واین عجز وجہل دران موطن کمال معرفت ست لانّ اجہلہم اعرفہم بہٖ تعالٰی ولا شک انّ اعرفہم الیق بحمل الامانۃ این دو صفت گویا علت اند مر حمل بار امانت را این عارفے کہ بمنصب قیومیت اشیا مشرف گشتہ است حکم وزیر دارد کہ مہمات خلائق باو مرجوع داشتہ اند ہرچند انعامات از سلطانست اما وصول آنہا مربوط بتوسل وزیرست تم کلامہ برین تقدیر نیز ایراد شبہہ نمیشود والسلام علیکم وعلٰی سائر من اتبع الہدٰی والتزم متابعۃ المصطفٰی علیہ وعلٰی آلہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلٰی

مکتوب سی ام (۳۰)

بشیخ حسین منصور جلندری در شرح احوال او از حصول فنائے اتم بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب کہ مصحوب

قاصد از سال داشته بودند رسیده سبب مسرت گردید چون متضمن اذواق پسندیده بود مسرت
بر مسرت افزود حق سبحانه و تعالی همه بن منوال ابواب ترقیات را مفتوح دارد و بر جادهٔ
سنن مرضیه استقامت کرامت فرماید از استمرار حالت زوال عین و اثر و از دوام دید رجوع کمالات
باصل خود و لحوق عدم مقید بعدم مطلق نوشته بودند نیک و مبارک ست معتبر در فنا نزد ما آنست
که دوام پذیرد و آنچه دوام ندارد از حیز اعتبار ساقط ست و این قسم فنا که عدم نیز در رنگ وجود
از وے جدا شود و باصل لاحق گردد از آثار تجلی ذاتست بیت گر بر سر کوے عشق ما کشته شوی
شکرانه بده که خون بهاے تو منم * عمرو جبکه درین ولا روے داده بود و رقعت خود را از بعض
مشایخ وقت دیده مرقوم نموده بودند بوضوح انجامید محل تحیر نیست ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ
مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ خوش گفت بیت سعادتهاست اندر پردهٔ غیب
نگه کن تا کرا ریزند در جیب * میان شیخ جمال بجمعیت باشند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا *

مکتوب سی و یکم (۳۱)

بخواجه عبد الصمد کابلی در تأسف بر اطوار خویش بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ
وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى * هزار افسوس عمر گرانمایه در هوا و هوس رفت و در حرمان
معصیت گذشت در و دیوار بر کردار این دور از کارگیان و زار زارست و هر سنگ و سفال بزبان
حال فریاد میکند مَا لِهٰذَا خُلِقْتَ وَلَا بِهٰذَا اُمِرْتَ بیت هر دو عالم در لباس تعزیت
اشک می بارند و تو در معصیت * اُذْكُرُوا اللّٰهَ وَتُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ جَاءَتِ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا
الرَّادِفَةُ جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيْهِ بِحَذَافِيْرِهِ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى

مکتوب سی و دوم

بقاضی حیدر لاهوری در تحریص بر تحصیل معرفت و ایمان حقیقی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(۵۰) اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ اَکْمَلَ الْحَمْدِ عَلٰی کُلِّ حَالٍ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ الْاَتَمَّانِ الْاَکْمَلَانِ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَخَاتَمِ النَّبِیِّیْنَ کُلَّمَا ذَکَرَہُ الذَّاکِرُوْنَ وَکُلَّمَا غَفَلَ عَنْ ذِکْرِہِ الْغَافِلُوْنَ اَللّٰھُمَّ صَلِّ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَائِرِ النَّبِیِّیْنَ وَاٰلِ کُلٍّ وَسَائِرِ الصَّالِحِیْنَ +

صحیفۂ گرامی کہ نامزد این مسکین نمودہ بودند بورود آن مُبتہج و مشرف گردید چون متضمن اظہار شوق و مُنبی از درد طلب بود مسرت بر مسرت بخشید اَللّٰھُمَّ زِدْ این شوق را نعمتِ عظمیٰ دانند و این درد را سرمایہ سعادت تصور فرمایند عزیزے گفتہ است اگر نخواستے داد [۵۱] ندادے خواست حق سبحانہ آتش این شوق را مشتعل سازد و شعلۂ طلب را سربلند گرداند تا از ماسوائے مطلوب بالکل بیگانہ وا ز کشاکش تفرقہ بتمام برہاند و بمطلوب اصلی رساند مطلوب درین نشأ فانیہ تحصیل معرفتِ حق ست جلّ وعلا و معرفت را صورتیست و حقیقتے صورتش آنست کہ علمائے کرام بیان نمودہ اند و مطلق ایمان بآن مربوط ست و حقیقتِ معرفت کہ اہل اللہ بآن ممتاز اند عبارت از فنافی المعروف ست و مشروط ست باین صورت کہ بے آن صورت نبندد و ایمانِ حقیقی کہ از زوال محفوظ ست باین معرفت منوط ست [۵۲] اما کہ در حدیثِ نفیس اشارت باین ایمان ست کہ وارد شدہ است اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ اِیْمَانًا لَّیْسَ بَعْدَہٗ کُفْرٌ [۵۳] و این فنا کہ مناطِ معرفت ست امریست وجدانی و ذوقی کہ بگفتن و نوشتن راست نیاید و بدرس و مطالعۂ کتب صورت نہ بندد وَمَنْ لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ۔ لذتِ مے نشناسی بخدا تا نچشی + پس بر عقلا و ہوشمندان ناگزیر ست کہ در حاصل کار و نقد روزگار خود تأمل نمایند ہر کرا معرفت مسطورہ حاصل ست فطوبیٰ لہٗ و بشریٰ آنچہ مقصود از آفرینش او بود بجا آورد و از ظل باصل شتافت للمولوی قدس سرہ

بیت
چون بدانستی تو خود را از نخست + سوئے آنحضرت نسب کردی درست
و انکہ دانستی کہ ظل کیستی + فارغی گر مردی و گر زیستی

و ہر کرا این معرفت حاصل نیست از طلب

[۵۱] یعنی اگر حق سبحانہ وتعالیٰ دادن مطلوب و مقصود نخواستے این درد و تعطش در طلب مقصد ہرگز ندادے فافہم ۱۲ [۵۲] اما بمعنی شاید و یقین ہر دو آید ۱۲ [۵۳] و فی الحصن الحصین للجزری رح اللھم انی اسئلک ایمانا لا یرتد ونعیما لا ینفد ومرافقۃ نبینا محمد فی اعلیٰ درجۃ الجنۃ جنۃ الخلد (س حب مس) ۱۲ [۵۴] یعنی ہر کہ نچشید ندانست ۱۲

آن فارغ نبود و از ہر جا بوے ازین حدیقہ دولت بمشام جان او برسد از پے آن بشود افسوس
ہست آنچہ ازین کس در نشأ فانیہ طلب داشتہ اند بجا نیارد و بامور دیگر پردازد و تعمیر چیزے
کہ تخریب آن خواستہ اند نماید بیت ترسم کہ یار با ما نا آشنا بماند ٭ تا دامن قیامت
این غم بما بماند ٭ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ
الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وَالْبَرَكَاتُ الْعُلٰى ٭

مکتوب سی و سیوم (۳۳)

بخواجہ عبد اللہ کولابی در بیان آنکہ مشہود در مرآت کثرت نہ وحدت حقیقی ست بلکہ ظلے از
ظلال آن و در بیان آنکہ شہود ارواح داخل کمال نسبت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند احوال و اوضاع فقراء این حدود مستوجب
حمد ست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى عَافِيَتُكُمْ وَاسْتِقَامَتُكُمْ عَلٰى جَادَّةِ الشَّرِيْعَةِ الْعَلِيَّةِ
وَالسُّنَّةِ السَّنِيَّةِ الْمُصْطَفَوِيَّةِ عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ مکتوب مرغوب
کہ درین ولا فرستادہ بودند رسید چون متضمن شوق و مشعر از درد طلب بود فرحت بر فرحت
افزود اَللّٰهُمَّ زِدْ احوال خود را برین بیت حوالہ نمودہ بودند بیت در و دیوار چو آئینہ شد
از کثرت شوق ٭ ہر کجا مے نگرم روے ترا مے بینم ٭ مخدوما احوال شما را از مضمون این
بیت بلند میدانم باطن شما متوجہ تنزیہ صرف ست و مضمون این بیت مشعر از شہود وحدت
در مرآت کثرت ست مخدوما آنچہ در مرآت کثرت مشہود ست نہ وحدت حقیقی ست بلکہ
شبح و مثال اوست و ظلیست از ظلال او و او تعالی وراء الوراست و از دید و دانش ما جدا
مصراع درکدام آئینہ درآید او ٭ حق را سبحانہ در مرآت خلق جستن در رنگ آنست کہ کسے
آفتاب را در طشت آب جوید ے کسے در صحن کاچی قلیہ جوید ٭ اضاع العمر فی طلب المحال
خوش گفت بیت تو از خوبی نے گنجی بعالم ٭ مرا ہرگز کجا گنجی در آغوش ٭ نوشتہ بودند

که اگر طالبے را این دید روئے دہد که بچشم ظاہر ارواح طیبه مشاہده او مے شده باشد در باب او چه حکم ست محذور ما مشاہده ارواح خواه بچشم سر بود خواه بچشم سِر داخل ہیچ کمال نیست و منزلے از منازل قرب بآن وابسته نه کمال آنست که باطن از دید و دانش ماسوے وا رہد نامے و نشانے از غیر در دیده سِر نماند مصرع تو مباش اصلا کمال این ست و بس * این نوع چیزہا که سالکان را در اثناء راه دست میدہد در رنگ محسنات بدیعی ست در علم بلاغت که تحسین کلام مے بخشد و در بلاغت ہیچ دخل ندارد بلکه این مشاہده ارواح از محسنات ہم ساقط ست چه بسیار ست که این نوع مشاہدات از مطلب باز دارند و در توہم کمال افگنند نفع این امور اگر ازین مضرت خالی باشد زیاده ازین نیست که اعانت در طلب سالک میکنند و ممد کار او میشوند نوشته بودند که بعضے التماس ہا در عریضه سابق معروض داشته بود مترصد جواب ست محذور ما ظاہر این کتابت در ایام آزار فقیر رسیده بود در آنوقت طاقت جواب نوشتن بلکه خواندن و تأمل نمودن ہم نبود الحال آن کتابت بہم نرسید معذور دارند والسلام علیکم و علی من لدیکم

مکتوب سی و چہارم (۳۴)

بشیخ امان الله نبیره[۱] شیخ حمید بنگالی در نصیحت و ترغیب بر تحصیل معرفت * بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله العلی الاعلی والصلوة والسلام علی رسوله سید الورٰی محمد ن المصطفی وعلی اله وصحبه البررة التقی صحیفه گرامی رسید خوشوقت ساخت حمدا لله سبحانه که بعافیت اندواز یاد فقرا فارغ نه اظہار اشتیاق ملاقات نموده بودند الله تعالی بوجه احسن میسر سازد امید که نایره این شوق مشتعل شود و نار محبت سربلند گردد تا از ماسوے بتمام برہاند و رائحه مطلوب بمشام جان رساند بیت عشق آن شعله است کان چون برفروخت * ہر چه جز معشوق آنرا جمله سوخت * بر طریقه بزرگان

۱ نبیره بروزن صغیره فرزند زاده عموما و بمعنی پسر زاده خصوصا و گاہے دختر زاده را نیز گویند ۱۲ غیاث

استقامت دارند وجائے شما را نیک نگهدارند وخدمت فقرا وطالبان را بوجہ احسن کنند و بر جادۂ شریعت محکم باشند وسنت رسول را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بدندان گیرند واز بدعت محترز بوند وبا مبتدع صحبت ندارند واز وے گریزان بوند اَهْلُ الْبِدْعَةِ كِلَابُ اَهْلِ النَّارِ شنیدہ باشند ودر طریقۂ بزرگان امرے احداث نکنند کہ برکات طریق تا زمانے قائم ست کہ بامور محدثہ آنرا ملوث نساختہ اند واز طلب حق جل وعلا باز نہ نشینند ومعرفت او تعالیٰ راہ جویند واز ہر جا بوئے ازین حدیقۂ دولت بمشام جان برسد از پئے آن شوند مطلوب درین نشأۂ فانیہ حصول این دولت ست ومقصود از خلقت انسانی تحصیل معرفت ست افسوس است کہ آنچہ از وے طلب داشتہ اند بجا نیاورد وبامور دیگر پرداز دبیت ترسم کہ یار با ما آشنا نماند ٭ تا دامن قیامت این غم بجا بماند ٭ از ورود بعضے تفرقہائے صوری نگاشتہ بودند اللہ تعالیٰ بجمعیت مبدل گرداند واز کشاکش ما سوی بر ہاند اکثر مسلمانان کہ ازان دیار مے آیند شکایت از حاکم آنجا مینمایند واز بدبینی وبدعملی او نالان حمدًا للّٰہ سبحانہ کہ اہل اسلام از شر او خلاص شدند واز شدت او رہائی یافتند ظلم حکام از شامت اعمال ماست اَعْمَالُكُمْ عُمَّالُكُمْ خود را باصلاح باید آورد وبورع وتقوی باید ساخت وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا وَّ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ[۱] مامول از احبہ دعائے سلامتی خاتمہ ست وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ٭

مکتوب سی وپنجم (۳۵)

بشیخ حسین منصور جلندری دربیان حقیقت فنا وبقا وحقیقت اطمینان نفس واشارہ بمنشأ تجدد امثال ودر آنکہ اختصاص تجلی ذات بآن سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام بچہ معنی ست وزوال عین واثر آیا مخصوص بمحمدی ست وبیان منتہائے عروج عالم امر ونفس مطمئنہ و

[۱] قال تعالیٰ کلا لما یقض ما امرہ ۱۲ ۵۲ واقع ست این کریمہ درسورۂ طلاق از پارۂ قد سمع اللہ (۲۸) وقال تعالیٰ ایضا ومن یتق اللہ یجعل لہ من امرہ یسرا ذلک امر اللہ انزلہ الیکم ومن یتق اللہ یکفر عنہ سیئاتہ ویعظم لہ اجرا ۱۲

عناصر اربعہ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ العلی الاعلی وسلام علی عبادہ الذین اصطفی خصوصاً علی سید الوری صاحب قاب قوسین او ادنی وعلی آلہ وصحبہ البررۃ التقی صحیفۂ گرامی سیدہ مسرت بخش گردید چون متضمن احوال صحیحہ واذواق سنیہ بود فرحت بر فرحت افزود آنچہ از حصول فنا واستہلاک اولا ولحوق عدم مقید بعدم مطلق ثانیا در رنگ لحوق وجود وکمالات تابعہ وجود باصل خود نوشتہ بودند بوضوح انجامید این نوع استہلاک ولحوق درجۂ اعلیست در فنا کہ نہ از وجود اثرے ماند ونہ از عدم وآنچہ نوشتہ بودند کہ درین ولا باز آن عدم را انجا ورو قرین نمودند واز سابق تا از کثرۃ الطف گشتہ کانہ در نظر بصیرت نمیدر آید قبل ازین کہ قیام عکوس بآن عدم بودہ الحال نچنین ست بلکہ معاملہ منعکس گردیدہ مخدوما این دیدہ آثار بقاست وتخبیر از نزول کہ معبر بسیر عن اللہ باللہ ست حقیقت اطمینان درین موطن ست واسلام حقیقی اینجا صورت مے بندد نوشتہ بودند کہ در توسط حال یعنی اوان عروج گاہے عالم را معدوم مییافت وگاہے موجود ساعۃ فساعۃ ودر ہنگام فنائے اتم ہمیشہ آنرا معدوم ومستتم العدم میدید وموجود جز حق تعالی را نمییافت باز در وقت رجوع ونزول گاہے عالم بنظر در مے آمدے وگاہے مختفی گشتے والحال موجود مییابد وبلکہ ہمہ از وست را چرب ترے مے بیند بلے چنین ست وہر کدام ازین دید صحیح ومبتنی بر وجہے ست ومعاملہ تجدد امثال مبنی برین دید توسط حال ست کما لا یخفی علی الناظرین فی کلام شیخنا وامامنا قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس ودو بار کہ حضرت ایشانرا در واقعہ دیدہ اند نیک مبشر ست وطیرانے کہ بے توسط جوارح باشد طیران روحی ست کہ سریع السیر ست از طیرانیکہ بتوسط جوارح بود شتان ما بینہما نوشتہ بودند وارداتے کہ در صلوات خمس رو میدہد چہ نویسد بلے نماز معراج مومن ست وموطن کمال قرب واذواق وواردات آنرا بواردات دیگر چہ نسبت کتابتے کہ بدست ولیداد برکی فرستادہ بودند دران مندرج بود کہ نوشتہ کہ این قسم فنا کہ عدم نیز در رنگ وجود

از وے جدا نشود و باصل لاحق گردد آن از آثار تجلی ذات ست و از کلام اکابر مفهوم میشود کہ تجلی ذات مخصوص بحضرت خاتمیت ست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام و کمل تابعان او الخ مخدوما تجلی ذات بالاصالہ مخصوص بآن سرور ست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام لیکن بطفیل و تبعیت او سائر انبیا را علیہم الصلوات والتحیات و کمل تابعان او را نصیب ست مدعوا اولی باین دولت او ست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ و السلام و دیگران بطفیل او درین دعوت شریک اند و بہ تبعیت او از او لش امیدوار ایضا نوشتہ بودند کہ مفہوم گشتہ است اگر سالک محمدی المشرب عین و اثر ہر دو را گم میسازد و غیر او را اثر زائل نمیشود مخدوما غیر محمدی اگر در صحبت پیر کامل و مکمل محمدی المشرب بکمالات ولایت محمدی بطفیل او برسد ممکن بلکہ واقع ست درین صورت میتواند کہ عین و اثر از وے زائل شود و این نوع فنا حاصل نماید پس صاحب این فنا اگر محمدی ست جائے سخن نیست و اگر محمدی نیست پس آنچہ در مادہ غیر محمدی نوشتہ است ازان راہ امیدوار ست خوش گفت

بیت مور مسکین ہوسے داشت کہ در کعبہ رسد ✲ دست در پائے کبوتر زد و ناگاہ رسید

و تحقیق تقدم یا تاخر فنائے نفس از فنائے لطائف خمسہ عالم امر در جائے دیگر این فقیر نوشتہ است از انجا طلب باید نمود نوشتہ بودند کہ بارہا معلوم میگردد کہ لطائف خمسہ فوق محدد الی مالانہایہ در عروج اند اما کیفیت صور آنہا مرئی نمیگردد آیا این قسم عروج سالکانرا بوقوع مے آید یا نہ اگر مے آید اعتبارے دارد یا نہ بدانند کہ این عروج سالکانرا روے میدہد و بسیار اعتبار دارد این لطائف کہ اجزائے انسانند اگر از امکنہ خود عروج نمایند باصول خود کہ فوق عرش ست ملحق خواہند شد و از انجا بدائرہ ظلال اسما و صفات کہ اصول آنہاست و معبر ست بولایت صغرے کہ ولایت اولیاست خواہند صعود نمود و از انجا بدائرہ اصول اسماء و صفات کہ بولایت کبرے تعلق دارد و ولایت انبیاست علیہم الصلوات والتسلیمات ملحق خواہند شد نہایت عروج این لطائف تا این دائرہ اصول اسما و صفات ست و بالائے

[Interlinear glosses: جواب ۱۲ — دعوت داده شده اولا ۱۲ — بقیہ طعام ۱۲ — سوال ۱۲ — جواب ۱۲ — بمنزلہ سوال ۱۲ — عرش عظیم ۱۲ — جواب ۱۲ — جائے ۱۲]

[Margin notes: زده — عـہ یعنی قلب روح و سر و خفی و اخفی ۱۲ — ولایت صغری — ولایت کبری]

آن عالم امر را گذر نیست نصیب ازان مقام نفس مطمئنه راست و فوق معامله مطمئنه کار و بار بعالم خلق مے افتد و عنصر خاک از ہمه عناصر بالا تر میرود و پستی او باعث سربلندی او میگردد

بیت
خاک شو خاک تا بروید گل
کہ بجز خاک نیست مظہر گل

این کمال وابسته بکمالات نبوت ست که بالاصالت نصیب انبیاست علیہم الصلوات والبرکات و بوراثت و تبعیت شان امتان را ازین کمالات نصیبست ؎ وللارض من کاس الکرام نصیب
وآنچه در واقعه با نبی اولوالعزم مصافحه کرده اند امیدوار میکنند که از کمالات شان بہره ور گردند والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی اله الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی

مکتوب سی و ششم (٣٦)

بملا اشتاق بہرلی در آنکه محبت جذب معانی مینماید و ترغیب بر وظائف طاعات و عزلت و انقطاع و آنکه مقصود از سیر و سلوک نه شیخی و نه مرید گرفتن ست بلکه مقصود حصول نیستی و گم شدن ست بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات میرساند کتابتے که از راه محبت فرستاده بودند رسیده خوشوقت ساخت باید که ہمیشه احوال ظاہر و باطن خود را مے نوشته باشند که سبب توجه غائبانه است محبت و ہرچند صحبت تاثیر عظیم دارد لیکن محبت غائبانه نیز جذب معانی مینماید و راه فیض را میکشاید سعی بوے جنسیت کنند جذب صفات ، بر وظائف طاعات سرگرم باشند و کمر ہمت را در خدمت مولاے حقیقی جل شانه چست بربندند و بعزلت راغب باشند و بقدر ضرورت با خلق در آمیزند بے ضرورت با ایشان صحبت داشتن سم قاتل ست آرے با طلبه صحبت دارند و بقدر افاده و استفاده با ایشان مختلط بوند عزیزے گفته است لا تصحب الاشرار ولا تقطع عن الله بصحبة الاخیار و از عدم اطلاع بر احوال خود و احوال

یاران در بار نباشند مقصود احوال ست علم باحوال گر بدہند نعمت ست واگر ندہند غم نیست
ہر کرا از شما نصیب ست البتہ از شما فیض ہند خواہد شد مقصود از سیر و سلوک شیخی و مرید گرفتن
نیست مقصود از ان ادائے وظائف بندگی ست بے منازعت نفس و نیز مقصود نیستی و گمنامی
است و زوال رعونت[۱] و انانیت اماره کہ معرفت بآن مربوط است ہر کہ باین کس رجوع میکند
و انابت مے آرد او را از حق باز داشتہ بخود مشغول میسازد و ہر کہ رجوع نمے آرد او را بحق میدارد
ممنون او باید شد **رباعی** یارب ہمہ خلق را بمن بدخو کن + و ز جملہ جہانیان مرا یکسو کن +
روے دل من صرف کنی از ہر جہتے + در عشق خودم یکجہت و یکرو کن + والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۳۷) سی و ہفتم

بمیر عبد اللہ بخشی کابلی در تحریص بر طلب حق جل و علا بسم اللہ الرحمن الرحیم
بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند مجاری امور مشکور ست امید کہ آنعزیز نیز
بسلامت و عافیت باشد و بر جادۂ شریعت علیہ و سنت سنیہ مستقیم بود و از قشر
بلب آید و از لفظ بمعنی گراید خوش گفت **بیت** قوے ز وجود خویش فانی + رفتہ
ز حروف در معانی صحیفۂ شریفہ رسید سبب مسرت گردید باید کہ ہمبرین منوال از احوال
خیر مآل خود مے نوشتہ باشند کہ باعث توجہ غائبانہ است اظہار طلب نمودہ بودند حق
سبحانہ آتش طلب را مشتعل گرداند و شعلۂ شوق را سر بلند کند تا از ماسوی بتمام برہاند و
بمحبت ذاتیہ رساند مگر با اندازہ محبت و شوق راہ فیض مفتوح ست و از باطن بباطن
راہ کشادہ امیدوار باشند نوشتہ بودند کہ یکے از خلفائے این سرزمین آمدہ شود کہ واسطۂ
حصول مطالب این فقیر بود و توجہات مصروف میداشتہ باشد محمد و ملا شیخ عبد الکریم اینجا
حاضر بود باو گفتہ ام و خواجہ محمد حنیف ہم آنجاست بشما خواہد فہمانید احتیاج نوشتن

۱؎ رعونت بمعنی سرکشی و خود آرائی ۱۲

نیست بہ ہر کدام کہ رجوع نمایند نیک ست والسلام اولاً و آخراً

مکتوب سی و ہشتم (۳۸)

بغلام محمد افغان در تعبیر واقعہ کہ دیدہ بود کہ فنا فی اللہ شو و بقا باللہ مشو و در ان کہ مطلوب درین نشاءہ فانیہ ہمین درد و شوق ست بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالی مشمول الطاف و عنایات خویش دارد صحیفہ گرامی رسیدہ مسرت بخش گردید چون متضمن احوال و اذواق شریفہ بود مسرت بر مسرت افزود نوشتہ بودند کہ شبے بعد از ادائے نماز تہجد دیدم کہ تو ظاہر شدی و باین بندہ میگوئی کہ فنا فی اللہ شو و بقا باللہ نشو و بعد از افاقت خود را فنا فی اللہ مییافت از بقا باللہ ہیچ اثرے نبود الخ مخدوما این واقعہ و این یافت اثر فنا فی الشیخ است کہ در حضور بیان میکردید و مدتہا دران بودید حمداً للہ سبحانہ علی ہذہ العطیۃ العظمی و علی سائر نعمائہ بدانند کہ فنا کمالیست نخستین از کمالات ولایت و شرط کمالات دیگر است گفتہ اند بیت تو مباش اصلا کمال این ست و بس ٭ رو در و گم شو وصال این ست و بس ٭ و مشایخ را در بیان فنا و بقا اقوال ست از انجا این معانی را فرا گرفتن دشوار ست تنقیح و توضیحے کہ حضرت ایشان ما قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ این معاملہ را بیان نمودہ اند و بذروۂ علیا رسانیدہ امر دیگر ست و حقیقت دیگر دارد گویا حقیقت فنا درین موطن ست من لم یذق لم یدر ع لذت مے نشناسی بخدا تا نچشی ٭ و آنچہ بعد از ان دیدہ اید کہ فقیر بصورت مصافحہ ہر دو دست شما را بدو دست خود گرفتہ ام بعد از آگاہی ازین واقعہ آثار بقا در خود مییابد و این معنی روز بروز در تزاید ست واضح گردید کہ شما فنا و بقا ہر دو رکن ولایت اند الحمد للہ کہ از ہر کدام شربے یافتہ اید و ایمائے حاصل نمودہ اید و آنچہ در واقعہ گفتہ کہ بقا باللہ نشو میتواند کہ باین اعتبار باشد کہ ہنوز ہنگام آن نرسیدہ است و میتواند کہ باین اعتبار باشد کہ بقا موہبت صرف ست کہ مقدمہ آن کہ فنا ست نیز موہبت ست پس معنی

چنان باشد که در حصولِ بقا تعب بکش که بے سعی تو بعد از فنائے اتم از راہ فضل و موہبت بآن مشرف خواہند ساخت بخلافِ فنا که ہر چند موہبت ست لیکن مقدماتِ آن کسبی[۱] ست چه فنا که انتفاست نتیجهٔ نفی ست و نفی کسبی ست چه نفی طریقت ست و انتفا حقیقت و طریقت بظاہر بکسب وابسته است و حقیقت موہبت ست پس فنا فی الله شو یعنی در تحصیلِ مقدماتِ او کوشش کن و نفی را بکمال رسان تا انتفا بروجهِ کمال آید دیگر آنچه مقصود از سیر و سلوک ست زوال گرفتاری ست از ما دونِ حق جلّ و علا و خلاصی ست از شرارتِ نفس و رعونت و انانیت او که در فنا حاصل ست و معامله بقا از مزالِّ[۲] اقدامِ سالکان ست و محلِ توہّم آنست که بنده مگر حق شود تعالیٰ عن ذٰلك ہر چند توہّم مدفوع ست بآنکه حقیقتِ بقا تخلّق ست باخلاقِ حسنه بعد از انخلاع از اخلاقِ سیّئه که بفنا مربوط ست لہذا گفته فنا شو یعنی طالبِ فنا شو و بقا مشو یعنی کوشش حصولِ آن مکن اگر از خود عطا میفرمایند نعمتے است عظمیٰ و امید ست که از زلّت محفوظ دارند دیگر قبض و بسط احوال اند که سالک را روئے میدہد از ورودِ قبض از جا نروند و بطاعات و عبادات بیشتر رغبت نمایند و آنچه در واقعات خود را محلّٰی بحُلّلِ ذہب مکلّل بلآلی و یواقیت مے بینند بسیار خوب ست مبشّر بقاست از درد و طلب و شوقِ مطلوب و تعطّش و بے آرامی خود اظہار نموده بودند نیک و مبارک ست اَللّٰهُمَّ زِدْ درین نشأهٔ فانیه ہمین درد و شوقِ مطلوب ست و تعطّش و بے آرامی مرغوب یافت بروجهِ کمال موعود بنشأهٔ باقیه ست مَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ[۳] وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ مزیّت انسان بر سائرِ مخلوقات ہمین درد و بے آرامی ست که کارِ انسان را فوق برده است بیت

قدسیان را عشق ہست و درد نیست + درد را جز آدمی درخورد نیست

وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوٰاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ وَالْبَرَكَاتُ الْعُلٰى +

۱ که بسعی و تعب محتاج ست ۱۲ ۲ لغزشگاه پاہاے راه روندگان ۱۲ ۳ بدانکه این کریمه در سورهٔ عنکبوت از پارهٔ امن خلق واقع ست ۱۲ ۴ مزین بلباسہاے زر ۱۲

مکتوب سی و نهم (۳۹)

بصوفی سعد الله کابلی در شرحِ اَذواق و اَحوالِ او که نوشته بودند و در بیانِ آنکه آنچه مقررِ قوم است آنست که یافتِ مطلوب منحصر در انفس ست و نزدِ حضرتِ ایشان ما قدّسنا الله سبحانه بسرّهٖ حقیقتِ یافت بیرونِ انفس ست بسم الله الرحمٰن الرحیم الحمد لله وسلامٌ علیٰ عبادہِ الذین اصطفیٰ کتابتے که برادرِ دینی ملا سعد الله فرستاده بود رسید خوشوقت ساخت آنچه در واقعه دیده اید که مکتوبے بشما رسیده است که نوشته اند که ترا مناسبتے بقرآنِ مجید حاصل شده است و نیز از کمالاتِ فرقانی حظّے گرفته حافظ محسن گوید که مرا هرگز فلانے ازین کمالات چیزے نگفته است بدانند که قرآن کلامِ حق تعالیٰ ست و صفتِ حقیقی او عزّ اسمهٗ کمالاتِ او لا تعدّ و لا تحصیٰ ست تا کدام صاحب دولت باشد که درین دریائے بیکران شناوری یا غُرفے ازان بدست آرد تا در حرفے ازان بدست آرد این واقعهٔ شما امیدوار ساخته است حق تعالیٰ شما را و حافظ مذکور را ازین سرچشمه قطره بکامِ جان برساند اِنَّهٗ المُیَسِّرُ لِکُلِّ عَسِیْرٍ از حصولِ جمعیت و حضوری و کیفیتِ خاص در نمازِ فرض و نفل و ورودِ تجلیات و محویت و تلاشی نیز دران و در بیرونِ آن و فرحیتِ کیفیاتِ نماز بر غیرِ آن که نوشته بودند بوضوح انجامید نیک و مبارک ست حالتِ نماز چرا فرحیت نداشته باشد که نماز معراجِ مومن ست و کمالِ معراج فوقِ سائرِ کمالات ست حدیثِ اَرِحْنِیْ یَا بِلَالُ و حدیثِ قُرَّةُ عَیْنِیْ فِی الصَّلٰوةِ مؤیدِ این معنیٰ ست نوشته بودند که روزے در گوشه خزیده بتضرّع و زاری ملتجی بودم و اشک از چشمها جاری بود و درین میان گویا تو حاضری و من میگوئی که فلانی تو سیرِ آفاقی و سیرِ انفسی را بانجام رسانیده چرا غم میخوری و چه میخواهی امیدوارم که اطلاع یابم

۵۱ غیر معدود و غیر محصور ست ۱۲ ۵۲ غرفه بالضم بقدر یک مشت از آب و بالفتح یکبار آب برداشتن بدست و بالکسر نوعے از آب برداشتن بدست ۱۲ ۵۳ قوله خزیده از خزیدن بجائے و زائے معجمتین یعنی داخل شدن و مخفی گشتن ۱۲

که دائرهٔ سیر آفاقی و انفسی بکجا منتهی میشود و طالب درین زمان بکدام مقام مشرف میگردد بدانند
که سلوک سیر آفاقی ست و جذبه سیر انفسی میگویند که سیر آفاقی بعد در بعد ست و سیر انفسی
قرب در قرب سیر آفاقی مطلوب را بیرون از خود جستن ست و سیر انفسی در خود آمدن و گرد دل
خود گردیدن و این هر دو رکن ولایت اند تا هر دو حاصل نشوند ولایت صورت نه بندد و مقرر
قوم ست که نهایت ولایت بنهایت سیر انفسی ست ورائے این کمالے نیست که در ولایت
معتبر بود کمال تحال شهود انفسی گفته اند بیرون از خود شهود و یافت نیست شعر
چون جلوهٔ آن جمال بیرون ز تو نیست　＊　پا در دامان و سر بجیب اندر کش
و نزد حضرت ایشان ما قدسنا الله سبحانه بسره یافت مطلوب بیرون آفاق و انفس
است چه مطلوب بیرون آفاق و انفس ست هر چه در مرآت آفاق و انفس ظاهرست همه
بظلال و ابسته است دائرهٔ ظل به سیر انفسی منتهی میشود و معامله اصل با ورائے سیر آفاقی و سیر
انفسی ست و ورائے جذبه و سلوک ست از انفس در رنگ آفاق باید گذشت تا رائحه مطلوب
بمشام جان برسد شعر لذت مے نشناسی بخدا تا نچشی ＊ پس سالک چون سیر آفاقی
و انفسی را بانجام برساند بنهایت ولایت صغری برسد والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب (۴۰) چهلم

بملا ابو محمد لاهوری در تحقیق عدمیت ذاتیه انسان بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله و
سلام علی عباده الذین اصطفی خصوصاً علی سید الوری صاحب قاب قوسین او
ادنی و علی آله و اصحابه نجوم الهدی نامه نامی و صحیفه گرامی که نام زد این مسکین نموده
بودند بورود آن مشرف گردید الله تعالی در مدارج قرب ترقیات دهاد و بجذبات و عنایات
خویش مکرم و ممتاز کناد مکرما وجود و سائر کمالات که تابع وجود ند خاصه حضرت رب معبود ست
ازین کمالات هر چه در ممکن نمودار ست مستفاد و مستعار ست ازان حضرت آنچه ذاتی ممکن ست

عدم ست که بواسطهٔ انعکاس کمالات وجود نما گشته وباین کمال عاریتی وهستی انعکاسی خودرا کامل
وخیر تصور نموده است ودعوی شرکت وهمسری بموجود حقیقی پیدا کرده وبنیاد دراز برین بیخ بنیاد
نهاده وازین رهگذر انانیت وسرکشی ورعونت بهم رسانده وچون سابقهٔ عنایت درحق او در رسید
حقیقت خودرا کماهی دریابد وبرعدمیت ذاتیهٔ خود مطلع گردد وداند که این کمالات در وی عاریتی
است واین خیریت انعکاسی ست نه ذاتی آن زمان سررشتهٔ سعادت بدست آید ورائحه
از مطلوب بمشام جان او برسد بیت چون بدانستی که ظل کیستی * فارغی گر مردی وگر
زیستی * وچون این دید عاریت غالب آید درست کمالات را از وجود وسائر صفات باصل سپارد
وخودرا که مرآت کمالات بود خالی محض یابد وبوی از خیریت نه بیند بلکه عدم محض یابد واثری از
وجود وصفات در خود نه بیند آن زمان بفنای حقیقی مستسعد گردد وآنچه مقصود از آفرینش او
بود بجا آرد چه مطلوب درین نشاهٔ فانیه ازین کس انتفا ونیستی ست شعر تو مباش اصلا
کمال اینست وبس * کمال در حق او انتفاء کمال ست وخیریت در سلب خیریت بیچاره که
نصیب او از مطلوب استهلاک ونیستی ست وکمال او سلب کمال از کمال مطلوب چه دریابد
بحسن وجمال وچگونه پی برد الا ان یوجد بعد العدم ویولد بالولادة الثانیة فحینئذ
یکون هو العارف والمعروف فهو الذاکر والمذکور اراده قدوم باین دیار اظهار نموده
بودند شعر کرم نما وفرود آ که خانه خانهٔ تست * دریوزه که ازین دور از کار نموده اند از راه
حسن ظن ست والا این فقیر خودرا هیچ وجه قابل هیچ نداند ایصال بمنازل قرب امر عظیم ست
آری بمقتضای انا عند ظن عبدی بی[1] ممکن ست که بر وفق ظن شما بشما معامله فرمایند
بیت میتواند که دهد اشک مرا حسن قبول * آنکه در ساخته است قطرهٔ بارانی را * والسلام اولا
وآخرا *

مکتوب (۴۱) چهل ویکم

[1] یقول الله انا عند ظن عبدی بی وانا معه اذا ذکرنی فان ذکرنی فی نفسه ذکرته فی نفسی وان ذکرنی فی ملأ ذکرته فی ملأ خیر منه الخ رواه البخاری ومسلم ۱۲ الحصن الحصین

بسلطان عبدالرحمن در ترغیب بکسب مرضی حق جل وعلا بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ اللہ تعالیٰ ہموارہ بعنایات وجذبات معنویہ مکرم وممتاز داراد صحیفۂ گرامی کہ نامزد این مسکین نمودہ بودند مشرف ساخت اظہار شوق ملاقات نمودہ بودند حق سبحانہ آتش شوق را مشتعل گرداند و نائرۂ محبت را سر بلند سازد تا از ناسوے ہمہ برہاند و در سایہ سراپردۂ قرب برساند حیات چند روزہ کہ مغتنم ست باید کہ در کسب مرضی مولائے حقیقی جل شانہ مصروف گردد وبذکر وفکر بسر شود تنعمات دنیائے دنی کہ فانی و در معرض ہلاک ست کرائے آن نمیکند کہ بآخرت عوض نمودہ آید و در تحصیل آن از ملک ابدی و تنعمات سرمدی ورضامندی حضرت صمدی بازماندہ شود والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلیٰ

مکتوب (۴۲) چہل و دوم

بصوفی سعد اللہ کابلی در جواب وقائع روشن او و آنکہ نسبت از ہر جا برسد از پیر خود باید دانست

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ کتابتے کہ برادر عزیز ما سعد اللہ فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت حمداً للہ سبحانہ کہ بجمعیت اند و روز بروز بر تر اند آنکہ در واقعہ پیغمبر صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم وحضرت جبرئیل را علیہ السلام دیدہ اید و با یکدیگر مکالمہ نمودہ اید و نسبت و کیفیت خاص کہ برین واقعہ مترتب گشتہ و روز دیگر کہ نسبت محبوبیت و تلاشی و شوق و شورش کہ در سر افتادہ و در نماز عصر کہ کیفیت عظیم دست دادہ ہمہ بوضوح پیوست و سبب خوشدلی گردید و حضرت ایشان ما را و حضرت خواجۂ بزرگ و غوث الثقلین را کہ دیدہ اید و میگویند کہ این اعزہ برائے تربیت شما آمدہ اند و نسبتہا از ہر کدام رسیدہ و خلعتہا عنایت فرمودہ نیک مبارک ست لیکن اینقدر باید دانست کہ از ہر جا فیض و نسبت کہ مشاہدہ کردہ شود آنرا راجع بہ پیر خود باید ساخت کہ بصورت عزیزے متمثل شدہ افاضہ

نسبت فرموده است والسّلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۴۳) چہل و سیوم

بخواجه محمد حنیف کابلی در ارجاع حوادث باراده او تعالیٰ و عدم تلوّن بآن بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰة وارسال التحیات باخوی ارشدی میرساند احوال و اوضاع فقرای این حدود مستوجب حمد ست المسئول من اللّٰه سبحانه سلامتکم واستقامتکم ظاهراً و باطناً احوال را نویسان باشند و روز به بوند مَنِ اسْتَوٰی یَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُوْنٌ اَحِبّه دور افتاده را بدعای خیر یاد آرند از تقلبات زمانه و انقلاب اہل زمانه دلتنگ نشوند و از خفض و رفع[پست کردن ۱۲ بلند کردن ۱۲] آن متلوّن نگردند بلکه عبرت گیرند و بر خود ترسان و لرزان باشند قَلْبُ الْمُؤْمِنِ بَیْنَ اِصْبَعَیْنِ مِنْ اَصَابِعِ الرَّحْمٰنِ یُقَلِّبُهَا کَیْفَ یَشَاءُ[۱] چو بید بر سر ایمان خویش می لرزیم · از مکر خداوندی جل شانہ باید اندیشید و از استدراج باید ترسید عَلَیْکُمْ[۲] اَنْفُسَکُمْ لَا یَضُرُّکُمْ مَّنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَیْتُمْ ہمه را از حق سبحانه باید دانست و ہمه را با او تعالیٰ باید سپرد

بیت

از خدا دان خلاف دشمن و دوست · که دل ہر دو در تصرف اوست · رَبَّنَا[۳] لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَیْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْکَ رَحْمَةً اِنَّکَ اَنْتَ الْوَهَّابُ

مکتوب (۴۴) چہل و چہارم

بخواجه عبد الرشید کولابی در شرح کمالات فنا و بقا و در آنکه مدار کار بر فضل ست لیکن از اعمال ناگزیرست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰة وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب که نامزد این مسکین نموده بودند بورود آن بهجت[خوشی] و مسرت روی نمود مندرج بود که در نماز عصر حالی طلوع نموده که اعراضی که ذات اینکس بودند باصل خود عود کردند و ہیچ نامی و نشانی

---

[۱] رواه ابن ماجة والترمذی بلفظ ان القلوب بین اصبعین من اصابع اللّٰه الخ ۱۲ [۲] یا ایها الذین آمنوا علیکم انفسکم الآیة واقع ست در سوره مائده از پاره واذا سمعوا ۱۲ [۳] واقع ست در آل عمران ۱۲

از انها نماند و بتمام مضمحل و متلاشی در اصل خود گشتند واکثر محویت آنقدر روی مینماید که شعوری بر خود و بر غیر خود نمیماند مخدوما این محویت واین عود کمالات باصل درجهٔ کامله ایست در فنا و اطمینان نفس و اسلام حقیقی برین نوع فنا مترتب ست و آنچه وارد شده موتوا قبل ان تموتوا مراد از موت همین فناست که نفس درین فنا بطلوع قهرمان محبت و نزول صاعقهٔ احدیت از دید و دانش ماسوی رسته است و از انانیت گذشته بلکه از خود نامے و نشانے نگذاشته و به تیغ هوائے غیب هویت مقتول گشته اینچنین مقتول و گم شده را نوید اومن کان میتا فاحییناه الآیة و بشارت من قتلته فانا دیته سر باوج برده و معامله او را از همه پیش ساخته این حیاتے که بعد ازین موت ست بکرم الله تعالی زوال پذیر نیست و چون موهبت صرف ست موت آنرا نتواند برداشت صورت موت ست حقیقت موت نیست تا مضادت بحیات حقیقی داشته باشد و اجتماع محال بود الا ان اولیاء الله لا یموتون ولکن ینقلون من دار الی دار شنوده باشند و کریمه ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احیاء عند ربهم ـه هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق ٭ و باعتبار صورت موت فرموده افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم ٭ فلا منافاة نوشته بودند اعمال باین متصور میشود چنان مینماید که این اعمال که این مقصر دارد درین درگاه هیچ نیست و لاشے محض ست حیرانست که چگونه عمل کند که شایستهٔ این درگاه باشد مخدوما آنچه نوشته اند راست و درست ست مدار کار بر فضل ست لیکن از عمل ناگزیر ست و در عمل کوشش بلیغ باید کرد و اعتماد بر فضل و رحمت داشته باشد و این عمل را لائق درگاه نباید دانست بزرگان گفته اند اعمل واستغفر از نعمه پرسیدند تم ترجین ما ترجین قالت بیاسی من جل عملی در حدیث آمده است که هیچکس بعمل خود نجات نخواهد یافت گفتند ولا انت یا رسول الله فرمودند ولا انا الا ان یتغمدنی الله منه برحمة آنچه در واقعه دیده اند در مجلس رسالت پناه صلی الله تعالی علیه و آله وسلم

ـه در سورهٔ انعام از پارهٔ ولو اننا (۸) واقع ست ۱۲ ـه بدانکه این کریمه واقع ست در سورهٔ آل عمران و پارهٔ لن تنالوا ۱۲ ـه واقع ست در سورهٔ آل عمران از پارهٔ لن تنالوا ۱۲ ـه رواه البیهقی فی الدعوات الکبیر ۱۲ مشکوة باب قیام شهر رمضان

نعمتہاست و بتواتر رسیدہ کہ آنرا قسمت نمائی و توہر جا میرسانی و فقیر را با جمعے دیگر بردہ بملازمت و پابوسِ آنسرور عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ مشرف گردانیدہ نیک و مبارک ست و بارِ دیگر دیدہ بود کہ تو در پہلوے آنحضرت صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ نشستہ و ساعتے نگذشتہ بود کہ صورتِ تو غائب شدہ حضرت رسالت پناہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ بجائے تو ظاہر شدند باز صورتِ مبارکِ آنحضرت صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ غائب گردید و تو بجائے ایشان نمودار شدی تا سہ مرتبہ این چنین مشاہدہ افتاد حَمْدًا لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ عَلٰی ذٰلِکَ وَعَلٰی جَمِیْعِ نَعْمَائِہٖ

مکتوب (۴۵) چہل و پنجم

بسید نور الدہر بارہہ در موعظت مرقوم شد بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب مرغوب سیادت پناہ میر سید نور الدہر رسیدہ مسرت بخش گردید باید کہ ہمبرین منوال از احوالِ ظاہر و باطن خود قلمی مینمودہ باشند کہ باعث توجہِ غائبانہ است اوقات را بیادِ حق جَلَّ وَعَلَا معمور دارند و در تحصیل مرضیاتِ او عَزَّ بُرْہَانُہٗ بجان کوشند و توشۂ آخرت را مہیا سازند در دنیا برائے خوردن و خفتن نیاوردہ اند و بجہتِ عیش و تنعم نیافریدہ اند محلِ عیش و تنعم در پیش ست اَللّٰھُمَّ اِنَّ الْعَیْشَ عَیْشُ الْاٰخِرَۃِ بلکہ برائے طاعت و بندگی آفریدہ اند و برائے معرفتِ خویش آوردہ اند در اداے وظائفِ بندگی جد و جہد مرعی باید داشت و در حصولِ معرفت و طلبِ آن خود را قرار و آرام نباید داد و از ہر جا بوے ازان بمشامِ جان برسد از پے آن باید شد خوش گفت

بیت بچہ مشغول کنم دیدہ و دل را کہ مدام دل ترا میطلبد دیدہ ترا میخواہد وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۴۶) چہل و ششم

بجان محمد بیگ کولابی در بیان آنکہ عصیہ ہستی حقیقی جز بدام نیستی نتوان نمود بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ وارسالِ التحیات میرساند احوالِ ہمہ حال مستوجب

حمد ست آنکہ المسئول من اللہ تعالیٰ عافیتکم واستقامتکم ظاہراً و باطناً چند کتابت از شما پے در پے رسید چون متضمن سلامتی و ظہور نیستی و دید قصور بود سبب مسرت گردید حق سبحانہ و تعالیٰ این دید را زیادہ کند و ہستی حقیقی خود آگاہی بدہد تا بدام نیستی صید ہستی نماید قتیل عشق را بشارت من قتلتہ فانا دیتہ کافی ست و کشتہ تیغ محبت را نوید فاحییناہ و جعلنا لہ نوراً سرا و ج بردہ بیت گر بر سر کوے عشق ما کشتہ شوی شکرانہ بدہ کہ خونبہاے تو منم والسلام علیکم و علیٰ سائر من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ و علیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات العلیٰ

مکتوب (۴۷) چہل و ہفتم

بمیرزا محمد صادق پسر نصیر خان در بیان حقائق و خصائص طریقہ حضرات خواجگان و آنچہ حضرت ایشان ما بآن ممتازند و بیان کیفیت طریقہ نفی و اثبات بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب کہ در بنولا بدست کس خود نامزد این مسکین نمودہ بودند بورود آن مبتہج و خوشوقت گردید حق سبحانہ و تعالیٰ بر جادۂ شریعت علیہ و سنت سنیہ مستقیم و مستدیم داشتہ باطن را بہ نسبت حضرات خواجہا معمور و آباد دارد کہ این طریق از بسیار طرق دیگر بہتر و مرغوب تر ست این طریق اقرب طرق ست و البتہ موصل ست طالب صادق اگر در صحبت پیر کامل افتد امید ست کہ در راہ نماند و اگر در صحبت ناقص افتد گناہ طریق نیست کہ او خود واصل نیست دیگرے در صحبت او چگونہ واصل گردد و درین طریق اندراج نہایت در بدایت ست مبتدی نشید این طریق از چاشنی نہایت بے بہرہ نیست لیکن مدار طریقۂ ما بر صحبت ست و بر توجہ پیر ترقی و البتہ با آنست مرید مستعد ہر چند در غیبت پیر از باطن او بقدر محبت و عقیدت بہرہ مند ست و اخذ فیوض و برکات مینماید لیکن از صحبت تا غیبت صد چند تفاوت ست و نازکیہاے کہ حضرت ایشان را

قد سنّ الله سبحانه بسره درین طریقه نموده اند و تحقیقات و تدقیقات طریق که بکار برده
و معامله را از حضیض باوج رسانده و نسبت و طریق که آنحضرت بآن ممتاز اند و آن نسبت بعد از
هزار سال بر منصهٔ ظهور آمده و از سر نو تازه گشته و تا درین مدت مختفی مانده و پرده از روی
کار نکشوده چنانچه از رسائل و مکاتیب آنحضرت شطری ازان واضح و لائح ست تا بجا بیان نماید
طریقهٔ نفی و اثبات طلب نموده بودند می نویسد موافق آن بعمل آرند و امیدوار برکات آن باشند
هرچند ترقی واضح و تاثیر کامل منوط بصحبت و توجه ست اما ما لا یدرک کله لا یترک
کله طریقهٔ نفی و اثبات این ست زبان را بکام بچسپانند و لبها را بربندند و دم را زیر
ناف حبس کنند و لفظ لا را بخیال از ناف بکشند و بفرق[1] سر رسانند و لفظ اله را از فرق
سر بکتف راست بیارند و لفظ الا الله را از کتف راست بر دل ببرند و دم در حبس باشد
و معنی این کلمه را نیز با این کلمه در خیال آرند باین روش نیست هیچ مقصودی جز ذات پاک
همراه لا نیست تصور کنند و باله هیچ مقصودی و بالا الله جز ذات پاک تعقل نمایند در
هر نفس طاق بگویند یکبار یا سه بار یا پنج بار یا هفت بار و همین طور بتدریج زیاده کنند تا نفس
وفا کند و همین سبب این ذکر را وقوف عددی گویند یعنی بر عدد ذکر واقف باشند تا در یک
دمی طاق گویند نه جفت والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی

مکتوب چهل و هشتم (۴۸)

بشیخ عبدالرحمن برادر شیخ عرب بخاری در برکات زمین هند و تحریص بر دوام حفظ نسبت

بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب
که از راه محبت ارسال داشته بودند خوشوقت گردانید نوشته بودند که از کشمیر ارادهٔ ولایت
نموده بودم که بروم در پشاور خدمت حاجی جیو نگذاشتند الخیر فیما صنع الله سبحانه

[1] فرق بالفتح جدا کردن و کشادن راه میان موی سر و میان سر و بمعنی کشادگی میان موی سر ۱۲ غیاث

ظاہر اخیریت درین باشد تجدد و ما در ہندوستان ہم ولایت میسر ست چرا ہمین جا بسیر معنوی ارادۂ
ولایت نکنند و طالب این دولت نباشند و سفر در وطن ننمایند و بہ سیر انفسی از سیر آفاقی
مستغنی باشند امروز در ہندوستان آن میسر ست کہ در اکثر جاہا میسر نیست از کثرت فیوض و
واردات رشک بقلاع و بلاد ست و از مزج صباحت و ملاحت شباہت تام بتربت یثرب و
بطحا در حسن و لطافت وارد از انوار و برکات آن بیش از بیش امیدوار ست سخن بجائے دیگر
رفت باید کہ بر طریقۂ ماخوذہ مداوم باشند و در نگہداشت نسبت باطن ساعی بوند آنقدر بر
محافظت نسبت کوشند کہ نسبت حضور ملکہ دل شود و انقطاع تام از ماسوائے مذکور حاصل آید
شعر
این کار دولت ست کنون تا کرا دہند ❊ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا وَّ ظَاہِرًا وَّ بَاطِنًا

مکتوب (۴۹) چہل و نہم

بمحمد میرک بیگ بدخشی در بیانِ آنکہ چون مطلوب حقیقی ورائے آفاق و انفس ست طالب او را
باید کہ از آفاق و انفس بگذرد و ورائے آن جولان نماید ❊ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند حمداً للہ سبحانہ کہ از سفر طویل بعافیت
مراجعت واقع شد الحال بسیر انفسی بپردازند و از سیر مستطیل بسیر مستدیر برآیند و از بعد بقرب
گرایند نہایت کار نزد قوم سیر انفسی ست سیر آفاقی را دور از کار میدانند و یافت مطلوب را منحصر
در انفس میگویند میفرمایند شعر چون جلوۂ آن جمال بیرون نہ تو نیست ❊ پا در دامان و سر
بجیب اندر کش ❊ نزد حضرت ایشان ما قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ العزیز سیر انفسی
در رنگ سیر آفاقی از یافت مطلوب تہی ست او تعالیٰ چنانچہ ورائے آفاق ست ورائے انفس ست
نیز ہرچہ در مرایائے آفاق و انفس جلوہ گر ست ہمہ آیات و ظلال ست و تسلی بشبہ و مثال
پس مطلوب را ماورائے آفاق و انفس باید جست و ورائے سلوک و جذبہ باید پیوست و ورائے
خروج و دخول باید طلبید عقل عقیل بستۂ این معما نتواند کشود ورائے خروج و دخول و بیرون آفاق

وانفس نتواند تصور نمود عرفت ربی بجمع الاضداد والسلام اولاً و آخراً +

مکتوب پنجاہم (۵۰)

بحاجی مصطفیٰ بنگالی در نصیحت و تفقد احوال و بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع اینجہ و دستوجب حمد است المسئول من اللہ سبحانہ عافیتکم و استقامتکم ظاہراً و باطناً فانہا ملاک الامر و مدار النجاۃ مدتیست کہ از احوال و اوضاع شما اطلاع ندارد خاطر نگرانست معلوم نیست کہ بچہ وضع میباشید و بکدام مردم صحبت میدارید بیشتر بعزلت راغب اید یا بعشرت طریقہ بمردم میگوئید یا نہ و اگر میگوئید چہ قسم تاثیرے می بخشد بسر حد فنا کسے میرسد یا نہ بعلم ظاہر بیشتر اشتغال ست یا بذکر و مراقبہ راہ ترقی مفتوح ست یا نہ من استوی یوماہ فہو مغبون بیت خواہم بشد از دیدہ درین فکر جگر سوز + کاغوش کہ شد منزل و آسائش خوابت + باجمیع حالات را نوبسیان باشند و اوقات را معمور دارند و بعزلت بیشتر راغب بوند و از اشتغال بعلم ظاہر ہم فارغ نباشند و اگر طالبے بیاید باحوال و بپردازند و توشہ آخرت را آمادہ سازند و شبہائے تاریک را بگریہ و استغفار روشن دارند و دوستان را بدعائے خیر یاد دارند والسلام اولاً و آخراً +

مکتوب پنجاہ و یکم (۵۱)

بمرزا محمد ہادی در بیان آنکہ طالب وحدت را ترک کثرت ناگزیر ست و تحریض بر اتباع سنت و اجتناب از بدعت بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ قل اللہ ثم ذرہم مجد و ما وحدت و کثرت ضد یکدیگر اند طالب وحدت را ترک کثرت ناگزیر ست ہر قدر جہات کثرت با خود دارد ہمان قدر از وحدت حقیقی دور و مہجور ست وحدانی باید بود ہم از روئے طلب و محبت و ہم از روئے علم و ارادت تا مناسبت پیدا آید و مرآت

وحدت گردد و بتوحید حقیقی رسد اَلتَّوحِیدُ اِسقَاطُ الاِضَافَاتِ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و در تنویر باطن کوشند که محل نظر مولی ست و تنویر باطن منوط بدوام ذکر و مراقبه است و مربوط باداے وظائف بندگی و اداے فرائض و سنن و واجبات و اجتناب از بدعت و محرمات و مکروہات ہر قدر که در اتباع شریعت و سنت و اجتناب از بدعت کوشیده آید نور باطن بعزاید و راہے بجناب قدس بکشاید اتباع سنت البته منجی ست و نتیجه بخش و رافع درجات احتمال تخلف ندارد و ماوراے آن خطر در خطر ست و راه شیطان فَالحَذَرَ کُلَّ الحَذَرِ فَمَاذَا بَعدَ الحَقِّ اِلَّا الضَّلَالُ دین قویم را که بوحی قطعی ثابت شده ست بترہات[1] و اوہام و خیالات نتوان برداشت مَا عَلَی الرَّسُولِ اِلَّا البَلَاغُ وَالسَّلَامُ عَلَیکُم وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الهُدٰی وَالتَزَمَ مُتَابَعَةَ المُصطَفٰی عَلَیهِ وَعَلٰی آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسلِیمَاتُ وَالبَرَکَاتُ العُلٰی

مکتوب پنجاه و دوم (۵۲)

برفعت بیگ در تحریض بر اعراض از خود و اقبال باصل و حصول استهلاک و نیستی تا بقاے اتم بران مترتب شود بِسمِ اللّٰهِ الرَّحمٰنِ الرَّحِیمِ بَعدَ الحَمدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبلِیغِ الدَّعَوَاتِ میرساند احوال بهمه حال مستوجب حمد ست امید که آن برادر عزیز نیز بعافیت باشند و جمعیت صوری و معنوی متحقق بود و از لفظ بمعنی آید و از ظل باصل گراید و از ظل باصل شاه راه ست و مانع از وصول باصل توجه ظل ست بخود و اعراض او از اصل و چون بسیر و سلوک بلکه بمحض عنایت ازلی توجه بخود رو بزوال آرد و بجاے اعراض اقبال باصل پیدا آید سر رشته سعادت بدست افتد و متمسک بعروه وثقی[2] گردد بیت

چون بدانستی که ظل کیستی * فارغی گر مردی و گر زیستی *

بعد از وصول ظل باصل و لحوق آن سالک را استهلاک و اضمحلال ست و فنا و نیستی و این معنی کمال ست در حق او کمال او در سلب کمال ست خیریت او در انتفاے خیریت معرفت

---

[1] ترہات بضم اول و راے مهمله مشدده سخنهاے باطل لهو آمیز جمع ترہت که بمعنی باطل ست ۱۲ غیاث

[2] چنگ زننده برشته محکم ۱۲

والبستہ باین فناست و قرب منوط باین انتفا اِذَا تَجَلَّی اللّٰہُ بِشَیْءٍ خَضَعَ لَہٗ[۱] و بعد از ان مستعد آن میشود کہ او را از نزد خود حیوۃ دہند و باخلاق خود متخلق سازند مَنْ قَتَلَتْہُ فَاَنَا دِیَتُہٗ و تکمیل ناقصان بازش گردانند کریمہ اَوَمَنْ کَانَ مَیْتًا فَاَحْیَیْنٰہُ وَجَعَلْنَا لَہٗ نُوْرًا یَّمْشِیْ بِہٖ فِی النَّاسِ[۲] نشان حال اوست آن زمان نعمت در حق او تمام شود و معنی خلافت بظہور آید

این کار دولت ست کنون تا کرا دہند

از ارتحال فرزند میان لشکری مرقوم نموده بودند و انواع تالم از فرقت او ظاہر ساختہ اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ بتقدیر و اراده او تعالیٰ رضا مندی ناگزیر ست مصائب صوریہ وسائل طراوت و نضارت معنویہ است و سبب ترقیات اخرویہ حق سبحانہ اجر جزیل دہد و راه ترقی بکشاید و نعم البدل کرامت فرماید اِنَّہٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ

مکتوب پنجاه و سیوم (۵۳)

بشیخ عبد اللطیف ہمشیره زاده حضرت ایشان سلمہ اللہ تعالیٰ در شرح قول لَا یَذْکُرُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ و بیان آنکہ تحقق بکلام مجید از آثار این دیدست بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰة بفرزند سعادت آثار میرساند رقیمہ کہ فرستاده بودند مطالعہ آن فرحت فراوان بخشید و ذوقین ساخت شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَاَزِیْدَنَّکُمْ[۳] نوشتہ بودند شبے در نماز تہجد حین قراءة قرآن مجید خود را قاری در میان نمی یافت و قراءة باین طرف منسوب نمے دید بلکہ محض قدرت او تعالیٰ کلام او گویا اینجا ظہور فرموده و زبان خود را مانند شجره موسویہ می یافت قول لَا یَذْکُرُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مصداق این حال میدید و گاہے ہنگام تلاوت بقائے و تحققے بآن میابد و این بیت موافق این مذاق میشود بیت

اندر سخن دوست نہان خواہم گشت ✽ تا بر لبا و بوسہ زنم چو نش بخواند ✽

---

۵۱ یعنی ہرگاه حق جل و علا جلوه فرماید بچیزے پست شود آن چیز پیش وے عز و جل ۱۲ ۵۲ این کریمہ در سورة انعام از پاره ولو اننا واقع ست ۱۲ ۵۳ در سورة ابراہیم از پاره وما ابرئ (۱۳) واقع ست ۱۲

سعادت اطوارا آنچه اول نوشته اند درجهٔ علیاست در فنا تا اثرے از آثار سالک باقی ست لا یذکر الله الا الله درست نمے آید و ذکر او عائد باو از ینجا تواند بود آنچه از عزیزے منقول ست که در ورطهٔ مهلکه افتاده بود نذر کرد که اگر ازین ورطه نجات یابم هرگز حق تعالی را یاد نکنم ازین رهگذر باشد که یادِ خود را با این پستی و دنارت هیچگونه شایانِ آنجناب مقدس ندیده و عائد بخود یافته و گناه یافته و گناهِ بزرگ تصور نموده و آنچه اہلِ وحدتِ وجود لا یذکر الله الا الله میگویند آنرا با این مسائے نیست آنکه ایشان بر تعینِ امکانی که آنرا بعنوانِ حقانی دانسته اند اطلاق میباید چه این جماعه همه اوست میگویند و مقیدات را عینِ مطلق مے انگارند و در ما نحن فیه از تعینِ امکانی اینجا اثرے نمانده ست شتّان ما بینهما حقیقت لا یذکر الله الا الله درین موطن ست نه در آنجا که وجودِ ذاکر درمیانست غایة الامر اختلافِ عنوان ست بکلمهٔ نفی و اثبات نفی عنوانِ غیریت نموده اثباتِ الوہیت خود مینمایند ہمان قصه ست ع بخواب اندر مگر موشے شتر شد ٭ بر سرِ اصلِ سخن رویم که عارف را هر چند در فنا قدم راسخ بود در کمالاتِ فوق و فوقِ الفوق راسخ تر باشد و باطنِ بطون نفوذ نماید و آنچه ثانیاً از تحققِ فنا و بقا بکلامِ مجید نوشته اند نتیجهٔ دیدِ اولی ست و ثمرهٔ آن فناست نیک تامل باید نمود قربے و منزلتے که کلام را با متکلم ست دیگرے را نیست پس عارف قربے که از راهِ کلام حاصل خواهد نمود همبرین قیاس خواهد بود و در سخن نہان شده باطنِ بطون خواهد رسید والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی اٰله الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی ٭ ٭

مکتوب (۵۴) پنجاه و چهارم

بشیخ مظفر برهان پوری در بیان آنکه تا معامله سالک بصفات و اعتبارات ست علم و تمیز را گنجایش ست چون معامله بغیبِ ذات افتد جهل و بے تمیزی افزاید و در ذکر بعضے از نصائح

بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند صحیفۂ گرامی رسیدہ سبب مسرت گردید چون متضمن عافیت وسلامتی احبہ بود ومنبئ بر استقامت ظاہر وباطن شان مسرت بر مسرت افزود نوشتہ بودند کہ اکثر اوقات در نماز فرض ونفل انواع انوار وفیوض گوناگون رو میدہد بحدیکہ در ہر رکنے کہ میرسد درمیماند وجمیع صفات و حرکات وسکنات در صلوٰۃ وغیرہا بحق رائی رجوع نیست ولفظ انا ہیچگاہ خطور نمیکند مخدوما اینہمہ احوال سنجیدہ واذواق پسندیدہ اند اللّٰہ تعالیٰ ابواب ترقیات راہموارہ مفتوح دارد وآنچہ بعد ازین نوشتہ اید کہ بعضے واردات کہ رو میدہد بتقریر وتحریر در نمے گنجد الخ مانا کہ این واردات ناشی از مرتبۂ مقدسۂ غیب ذات اند کہ نصیب ازان مرتبہ جہالت ونکارتست تا ہر جا علم وتمیز را گفتگوست ناشی از صفات وشیون واعتبارات ست وچون معاملہ بغیب الغیب افتد وتمیز اصول وشیون نماند جہل وحیرت افزاید من عرف اللّٰہ کل لسانہ نشان حال این موطن ست از گرمی مجلس وتاثیر توجہات ووصول طلاب بفنائے قلب وبعضے بفنائے نفس کہ نوشتہ بودند خوشوقت ساخت اللّٰہم زد شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند لئن شکرتم لازیدنکم واز مکر خداوندی جل شانہ ہراسان باشند وترسان ولرزان بوند واستغفار را از مظان مضار این امر خطیر لازم گیرند وتوجہات را از طلبہ دریغ ندارند وترقیات شان را خواہان بوند وسائر اوقات را در گوشۂ نامرادی بسر برند واز تذکر تقصیرات وتفکر در آلاء وواردات خالی نباشند وتوشۂ آخرت را آمادہ سازند ودر کسب مرضیات مولائے حقیقی جلت عظمتہ سعی بلیغ نمایند واحبۂ دور افتادہ را بدعائے خیر یاد آرند وسلامتی خاتمۂ او خواہند وآنچہ درباب خواجہ امان اللّٰہ وخواجہ محمد مومن نوشتہ اند کہ احوال وکیفیات نیک دارند وبہرہ وفنا مشرف گشتہ در مقام حیرت اند واضح گردید خوشوقت گشت طلب تعیین عدد طالبان در حق ایشان نمودہ بودند این امر مفوض بہ رائے شما است بعد استخارہ ہر عدد کہ تعیین کنند وہرگاہ خواہند بران اضافہ نمایند یا اجازت مطلق

فرمایند امید ست کہ مبارک باشد لیکن ہرگاہ بکسے اجازت کنند باید کہ مشروط باتباعِ شریعت و التزامِ سنت و رسوخ بر محبتِ شیوخ سازند والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والبرکات والتسلیمات العلیٰ

مکتوب (۵۵) پنجاہ و پنجم

بمشیخت پناہ شیخ درویش محمد برکی جالندھری در احکامِ موالات بالکفار و احکامِ تقیہ و فضیلت حب و بغض فی اللہ تعالیٰ و ردِّ معتقدات جماعہ کہ میگویند کہ فقیری بدنا بود نسبت بکسے بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ العلی الاعلیٰ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ خصوصاً علیٰ سید الوریٰ صاحب قاب قوسین او ادنیٰ وعلیٰ آلہ نجوم الہدیٰ وصحبہ البررۃ التقی اما بعد سلام و تحیہ ازین مسکین مطالعہ فرمایند صحیفہ گرامی مشرف ساخت استفسارے از کریمہ لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِيْ شَيْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوْا مِنْهُمْ تُقٰىةً نمودہ بودند و استکشافے از تفصیل موالات و عدمِ موالات بالکفار و تقیہ و عدمِ تقیہ فرمودہ مکرما صاحب تفسیر کبیر درین باب تفصیل سخن کردہ آنرا بجنس ایراد مینماید قال فیہ نزلت ہذہ الآیۃ فی تحریم موالاۃ الکافرین اعلم انہ انزلت آیات اُخَر کثیرۃ فی ہذا المعنیٰ منہا قولہ تعالیٰ لَا تَتَّخِذُوْا بِطَانَةً مِّنْ دُوْنِكُمْ وقولہ سبحانہ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُّؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَآدُّوْنَ مَنْ حَآدَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وقولہ تعالیٰ لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُوْدَ وَالنَّصٰرٰٓى اَوْلِيَآءَ وقولہ عز وجل يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا عَدُوِّيْ وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ

[1] قولہ لا یتخذ الخ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ آل عمران از پارہ تلک الرسل (۳) ۱۲ [2] قولہ لا تتخذوا بطانۃ الخ واقع است در سورۂ آل عمران و پارۂ لن تنالوا و قولہ لا تجد قوما یؤمنون الخ واقع ست در سورۂ مجادلہ و پارۂ قد سمع اللہ و قولہ لا تتخذوا الیہود والنصاریٰ الخ واقع ست در سورۂ مائدہ و پارۂ لا یحب اللہ و قولہ لا تتخذوا عدوی الخ واقع ست در آغاز سورۂ ممتحنۃ از پارۂ قد سمع اللہ ۱۲

وَقَالَ عَزَّ مِنْ قَائِلٍ وَالْمُؤْمِنُوْنَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ[۱] وَاعْلَمْ اَنَّ كَوْنَ الْمُؤْمِنِ مُوَالِيًا لِلْكَافِرِ يَحْتَمِلُ ثَلٰثَةَ اَوْجُهٍ اَحَدُهَا اَنْ يَكُوْنَ رَاضِيًا بِكُفْرِهٖ وَيَتَوَلَّاهُ لِاَجْلِهٖ وَهٰذَا مَمْنُوْعٌ مِنْهُ لِاَنَّ كُلَّ مَنْ فَعَلَ ذٰلِكَ كَانَ مُصَوِّبًا لَهٗ فِيْ ذٰلِكَ الدِّيْنِ وَتَصْوِيْبُ الْكُفْرِ كُفْرٌ وَالرِّضَاءُ بِالْكُفْرِ كُفْرٌ فَيَسْتَحِيْلُ اَنْ يَبْقٰى مُؤْمِنًا مَعَ كَوْنِهٖ بِهٰذِهِ الصِّفَةِ وَثَانِيْهَا الْمُعَاشَرَةُ الْجَمِيْلَةُ فِي الدُّنْيَا بِحَسَبِ الظَّاهِرِ وَذٰلِكَ غَيْرُ مَمْنُوْعٍ مِنْهُ وَالْقِسْمُ الثَّالِثُ وَهُوَ كَالْمُتَوَسِّطِ بَيْنَ الْقِسْمَيْنِ الْاَوَّلَيْنِ هُوَ اَنَّ مُوَالَاةَ الْكُفَّارِ بِمَعْنَى الرُّكُوْنِ اِلَيْهِمْ وَالْمَعُوْنَةِ وَالْمُظَاهَرَةِ وَالنُّصْرَةِ اِمَّا بِسَبَبِ الْقَرَابَةِ اَوْ بِسَبَبِ الْمَحَبَّةِ مَعَ اعْتِقَادِ اَنَّ دِيْنَهٗ بَاطِلٌ فَهٰذَا لَا يُوْجِبُ الْكُفْرَ اِلَّا اَنَّهٗ مَنْهِيٌّ عَنْهُ لِاَنَّ الْمُوَالَاةَ بِهٰذَا الْمَعْنٰى قَدْ تَجُرُّهٗ اِلَى اسْتِحْسَانِ طَرِيْقِهٖ وَالرِّضَاءِ بِدِيْنِهٖ وَذٰلِكَ يُخْرِجُهٗ عَنِ الْاِسْلَامِ فَلَا جَرَمَ هَدَّدَهُ اللّٰهُ تَعَالٰى فِيْهِ فَقَالَ تَعَالٰى وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِيْ شَيْءٍ فَاِنْ قِيْلَ لِمَ لَا يَجُوْزُ اَنْ يَكُوْنَ الْمُرَادُ مِنَ الْاٰيَةِ النَّهْيُ عَنِ اتِّخَاذِ الْكَافِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ بِمَعْنٰى اَنْ يَتَوَلَّوْهُمْ دُوْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ فَاَمَّا اِذَا تَوَلَّوْهُمْ وَتَوَلَّوُا الْمُؤْمِنِيْنَ مَعَهُمْ فَذٰلِكَ لَيْسَ بِمَنْهِيٍّ عَنْهُ وَاَيْضًا فَقَوْلُهٗ لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ فِيْهِ زِيَادَةُ مَزِيَّةٍ لِاَنَّ الرَّجُلَ قَدْ يُوَالِيْ غَيْرَهٗ وَلَا يَتَّخِذُهٗ مُوَالِيًا فَالنَّهْيُ عَنِ اتِّخَاذِهٖ مُوَالِيًا لَا يُوْجِبُ النَّهْيَ عَنْ اَصْلِ مُوَالَاتِهٖ قُلْنَا هٰذَانِ الْاِحْتِمَالَانِ وَاِنْ قَامَا فِيْ هٰذِهِ الْاٰيَةِ اِلَّا اَنَّ سَائِرَ الْاٰيَاتِ الدَّالَّةِ عَلٰى اَنَّهٗ لَا يَجُوْزُ مُوَالَاتُهُمْ دَلَّتْ عَلٰى سُقُوْطِ هٰذَيْنِ الْاِحْتِمَالَيْنِ قَالَ الْحَسَنُ اَخَذَ مُسَيْلِمَةُ الْكَذَّابُ رَجُلَيْنِ مِنْ اَصْحَابِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِاَحَدِهِمَا اَتَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللّٰهِ قَالَ نَعَمْ نَعَمْ نَعَمْ فَقَالَ اَفَتَشْهَدُ اَنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ قَالَ نَعَمْ وَكَانَ مُسَيْلِمَةُ يَزْعَمُ اَنَّهٗ رَسُوْلُ بَنِيْ حَنِيْفَةَ وَمُحَمَّدٌ رَسُوْلُ قُرَيْشٍ

(حاشیہ: تفضی)

---

[۱] واقع ست در سورۂ توبہ از پارہ واعلموا (۱۰) ۱۲

فترکه ودعا الاٰخر فقال اتشهد ان محمدا رسول الله قال نعم قال افتشهد
انی رسول الله فقال انی اصم ثلثا فقدمه فقتله فبلغ ذلک رسول الله صلی
الله علیه واٰله وسلم فقال اما هذا المقتول فمضی علی یقینه وصدقه فهنیئا له واما
الاٰخر فقبل رخصة الله فلا تبعة علیه واعلم ان نظیر هذه الاٰیة قوله تعالٰی
الا من اکره وقلبه مطمئن بالایمان[ف] اعلم ان للتقیة احکاما کثیرة ونحن
نذکر بعضها **الحکم الاول** ان التقیة انما تکون اذا کان الرجل فی قوم کفار
ویخاف منهم علی نفسه وماله فیداریهم باللسان وذلک بان لا یظهر العداوة
باللسان بل یجوز ایضا ان یظهر الکلام الموهم للمحبة والموالاة ولکن بشرط ان
یضمر خلافه وان یعرض فی کل ما یقول فان التقیة تاثیرها فی الظاهر لا
فی احوال القلوب **الحکم الثانی** للتقیة هو انه لو افصح بالایمان والحق حیث
یجوز له التقیة کان ذلک افضل ودلیله ما ذکرناه من قصة مسیلمة **الحکم
الثالث** للتقیة انها انما تجوز فیما یتعلق باظهار الموالاة والمعاداة وقد
تجوز ایضا فیما یتعلق باظهار الدین فاما ما یرجع ضرره الی الغیر کالقتل و
الزنا وغصب الاموال والشهادة بالزور وقذف المحصنات واطلاع الکفار علی
عورات المسلمین فذلک غیر جائز البتة **الحکم الرابع** ظاهر الاٰیة یدل علی
ان التقیة انما تحل مع الکفار الغالبین الا ان مذهب الشافعی رضی الله عنه
ان الحالة بین المسلمین اذا شاکلت الحالة بین المسلمین والمشرکین حلت التقیة
محاماة علی النفس **الحکم الخامس** التقیة جائزة لصون النفس وهل هی جائزة
لصون المال یحتمل ان یحکم فیها بالجواز لقوله صلی الله علیه واٰله وسلم حرمة مال
المسلم کحرمة دمه ولقوله صلی الله علیه واٰله وسلم من قتل دون ماله فهو شهید

[ف] یعنی من کفر بالله من بعد ایمانه الا من اکره الخ واقع ست در سورهٔ نحل از پارهٔ ربما (۱۴) ۱۲

ولان الحاجة الی المال شدیدة والماء اذا بیع بالغبن سقط فرض الوضوء وجاز
الاقتصار علی التیمم دفعا لذلک القدر من نقصان المال فکیف لا یجوز ههنا
الحکم السادس قال مجاهد هذا الحکم کان ثابتا فی اول الاسلام لاجل ضعف
المؤمنین فاما بعد قوة دولة الاسلام فلا وروی عوف عن الحسن انه قال
التقیة جائزة للمؤمنین الی یوم القیمة وهذا القول اولی لان دفع الضرر (مقابل لقول مجاهد ۱۲)
عن النفس واجب بقدر الامکان (انتهی ۱۲) شفقت آثارا اکثر صوفیه خام و ملاحده این وقت
از موالاة کفار باک ندارند ومیگویند که راه فقیری بدنا بودنست بهیچکس سبحان الله سرور
انبیاء ورئیس فقراء واولیاء را که الفقر فخری فرموده علیه وعلی آله الصلوة والسلام
حکم میشود یا ایها النبی جاهد الکفار والمنافقین واغلظ علیهم[1] وطریقهٔ مرضیه
او نیز غلظة (درشتی ۱۲) وقتال با کفار بوده عجب فقرا اند که راه پیغمبر خدا وپیشوای خود را گذاشته
راه دیگر اختیار کرده اند وخلاف طریقهٔ مرضیهٔ او گزیده غیر از ضلالت وگمراهی نخواهد افزود
فماذا بعد الحق الا الضلال کفار بیشک اعداء الله اند که بنصوص قطعیه ثابت شده است
عجب دعوی دوستی ست که بدشمنان او دوستی دارند وتبری نمی نمایند اگر کفار وفساق
مبغوض واعداء حق نباشند بغض فی الله از واجبات دین نبودی واز افضل مقربات ومکمل
ایمان نگشتی وسبب حصول ولایت ورضا وقرب حق سبحانه نشدی عن عمرو بن الجموح انه
سمع النبی صلی الله علیه وآله وسلم لا یحق العبد حق صریح الایمان حتی یحب لله تعالی
ویبغض لله فاذا احب لله تبارک وابغض لله تبارک فقد استحق الولاء من الله
رواه احمد وعن ابی امامة رض قال قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم من احب
لله وابغض لله واعطی لله ومنع لله فقد استکمل الایمان رواه ابوداؤد وهم در (صلی الله تعالی علیه وآله وسلم)
حدیث آمده است تقربوا الی الله سبحانه ببغض اهل المعاصی والقوهم بوجوه مکفهرة

---

[1] یعنی فلا ثبوت له لعدم الحاجة الیه ۱۲ ۵۲ واقع ست در سورهٔ تحریم وآخر پاره قد سمع الله (۲۸) ونیز در سورهٔ توبه از پارهٔ واعلموا (۱۰) ۱۲

وَالْتَمِسُوا رِضَاءَ اللّٰهِ تَعَالٰی بِسَخَطِهِمْ وَتَقَرَّبُوا اِلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالتَّبَاعُدِ مِنْهُمْ رَوَاهُ ابْنُ شَاهِيْنَ وَالدَّيْلَمِيُّ وہم درحدیث آمدہ است اَوْحَى اللّٰهُ تَعَالٰی اِلٰی نَبِیٍّ مِّنَ الْاَنْبِیَاءِ اَنْ قُلْ لِفُلَانٍ الْعَابِدِ اَمَّا زُهْدُكَ فِي الدُّنْيَا فَتَعَجَّلْتَ رَاحَةَ نَفْسِكَ وَاَمَّا انْقِطَاعُكَ اِلَيَّ فَتَعَزَّزْتَ بِيْ فَمَاذَا عَمِلْتَ فِيْمَا لِيْ عَلَيْكَ قَالَ يَا رَبِّ وَمَاذَا عَلَيَّ قَالَ هَلْ عَادَيْتَ فِيَّ عَدُوًّا وَهَلْ وَالَيْتَ لِيْ وَلِيًّا حل حظ عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ والحق کہ محبت دوستان محبوب عداوت دشمنانِ او از لوازمِ محبت است محبِّ صادق درین دو عمل محتاج بکسب و تعمل نیست چنانچہ در اعمالِ دیگر محتاج است دوستانِ دوست چہ بلا زیبا بنظرے در آیند و دشمنانِ او چہ قسم زشت اینمعنی در مجاز ظاہر است ہر کہ[51] دعویٰ دوستی نماید تا تبری از دشمنانِ او نکند مقبول نیست از منافق[52] بیش نمیدانند شیخ الاسلام[53] گفتہ کہ من با بوالحسن سمعون نیکم کہ استادِ من خضرے را ے رنجانید و ہر کہ پیر ترا رنجہ دارد و تو از وے رنجہ نباشی سگ از تو بود قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيْٓ اِبْرٰهِيْمَ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗ اِذْ قَالُوْا لِقَوْمِهِمْ اِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَآءُ اَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗ بعد ازان فرمودہ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ[54] لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ ازینجا معلوم میشود کہ طالبِ حق را جل و علا این تبری لابد و ناگزیر است لاکما زعموا حق تعالیٰ میفرماید وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِيْ شَيْءٍ یعنی ہر کہ موالاۃ و دوستی با کافران کند پس نیست آنکس از دوستی و ولایت حق بر چیزے یعنی منسلخ است از ولایت حق تعالیٰ بتمام چہ دوستی دو متضاد یعنی دو دشمن جمع نشود چنانچہ بعضے مفسران گفتہ اند شاعر میگوید شعر

تَوَدُّ عَدُوِّيْ ثُمَّ تَزْعَمُ اَنَّنِيْ ۞ صَدِيْقُكَ لَيْسَ النُّوْكُ عَنْكَ بِعَازِبٍ ۞ فَلَيْسَ اَخِيْ مَنْ وَدَّنِيْ رَأْيَ عَيْنِهٖ ۞ وَلٰكِنْ اَخِيْ مَنْ

---

[51] یعنی این کس ہر کہ دعوی نماید ۱۲ [52] یعنی ہر کہ تبری از دشمنان دوست ننماید آنکس مقبول دوست نیست بلکہ مردم او را منافق میدانند و از منافق بیش نمیدانند ۱۲ [53] یعنی خواجہ ابو اسمٰعیل عبد اللہ ابن ابی منصور محمد انصاری از اولاد حضرت ابو ایوب انصاری رضی اللہ تعالیٰ عنہ ۱۲ [54] بدانکہ این کریمہ واقع است در سورۂ ممتحنہ از پارہ قد سمع (۲۸) ۱۲

وَدَّنِي فِي الْمَغَائِبِ پس ہر کہ دعویٔ محبت حق کند و تبرّی از اعدائے او ننماید در دعوے کاذب است و بعضے مفسران گفته اند پس نیست آنکس از دینِ خدا بر چیزے یعنی از دین هیچ ندارد و هر که از دین بے نصیبست از قرب و معرفت چه نصیب دارد وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ یعنی مے ترساند شمارا حق سبحانه و تعالیٰ بسبب موالاتِ کفّار از عذابے که صادرست از ذات گفته اند که این تهدید عظیم ست دلالت دارد بر نهایت قُبح منهی عنه فِي التَّفْسِيرِ الْكَبِيرِ رُوِيَ اَنَّهٗ قِيلَ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اِنَّ هٰهُنَا رَجُلًا مِنْ اَهْلِ الْحِيرَةِ يَعْنِي نَصْرَانِيًّا لَا يُعْرَفُ اَقْوٰى حِفْظًا وَلَا اَحْسَنَ خَطًّا مِنْهُ فَاِنْ رَاَيْتَ اَنْ تَتَّخِذَ كَاتِبًا فَامْتَنَعَ عُمَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَقَالَ اِذًا اتَّخَذْتُ بِطَانَةً مِنْ غَيْرِ الْمُؤْمِنِيْنَ فَقَدْ جَعَلَ عُمَرُ رض هٰذِهِ الْاٰيَةَ دَلِيْلًا عَلَى النَّهْيِ عَنِ اتِّخَاذِ النَّصْرَانِيِّ بِطَانَةً وَرُوِيَ عَنْ اَبِيْ مُوْسَى الْاَشْعَرِيِّ اَنَّهٗ قَالَ قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ اِنَّ لِيْ كَاتِبًا نَصْرَانِيًّا فَقَالَ مَا لَكَ قَاتَلَكَ اللّٰهُ اَلَا اتَّخَذْتَ حَنِيْفًا اَمَا سَمِعْتَ قَوْلَهٗ تَعَالٰى يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُوْدَ وَالنَّصٰرٰى اَوْلِيَآءَ قُلْتُ لَهٗ دِيْنُهٗ وَلِيْ كِتَابَتُهٗ فَقَالَ لَا اُكْرِمُهُمْ اِذْ اَهَانَهُمُ اللّٰهُ وَلَا اُعِزُّهُمْ اِذْ اَذَلَّهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰى وَلَا اُدْنِيْهِمْ اِذْ اَبْعَدَهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰى قُلْتُ لَا يَتِمُّ اَمْرُ الْبَصْرَةِ اِلَّا بِهٖ فَقَالَ اِنْ مَاتَ النَّصْرَانِيُّ فَمَا تَصْنَعُ بَعْدَهٗ فَمَا تَعْمَلُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهٖ فَاعْمَلْهُ الْاٰنَ وَاسْتَغْنِ عَنْهُ بِغَيْرِهٖ حضرتِ ایشانِ ما رضی اللّٰه تعالیٰ عنه در مکتوبات قدسی آیات خود مینویسند که حضرت ابراهیم خلیل اللّٰه علیٰ نبیّنا و علیه الصلوٰة والسلام این همه بزرگی که یافت و شجرهٔ انبیا گشت بواسطهٔ تبرّی از دشمنانِ او تعالیٰ بوده قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيْ اِبْرٰهِيْمَ الْاٰيَةَ و هیچ عمل در نظر فقیر از برائے حصولِ رضائے حق جلّ و علا برابر این تبرّی نیست بباید که حضرت حق سبحانه و تعالیٰ را با کفر و کافری عداوت ذاتی ست و آلههٔ آفاقی مثل لات و عزّیٰ و عَبَدهٔ ایشان بالذات دشمنانِ حق اند جلّ سلطانه و خلود نار جزاءِ این عمل شنیع ست و آلههٔ هوائی نفسانی و سائر اعمالِ سیئه این نسبت ندارند زیرا که عداوت و غضب نسبت

نسخه: هٰهنا رجلًا من اهل الحيرة نصرانيًا

نسخه: خلیل الرحمٰن

بانہا ذاتی نیست اگر غضب ست بصفات منسوب ست و اگر عقاب و عتاب ست با فعال راجع لہذا خلود نار جزا این سیّئات نگشته بلکه مغفرت ایشان را منوط بمشیّت خود داشته و لیکن هٰذَا اٰخِرُ الْمَکْتُوْبِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِهٖ دَآئِمًا وَّسَرْمَدًا وَّعَلٰٓی اٰلِهِ الْکِرَامِ وَصَحْبِهِ الْعِظَامِ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامِ +

مکتوب پنجاه و ششم (۵۶)

ویغفر ما دون ذالک لمن یشاء

بمرزا ابو المعالی در جواب کتابت او که اظهار طلب شوق و صحبت نموده بود و با ذکر بعضے از احوال شیخ عبد الخالق که از یاران ست و ختم مکتوب بحدیث جلیل القدر بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللّٰه تعالیٰ و تقدّس ساحت سینه را از نقوش ما سوے مصفّا و از دنس هوا مزکّی ساخته بظهور اشعّات جمال لایزالی که میدان مبرّا از حیز وهم و خیال ست و مرتّب و مزیّن گرداناد التفات نامه گرامی که بنام این مسکین نموده بودند مشرّف ساخت چون مخبر از سلامتی ذات با برکات بود مسرّت افزود آنچه در باب برادر دینی شیخ عبد الخالق مرقوم فرموده بودند بوضوح انجامید چون استخاره راه نمیدید موقوف باشد که بر تقدیر ملاقات آنچه مقدّر ست و نصیب طرفین ست بظهور خواهد پیوست مکرّما شیخ عبد الخالق یکچندے در صحبت گذرانیده ست و اخذ فوائد ضروریّه این راه نموده ست و از تلوین بتمکین پیوسته و از فنا که رکن اعظم این راه ست آگاهی یافته او را خالی از حال چگونه توان گفت مگر باعتبار آنکه از حال گذشته بمحوّل حال پیوسته ست چه حال از تلوین خبر میدهد صاحب تمکین حال را پس پشت داده ست بلے اذواق و مواجید امور یست که بباطن تعلق دارد و اطلاع بر آن بے امداد ربّانی و بے تخلّق باخلاق الٰہی جلّ شانه متعسّر ست اَوْلِیَائِیْ تَحْتَ قِبَائِیْ لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِیْ بسیارے از اولیا هستند که بر ولایت خود هم اطلاع ندارند و ظاهر شان از باطن شان بیخبر ست دیگران بولایت شان بے اعلام سبحانی مشکل که پے برند کس چه داند که درین گرد سوارے باشد و بر تقدیریکه مشار الیه خالی و بے بهره باشد او را درین امر خطیر نباید دید و مرسل را در مرات

من ارسل باید ملاحظه نمود شعر ایشان نیسند این همه الحان ز مطرب ✤ مع ذلک چون اقبال قلب ایشان باین عزیمت موقوف دارند و مترصد باشند تا از پرده غیب چه ظهور میکند **بیت** سعادتهاست اندر پرده غیب ✤ نگه کن تا کرا ریزند در جیب ✤ این حقیر در دعا و توجه و آنچه لوازم خیر خواهی ست بتقصیر راضی نیست و کمال آن ملاذ را از دل و جان میخواهد انه قریب مجیب ✤ ولنختم المکتوب بخاتمة حسنة عن معاذ بن جبل قال احتبس عنا رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ذات غداة عن صلوة الصبح حتى كدنا نتراى عين الشمس فخرج سريعا فثوب بالصلوة فصلى رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وتجوز في الصلوة فلما سلم دعا بصوته فقال لنا على مصافكم كما انتم ثم انفتل الينا ثم قال اما اني ساحدثكم ما حبسني عنكم الغداة اني قمت من الليل فتوضأت وصليت ما قدر لي فنعست في صلوتي حتى استثقلت فاذا انا بربي تبارك و تعالى في احسن صورة فقال يا محمد فقلت لبيك رب قال فيما يختصم الملأ الاعلى قلت لا ادري قالها ثلثا قال فرأيته وضع كفه بين كتفي فوجدت برد انامله بين ثديي فتجلى لي كل شيء وعرفت فقال يا محمد قلت لبيك رب قال فيم يختصم الملأ الاعلى قلت في الكفارات قال ما هن قلت مشي الاقدام الى الجماعات والجلوس في المساجد بعد الصلوات واسباغ الوضوء عند الكريهات قال ثم فيم قلت في الدرجات قال وما هن قلت اطعام الطعام ولين الكلام والصلوة بالليل والناس نيام قال سل قلت اللهم اني اسألك فعل الخيرات وترك المنكرات وحب المساكين و ان تغفر لي وترحمني واذا اردت فتنة في قوم فتوفني غير مفتون واسألك حبك وحب من يحبك وحب عمل يقربني الى حبك فقال رسول الله صلى الله تعالى عليه وآله وسلم انها حق فادرسوها ثم تعلموها رواه احمد والترمذي وقال هذا الحديث صحيح وسألت محمد بن اسمعيل عن هذا الحديث فقال هذا

حدیث صحیح

مکتوب پنجاه و هفتم (۵۷)

بحاجی حبیب الله حصاری در تعبیر وقایع او که دیده و نوشته بود۔ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی برادر دینی حاجی حبیب الله وَفَّقَہُ اللّٰہُ تَعَالٰی لِمَرْضَاتِہٖ نوشته بود که روزے در حلقهٔ بامداد نشسته بودم که گویا مرا از من ربودند و هیچ اثرے از من نماند بعد ازان نورے در خود دیدم که آن نور سر بفلک سا نیده و ازانجا تمام عالم را فرو گرفته محو و نابود شدن شما را از شما و هیچ از شما اثرے نماندن اشاره بفنائے اتم ست و مشاهدهٔ نور در خود از آثار بقاست و کریمهٔ اَوَمَنْ کَانَ مَیْتًا فَاَحْیَیْنٰہُ وَجَعَلْنَا لَہٗ نُوْرًا یَّمْشِیْ بِہٖ فِی النَّاسِ[1] بران گواه ست و آنکه آن نور سر بفلک کشیده ست و تمام عالم را فرو گرفته ست اشاره بجامعیت استعداد شماست و جامعیت اسمے که مربی و مبدأ تعین شماست و احاطهٔ او بسائر مبادی تعینات و واقعه که در آن پیغمبر را صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ دیده اید و قدحے که بشما پر کرده داده و شما آنرا (مبتدا) بتمام در کشیده اید و لذت آن شما را فرو گرفته بعد ازان فرمودند که ترا از اصل نصیب (کاسه بزرگ) مبارک باشد میتواند که آن قدح نسبت خاصهٔ او بود عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ که جرعهٔ ازان بکام شما رسیده است (خبر) و بشارت نصیب اصل مؤید آنست چه اصل همه اصول رب اوست عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ و قرینه بران که آن عزیز پیغمبر ست عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ استغراق او در نور سبز و سبز بودن آن مقام و سبز بودن حوض چه ولایت او عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ ولایت اخفی ست و اخفی نور سبز دارد و در واقعهٔ دیگر که بالائے آسمان چند سر پریدند و خود را بسرے که بالا تر از همه سرها ست یافته مؤید علوائے نسبت خاص ست و واقعهٔ دیگر نیز مؤید همین ست که دیده اید که دائرهٔ بس عالی بنظر در آمد که تمام عالم را احاطه کرده ست و چند دائرهٔ دیگر در تحت آن ظاهر میشود و من خود را مرکز دائرهٔ بزرگ میافتم در انوقت معلوم میشود که دائرهائے تحتانی و مرکزهائے آنها از مرکز آن دائره

---

[1] واقع ست در سورهٔ انعام از پارهٔ ولو اننا ۱۲

که خود را مرکز آن دائره مییابم ناشی شده است بدآنند که مرکز دائره بزرگ میتواند که کنایت از حقیقت محمدی باشد علی صاحبها الصلوٰة والسلام بدلیل آنکه این حقیقت همه وقت مرکز آنست و آنرا بر سائر حقائق تفوق ست و همه حقائق و مبادی تعیّنات گویا ناشی ازان حقیقت اند و ازانکه خود را مرکز آن دائره یافته اید وجه تاییدِ هویدا میشود و بالجمله این واقعه و همچنین وقائع دیگر بسیار روشن و عالی ست و آنچه اول دیده اید از احاطهٔ نورِ خود تمام عالم را نیز تایید این معنی مینماید چه جامعیت و احاطه مناسب ربِّ اوست عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اینقدر هست که اکثر وقائع و منامات مبشّرات اند و مخبر از استعداد و بعضے ازان منبی از قوت قریبه بفعل و بعضے ازان دلالت بر حصول دارند مطلقا دلیل حصول نیستند بهر حال امیدوار باشند

بیت میتوانی که دهی اشک مرا حسن قبول ✦ ایکه دُر ساخته قطرهٔ بارانی را ✦

وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی ✦

مکتوب (۵۸) پنجاه و هشتم

بملا قاسم روپڑی در بیانِ آنکه فنا و بقا بعلاقهٔ ظلّیت و اصالت ست چون معامله بغیب ذات افتد تعالیٰ و این علاقه نماند کارخانهٔ فنا و بقا انقطاع پذیرد و در بیانِ آنکه وجه را بوجه رسته نه بذات تعالیٰ و در بیانِ بعضے از کمالاتِ صلوتیه بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوبِ مرغوب رسیده مسرت بخش گردید چون متضمن احوالِ پسندیده و اذواقِ سنیّه بود مسرت بر مسرت افزود نوشته بودند که اکثر از خود اثرے و نشانے نمے فهمد وجود و توابع آنرا عاریتے محض میداند و این دید بدیهی اوّلی گشته و بقائے خود را گاهے بذات او سبحانهٗ تعالیٰ مے فهمد و اکثر اوقات بصفات اما درین وقت هم پرتوے از ذات ملحوظ میشود حَمْدًا لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ بدرجهٔ کمال از فنا و بقا رسیده اند و زوالِ عین بحصول پیوسته

وآنچه از دیدِ عاریت نوشته اند البته عاریت وامانت باہلِ آن عائد گشته وظل باصل پیوسته باشد و ۱۶۰
عدم نیز که مرآت بوده بعدمِ مطلق ملحق شده که معامله بزوالِ عین و اثر کشیده و آنچه نوشته اند ۱۶۱
که بقا گاہے بذات مے فهمد ذات درین موطن البته ماخوذ بشانے واعتبارے خواہد بود نه ذاتِ
بحت معرّا که آن مرتبه را غناے ذاتی ست از عالمِ فنا وبقا بعلاقهٔ اصالت وظلیت ست
تا ہرجا اطلاقِ اصل ست از صفاتِ زائده وشیون واعتباراتِ ذاتیه غیر زائده آن بقا را گنجایش
است وچون معامله بغیبِ ذات افتد وصل در رنگِ ظل در راه ماند فنا وبقا آنجا متصور نبود
آرے اگر از ذاتِ مصطلحِ قوم خواہند که بمرتبهٔ وحدت اطلاقِ ذات میکنند وتجلی آنرا تجلی ذات
میگویند گنجایش دارد واطلاقِ فنا وبقا دران مرتبه مے شاید و آنچه حضرتِ ایشان با قدسنا
الله سبحانه بسرّه ببقاءِ ذات نوشته اند سرِّ لیست غامض در رنگِ متشابهات دستِ ادراکِ
امثالِ ما بوالہوسان از دامانِ آن کوتاه ست ما مردم را اگر ایماے باین معانی حاصل شود مغتنم ست
بیت ما تماشا کنان وکوته دست ٭ تو درختِ بلند وبالائی ٭ بشنو عالمِ ظلالِ اسما وصفات
ست واز ظلِ باصل شاہراه ست کمال در حقِ ظل آنست که واصل باصل شود پس وصولِ افرادِ عالم
باسما وصفاتست واگر نهایت ترقی شود باصولِ اسما وصفات واصولِ اصولِ آن الیٰ آن
تَنْتَهِيَ اِلَى حَضْرَتِ الذَّاتِ تَعَالىٰ وَتَقَدَّسَ تا ہرجا که علاقهٔ اصالت وظلیت ست ترقی
ممکن ست وچون این علاقه انقطاع پذیرد ترقی وعروج متصور نبود پس نصیب از مرتبهٔ ذاتِ
بحت اینان را ہیچ نبود که از ذات در ہیچ محلی ہیچ تعبیه نکرده اند تا از ذات نصیب بود تمام وجود
شان وجوه واعتبارات ست وجوه را بوجه راه ست نه بذات که ازان مرتبهٔ علیا وجوه را انقطاع
ست وعادة الله جاری شده ست که بعد از قرونِ متطاوله عارفے را بعد از فناے اتم فناے
از نزد خود عطا میفرمایند که ازان ذات بذاتِ اقدس راه ست پس این عارف بعلاقهٔ ذات
از ذاتِ مقدس نصیبے فرا میگیرد وافرادِ عالم که در رنگِ اعراض اند وذاتے نیست که با و قائم بوند
قیامِ آنها بذاتِ عارف ست وذاتِ ہمه آنها ہمین ذاتِ عارف ست وعارف بحکمِ نیابت و

خلافت قیّومِ آنهاست پس عارف را با فرادِ عالَم غیر از مشارکتِ اسمی و مماثلتِ صوری کدام مشارکة
و چه مماثلة جوهر را با اعراض چه مشارکة حضرتِ ایشان ما قدّسنا اللّٰه بسرّه برنگاشته اند
که این قسم بزرگ در یک عصر متعدّد نمی باشد هرگاه بعد از قرونِ متطاوله این قسم گوهر بظهور می آید
تعدّدِ او در یک عصر چه صورت دارد نوشته بودند که در نماز گاهے در غیرِ آن کیفیّتے وارد مے شود روئے
میدهد خود را در آنوقت متلاشی و مستهلکِ محض مییابد و عنایت و لطفِ خاص در حقِ خود مے فهمد چنانچه
کسے را بمهربانی در آغوش کشند و گویا کشیده میبرند و خود را از جمیعِ علایق مصفّا و مطهّر مییابد
و تعلّقِ امور گاهے در پهلوے راست مے فهمد و گاهے پسِ پشت چنانچه خانه را روفته خس و
خاشاک در یک کناره جمع سازند مخدوما نماز معراجِ مؤمن ست حالتے که در اداے آن روئے
میدهد مناسبت بحالتِ معراجیه خواهد داشت و از سایرِ حالات ممتاز خواهد بود و سایرِ احوال
را نسبت بحالتِ صلوتیه نسبتِ صورت ست بحقیقت مثلاً صورتے که در آئینه منعکس ست
آنرا چه نسبت و کدام مساوات با اصلِ خود غیر از مماثلتِ صوری و مشارکتِ اسمی نیست خوش
گفت **بیت** گر مصوّر صورتِ آن دلستان خواهد کشید حیرتے دارم که نازش را چسان خواهد
کشید هرقدر که در تکمیلِ نماز میکوشند و در رعایتِ سنن و آدابِ آن جهد مینمایند و در تطویلِ قرائت و
رکوع و سجود بر وفقِ سنّت سعی میکنند فیوض و برکاتِ آن بیشتر مے نماید و حسن و جمال و کمالِ
آن زیاده تر ظهور میفرماید و ترقیات روے میدهد و عنایت و لطفِ خاص متجلی تر میشود و از
علایق مصفّا تر میشود که از پهلو و پشت هم دور تر گردند ما مول از دوستان دعاست والسّلام
عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوٰاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی

مکتوب (۵۹) پنجاه و نهم

بصوفی سعد اللّٰه کابلی در تعبیرِ وقائع و تحسینِ احوالِ او و در بعضے از فرایاے حضرتِ صدّیق اکبر
رضی اللّٰه تعالی عنه و عن متابعیه بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصّلوٰة

به برادر دینی ملا سعد اللہ میرساند کتابتے که فرستاده بودند رسید خوشوقت ساخت آنچه از بودگی
و فنا و نیستی و بقا و بشارات که در وقائع و در منامات روے داده نوشته بودند بوضوح پیوست
زادک اللہ تعالیٰ شوقاً و ذوقاً و معرفةً و عرفاناً نوشته بودند که بعد از نماز تہجد نشسته بودم
که دو عزیز ظاهر شدند یکے میگوید که صوفی سعد اللہ در ولایت ملأ اعلیٰ ست و دیگرے میگوید
که از ولایت ملأ اعلیٰ هم بالا رفته است و این هر دو نسبت را جدا جدا در خود ملاحظه کردم چون
بهوش آمدم هم از نسبتین مذکورتین در خود اثرے مشاهده کردم مخدوما این واقعه بزرگ بشارة
است حق سبحانه و تعالیٰ آثار آن بروجه کمال بظهور آرد و درجه علیا در ولایت ولایت ملأ اعلیٰ
است از ولایت کبریٰ هم بلند ترست فوق آن ولایت نیست مگر کمالات نبوت و فضل انبیاء
علیهم السلام مربوط باین کمالات ست ملأ اعلیٰ از معصیت معصوم اند هر که بولایت شان
مشرف شود باید که نصیبے از عصمت داشته باشد و از ذنوب محفوظ اللّٰهم ارحمنا بترک
المعاصی ابداً ما ابقیتنا[1] مناسب این واقعه ست آنچه بعد ازین نوشته اند که روز دیگر نسبتے
روداد و مرا از من ربودند میگویند که این مقام ملائکه مقربین ست و مقام رضاست درین حال
علم و ادراک نماند که مشاهده آن توانم کرد و بدانند که مناسبت مقام رضا بمقام ملأ اعلیٰ آن تواند بود که مقام
رضا منتهاے مقامات سلوک ست و ولایت ملأ اعلیٰ منتهاے ولایات ست نوشته بودند که بعد از نماز فجر مراقب
بودم نسبتے روے داد که علم و درک همه از من زائل شد و از من مرا ربودند و درک نسبت مسطوره نتوانستم نمود در آن
وقت میگویند که این نسبت و این مقام اصحاب کرام ست علیهم الرضوان در این مقام مشرف
چرا علم و درک زائل نشود که افضل اصحاب و اکرم احباب فرموده است العجز عن درک الادراک
ادراک گفته اند ادراک دیگرست و درک ادراک دیگر آنچه منفی ست درک ادراک ست نه درک بسیط
زیرا که ادراک بسیط ست که عارف را بجهل و حیرت در آورده ست و چرا درین نسبت شریفه
در اثر حصے نیابید که در شان صحابی مذکور وارد شده است من اراد ان ینظر الی میت یمشی

---

[1] یعنی این دعاے ماثور مناسب این واقعه است ۱۲

علی وجہ الارض فلینظر الی ابن ابی قحافۃ[51] این موت ست کہ سبب معیت خاص او گشتہ اصحاب دیگر را بہ فضائل دیگر یاد فرمودہ واو را بمعیت آنجا کہ فرمود والذین معہ ونیز در حق او آمدہ ان اللہ معنا ونیز آمدہ ما ظنک باثنین اللہ ثالثہما والسلام علی من اتبع الھدیٰ

مکتوب (۶۰) شصتم

بمحمد میرک بیگ بدخشی در بیان آنکہ فرع ہرچہ دارد مستفاد از اصل ست ❊ بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالی از رقیت ماسوا محرر ساختہ در مدارج قرب ترقیات دہاد صحیفہ گرامی کہ نامزد این مسکین نمودہ بودند رسید خوشوقت ساخت حدیث شوق وآیۃ اخلاص کہ املا نمودہ بودند واضح گردید ازین جانب نیز این حدیث خوانند وہمین آیۃ مطالعہ فرمایند آشد شوق باصل منسوب گشتہ ست ومحبت آن طرف سبقت فرمودہ یحبہم[52] ویحبونہ ہمان محبت ست کہ گنج مکنون را بر منصۂ ظہور آوردہ وعروس پردہ نشین را بجلوہ گاہ بروز بر آوردہ سبب وجود ایجاد گشتہ وعاشق را از معشوق وانمودہ باز بقلاب محبت خود آن محب والہ را بخود کشیدہ ومرآت جمال وکمال خود گردانیدہ بالجملہ ہرچہ فرع دارد ماخوذ از اصل ست اگر محبت دارد جرعہ ایست از محبت او واگر شوق دارد شرارہ ایست ازان شوق فرع در ہیچ چیز بخود استقلال ندارد خوش گفت بیت ادائے حق محبت عنایتے ست ز دوست ❊ وگرنہ عاشق مسکین ہیچ خورسند ست ❊ وآنچہ در خواب دیدہ اند کہ آن لعل بدخشان رسالت وفص خاتم نبوت علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات بنماز مستعد شدہ میفرمایند کہ ہر کہ تابع ملت ابو حنیفہ کوفی ست ہمراہ ابو حنیفہ کوفی درین صف داخل شود وبندہ ہمراہ تو دران صف داخل شدہ وعقیب آن مفخر موجودات نماز بجماعت خواندہ بوضوح انجامید بشارتیست[53] شگرف شمارا وہم مارا حق سبحانہ وتعالی از برکات

---

۵۱ کنیت والد الصدیق الاکبر رض ۱۲ ۵۲ قال اللہ تبارک وتعالی یا ایہا الذین آمنوا من یرتد منکم عن دینہ فسوف یاتی اللہ بقوم یحبہم ویحبونہ الخ واقع ست در سورۂ مائدہ از پارہ لایحب اللہ در آغاز ربع چہارم

۵۳ یعنی این منام بشارتے ست الخ ۱۲

او صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلّم بہرہ ور گرداند واز کمالات نماز او علیہ السّلام کہ معراج اوست نصیبے دہاد والسّلام اوّلاً وّ آخراً ٭

مکتوب شصت و یکم (۶۱)

بصوفی زاہد برق انداز در تعبیر واقعہ کہ دیدہ بود بسم اللہ الرحمٰن الرحیم اللہ تعالی بر جادّۂ شریعت علیہ وسنّت سنیہ مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسّلام والتحیۃ مستقیم و مستدیم داراد کتابتے کہ درین ولا فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت اظہار آزردگی کہ از کم دادن جامہ تبرّکی در وقت وداع نمودہ بودند بوضوح انجامید سببش ہمانست کہ در ازدحام عید گاہ شما رخصت شدید در انجا جامہ نبود تا دادہ شود مع ذٰلک گفتیم کہ متعاقب میفرستیم الحال بدست دارندۂ کتابت مغل بیگ پیراہن فرستادہ شد خواہند پوشید ولباس آزردگی بدر خواہند کرد واقعہ کہ دیدہ بودید کہ وقت نماز رسیدہ و شما تنہا اید میخواہید نماز را ادا کنید اول ارادہ کردید کہ نیت امامت کنم باز بخاطر آوردید کہ مقتدی نیست چہ احتیاج امامت ست درین اثنا الہام غیبی بگوش رسید کہ جمعے از ملائکہ داخل جماعت شوند چنانچہ ملائکہ آمدن گرفتند ہمہ بلباس سفید با من استادہ نماز کردند چون وقت سلام رسید بموافقت من ہمہ سلام گفتند نظر بدست راست کردم قریب چہار صد و پانصد کس در نظر در آمدند و طرف چپ ہم بدین دستور بعد ازان چون باز ملاحظہ نمودم ہیچکس گویا نبود وحدہ وا چون شما بعد از سلام امام رسیدید و بجماعت نرسیدید چنانچہ نوشتہ بودید و این باعث شکست خاطر شما گشت جہت تسلیۂ شما این کرامت بشما کردند شکر خداوندی جلّ شانہ بجا آرید کہ باین کرامت و باین الہام و باین دید ممتاز کردند در حدیث آمدہ است من اذّن واقام فی فضاءٍ من الارض وصلّی وحدہ صلّت الملائکۃ خلفہ صفوفًا وہم در حدیث ست اذا کان الرجل فی ارضٍ فاقام الصلوٰۃ صلّی خلفہ ملکان فان اذّن واقام صلّی من الملائکۃ مالا یری طرفاہ یرکعون برکوعہ ویسجدون بسجودہ ویؤمنون

عَلٰی دُعَائِهٖ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی + +

مکتوب (۶۲) شصت و دوم

بخواجه میرزا گل بهاری در جواب حلّ شبهه که بر کلام حضرت ایشان مَا قَدَّسَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِسِرِّهٖ نموده بود در جواب استدلال معتزله که در نفی رویت آورده اند و نیز در جواب اعتراضے که عبارت لمعات کرده بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَاٰلِهٖ اَجْمَعِیْنَ پرسیده بودند که معتزله نفی رویت اُخروی میکنند بدلیل آنکه رویت تقاضائے مقابله و محاذات مرئی میکند پس اگر حق سبحانه مرئی باشد جهة و نهایت اورا ثابت بود تعالیٰ و حضرت مجدد الف ثانی این شبهه را دو جواب فرموده اند یکے آنکه لَا نُسَلِّمُ که در رویت بصری[۵۱] مقابله و محاذات شرط باشد زیرا که مقابله نسبت ست که بمتقابلین قائم ست پس چنانچه از جانب مرئی شرط ست باید که از جانب رائی نیز شرط بود که مقابل مرئی باشد و حال آنکه حق تعالیٰ جمیع اشیاء را مے بیند و هیچ محاذات نیست دیگر نوشته بودند که بخاطر این نادان میرسد که معتزله گفته اند رویت بصری تقاضائے مقابله و محاذات میکند مراد شان[۵۲] از بصر قطعه عصبیه است و این قطعه در آن حضرت منفی ست گفته اند حق تعالیٰ بیناست بے چشم و شنواست بے گوش در جواب[۵۳] گویم اوّلاً آنکه این شبهه کلام ست بر سند اخص[۵۴] که غیر مسموع ست علمائے مناظره گفته اند وَلَا یُدْفَعُ السَّنَدُ اِلَّا اِذَا کَانَ مُسَاوِیًا لِلْمَنْعِ ثانیاً آنکه نوشته اید که مراد معتزله از بصر قطعه عصبیه است تصحیح نقل باید کرد که مراد شان این ست ثالثاً آنکه معتزله که در صحت رویت محاذات و غیرها اشتراط مینمایند از مے نیست که بداهة عقل بآن حاکم باشد بلکه استبعاد[۵۵] ست

---

۵۱ یعنی رویت بچشم سر ۱۲ ۵۲ قوله مراد شان این شبهه ست از طرف میرزا گل بر کلام حضرت مجدد قدس سره ۱۲ ۵۳ یعنی در جواب اعتراض میرزا گل که بر کلام حضرت مجدد قدس سره وارد نموده ۱۲ ۵۴ قوله سند اخص یعنی قول او قدس سره زیرا که مقابله نسبت ست الخ ۱۲ ۵۵ یعنی بلکه این اشتراط از جهت بعید دانستن ست مر رویت را بدون تحقق این شرائط فافهم ۱۲

که از قیاس غائب بر شاهد ناشی شده است یعنی در شاهد رویت بے این شروط واقع نیست و چون عقل باین حکم انس و الفت گرفته است در غائب نیز اجرائے این حکم قیاساً علی الشاهد مینماید و حاصل جواب حضرت ایشان آنست که این قیاسے ست مع الفارق زیراکه در شاهد حصول رویت بطریق خاص ست که بے دو چیز صورت نمے بندد یکے آنکه رائی قطعه عصبیه است دوم آنکه مرئی محدود و ذی جهة ست و مکانی چه درین نشاه غیر محدود و مرئی نیست پس اگر در غائب یکے ازین دو چیز مفقود شود حکم قیاس فاسد باشد چه قیاس مماثلت[1] مے طلبد لهذا این حکم در رویت حق تعالی ما را جاری نشد که یکے ازین دو شرط مفقود ست زیراکه مرئی هر چند محدود ست اما رائی قطعه عصبیه نیست و در رویت مومنان او سبحانه را نیز یکے ازین دو شرط مفقود ست چه رائی هر چند قطعه عصبیه ست اما مرئی محدود و ذی جهة نیست پس قیاس فاسد باشد و اگر با وجود فقدان یکے ازین دو شرط این حکم قیاسی درست باشد لازم آید که حق تعالی ما را نه بیند چه رائی هر چند قطعه عصبیه نیست اما مرئی محدود و مکانی ست پس محاذات و غیرها را مستلزم باشد پس هرگاه در رویة الله تعالی ما را محاذات و غیرها لازم نیامد با وجود آنکه مرئی محدود ست و در رویت مومنان او را سبحانه نیز محاذات و غیرها لازم نباشد چه رائی هر چند قطعه عصبیه ست اما مرئی مکانی نیست یعنی چنانچه بقطعه عصبیه مرئی را دیدن بے اشتراط محاذات نزد عقل مستبعد ست همچنان مرئی محدود و مکانی را بے محاذات دیدن مستبعد ست و در استبعاد عقلی هر دو برابر اند پس یکے را تجویز نمودن و از دیگرے فرار کردن از عدم تدبر ست و بهذا التقریر اندفع اعتراض العلامة التفتازانی سنذکره آنفاً انشاء الله تعالی بدون ارتکاب تمحل کما لا یخفی رابعاً آنکه اعتراضے که شما کرده اید علما نیز مثل این اعتراض کرده اند و دیگران جواب ازان داده اند شارح عقائد نسفی گفته و قد یستدل علی عدم الاشتراط برؤیة الله تعالی ایانا و فیه نظر لان الکلام فی الرؤیة بحاسة البصر ملا قول کمال محشی بر استدلال مذکور حاشیه نوشته است و حاصله انه قیاس الشاهد علی الغائب و هو فاسد

---

[1] یعنی میان مقیس و مقیس علیه و اینجا این مماثلت مفقود ست ۱۲

ایضا ولو جعل هذا الاستدلال فی مقابلة منکری الرؤیة الزاما بهم لا تحقیقا لم یرد النظر المذکور فی الشرح تامل یعنی اگر استدلال شارح را استدلال بر اثبات مدعی که وقوع رؤیت باشد بکنیم و قیاس رؤیت بنده بر رؤیت حق جل و علا نمائیم درست نمی آید و بحث شارح که فیه نظر گفته وارد میشود چه قیاس شاهد بر غائب با وجود فارق که حاسه بصر باشد در شاهد نه در غائب فاسد ست و اگر این استدلال را دلیل الزامی بر معتزله بکنیم بر عدم اشتراط جهة وغیره در رؤیت درست میشود و نظر شارح وارد نمیشود از تقریر این محشی معلوم میشود که معتزله اشتراط محاذات را مقید بقطعه عصبیه نمیکنند والا این الزام بایشان درست نمیشود وقد صرح بعض الافاضل بهذا المعنی حیث قال التحقیق انا نثبت الانکشاف التام الحسی وهم ینکرونه بل یثبتون الانکشاف التام العلمی انتهی یستفاد منه انهم ینکرون مطلق الرؤیة لا القسم المتعارف منه خاصة خاصا آنکه غرض از سند منع آنست که محاذات وجز آن در مفهوم رؤیت معتبر نیست و ممکن ست که رؤیت بی این امور واقع شود چنانچه در رؤیت حق تعالی بندگان را پس چرا ادله سمعی را بر ظاهر حمل نکنیم چه حق تعالی قادر ست که در ابصار ما قوتی ابداع نماید که مشروط باین چیزها نباشد و یؤیده ما قال بعض المحققین ان کون محل الرؤیة امرا جسمانیا وهو الحدقة لا ینافی ان یکون متعلق الرؤیة غیر جسمانی وهو الباری تعالی کما ان کون محل العلم الضروری امرا جسمانیا وهو القلب عندنا وعند المعتزلة ایضا لا ینافی ان یکون متعلق العلم الضروری غیر جسمانی وهو الباری تعالی نوشته بودند که شیخ عراقی[1] در لمعات فرموده ست اگر محب مکاشف بود چنانچه در هر صورتی روی دوست عیان بیند

[1] قوله شیخ عراقی الخ یعنی شیخ فخر الدین ابراهیم بن شهریار العراقی دران وقت که شیخ کامل فخر الدین العراقی بصحبت اسوة المحققین صدر الدین محمد القونوی رسیده است و از وی حقائق فصوص الحکم شنیده مختصری فراهم آورده و آنرا بسبب اشتمال بر لمعه چند از بوارق آن حقائق لمعات نام کرده آثار علم و عرفان ازان پیدا الی آخر ما فی کشف الفنون ۱۲

باید که در صورتِ نامرضی رضا نه بود اگرچه وجه حبیب بیند چه وجه او در نامرضی آنست که رضی نیست
سوالِ بنده آنکه ظهورِ وجه حبیب در صورتے که راضی نباشد چیست چرا در صورتے ظاهر شده
که موافقِ رضائے او نیست باید که جمیع مظاهر و مصادرِ مرضیات باشند جواب آنچه شیخ گفته که در
صورت نامرضی نه بآن معنی ست که ظهور دران صورت نامرضی ست تا سوال وارد شود بلکه بآن
معنی ست که کسب آن مظهر نامرضی ست چنانچه گفته اند که خلق کفر قبیح نیست و کسبِ کفر بنده را
و کافر شدنِ او قبیح ست ؎ خَالِقُ الْخَیْرِ وَالشَّرِّ الْقَبِیْحِ ✦ وَلٰکِنْ لَیْسَ یَرْضٰی بِالْمُحَالِ
پس معلوم شد که همه مظاهر باعتبار ظهور در وے و خلقِ وے مراضی اند قبیح و غیر مرضی کسب آنست
و بطورِ صوفیه موحده خلق عبارت از ظهور اوست باین کسوت و تحققِ اوست بآثار و احکام
این اہلِ وحدت وجود میگویند که در ہیچ چیز قبح و شرارت ذاتی نیست اگر ہست نسبی و اضافی
است ؎ پس بدی مطلق نباشد در جهان ✦ بد بہ نسبت باشد آنرا هم بدان ✦ و حضرت
ایشانِ ما را درین مقام تحقیقات و مقالاتِ مفرده است چنانچه از رسائل و مکتوبات آن حضرت
لائح و واضح ست وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی ✦

مکتوب (۶۳) شصت و سوم

بمحمد یار خادمِ حضرتِ خواجه محمد نقشبند در جوابِ کتابتِ او که مشعر از فنا و بقائے اتم بود ✦

التحیات ن بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند کتابے که
متضمن احوال و اذواقِ سنیه بوده ارسال داشته بودند رسیده مسرت بخش گردید الله تعالیٰ ابواب
ترقیات را مفتوح داراد و بر جادۀ شریعت علیه و سنت سنیه استقامت دهاد که مدار کار برین
استقامت ست وَدُوْنَهٗ خَرْطُ الْقَتَادِ نوشته بودند درین ایام سبقین کامل مکشوف میگردد
که وجود و کمالات تابعه وجود که در مرآتِ عدم منعکس بوده درست باصلِ خود ملحق شده و همچنانکه
صفات باصلِ خود رجوع نموده ذات که عدم مقید ست نیز باصل خود راجع گشت و ہیچ چیز نماند

وجود و بناز عدم باین طرف منسوب نماند معلوم نمایند که این حالت که نوشته اند درجه کامل ست در فنائے نفس که منزل عین واثر ست درین موطن نفس باسلام حقیقی مشرف میگردد و باطمینان میرسد و رضی و مرضی میشود و نیز نوشته بودند که از هر سر موئے نورے ظاهر میشود و بنوعے وسعت و بساطت پیدا میکند که تمام آفاق را از عرش تا فرش احاطه مینماید و در هر ذره از ذرات عالم سرایت دارد سعادت آثارا این دید از آثار بقاست که مترتب بر فنائے اتم است چنانچه کریمه[1] اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنٰهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا يَّمْشِيْ بِهٖ فِي النَّاسِ اشعاریست بآن و وسعت احاطه نور دلالت بر جامعیت شانے که بآن بقا حاصل شده است دارد و نوشته بودند که این دید اصلے دارد یا مجرد وهم و خیال ست امید ست که تحت خیال نباشد چه گفته اند علامت صحت حال حصول یقین ست بر وجه کمال چون یقین بر وجه کمال ست بیرون از تراش وهم و خیال ست والله اعلم بحقیقة الحال والیه المرجع والمآب والسلام

مکتوب شصت و چهارم (۶۴)

بخواجه محمد صادق بخاری مدنی در اظهار افتقار بروضه مقدسه رسالت پناه صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم و در بیان اذکار و اعمالے که مناسبت بهر کدام از ولایات ثلثه و کمالات نبوت و فوق آن دارد و اشارت بمقامات که ترقی در انجام مربوط باعمال نیست بلکه منوط بفضل محض یا محبت صرف ست بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة و ارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع فقراء اینحدود مستوجب حمد ست المسئول من الله عزوجل عافیتکم واستقامتکم علی جادة الشریعة العلیة والسنة السنیة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة مخدوما فقراء دور افتاده دور از کار امیدوارند که مجاوران روضه مقدسه و جاروب کشان آن سده سنیه و معتکفان آن دیار

[1] این کریمه واقع ست در سوره انعام از پاره ولو اننا ۱۲

پُر انوار وزائران اِذْ هُمَا فِی الْغَارِ این شکسته دل افگار را دران بارگاه سراسر اسرار یاد دهند
وازراهِ عجز وافتقار سلامِ فقیرانه اورا معروض دارند وگاه گاهے دریوزۀ نگاہے باین والهِ مشتاق
نمایند که کفایتِ تمامی کارِ این فرومانده موقوف به نیم نگاه ست خوش گفت ؎ از درد
سر وخمارِ هستی رستن * موقوف بیک نگاهِ مستانۀ تست * کتابتهائے متعدد از شمار رسیده
مسرتها بخشیدے لیکن در ارسالِ جواب ازینجانب کوتاهی رفته است بُعدِ مسافت عذر میخواهد
الحال هیچکدام ازان رقائم حاضر نیست تا بر طبق آن چیزے نوشته آید بالجمله در ضبطِ اوقات
کوشند وموافقِ وقت وحال باعمال وطاعات بپردازند وطالبِ ترقی بوند وروز به باشند
مَنِ اسْتَوٰی یَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُوْنٌ در کمالاتِ ولایاتِ سه گانه غالباً ترقی والبته باذکار ست
سوائے قرآن مجید غَایَۃُ مَا فِی الْبَابِ در ولایتِ ظلّی که ولایتِ صغرے ست مراقبات واذکار
قلبیه بیشتر ملائمت دارد ودر دو ولایتِ دیگر که هرکدام باصل متعلق ست واز ظل وارسته ذکر
لسانی وتکرارِ کلمهٔ طیّبه بیشتر ترقی بخش ست وچون معامله ازین ولایات بالا رود وشروع
در کمالاتِ نبوت واقع شود دران موطن تلاوتِ قرآن مجید ونماز خصوصاً صلواتِ فرائض
سودمند ونافع ست وچون معامله ازین هم بالا رود ومقامے پیش مے آید که عمل واعتقاد را
در انجا اثر نیست ترقی در انجا مربوط بمحض فضل واحسان ست آن مقام مخصوص بانبیاءِ مرسل ست
عَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالْبَرَکَاتُ وبطفیلِ ایشان هرکرا از امتان بنوازند وچون ازین مقام
هم ترقی واقع شود معامله از تفضّل بمحبت گراید افاضهٔ کمالات وترقی درین موطن منوط بصرفِ محبت
بود ودر محبت نیز دو کمال ست محبیّت ومحبوبیّت ظهورِ کمالاتِ محبیّت مخصوص بحضرت کلیم است
عَلَیْهِ السَّلَامُ وکمالاتِ محبوبیّتِ ذاتیه اوّلاً مخصوص بحبیبِ ربّ العالمین ست عَلَیْهِ اَفْضَلُ
الصَّلَوَاتِ وَاَکْمَلُ التَّحِیَّاتِ وبطفیلِ این هر دو اکابر دیگران هم ازین هر دو کمال امیدوارند

وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

؎ والمعنی سرگشته وشیفته وبے خود ۱۲ منتخب

مکتوب (۶۵) شصت و پنجم

بفضائل مآب شیخ بدرالدین سلطانپوری در اظهار اشتیاق ملاقات و ایمای بفیوض و برکات روضه منوره حضرت مجدد الف ثانی رضی الله عنه. بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة وارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع فقرای اینجا مستوجب حمد ست المسئول من الله عز وجل سلامتکم وعافیتکم واستقامتکم ظاهرا و باطنا مخدوما ایام مفارقت بامتداد کشیده وحدیث شوق از بیان بیرون دوستان هر سال هنگام رجوع حجاج انتظار قدوم شریف میبرند چون معلوم میشود که نیامدند چشم بر سال دیگر میدوزند اگر اراده توطن آنجا ست اعلام فرمایند تا مشتاقان را احدی الراحتین حاصل آید الحق افسوس ست که کسی از ان دیار علیا باین دیار سفلی آید و از ان اماکن متبرکه که منبع فیوض و انوار ست باین اماکن ظلمانی که معدن کفر و بدعت ست گراید از آمدن خود چندان نفرین و حسرت دارد که چه نویسد آری اگر بنیت زیارت روضه مطهره حضرت پیر دستگیر و ملاقات مجاوران آن مرقد منیر بیایند و از برکات این موطن نیز بهره مند شوند گنجایش دارد که فیوض و انوار اینجای ماخوذ و مستفاد از انوار آن موطن ست اما سهل الحصول ست زمین هند هر چند پر ظلمت و کدورت ست لیکن چشمه حیات در ظلمات ست ع بتاریکی درون آب حیاتست. از انوار خلت در ینجا آثار ست و از اسرار محبت متولهان اینجای امید وار با لجمله اگر استخاره مساعدت کند و سیر این اماکن نمایند و مشتاقان را مسرور سازند مناسب ست توقع که این مسکین را در ان اماکن شریفه و در داخلی بدعای خیر یاد آرند و سلامتی خاتمه او خواهند و در مواجهه روضه منوره سلام فقیرانه این درویش عرض نمایند ع گر قبول افتد زهی عز و شرف. والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله وصحبه

الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی

مکتوب (۶۶) شصت و ششم

به برادر بزرگ گرامی خود قدوة الکاملین امام العارفین زبدة العلماء الراسخین مظهر اسرار رب حمید حضرت شیخ محمد سعید در بیانِ شوق و اظهارِ الم دوری بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝ بچه مشغول کنم دیده و دل را که مدام ＊ دل ترا میطلبد دیده ترا میخواهد ＊ احقر مخلصان بعرض میرساند که المِ دوری و دردِ مهجوری را چسان وانماید و شوقِ دریافت حضورِ موفور السرور را تا کجا شرح دهد بیت این خطِ سر بمهر بجانان که میدهد ＊ وین دردِ سر بمهر بدزبان که مے برد ＊ خاطرِ فاتر منتظرِ اخبارِ فرخنده آثار ست امیدوار ست که باعلام آن مشرف و مسرور گشته باشد چندروز ست که این مسکین را درد تخفیف ست چنانچه در مجلس عرس پیر دستگیر در ڈولی نشسته چند ساعت حاضر شده بود و در وقت گرم نیز در ڈولی نشسته بنماز جماعت حاضر میشود اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ عَلٰی جَمِیْعِ نَعْمَآئِهٖ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی اَفْضَلِ اَنْبِیَآئِهٖ وَعَلٰی اٰلِهٖ وَسَائِرِ اَحِبَّآئِهٖ

مکتوب (۶۷) شصت و هفتم

بخواجه ضیائی مودودی در تحریض بر رفع مرادات که منوط ست بزوال صفت ارادت و در تعبیر وقائع که دیده و اهتمام در حصول کمالِ فنا و زوالِ اخلاق ردیه معلق بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اللہ تعالی بحصول مرادات بکرم کناد بلکه از جمیع مرادات و وصفِ ارادت نیز تهی گرداناد در اطوارِ ولایت بندگی وصفِ ارادت را بر نتابد مرادِ خود خواستن نفی مرادِ حق کردن ست تعالی و تقدس باید که ساحتِ سینه از همه مرادات و آرزوها خالی بود و هیچ هوسے و بایستے غیر از حق سبحانه نماند شعر ۝ در تو یکیک آرزو ابلیس تست ＊ آل الله برائے دفعِ مرادات اهتمام در زوالِ صفتِ ارادت مینمایند و علاج بر اصل میفرمایند که تا صفتِ ارادت در بنده ست ورودِ مرادات متصور ست چون صفتِ ارادت منتفی شود خطورِ مرادات متصور نباشد نوشته بودند که نفی و اثبات

اصحابه واحبابه

تا صد و پنجاه و یک میرسد و فنا و نیستی معلوم میشود قبل ازین در ضمن فنا و نیستی وجودِ خود را فانی
مییافت و سرِ خود را میدید که هست والحال سر را نیز در رنگِ وجود فانی مییابد فاما زبان بحالِ
هست که گویا باو فنا نرسیده مخدوما هر عضوے را که بفنا نرسیده بینند دلالت بر نقصانِ فنا
دارد که بکمال نرسیده است خصوصاً سر را که رئیس اعضاست و ماوائے نفس و محلِ انانیت و ترفّع
که منافی بندگی ست و مقامِ خیالاتِ فاسده که فنائے آن از اہم مہام ست الحال چون سر را
فانی مییابند نعمتے ست و بشارتے لیکن نقصانِ زبان هنوز هست زبان هم رئیسِ اعضاست
و در رنگِ سر منشاءِ مآثم و اخلاقِ سیئه وارد شده ست که چون صباح میشود همه اعضا پیش زبان
مے آیند میگویند اگر تو سلامت ماندی ماهمه سالم میمانیم اگر تو در لغزش رفتی ماهمه بلغزش تو گرفتار
میشویم اصلاح آن از ضروریات ست که متضمنِ اصلاحِ دین و دنیاست بدانند که فنا فی الحقیقة
تخلّص ست از اخلاقِ ذمیمه و بقا تحقق باخلاقِ حمیده پس هر عضوے را که محلِ اخلاقِ ردیه ست
بجائے خود بیند که فنا بآن راه نیافته است دلیل بر عدمِ زوالِ آن اخلاق کند و آن دلیل نقصانِ
فناست که اگر فنا درست شود این اخلاقِ ردیه که از شرارتِ عدم ناشی ست نماند و آنچه نوشته اید
که قبل ازین خود را در خانه میدید که دروازه نداشت و هر چند قصدِ برآمدن میکرد میسّر نمیشد و الحال همانجا
خود را دید که بهر طرف که روئے میکرد دیوار شق میشد و راه میداد همچنین بسقف هم نظر میکرد هم شق
میشد و راه میداد آمانه برآمده است نیز مؤید آنست که هنوز از تنگنائے تقیّد و تعیّن نرسته اید و
بفضائے اطلاق نه پیوسته و آن از نقصانِ فناست و آنچه دیده اید که خلال در دندان میکنید و ازانجا
گوشت مشت مشت مے برآید آنرا پیشِ مرغان و سگان مے اندازید و شکر میگوئید الخ بسیار
خوب ست که پاک و مصفا میشوید و اخلاقِ سیئه مے برآید و آنچه بالائے سر نورِ سفید روشن ظاهر میشود
ما نا که نورِ سرِ شماست که از سینه بر سر آمده است و تربیتِ ساکنانِ سر مینماید بالجمله در ضبطِ اوقات

ؐ قال صلی الله علیه وسلم اذا اصبح ابن آدم فان الاعضاء کلها تکفر اللسان فتقول اتق الله فینا فانما نحن بك فان
استقمت استقمنا وان اعوججت اعوججنا رواه الترمذی ۱۲ مشکوة باب حفظ اللسان بدانکه تکفیر اینجا بمعنی انحنا و خضوع ست ۱۲

کوشند و طالب ترقی باشند و آمادگی گور و قیامت کنند و احبه را بدعا یاد دارند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب شصت و هشتم (۶۸)

بخواجه احمد بخاری در بیان آنکه جمعیت صوری در طاعات اثر نسبت معنوی ست و تحریض[1] تبری از عجب و پندار بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة و ارسال التحیات میرساند مکتوب شریف که بمصحوب حاجی یوسف فرستاده بودند رسیده خوشوقت ساخت از ضبط اوقات و قلت اختلاط و ملاقات و احاطه آنات باذکار و طاعات و ترک طعام و سائر مشتهیات که نوشته بودند واضح گردید و مسرت بر مسرت بخشید زادک الله توفیقا و جعل اتباع الرسول و محبته علیه وعلی آله الصلوة والسلام لک رفیقا مخدوما جمعیت صوری و ضبط اوقات اثر نسبت معنوی ست که بر باطن تافته است و آنرا در دام خود آورده و در تفقد مطلوب حقیقی از ماسوای بالکل رهانیده و در شهود آثار او مستغرق و مستهلک ساخته و نامی و نشانی از وی نگذاشته و عین و اثر بر داشته باطن عارف در رک و فک حضور محبوب ست ظاهر او که بمراحل ازان دورست بوظائف اذکار و طاعات مسرور و مانوس ست بالجمله شکر حق جل و علا برین توفیق صوری بجا آرند و مترصد نتائج و ثمرات آن باشند و چشم بر ترقیات معنویه دوزند و از تصور عجب و مانند آن ترسان و لرزان باشند و استغفار را لازم گیرند و جناب قدس را ازان برتر دانند که اعمال معیوب ما شایان آن بارگاه مقدس بود با وجود این از عمل فرو نه نشینند و در ازدیاد آن کوشند و استغفار ازان نمایند که بزرگان گفته اند اعمل و استغفر مامول از دوستان دعائے سلامتی خاتمه است از آزار بدنی و فوت فرزند جگر گوشه نوشته بودند معلوم گردید چون بتقدیر و اراده حق سبحانه راضی و شاکر باید بود بلکه از فعل محبوب لذت باید گرفت آلام صوریه وسیله ترقیات معنویه است مخدوما نگفته مردم از جا نروند نسبتی که میان ما و شماست ممتاز ست محتاج به بیان نیست

[1] یعنی و برانگیختن بر بیزاری از خود بینی و خود پنداری ۱۲

قلت یا کثرت مراسلات دران تفاوت نے آرد والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۶۹) شصت و نہم

بخواجہ محمد شریف بخاری در نصائح او بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالیٰ باعلیٰ مرتبۂ کمال والکمال رسانا د مراسلہ شریفہ کہ بدست حاجی یوسف فرستادہ بودند رسیدہ مسرت بخش گردید از رجوع طالبان وگرمی ہنگامۂ شان وظہور آثار توجہات نوشتہ بودند بوضوح انجامید شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند واحوال طالبان را مرآت احوال خود دانند معانی مکنونہ شماست کہ در آنہا ظہور میکند از رجوع شان ترسان باشند واز عجب پندار بر حذر بوند بعد از استخارہ شغل گویند و توجہات را دربارۂ آنہا مبذول دارند وسائر اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و در تعمیر آخرت کوشند وگور و قیامت را ہموارہ در نظر دارند جاءت الراجفۃ تتبعہا الرادفۃ فجاء الموت بحذافیرہ این مسکین را بدعاے ظہر الغیب یاد آرند وسلامتی خاتمہ او خواہند جہت کار خیر سعادت آثار خواجہ عبداللہ نوشتہ بودند مبارکست استخارہ بکنند وشروع درین امر خیر نمایند والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والبرکات العلیٰ

مکتوب (۷۰) ہفتادم

بہ مخدوم زادہ عالی مرتبہ شیخ محمد صدیق در ذکر بعضے احوال حقائق آگاہ میرزا امان اللہ برہانپوری وشرح استفادہاے او از برکات حضرت ایشان سلّمہ اللہ سبحانہ مرقوم گردید لحکمۃ ومصلحۃ تعلقت بہ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ حقائق آگاہ میرزا امان بیگ در سنہ ہزار وپنجاہ وہفت ۱۰۵۷ از بلدہ برہانپور ببلدۂ سرہند بجہت زیارت مرقد مطہرہ حضرت پیر دستگیر قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ العزیز

وملاقات مجاوران آن روضۂ مطہرہ بکمال شوق ونیاز رسید میگفت کہ ازان باز کہ این احقر احرام اینجا بستہ آناً فاناً خود را چیزے دیگر یافت وحیران این معاملۂ غریبہ وعجیبہ شدہ کہ این چیست کہ میگذرد وبہر زمان حقیقتے ظہور میکند کہ بیان او بوہم وفہم در نمے آید شبے در سرائے مغل بودم پیغمبر خدا را صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم در خواب دیدم ومے بینم کہ بار تمام عالم بر سر مبارک آنسرورست وآنسرور علیہ وعلیٰ الہٖ الصلوٰۃ والسلام آن بار را بر فرق مبارک حضرت ایشان قدس سرہٗ گذاشتند وحضرت ایشان بر سر تو دادند بفقیر خطاب کردہ گفتند کہ تو بر سر من آن بار را دادی وچون داخل بلدۂ سرہند شد میگفت ہر نسبتے کہ در حرمین شریفین مییافتم بعینہ در اینجا یافتم ونیز میگفت کہ روز دوشنبہ دہم صفر ست در روضۂ منورہ حضرت ایشان بودم نسبت خاص الخاص آنجا بظہور پیوست کہ این کمترین در تحریر وتقریر آن عاجز ست وآن بہیچ وجہ بشرح وبیان در نمے آید ودور واداراک را دران راہ نیست ووہم وفہم را دران گنجایش نہ الخ ونیز میگفت کہ روزے مے بینم کہ بارگاہ عظیم برپا کردہ اند وطنابہاے آن تا دور دور رفتہ است میگویند کہ این بارگاہ فلانے ست نام فقیر را بردہ وتمام اہل عالم در زیر آن بارگاہ اند لیکن تفرقہ در میان عوام وخواص آنست کہ عوام در زیر طنابہا اند وخواص در عین بارگاہ درین میان خداوند بارگاہ دست مرا گرفتہ از زیر طناب کشیدہ در بارگاہ داخل ساخت ونزدیک خود نشانید اہل آن مجلس بمن مصافحہ میکنند وتہنیۂ دخول بآن محفل عالی میدہند وہمچنین بارہا آن عزیز اظہار کرد کہ امروز یا فردا در حلقہ یا غیر آن فلان نسبت وہمچنین فیض از تو بمن رسیدہ روزے میگفت کہ مرا بشارت دادند کہ بر سر جنازہ کہ نماز کنی آن میت را بخشم ونیز میگفت کہ روزے از تذکر تقصیرات وزلات ذنوب ومعاصی کہ سر برزدہ وسر زدہ بودند در زاری بودم ونادم ومعتذر ملہم گشتم کہ سیئات تو بحسنات مبدل شد روزے میگفت کہ در روضۂ مطہرہ نشستہ بودم مے بینم کہ رسول خدا صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم حاضر اند واز کمال کرم مرا میفرمایند کہ من از برائے خدا جل وعلا

۱؎ یعنی بارادۂ سفر سرہند از برہانپور برون آمد ۱۲

ترا دوست میدارم و هر که ترا دوست دارد مرا دوست دارد یا من او را دوست دارم یکے ازین دو
لفظ فرمودند بعد ازان فرمودند که من بر غریبی و نامرادی او دوست میدارم روزے بفقیر نوشته فرستاد
که این ذره بمقدار را قوت و استعداد تحریر و تقریر نیست که از ورود فیوض و برکات و واردات در
حیز تحریر و تقریر تواند آورد و هر چه هست این ست از حضرت پوشیده و پنهان نیست و چون
لازم ست که بعرض برساند ناچار از حد ادب قدم بیرون نهاده عرض میدارد که درین حلقه که بعد از
نماز ظهر که حافظ قرآن مجید خواند نسبت وارد شد که از تحریر و تقریر بیرون ست بمقامے رسید که
بآن مقام نرسد الا الروح و در جثه اثرے از حس و حرکت نیست این فقیر میخواهد برسد از خود اثرے
نمے بیند اما این حالت را که بعرض میدارد در میباید معلوم شد که این مقام قاب قوسین ست این
جثه که بود اینجا ماند و سیر فوق آن افتاد که مقام او ادنے ست احوال آنجا را هیچ وجه بیان نمیتوانم
کرد این قدر عرض میدارم که دران حالت باز حالتے دست داد که ازو تفوق داشت اما نه آن قدر
که در عالم سیر واقع شود حالتے و کیفیتے بود که در درک و وهم و فهم در نمے آید حضرت ایشان بزرگ
قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس و حضرت ایشان که حضرت اند میفرمایند که این مقام مقام
محمود ست اما هیچ محسوس و معلوم نمیشود که این کیفیت اطلاع بخشیدن از حضرت بچه کیفیت ست و
استماع این حقیر تمام تقصیر که سامع ست بچه کیفیت و آنچه عرض میکند چیست سعی دارد که باز فوق آن
ظاهر شود و بآن برسد و جد بسیار نمود و هیچ ظاهر نشد دران حال کرم دستگیری نمود و صورت نصف
دائره معلوم شد و فوق آن متصور نبود و اثرے از تصور کننده و تصور نبود ثم کلا کذا میگفت دران
هنگام که باراده حج با اهل و عیال از خانه بر آمدم و بکشتی سوار شدم روزے طغیان باد شد و مردم کشتی را
یاس خاص روئے داد و من در تاسف و تالم فوت حج بودم که درین اثنا ملهم شدم که حج اهل عرفات
درین سال بحج تو قبول خواهد شد خوش گشتم که هم امید نجات از ورطه مهلکه حاصل شد و هم نوید ادائے
حج و عنایت دیگر بود بعده نمود شد میگفت در حضرت مکه اراده زیارت قبر میر منصور کردم پرسیدم مقبره
بزرگ نشان دادند چون بآن جا رسیدم قبور بسیار دیدم حیران شدم بفرق سر قبر میر را رسیدم

بعد ازان معلوم شد کہ قبر میر ہمین ست بکمال ندامت و تاسّف و تحزّن میر ظاہر شد گویا میگوید
کہ این ندامت و افسوس الحال فائدہ ندارد من سبب آن را مے پرسم میگوید ہمین کہ ازین مجلس یعنی
مجلس حضرت ایشان مجدد الف ثانی جدا شدم و بآن مجلس دیگر یعنی مجلس شیخ آدم پیوستم
چون بر قبر شیخ تاج نزدیک سیدم نیز بندامت و افسوس ظاہر شد و میگفت کہ حقیقت واقعی
الحال بظہور پیوست اما چہ فائدہ والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۷۱) ہفتاد و یکم

بسید علی بارہہ در بیان کمالات محبت و دقائق آن بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالیٰ
در مدارج قرب ترقیات کرامت فرماید ملاطفہ گرامی رسید چون متضمن سلامتی دوستان بود و باعث
بہجت و مسرت گردید در یوزہ توجہ نمودہ بودند مخدوما ہرجا نسبۃ محبت ست جذب معانی کمنونہ
میکند و اخذ فیوض باندازہ محبت از باطن مفیض میناید و جائے توجہ نگاہ میدارد اگر توجہ نیز
با این محبت جمع شود نور علی نور بود و عمدہ درین معاملہ محبت ست توجہ بے این کارگر نیست و
این بے توجہ کار میکند المرء مع من احب حدیث نبوی ست علی صاحبہا الصلوۃ والسلام
حب ست کہ سلسلہ وجود و ایجاد جنبانیدہ ست و گنج پنہان را در عرصہ ظہور آوردہ و حسن پوشیدہ
را بے پردہ ساختہ آرے حسن بے پردگی میخواہد و جمال سر مستوری ندارد شعر پری رو تاب
مستوری ندارد ہ این محبت ظہور صفت معشوق ست کہ حسن نظارگی میخواہد و معشوق را عاشقی
میباید تا صفت معشوقی او ہویدا گردد خوش گفت بیت منم کاستاد را استاد کردم
غلامم خواجہ را آزاد کردم ہ محبتے کہ صفت عاشق ست پرتوے ہمان محبت ست کہ بمعشوق قائم
ست کہ عاشق ہرچہ دارد از صفات کمال ہمہ ظلال کمالات اوست پس ظہور ہمان محبت ست کہ درین
مرآت باین کسوت نمودار شدہ ہست شعر یک نشہ دو جا ظہور کردہ ہ عاشق ہرچند دقائق حسن
بیشتر درک کند و در معرفت جمال و کمال معشوق چشم دوربین داشتہ باشد صفت عشق درو زیادہ تر

بود و مشغوف و شیفتہ تر گردد بیت آنرا کہ بحسن دیدہ تیز ست ۞ این عشق بلائے خانہ خیز ست
ذلیفہ[۱۲]
وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى

مکتوب (۷۲) ہفتاد و دوم

بیان معقول در ترغیب و تشویق بزیارت حرمین شریفین بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِيَّاتِ میرساند احوال فقراء این حدود مستوجب حمد ست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ سَلَامَتُكُمْ وَاسْتِقَامَتُكُمْ عَلٰى جَادَّةِ الشَّرِيْعَةِ الْعَلِيَّةِ وَالسُّنَّةِ السَّنِيَّةِ الْمُصْطَفَوِيَّةِ عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ مراسلہ شریفہ کہ بصحوب اخوی محمد عارف وصوفی پاینده فرستادہ بودند رسیدہ مسرت بخش گردید اظہار اشتیاق نمودہ بودند فقیر را نیز مشتاق دانند و حدیث اَنَا اِلَيْهِمْ لَاَشَدُّ شَوْقًا برخوانند اللہ تعالیٰ نائرہ شوق را مشتعل سازد و نار محبت را سر بلند گرداند تا از ما سوی بتمام برہاند و بمطلب اعلیٰ برساند اِنَّهٗ قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ مخدوما از شوق زیارت بیت اللہ اظہار نمودہ بودند مطالعہ آن ذوقے ساخت و شوق انگیخت بلے مسلمانے اگر ارادہ سفر کند گو اینچنین سفر باشد و اگر شوقے دامنگیر او شود گو این شوق بود کہ بہترین بقاع ست و نشانے از مطلوب بے نشان دارد بیت گفت معشوقے بعاشق کاے فتا[جوان ۱۲] ۞ تو بغربت دیدۂ بس شہرہا ۞ پس کدامین شہر زانہا خوشتر ست ۞ گفت آن شہرے کہ در وے دلبر ست ۞
بمسافت[۱۲]
پیغمبر خدا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فرمودہ است لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ اِلَّا اِلٰى ثَلٰثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِيْ هٰذَا وَالْمَسْجِدِ الْاَقْصٰى [رواه الشيخان ۱۲] نوشتہ بودند در بارہ این سفر کہ اگر اشارہ رود باعتبار مصلحت ظاہری و توجہ باطنی درین باب سعی نمایند مخدوما مصلحت ظاہری را شما بہتر میدانید و مزاج سلاطین و بیگمان زانیک مے فہمید والا کہ باعتبار آنکہ امر خیر ست عین مصلحت و توجہ باطنی و استخارہ کہ نمودہ میشود بر گرمے آید و منع ہم مفہوم نمیشود بالجملہ اگر فرض شدہ است و علما قطعاً حکم بفرضیت آن در مادہ خاص میکنند پس جائے پرسیدن نیست و اگر درین باب

توقف ست و عملا حکم قطعی بفرضیت آن نمیکنند پس مختار اند مصلحت (مشوره ۱۲) کنند و استخارها نمایند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۷۳) هفتاد و سوم

بسید ابو الخیر شاه آبادی در بیانِ فنائے لطائفِ عالمِ امر و بقائے آن و فرق میانِ فنا و فنائے فنا و معنیِ وحدتِ وجود و در بیانِ آنکه توحیدِ شهودی و وجودی نفیِ وجودِ سالک هست یا نه و بیانِ تجلیِ ذات و صفات و آنکه تجلیِ نوری تجلیِ ذات نیست تعالی بلکه تجلیِ صوری ست که ادونِ تجلیات ست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی اللہ تعالی ابوابِ ترقیات را مفتوح دارد صحیفهٔ گرامی رسید مسرت بخش گردید از شوق ملاقات نوشته بودند بوضوح انجامید امید که نائرهٔ این شوق مشتعل گردد و جنونِ طلب پیدا آرد و از قیدِ آفاق و انفس وا رهاند و بمطلبِ اعلی رساند نوشته بودند که قبل ازین نسبتِ محویت که روئے میداد بے اختیار مے افتادم الحال محویت که از شغلِ نفی و اثبات روئے میدهد (سوال ۱۲) با تمکین ست مثلِ سابق نیست مخدوما محویت بهر روش که روئے دهد نعمتے ست و یکساعت هم از قیدِ هستی رستن غنیمت ست لیکن محویتِ ثانیه (جواب ۱۲) به (بهتر) از محویتِ اولی ست آن از جذبهٔ صرف بود و این جذبه ایست سلوک آمیز از حقیقتِ لطائفِ عالمِ امر پرسیده بودند و نوشته بودند که فنائے قلب زوالِ خطرهٔ ماسوی ست حقیقتِ چهار دیگر هم واضح گردد (سوال ۱۲) معامله عالمِ امر بسے نازک ست حقیقتِ آن را علام الغیوب تعالی بهتر میداند وَمَا اُوْتِیْتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِیْلًا (جواب ۱۲) آنچه از آثار و علامات آن معلوم ست مینویسد بدانند که لطائفِ خمسهٔ عالمِ امر را (یعنی قلب و روح و سر و خفی و اخفی) که اجزائے انسان ست اصول ست در عالمِ کبیر در رنگِ عناصرِ اربعه که اجزائے انسان ست اصول دارد در عالمِ کبیر که کرهٔ ارضی و کرهٔ مائی و کرهٔ هوائی و کرهٔ ناری ست و ظهورِ اصولِ لطائفِ خمسه فوق العرش ست که بلا امکانیت موصوف ست لهذا عالمِ امر را لامکانی گویند و لامکانیتِ شان نسبت بافلاک و ارضین ست و نسبت بمرتبهٔ وجوب این لامکانیت عینِ مکانیت ست پس عالمِ امر

گویا برزخ ست میانِ مکانی ولامکانی از ہر دو جہت بہرہ دارد و کمالِ ہر یکے ازین پنجگانہ و فنا و
بقائے او منوط ست بوصولِ او ببعض کمالاتِ الٰہی و فنا درین کمالِ فنائے قلب مربوط بتجلی
افعال ست و فنائے اوست دران و بقاست بآن بعد از حصولِ این فنا دل را نسیانِ ماسوائے
حق سبحانہ بنوعے میشود کہ اگر سالہا یادِ ماسوی نماید ہرگز مخطور نگردد و کمالِ روح وابستہ بتجلّی
صفات ست و فنا و بقا بآن و سر را مناسبت بشیون ست کہ اصولِ صفات اند و خفی را مناسبت
بمرتبۂ تنزیہات و تقدیسات ست و اخفی[۱۵] را بمرتبہ کہ فوقِ تنزیہات ست و پایان تر از مرتبہ
ذات تعالیٰ و تقدس و کمالِ ہر کدام ازین لطائف سہ گانہ بوصول ست بکمالاتِ ذاتیہ مناسبہ
ہر کدام و فنا و بقاست بآنمعنی از فناء الفنا و وحدتِ وجود پرسیدہ بودند بدانند کہ فنا عبارت
از استیلائے ہستی حق ست سبحانہ بر باطن بحدیکہ ادراک ماسوی بتمام برماند و نسیانِ آن نماید
اگر سالک را علم بفنائے خود ہست آنرا فنا میگویند و اگر این علم ہم زوال پذیرد و نماند فنائے فنا
بود گفتہ اند کہ فنائے فنا داخلِ فناست[۵۳] چہ علم بفنا داخلِ علمِ ماسوی ست پس بر تقدیر بقائے
این علم نسیانِ ماسوی بالکل نشود و فنا بحصول نہ پیوندد و وحدتِ وجود بطورِ صوفیہ علیہ آنست
کہ وجودِ ممکن را با وجودِ واجب تعالیٰ متحد بینند و فرق باطلاق و تقیید فہمند بیت چیزیکہ مقیّد
بود از روے جہان * واللہ کہ ہمان زوجہ اطلاق حق ست * پس برین تقدیر اتحادِ ذاتی میانِ ممکن
و واجب تعالےٰ باشد اگر تغایر ہست اعتباری ست و بطورِ ما وحدتِ وجود باین معنی ست کہ وجود و
کمالاتِ تابعہ وجود خاصہ حضرتِ ربِ معبود ست تعالیٰ و ذاتِ ممکن عدم ست کہ بواسطہ انعکاس
کمالاتِ وجودی در مرآت آن موجود نما شدہ ست پس اتحاد میانِ ممکن و واجب جلّ و علا
ثابت نشد تفصیلِ این مقام از مکتوبات و رسائل حضرت ایشان واضح و لائح ست نوشتہ بودند کہ توحید
بعد از حصولِ فنائے فناست یا قبل از حصول بدانند کہ توحید بدو معنی ست توحیدِ شہودی و توحید
وجودی توحیدِ شہودی آنست کہ مشہودِ سالک غیر حق سبحانہ ہیچ چیز نبود و استیلائے شہود وحدت

---

۱۵ یعنی اخفی را مناسبت بآن مرتبہ است کہ فوق الخ ۱۲ ۵۳ و چون فنا بکمال متحقق شود فناء الفنا نیز متحقق گردد ۱۲

بر نہجے شود کہ در دیدۂ باطن از کثرت نامے و نشانے نبود و این معنی مؤدّائے فناست تقدّم آن
بر فنا صورت ندارد و توحید وجودی کہ ہمہ موجودات را حق بینند تعالیٰ و تقدّس و بترانۂ ہمہ اوست
مترنّم شود این مشاہدہ اگر در کسوتِ صورت آنرا تجلّیِ صوری گویند و این تجلّی مُفنی نیست بیش از
حصولِ فنا دست مید ہد و اگر این مشاہدہ در پردۂ معنی بود یا ورائے صورت و معنی بود و این مشاہدہ
مُفنیِ وجودِ سالک ست پس حصولِ آن با فنا باشد فرق میانِ تجلّیِ ذات و تجلّیِ صفات پرسیدہ
بودند مخدوما تجلّیِ صفات آنست کہ صفاتِ خود را ظلال و عکوسِ صفاتِ واجبی یابد
و کمالِ این تجلّی آنست کہ این ظلال و عکوس ملحق باصولِ خود گردند و خود را کہ مرآتِ این کمالاتست
بعدمِ صرف ملحق یابد آن زمان نفس از انانیت و سرکشی و امارگی برآید و بفنا مشرّف شود
این کار دولت ست کنون تا کرا دہند از تجلّیِ ذات چہ نویسد کہ ذوقی و وجدانی ست بہ بیان
راست نیاید شیخ محی الدین ابن العربی قدس سرہ میفرماید اَلتَّجَلِّیْ مِنَ الذَّاتِ لَا یَکُوْنُ اِلَّا
بِصُوْرَۃِ الْمُتَجَلّٰی لَہٗ فَالْمُتَجَلّٰی لَہٗ مَا رَاٰی سِوٰی صُوْرَتِہٖ فِیْ مِرْاٰۃِ الْحَقِّ وَمَا رَاَی الْحَقَّ وَلَا یُمْکِنُ
اَنْ یَّرَاہُ و حضرتِ ایشانِ ما قدّسنا اللہ سبحانہ بسرّہ نوشتہ اند کہ آن تجلّی[۱] دہلیزِ تجلّیِ ذات ست
و تجلّیِ ذات ورائے آنست کہ این تجلّی شانے ست از شیوناتِ ذات و این مرآت کہ صورتِ خود را
دران دیدہ شانیست از شیون نہ ذاتِ تعالیٰ نوشتہ بودند کہ تجلّیِ ذاتی در پردۂ نور واقع میشود یا نہ
بدانند تجلّی کہ در پردۂ نور بود تجلّیِ ذات نیست و بعضے آن تجلّی را نوری گویند و چون نور مخلوق ست
در رنگِ سائرِ مخلوقات باید کہ تجلّیِ آن تجلّیِ صوری بود کہ ادونِ تجلّیات ست بذات کجا رسد تعالیٰ
و تقدّس کسے در صحن[۲] کاجی قلیہ جوید اَضَاعَ الْعُمْرَ فِیْ طَلَبِ الْمُحَالِ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب ہفتاد و چہارم (۷۴)

بمحمد سعید سارنگ پوری در تعبیرِ واقعۂ او و در بیانِ آنکہ یافتِ مطلوب ورائے آفاق و انفس ست

[۱] یعنی این تجلّی کہ شیخ ابن عربی قدس سرہ آنرا تجلّیِ ذات گفتہ دہلیزِ تجلّیِ ذات ست نہ تجلّیِ ذات چہ تجلّیِ ذات ورائے آنست الخ ۱۲
[۲] صحن بالفتح طبق بزرگ و طشت فراخ و صحن خانہ و زمین ہموار ۱۲ غیاث قولہ کاجی نوعے از حلواست ۱۲

بسم اللہ الرحمن الرحیم حامدا للہ العظیم و مصلیا علی رسولہ الکریم اللہ تعالی
در مراتب قرب ترقیات بے اندازہ کرامت فرماید مکاتیب شریفہ و طومارہائے اذواق و مواجید
و وقائع رسیدہ مسرت بخش گردید فرصت مطالعہ آن نمیشود و پارہ ازان مطالعہ نمودہ است
اگر توفیق یافت بقیہ را ہم مطالعہ نماید طومارہا بکرات رسید یک کرہ در آب تر شدہ آمدہ کہ بار
از انتفاع ساقط بود و آنکہ در ایام عاشورا حضرت امام حسین رض را در خواب دیدند و مطلبے پرسیدند
جواب شافی نیافتند باز پیغمبر را صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم در واقعہ دیدند و ہمان سوال
نمودند و جواب شافی نشنیدند و آنچہ القا نمودند واضح نشد از فقیر ایضاح آن خواستہ بودند
مخدوما دیدن سرور کائنات و مفخر موجودات کہ رحمت عالمیان ست و ہادی گمراہان علیہ
افضل الصلوات و اکمل التحیات و دیدن جگر گوشہ او کہ سرچشمہ ولایت و منبع فیض و ہدایت
است مبارک و بشارت ست و جواب مسائل و حل مشکلات و کشایش کارہائے دینی و دنیاوی
را ہمان دیدن کافی ست و جائے ہمہ را نگاہ میدارد و راہے کہ پیغمبر خدا صلی اللہ تعالی علیہ و
آلہ وسلم بآن راہ رفتہ اند راہ اجتبا ست کہ ناشی از محبوبیت ذاتیہ است و سلوک او و راہ شریعت
است پس ہر کہ خواہد کہ براہ او علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام سلوک نماید راہ شریعت را محکم
گیرد و بر اتباع سنت و اجتناب از بدعت راسخ بود و در میان دو شمع کتاب و سنت راہ گزیند
تا در ظلمات بدعت و سبل شیاطین نیفتد مخدوما شہودیکہ سالکان را دست مے دہد یا در مرآت آفاق
است یا در مرآت انفس شہود آفاقی نزد اہل اللہ از حیز اعتبار ساقط ست و سیر آنرا بعد در بعد
گفتہ اند آنچہ معتبر ست نزد ایشان شہود انفسی ست و یافت مطلوب منحصر در انفس دانستہ اند و این سیر
را قرب در قرب فرمودہ میگویند بیت ذرہ گر بس نیک ور بس بد بود * گرچہ عمرے تگ تند در خود بود
و نزد حضرت ایشان ما قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ یافت مطلوب بیرون آفاق و انفس ست
او تعالی را چنانچہ در مرایائے آفاق گنجایش نیست در مرآت انفس نیز گنجائے نہ مصرع در کدام آئینہ
درآید او * او را ورائے آفاق و انفس باید جست و رائے دخول و خروج باید طلبید این ورائیت

باعتبار اقربیت ست چنانچه ورائیت آفاق در جانب بعد ست که جولانگاه وهم ست بلکه شهود انفسی نیز جولانگاه وهم ست مشهود درین هردو مرآت از تحت وهم وخیال بری نیست ازین قرب وبعد باید برآمد وباقربیت باید آمد هرچند عقل در تصور آن حیران ست وعقلا در تصویر آن عاجز وسراسیمه اینمعامله وشهود از تحت خیال بیرون ست واز جولانگاه وهم برتر وهم وخیال اینجا درراه مانده است وپرو بال شکسته از خود نزدیکترے را نمیتوان دریافت ونزدیک ست که آنرا محال داند وحال آنکه وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَیْهِ نص قرآنی ست معامله که باصل تعلق دارد ماورائے آفاق وانفس ست وباقربیت وابسته دائره ظلال بانفس منتهی میشود وآنچه از محویت وفنا ونیستی واستهلاک که روئے میدهد نیک ومبارک ست هرقدر که از کوه بشریت منهدم شود واز وجود بشریت کاسته گردد نعمتے ست عظمی حق سبحانه این کوه را از بن براندازد واین وجود موهوم را از میان بردارد خوش گفت بیت

مطموره[۵۱] تن بعلم آراسته به ✽ معموره دل بنکته پیراسته به ✽ از هستی خود هرچه بود کاسته به ✽ هرچیز زهرکه هست ناخواسته به ✽ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی ✽

مکتوب (۷۵) هفتاد وپنجم

بخواجه محمد صدیق پشاوری در بیان کریمه وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهٗ[۵۲] ✽ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوة وارسال التحیات میرساند احوال واوضاع فقراء اینحدود مستوجب حمد ست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ عَافِیَتُکُمْ وَاسْتِقَامَتُکُمْ ظَاهِرًا وَّبَاطِنًا قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهٗ نعم حق سبحانه شامل ظاهر وباطن ست پس ظاهر اثم که تعلق بظاهر دارد وباطن اثم که متعلق بباطن ست باید گذاشت تا شکر هرکدام ادا یابد وتجمل ظاهر باحکام شرعیه وتزئین باطن بانوار معرفت بحصول پیوندد ونعمت در حق او تمام شود ونفس ولایت

---

۵۱ قوله مطموره بمعنی پنهان کرده شده از طمر بالفتح که بمعنی در زیر خاک کردن وپوشیدن ست ومطموره کنایه از نهانخانه وته خانه ۱۲ غیاثی

۵۲ بدانکه این کریمه واقع ست در سوره انعام در رکوع اول از پاره ولو اننا ۱۲

حاصل گردد ثم عُوملِ معہٗ ما عُومِلَ ما مول از دوستان دعاے سلامتی خاتمہ است ابواب ترقیات
ہموارہ مفتوح باد بالنبی وَالہِ الامجاد علیہ وعلی الہ الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات

مکتوب (۷۶) ہفتاد و ششم

برفعت بیگ در تحسین احوال و فوائد کلمہ لا الٰہ الا اللہ بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالیٰ در مراتب کمال ترقیات دہاد مراسلہ گرامی رسید خوشوقت ساخت چون متضمن سلامتی دوستان بود مسرت بر مسرت افزود و آنچہ از احوال باطن نگاشتہ بودند از اعراض از ظل بالکل و روبزوال و نیستی آوردن آن و از ظل باصل گردیدن و نیز نوشتہ بودند کہ اکثر اوقات از سرور آن کیفیت عجیبہ روح میخواہد کہ از قالب پرواز نماید دران وقت عجب حالت بیخودی و نیستی دست میدہد کہ شرح آن از بیان خارج ست مطالعہ آن محظوظ و متلذذ ساخت احوال درست و نتیجہ است و مبشر حصول حقیقت فناست ہر درجہ کہ ازین دولت میسر آید مبارک ست در نگاہداشت این نسبت سعی فرمایند و دراز دیاد کیفیت آن بجان کوشند تکرار کلمہ طیبہ لا الٰہ الا اللہ بسیار کنند کہ در تنویر باطن اثر عظیم دارد و در حصول این نسبت و ازدیاد کیفیت آن دخل تمام جزو اول آن نفی ما سوی حق جل و علا مینماید و کوہ کوہ وجود بشریت از بن برمیکند و جزو ثانی آن اثبات معبود بحق مینماید کہ حاصل سیر و سلوک ست و محصل فنا و بقا آرزوے برابر این نیست کہ کسے در گوشہ خزیدہ باشد و بتکرار این کلمہ مبارک رطب اللسان بود و از بحار آن سیراب و شاداب باشد در بہا از مطلوب کشادہ است و راہے بمقصود پدید آمدہ امیدوار باشند
والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۷۷) ہفتاد و ہفتم

بخواجہ محمد حنیف کابلی در اظہار تاسف بر عمر گذشتہ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع فقراے این حدود مستوجب حمد ست

اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰہِ تَعَالٰی سَلَامَتُکُمْ وَاسْتِقَامَتُکُمْ ظَاھِرًا وَّبَاطِنًا مخدوما اشرفِ عمر در
ہوا وہوس گذشت و در لایعنی صرف گشت و در ارذلِ عمر از دست چہ خواہد آمد و چہ اعتبار خواہد
داشت کہ ہنگامِ ضعف غنیمت ست در وقتِ غلبۂ غنیم اندک سعی و تردّد ہم اعتبار بسیار دارد و زمانِ
سستی غنیم بسیار ہم چندان اعتبار ندارد افسوس کہ عمر باخر آمد و در ارذلِ عمر ہم در رنگِ اشرف
چیزے از دست نیامد و بغفلت و بطالت رفت لاجرم از دوستان دریوزۂ توجہ دارد و ملتمسِ
دعائے حسنِ خاتمہ است مدّتے ست کہ از اذواق و کیفیاتِ خود و یارانِ خود چیزے ننوشتہ اید
این نوشتن سببِ توجہِ غائبانہ میشود و در گفتگوے میکشاید ابوابِ ترقیات ہموارہ مفتوح باد

مکتوب (۷۸) ہفتاد و ہشتم

بخان محمد بیگ کولابی در بیانِ آنکہ نصیب از ان مرتبۂ علیا عجز و نایافت ست بِسْمِ اللّٰہِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللہ تعالیٰ بکسبِ مرضیاتِ خویش مکرم دارا د مکتوبِ مرغوب رسیدہ مسرت بخش
گردید نوشتہ بودند نگرانِ امرے میباشند و نمیدانند کہ آن چہ چیز ست و معلوم آن نمیتوانند ساخت
و ہر چند تکاپو میکنند بدست ہیچ نمے آید مخدوما سرمایۂ سعادت ہمین نگرانی ست کہ چون غالب
مے آید از ماسوی بتمام میرہاند و بسرحدِ فنا میرساند آنچہ از دستِ این کس مے آید ہمین ست کہ خود را
محو سازد و از خود نامے و نشانے نگذارد کنہ او را کہ دریافتہ است ہمہ والہ و حیران اند بیت
دوربینانِ بارگاہِ الست ٭ بیش ازین پے نبردہ اند کہ ہست ٭ شما تکاپوے میکنید کہ از وے چیزے
بدست آید مشکل کار ست ؎ عنقا شکارِ کس نشود دام باز چین ٭ کاینجا ہمیشہ باد بدست ست
دام را ٭ بجز از عجز و یاس از ان ذروۂ علیا حاصل نیست و جز سوز و گداز امرے نہ بیت
عاشقان را نصیب از معشوق ٭ جز خرابی و جان گدازی نیست ٭ بہر حال در کار خود سرگرم باشند
واز ہجر و نایافت از طلب باز نہ نشینند از ما و شما درین نشأہ ہمین طلب مطلوب ست وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ

ل این کریمہ در سورۃ الذاریات و پارۂ قال فما خطبکم واقع ست ۱۲

وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنِ یافت موعود بفرداست مَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَاءَ اللّٰہِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰہِ لَاٰتٍ مامول از دوستان دعائے سلامتی خاتمہ است وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب (۷۹) ہفتاد و نہم

بملا فیض محمد فتح آبادی در تعبیر وقائع او و تحقیق مقام شرح صدر و قبض و بسط بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ نَحْمَدُ اللّٰہَ عَلٰی اَفْضَالِہٖ وَنُصَلِّیْ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ مکتوب مرغوب منبی از اظہار آلام دوری و مشعر از درد و سوز مہجوری بود رسید خوشوقت ساخت دنیا محل فراق ست و موطن لقا در پیش ست مَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَاءَ اللّٰہِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰہِ لَاٰتٍ لقائے دوستان فی اللہ فرع لقاء اوست تعالیٰ مصرع طفیل دوست باشد ہر چہ باشد۔ نوشتہ بودند روزے در حلقہ فجر در مراقبہ مے بیند کہ سینہ مثل دروازہ شدہ است انشراح و نورانیت عجب ظاہر گردید گویا شخصے میگوید کہ شرح صدر ہمین ست و بدین بشارت مستبشر ساختہ غائب شد مخدوما شرح صدر منزلتے ست بزرگ و رتبہ ایست عالی بشارت حصول آن مبارک باشد لیکن این معنی را علامتے ست در خود آن علامت نیک تأمل باید نمود رسول خدا صلی اللہ تعالےٰ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ فرمودہ ست اَلنُّوْرُ اِذَا دَخَلَ الصَّدْرَ انْفَسَحَ فَقِیْلَ ھَلْ لِذٰلِکَ عَلَمٌ فَقَالَ اَلتَّجَافِیْ عَنْ دَارِ الْغُرُوْرِ وَالتَّاَھُّبُ لِدَارِ الْقَرَارِ این شرح صدر مترتب بر حصول کمالات ولایت کبری ست مطمئنہ درین ہنگام از مقام خود عروج نمودہ بر تخت صدر ارتقا میفرماید و آنجا تمکین سلطنت پیدا میکند و استیلا بر ممالک قرب مینماید و آنچہ روز دیگر در حلقہ بامداد بچشم بستن در بیداری دیدید کہ دو مائدہ طعام یکے سفید رنگ و ہم سبز رنگ در میان مجلس باز این قسم دیدید بعد ازان معلوم کردید کہ این دو عطیہ ایست کہ از سرور انبیاء علیہ و علیہم الصلوات و

ل؎ قولہ من کان الخ بدانکہ این آیت واقع ست در اول سورۂ عنکبوت از پارہ امن خلق ۱۲ ؎ عن ابن مسعود قال تلا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فمن یرد اللہ ان یہدیہ یشرح صدرہ للاسلام فقال ان النور اذا دخل الصدر انفسح فقیل یا رسول اللہ ھل لتلک علم یعرف بہ قال نعم التجافی من دار الغرور والانابۃ الی دار الخلود والاستعداد للموت قبل نزولہ رواہ البیہقی ۱۲ مشکوۃ

التسلیمات بتو رسیده است و تا حال دیگرے باین قسم عنایت امتیاز نیافته نصیبے عالی ست امیدوار باشند ظاهر از کمالات مخصوصه او علیه و علی آله الصلوٰة والسلام بهره ور گردند واز دولت خاصه اولیش او یابند که دیگر از اقران شما نیافته است و در واقعه سیوم که از دیوار بلند باضطراب بجهت دریافتن جماعت بمحنت فرود آمده اید و باستعداد نماز مشغول شده میتواند که از عروج رو بنزول آورده باشند واز سکر و استهلاک بصحو و بندگی آمده واز وحدت بکثرت فرو آمده واز دعوت نصیبے یافته نوشته بودید که پیش ازین گاہے قبض میشد و گاہے بسط والحال قبض بالکل رفته است و متصل بسط است نمیدانند که حالت سابقه که مشتمل بر قبض و بسط بود بهتر بوده یا این حالت که بسط خالص ست مخدوما قبض را که میخواهد مردم آرزومند بسط اند لیکن قبض ترقی بخش ست اما این قبض و بسط دیگر ست که مصطلح قوم ست اهل ابتدا را که ارباب قلوب اند دست میدهد واز تلوینات قلب کسے که از تلوین گذشته بتمکین پیوسته است از قبض و بسط رسته است آنچه او را روئے میدهد صورت قبض و بسط ست و مشارکت اسمی کا این مناسب حال و خوف و رجا ست والایمان بین الخوف والرجاء والسلام علی من اتبع الهدیٰ.

مکتوب (۸۰) هشتادم

بملا فاضل کابلی در تحسین احوال و تحریض بر علو همت بسم الله الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب که متضمن اشواق و اذواق بود رسید مسرت بخش گردید مطالعهٔ آن لذات معنویه بخشید چیزهائے نیک بلند ست آنچه در تیقظ روئے داده است از آن شما ست و نعمتے ست عظمے شکر آن بجا آرند لئن شکرتم لازیدنکم و آنچه از قسم وقائع و منامات است هم نیک ست که بشارت ست سالکان را بمرور شهور و دهور این قسم امور و احوال رو میدهد لیکن در ابتدا اینهمه واردات و هر روز روزیِ نو از نوادرات ست بیت هردم ازین باغ برے میرسد ؛ تازه تر از تازه ترے میرسد ؛ در کار خود سرگرم باشند و همت را بلند سازند و طالب

احدیتِ ذات بوند و از صفت بذات گرایند و از ذِروهٔ تحضیض بفرازیند و در اداے اعمالِ صوریہ سرگرم باشند کہ سبب ترقیاتِ معنویہ اند و موجب رفعِ درجاتِ اُخرویہ (بلندی بر پستی ۱۲) درین فرصتِ قلیلہ توشۂ سفرِ بعید را مہیا سازند و سرانجامِ برزخِ صغریٰ و کبریٰ را آمادہ کنند وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ[1] و دوستان را بدعاے سلامتی ایمان یاد آرند وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی

مکتوب (۸۱) ہشتاد و یکم

بشیخ امان اللہ پسرِ شیخ حمید بنگالی در احوالِ بعضے یاران و مناقب و فضائلِ روضۂ منورۂ حضرت پیر دستگیر قَدَّسَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ بِسِرِّہٖ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَامِدًا لِلّٰہِ الْعَظِیْمِ وَ مُصَلِّیًا عَلٰی رَسُوْلِہِ الْکَرِیْمِ اللہ تعالیٰ بدرجاتِ کمال و اکمال رساناد صحیفۂ گرامی کہ نامزد این مسکین نمودہ بودند رسید مسرت بخش گردید باید کہ ہمبرین منوال از احوالِ ظاہر و باطن مے نگاشتہ باشند کہ سبب توجہِ غائبانہ است اظہارِ شوقِ ملاقات نمودہ بودند ازین جانب دوستان را نیز مشتاق دانند بلکہ حدیثِ نفیس وَاَنَا اِلَیْھِمْ لَاَشَدُّ شَوْقًا برخوانند فضائل پناہ میر محمد عارف و شیخ عبد المقتدر و یارانِ دیگر چند روز اینجا تشریف داشتند و منازلِ فقرا منور ساختند و از فیوض و برکاتِ روضۂ منورۂ حضرت پیر دستگیر قَدَّسَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ بِسِرِّہِ الْعَزِیْزِ مستفیض و بہرہ مند گردیدند و ایمانے بکمالاتِ این مکانِ رفیع الشان حاصل نمودند بلے امروز چشمِ امیدِ طالبانِ حق جَلَّ وَعَلَا باین مزارِ پُرانوار دوختہ است و افاضۂ علوم و اسرار درین دیار باین سرزمین آویختہ و بقعۂ سرہند ہرچند بصورت از ہند است لیکن روضۂ جنت است و در بحیثہ ولایت بلکہ رشکِ فے لایت ست از ولایتِ سہ گانہ در آنجا نشانہ است و کمالاتِ نبوت و وراثت دران موطن جلوہ گر است اسرارِ خُلّت و محبت درین مقام ہویدا است و انوارِ کعبۂ حسنا درین زمین پیدا خمیرِ طینتِ او از خاکِ مدینہ است تا کجا لطائفِ این بقعہ را بیان نماید و نفائسِ آنرا

---

[1] در سورۂ حشر از پارۂ قد سمع اللہ واقع ست ۱۲

ہویدا سازد کہ بر طالبان اولی بصائر مخفی نیست و بر چشم دور بین پوشیدہ نہ آنجا[۵۱] آن گوہر بدست مے آید کہ جاہائے دیگر کمیاب ست و فوائد بسیار آن در جہان ممتاز بیت گر شنود قصہ این بوستان * مکہ شود طائف[۵۲] ہندوستان * ہر جا نور و برکت و رشد و ہدایت ست ہمہ ماخوذ و مستفاد از انوار یثرب و بطحاست ادامہما اللہ سبحانہ عزا و شرفا و افاض علینا من اسرارہما کرما و لطفا دوستان را بدعائے خیر یاد آرند و این درویش دلریش را از توجہ غائبانہ فارغ ندانند والسلام اولا و آخرا *

مکتوب (۸۲) ہشتاد و دوم

بتیمور بیگ کولابی در بیان سلطان ذکر و حصول عدمیت و معاملہ کہ فوق آنست و ترغیب بر نفی مرادات بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کتابے کہ از راہ محبت فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت آنچہ از احوال خود نوشتہ بودند نیک ست ہنگام ذکر کہ تمام اعضا در جنبش آیند از سلطان ذکر ست و در حلقہ سکوت کہ از خود اثرے نمے بینند و خود را عدم محض مے یابند مُنبی از فناست یا مقدمہ فناست عزیزے گفتہ است اشتہی عدما لا اعود ابدا عدمے میخواہم کہ ہرگز بوجود عود نکنم در کار خود سرگرم باشند و طالب ترقی بوند و از ذکر مذکور آیند و از عدم بفنائے حقیقی گرایند تا بمعرفت راہ یابند و از ظل باصل پیوندند چندان تکرار کلمہ نفی و اثبات کنند کہ بتمام از مرادات خود بر آیند و بمراد حق جل و علا قائم باشند

اگر مراد تو اے دوست نامرادی ماست * مراد خویش دگربار من نخواہم خواست * دیگر عددے کہ اخوی حاجی محمد عاشور بشما نوشتہ اند بر طبق آن عمل نمایند و از جانب ما بطریق سفارت با آنہا طریقہ بگویند بشرط استقامت بر جادہ شریعت علیہ و سنت سنیہ و رسوخ بر محبت شیوخ والسلام اولا و آخرا

---

۵۱ یعنی مکہ کہ اشرف بقاع ست طواف ہندوستان کند ۱۲ ۵۲ طواف کنندہ و گرداگرد گردندہ ۱۲

مکتوب هشتاد و سوم (۸۳)

بخواجه پادشاه بلخی در بیوفائی اہل دنیا و ترغیب بر تعمیر اوقات بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند صحیفہ شریفہ کہ نامزد این مسکین نموده
بودند رسید مسرت بخش گردید حَمْدًا لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ کہ بعافیت اند و از یاد فقرا فارغ نہ گلہ مندی
از یاران اظہار نموده بودند مخدوما اہلِ دنیا بہ بیوفائی معروف اند بر آشنائی شان اعتمادے نیست
ہمہ را از حق جلّ و علا باید دانست و ظہور تقدیر و ارادۂ او تعالی تصوّر باید نمود ہر چہ بدست آمده
است شکر آن بجا آرند و امید وار زیادتی بوند لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَاَزِیْدَنَّکُمْ[1] شفقت آثار آدمی
را برائے عیش و تنعّم دنیا فریده اند و جمع مال از وے نخواستہ اند مقصود از آفرینش او ادائے وظائف
بندگی ست کمر ہمت را در خدمت مولائے حقیقی چست بر بندند و اوقات را بذکر و فکر معمور
دارند تا دریچہ از معرفت در باطن بکشاید و سعادت ابدی و ملک سرمدی بدست آید و
بدونہٖ خَرْطُ الْقَتَادِ دولت صوری و معنوی محصّل باد

مکتوب هشتاد و چهارم (۸۴)

بسید محمد بیگ بلخی در ترغیب طاعت و تحصیل نسبتی بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللہ تعالی
بر جادۂ شریعت غرّا و سنّت مصطفی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی استقامت
کرامت فرماید مکتوب مرغوب سید مسرّت بخش گردید حَمْدًا لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ کہ از مطالبۂ پادشاہی
نجات حاصل گردید امید وار باشند کہ از قرض ہم مخلصی شود اَللّٰھُمَّ اکْفِنِیْ بِحَلَالِکَ عَنْ حَرَامِکَ
وَاَغْنِنِیْ بِفَضْلِکَ عَمَّنْ سِوَاکَ[2] این دعا را جہت خلاصی از قرض اکثر اوقات بتضرّع بخوانند
باشند خلاصہ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و بطاعات و عبادات راغب بوند و بیداری اخیر شب را

[1] واقع ست در سورۂ ابراہیم از پارۂ و ما ابری (۱۳) ۱۲ [2] رواه الترمذی والحاکم عن علی رض ۱۲ حرز

از عزائم امور فهمند و بتکرار کلمهٔ طیبه نفی مرادات و مقاصد خود کنند تا در ساحت سینه هیچ مرادی و مقصودی غیر از حق جل و علا نماند و در نفی وجود بشریت کوشند و سلب منتسبات از خود نمایند تا بعدم صرف ملحق گردند و بفنائے اتم متحقق شوند مصراع این کار دولت ست کنون تا کرا دهند والسلام

مکتوب (۸۵) هشتاد و پنجم

بمیرزا محمد زمان پسر عنایت خان در آنکه تفرقات صوریه موجب ترقیات معنویه است بسم الله الرحمن الرحیم الله تعالی از رقیت ماسوائے خویش محرر گرداند صحیفهٔ شریفه که بدست برادر گرامی شیخ نور محمد فرستاده بودند رسید مسرت بخش خاطر گردید مجد و ما حوادث و تفرقات دنیوی سبب ترقیات و عروجات اخروی ست تنزل ظاهر ترقی بخش باطن ست و پژمردگی صورت وسیلهٔ طراوت معنوی ست آنانکه اهل معنی باشند و از قشر بلب آیند و از لفظ بمعنے گرایند خوش گفت شعر قومے ز وجود خویش فانی * رفته ز حروف در معانی * چون سعادت آدمی در یاد حق ست جل و علا و بے سعادتی در غفلت بذکر و فکر راغب بوند و کمر همت را در خدمت مولائے حقیقی جلت عظمته چست بربندند و شبهائے تار را بگریه و استغفار روشن دارند و چندان مداومت بذکر نمایند که ذکر و حضور ملکهٔ دل شود و انقطاع تام از ماسوی حاصل آید و تعلق علمی و حبی او از ماعدا گسسته شود

مکتوب (۸۶) هشتاد و ششم

بمیرزا محمد رضا پسر عنایت خان در ترغیب به محبت شیخ و اشارت در معنی یاد کرد و یاد داشت * بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی بیت

هر چه جز ذکر خدائے احسن ست * گر شکر خوردن بود جان کندن ست * مخدوما گرفتاری ما دون حق جل و علا از اشد امراض قلبیه ست فکر ازالهٔ آن از اهم مهام ست مصرع در خانه اگر کس ست

یک حرف بس ست ٭ وازالهٔ این مرض شدید درین مهلت یسیر وابسته بذکر کثیرست و رسوخ تام بر محبت پیر درین راه نیز ناگزیرست گفته اند فنا فی الشیخ مقدمهٔ فنا فی الله ست بیت
ازان روئے که چشم تست احول ٭ معبود تو پیر تست اول ٭ بذکر کثیر پردازند و بدوام حضور بوصف نیستی موصوف بوند از جانب حق سبحانه فیض دائمی ست برین کس که اگر یک ساعت آن فیض منقطع شود اثرے ازوے نماند پس برین کس هم ناگزیرست که از همه رو تافته بدوام ذکر ستوجه آن جناب قدس گردد این معنی در ابتدا بتکلف ست و آنرا یاد کرد گویند و بمرور دهور ذکر و حضور ملکه و صفت لازمهٔ دل میگردد چنانکه سمع صفت سامعه که بنفی هم منتفی نشود و این حالت را یادداشت گویند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۸۷) هشتاد و هفتم

برعایت خان در رضا بقضا وارجاع حوادث باراده ازلی او سبحانه بفعل فعال ٭ بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة وارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع فقرائے اینحدود مستوجب حمد ست المسئول من الله تعالی سلامتکم وعافیتکم واستقامتکم علی جادة الشریعة العلیة والسنة السنیة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة وترقی درجاتکم الصوریة والمعنویة صحیفهٔ گرامی مشرف ساخت آنچه از درد و محن و آلام که بزبانی برادر دینی شیخ نور محمد حواله فرموده بودید همه واضح گردید و سبب تألم آنچه گشت اشفاق پناها هرچه بر بنده میرسد همه بتقدیر و ارادهٔ ازلی ست کریمهٔ[1] مَا اَصَابَ مِنْ مُصِیبَةٍ فِی الْاَرْضِ وَلَا فِی اَنْفُسِکُمْ اِلَّا فِی کِتَابٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَبْرَاَهَا دال برین معنی ست غیر از رضا و تسلیم چاره و گزیر نیست بلکه چون فعل محبوب ست محب را میباید که ازان لذت گیرد و کشاده پیشانی پیش آید و درین ضمن مترصد الطاف و عنایات او بود تعالی فقیر را از دعا و توجه فارغ نداند و از آنچه لوازم دوستی ست بیکار تصور نفرمایند منتظر کشایش کار باشند و از رحمت رحیم کارساز امیدوار

---

[1] بدانکه این کریمه واقع ست در سورهٔ حدید از پاره قال فما خطبکم (۲۷) ۱۲

بوند و اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و توشۂ گور و قیامت را آماده سازند و ہر ساعت که میگذرد عمرے در کمی مے آید و اجل مسمّیٰ نزدیک میشود درین فرصت یسیر بدکر کثیر باید پرداخت و مولائے حقیقی را جلّت عظمتہٗ باید رضی ساخت و معرفتِ او باید حاصل نمود که مطلوب درین نشأه فانیه است در رقیمۂ شریفه مندرج بود از رفتارِ فلک و از گون ناہنجار شفقت آثارا خالق خیر و شر بیواسطه حق تعالیٰ ست و ہمه حوادث بقضا و قدرِ اوست سُبحانہٗ فلک و غیر فلک را درینجا مدخل نیست مذہبِ حکماست که حوادثِ یومی را بعقلِ فعّال که آنرا عقلِ فلکِ تاسع میگویند منسوب میسازند و اہلِ اسلام بعقلِ فعّال قائل نیستند و تضلیلِ قائلانِ آن میکنند فلک که بکارِ خود حیران و سرگردان ست چه بود که حوادث باو و بعقلِ او و حرکاتِ او منسوب بوند و السّلام اوّلاً و اٰخراً

مکتوب (۸۸) ہشتاد و ہشتم

بملا عطاء الله سورتی در بیانِ بعضے درجاتِ سلوک و آنکه کسبِ حلال بنیتِ صالحه داخلِ ذکر ست

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کتابہائے شما بتعاقبِ یکدیگر رسیده مسرت بخش گردیدهٔ بعافیت باشند و بر جادهٔ شریعتِ علیه و سنّتِ سنیه مستقیم بوند از کثرت بوحدت آیند و از فرق بجمع و از جمع بجمع الجمع گرایند و از ظِل باصل شتابند و از صفت بموصوف روند طالبان از ظل باصل میرسند و مشتاقان از کلام بمتکلم پے میبرند شعر اندر سخنِ دوست نہان خواہم گشتن ٭ تا بر لبِ او بوسه زنم چونش بخواند ٭ افسوس ست که با وجودِ این ہمه طرقِ موصله و راہہائے کشاده این کس محجوب بود و مہجور باشد و از دولتِ قرب و معرفت دور و در نفور بود شعر درجہان شاہدے و ما فارغ ٭ در قدح جرعه و ما ہوشیار ٭ نوشته بودند که بجہت بے استقلالی عیال بکتابتِ قرآن مجید اشتغال دارد و داعیه آنست که دست از ہمه تعلقات افشاند و این انفاسِ معدوده را بذکر صرف نماید منتظرِ حکم ست مخدوما نفقهٔ عیال از واجبات ست فکرِ آن ہم ناگزیر ست کسبِ حلال ہم کنند و

باقی اوقات بذکر و فکر پردازند بلکه این کسب هم باین نیّتِ صالحه داخلِ ذکر شود و قاضی جعفر و دو یارِ دیگر که طلبِ طریقه مینمایند طریقه باین هر سه عزیز بگویند و توجّه دهند و نصیحت کنند اگر شیخ نور محمد باین هر سه عزیز طریقه بگوید بر تقدیریکه آنجا برسد گنجایش دارد و اختیار بدست شماست یا خود طریقه بگویند یا بشیخ مذکور رجوع کنانند شجرهائے که نوشته میفرستند میرسند و بکار میروند وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب هشتاد و نهم (۸۹)

بیکے از نساءِ صالحات که از اهلِ حقوق ست در نصائح و تعبیرِ واقعهٔ او بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ خدمتِ عفّت پناه عصمت دستگاه مشفقه محترمه بیگم جیو سلّمها اللّٰه تعالی ازین مسکین سلامِ عافیت انجام خوانند احوال بهمه حال مستوجبِ حمدِ ذی الجلال ست امید که آن عفیفه مشفقه نیز بسلامت و جمعیّت باشند و بر جادهٔ شریعتِ علیه و سنّتِ سنیه مستقیم بوده از صورت بحقیقت آیند و از لفظ بمعنی گرایند خوش گفت ؎ قومے ز وجودِ خویش فانی رفته ز حروف در معانی ٭ التفات نامهٔ گرامی که بمصحوب برادرِ دینی شیخ نور محمد ارسال داشته بودند مشرّف ساخت و مسرّت بخش گردید حَمْدًا لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ که بعافیت اند و از یادِ فقرایِ دور افتاده فارغ نیند امید که این دور از کار را همین منوال بحاشیهٔ ضمیرِ مهر تنویر راه میداده باشند و بدعائے سلامتی خاتمه یاد میفرموده باشند اوقات را بذکر و فکر معمور دارند بحدیکه دل را انقطاعِ تمام از ماسوی بحصول انجامد و تعلّقِ علمی و حبّی او از ان گسسته شود و بتکرارِ کلمهٔ طیّبه نفیِ وجودِ بشریّت نمایند و سلبِ منتسبات از خود فرمایند تا بعدمِ صرف ملحق گردند و بفنائے حقیقی برسند بیت ازشست حجابِ تو یقین ست ٭ شرطِ همه رهروان همین ست ٭ از حادثه سهواے نگارش رفته بود بوضوح پیوست حَمْدًا لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ که ایشان با متعلّقان ازین واقعه بسلامت ماندند و هیچکس را گزندے نرسید و آنچه در واقعه دیده اند که حضرت خواجه

بزرگ با جمعے از درویشان رسیدند و شما بجہت آنکہ در قلعۂ فرنگیان افتادہ اند و دروازۂ قلعہ را
بر شما بستہ اند گریہ و زاری میکنند حضرت خواجہ فرمودند چرا گریہ میکنی من آمدہ ام تا شما را ازین فرنگیان
خلاص کنم دروازہ را کشادند و گفتند ہر جا کہ خواہید بروید بشارت ست بخلاصی از شر اعدائے
آفاقی و انفسی چنانچہ از برکت قدوم آنحضرت از شر مفسدان محفوظ ماندید امید ست کہ
بیمن انفاس نفیس شان از اعدائے انفسی نیز خلاصی یابید و بے مزاحمت آنہا ترقیات نمائید
و بمراتب قرب و وصل گردید نوشتہ بودند کہ الحمد للہ کہ از غفلتہائے پیش اندکے روئے
بحضور آمدہ و دو حصہ غفلت رفتہ و یک حصہ ماندہ ہر قدر غفلت کہ زائل شدہ ست و حضوری
روئے دادہ نعمتے ست سعی نمایند کہ غفلت بتمام از باطن برود و حضور تام کہ در قفائے آن غیبت
نبود روئے دہد ہمین حضور چون غالب مے آید نفس حاضر از میان بر میخیزد و حضور حق سبحانہ خود بخود
بروئے کار مے آید چہ توان کرد مدار طریقۂ ما بر صحبت ست و ترقی بظاہر وابستہ بآن دوری
ضروری درمیان حائل ست اگر در حضور باشید انشاء اللہ تعالیٰ در لوازم خدمت و ادائے
حقوق تقصیر نرود وَالْخَیْرُ فِیْمَا صَنَعَ اللّٰہُ تَعَالٰی سُبْحَانَہٗ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب نودم (۹۰)

بشیخ ابو المظفر برہانپوری در فوائد صحبت و برکات روضۂ منورۂ حضرت ایشان قَدَّسَنَا
اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ بِسِرِّہِ الْعَزِیْزِ الْاَقْدَسِ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الْعَلِیِّ الْاَعْلٰی
وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہٖ خَیْرِ الْوَرٰی وَعَلٰی اٰلِہٖ وَصَحْبِہِ الْبَرَرَۃِ التُّقٰی اما بعد
صحیفۂ گرامی کہ بمصحوب برادر دینی شیخ نور محمد فرستادہ بودید رسیدہ مسرت بخش گردید آرزوئے
دریافت صحبت نمودہ بودید و اظہار شوق زیارت روضۂ منورہ نیز موقوف بر وقت ست لکل
اجل کتاب بلے مدار بر صحبت ست در غیبت ہم ہر چند باندازۂ محبت و فنا فی الشیخ اخذ
فیوض مینماید لیکن بگیر و صحبت کہ با رعایت حقوق آن باشد نمیرسد محبت صرف جذب معانی

سینہا ید اما چون صحبت مصاحب شود کبریت احمر بود و نور علی نور باشد و برکات روضۂ منورہ را چہ تواند بیان نمود کہ از دریافت و ادراک ما قاصر فہمان دور دورست ہر کس بقدر استعداد او از برکات آن بہرہ مندست لیکن یکنہ و حقیقت آن کہ میرسد خوش گفتہ ؎

ہر کسے از ظن خود شد یار من ✤ از درون من نجست اسرار من ✤ کتابے کہ بدست شاہ محمد فرستادہ بودند نیز رسید اندراج یافتہ بود کہ در دل بلکہ در ہمہ اعضاء و موہا حلیۂ[1] تو با عشق بے قصد مے آید و بسیار حلاوت و ذوق مے افزاید بعد از ان حلیۂ من حلیۂ تو بہو بہو میشود خصوصاً در وقت توجہ کردن الخ مخدوما تحقق باین کیفیت از کمال مناسبت مخبرست ما نا کہ اتحاد یک حقیقت و لحوق آن بحقیقت دیگر بحصول پیوستہ است کہ باتحاد صوری جلوہ گر گشتہ است ؎ در عشق چنین بو العجبیہا باشد ✤ کمون و بروز کہ مشائخ فرمودہ اند گویا ازین قبیل ست مخدوما این بیان موافق حال شما مر قوم گشتہ است اہل ابتدا را کہ این کیفیت روے دہد از قسم دیگر است آنچہ از احوال و اطوار برادران دینی خواجہ امان اللہ و خواجہ محمد مومن نوشتہ بودند بسیار خوشوقت ساخت زادہما اللہ توفیقا و عروجا و ترقیا باین ہر دو عزیز کتابہائے جدا نمیتوسیم انشاء اللہ تعالیٰ والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدیٰ ✤

مکتوب (۹۱) نود و یکم

بحقائق و معارف آگاہ خواجہ محمد صدیق بدخشی ملقب بہدایہ در اظہار فراق حضرت مجدد الف ثانی و شمہ از کمالات آنحضرت این مکتوب دراز بود بعضے اوراق او گم شدہ بقیہ کہ ازان اوراق ماندہ بود آنرا نقل گرفتہ شد بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ خدام حقائق آگاہ معارف انتباہ دعاء و نیاز ازین عاصی مہجور در معرض قبول آرند سطرے چند از سوزش سینہ و غم دیرینہ بروے سفینہ[2] نگاشتہ بود مضمون آنرا بآن عزیز الوجود بطریق ہدیہ

[1] حلیہ بالکسر یعنی خلعت و صورت و خلقت و آرائش و صفت چیزے ۱۲ [2] سفینہ بیاض اشعار و کشتی دریا اینجا اول مرادست ۱۲

ارسال نمود مخدوما فراق حضرت قطب الاقطاب زبدة المحققین وارث المرسلین امام وغوث انام
بمرور شهور وایام قوی تر میگردد و هرچند کهنه میشود تازه تر میگردد وعلی الخصوص درین ایام برین
والهٔ مشتاق از همه فراق آن یگانهٔ آفاق آوارگی عجب روئے داده است واز تذکر آن مجلس
بهشت آئین جگر کباب ودیده پرآب میشود اگر بگرد عالم بگردید آن اجتماع لله فی الله را
کجا بیند وآن فیوض وبرکات صحبت را کجا یابد وآن معارف وحقائق ونازکیها که در ذات
وصفات تعالت وتقدست بیان میشد وبسمع هر کس میرسید از که گوش زد شود وآن اسرار
که بمحرمان خاص بود از کجا ظهور نماید وآن معاملات مخصوصه که از محرمان زیاده از یک یا دوئے
را در استماع آن گنجائش نبود از که مسموع شود واسرار ومعاملات که هیچ فردے در انجا محرم
نبود وسربمهر مدفون شد خود جدا بود هرچند از همه استماع آن معاملات دل در اضطراب وسینه در
التهاب وحواس در تعطش وعقل در تحیر بود لیکن بمجرد دیدن آن حضرت بصفت مذکوره که جائے
استماع بلکه تحقق بآن معاملات داشت دل را حضورے وسینه را نورے پدید مے آمد که جوشش
اضطراب ونار التهاب را فرو مے نشاند وعقل وحواس از هیبت دیدار آن قبلهٔ کبار از هوش
میرفت واز تعطش وتحیر خالی میگشت لهذا بسیار شده است که درویشے در ملازمت آن عالی
حضرت بنیت بعضے استفسارها یا عرض احوال باطنی آمده است بمجرد حضور استفسارها از ساحت
سینه اش رفته است واز احوال ومواجید هیچ نمانده وچنانچه طلوع آفتاب ظلمات شب را
میرباید همین طور مجرد حضور جمیع امور مذکوره را ربوده است درین اثنا بعضے اوقات آنحضرت
پرسیده اند که هان فلان کس چه حال داری ویا اگر استفسارے داری در میان آر آن بیچاره
خود دربار حضور از خویشتن رفته است وزبانش فروبسته واز ادراک ودانش گذشته نشست
خوش گفت بیت خرد از دیدنش تسبیح خوانان + گریزد همچو فرتوت از جوانان + بنعم یا لا
نمے توانسته است تکلم نمود وبنفی یا اثبات حال واستفسارے نتوانسته است لب کشود بخود
فرو رفته با کمال خجالت برگشته است ولیمه +

مکتوب (۹۲) نود و دوم

بشیخ امام الدین پنجابی در نصیحت و ترغیب بر تحصیل معرفت با شمهٔ از احوال حاجی محمد شریف خادم
بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة و ارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع
فقرای این حدود مستوجب حمد ست مکتوب مرغوب که بعد از سنین متطاوله یادآوری این دور افتاده
نموده بودند و آن هم بتقریب سفارش حاجتمندان رسیده است مسرت بخش گردید و عذرهای عدم
ملاقات و نا آمدن نوشته بودند بوضوح پیوست مخدوما بواعث نا آمدن و ترک ملاقات نمودن اهم
نیک ملاحظه فرمایند و آن عذرها در تقابل اندازند که کدام پله غالب ست حق اللّٰه بر همه حقوق غالب ست
و معرفة اللّٰه عزوجل از اهم مهام[۱۲] ایمان حقیقی منوط بمعرفت ست که عبارت از فنا فی المعروف هست
این ایمان امید ست که از خلل محفوظ بود و از زوال مصئون و ایمانی که پیش از این معرفت حاصل ست
ایمان مجازی ست که از زوال محفوظ نیست و آنچه در آیت قرآنی آمده است[۵۱] یٰاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ و در ادعیهٔ ماثوره وارد شده اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُكَ اِیْمَانًا لَیْسَ بَعْدَهٗ كُفْرٌ
گویا اشارت باین ایمان حقیقی ست بالجمله طالب این معرفت باید بود و از هر جا بوی از ین دولت
بمشام جان برسد از پی آن باید شد و خانمان را باید گذاشت و خویش و فرزندان را وداع
باید کرد که او تعالیٰ از همه محبوب و مرغوب تر ست و حق او بر همه حقوق چربیده راجح تر آیهٔ کریمه[۵۲] قُلْ
اِنْ كَانَ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِیْرَتُكُمْ وَاَمْوَالُ نِ اقْتَرَفْتُمُوْهَا
وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسٰكِنُ تَرْضَوْنَهَا اَحَبَّ اِلَیْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَ
جِهَادٍ فِیْ سَبِیْلِهٖ فَتَرَبَّصُوْا الآیة دال برین معنی ست مخدوما مقدمات عذر آمیز تا هنگامیست
که آتش شوق و جنون طلب در دل مشتعل نشده است و چون این آتش افروخته شود و جنون طلب
شعله زند مقدمات همه در راه ماند و زبان عذر بسته شود و جذب الٰهی جل شانه موی کشانش

[۵۱] واقع ست در سورهٔ نساء و آخر پارهٔ و المحصنات ۱۲ [۵۲] بدانکه این کریمه واقع ست در سورهٔ توبه از پارهٔ و اعلموا ۱۲

بسوی معشوق برد و بکوی محبوب رساند بلے در راہِ عشق قدرے از جنون درکار است و اندکے
رہائی از قیدِ عقل ناگزیر بیت دل اندر زلفِ لیلیٰ بند و کار از عقل مجنون کن ÷ کہ عاشق را
زیان دارد مقالاتِ خردمندی ÷ آرے پیری و ضعفِ بدنی و ضعفِ بصری عذریست صحیح
دیگر از احوالِ باطنِ خود و از شکر و شکایت آن ہیچ ننوشتہ اید چون محبت و رابطۂ معنوی برجاست
امید است کہ فتورے دران نسبت نرفتہ باشد بلکہ معاملہ در ترقی بود اگر تمادیِ ایامِ مفارقت
تاثیر نکردہ باشد کہ مدارِ طریقۂ ما بر صحبت ست بہر حال ہر جا کہ باشند بجمعیت بوند و در ذکر و فکر
مستغرق باشند و کمرِ ہمت را در خدمت و رضامندیِ مولائے حقیقی جل شانہ چست بربندند و
و در ترقیِ باطن کوشند مَنِ اسْتَوٰى يَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُوْنٌ و دوستان را بدعاء سلامتی ایمان
یاد آرند مخدوم با برادرِ دینی حاجی محمد شریف قرار دادہ است کہ در صحبت فقرا باشد و فوائد کثیرہ
اخذ کردہ است و ترقیات بسیار نمودہ والدہ و ہمشیرہ او در انجاست متوقع کہ از انہا خبردار باشند
و از نیک و بدِ آنہا پرسند والسلام علیکم و علیٰ سائرِ من اتبع الہدیٰ

مکتوب نود و سوم (۹۳)

بخواجہ امان اللہ قاضی زادہ برہان پور در شرحِ حال او و کمالاتِ نماز بسم اللہ الرحمن الرحیم
بعد الحمد والصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کتابتے کہ متضمن اشواق و اذواق بود
رسید خوشوقت ساخت نوشتہ بودند کہ در بعضے نمازہا چنان حالت روے میدہد کہ گویا فقیر
با حضرت صمدیت جل جلالہ تکلم میکند کہ ہیچ حجابے و پردہ درمیان نمیماند و مست و بیہوش
میشود کہ نماز را فراموش میکند و بنظرِ حیرت خود را و غیر خود را بغیر از نور نمی بیند درین اثنا خود را جمع
کردہ بشعور مے آرد ناگاہ رقت و عجز مستولی میشود و ہمچنین در تلاوتِ قرآن مجید و عبادتہائے دیگر
حالت روے میدہد سعادت آثارا این وارد کہ روے دادہ است واردیست بلند و حالیست
ارجمند چرا نباشد کہ نماز معراجِ مومن ست کیفیت و ذوق کہ ناشی از نماز ست از سائرِ اذواق

وکیفیات ممتاز ست وچون نماز متضمن تلاوت قرآن مجید ست وبمقتضای حدیث نفیس من اراد ان یحدث ربہ فلیقرأ القرآن تلاوت قرآن سخن کردن ست بہ پروردگار خود خصوصاً تلاوتے کہ در نماز واقع شود درجۂ دیگر دارد ونتیجہ بہترے آرد ودر حدیث آمدہ است قرآن[۵] فی صلوٰۃ خیر من قرآن فی غیر صلوٰۃ الحدیث پس اگر این معنی در نماز کہ در شان آن آمدہ است اقرب[۵۲] ما یکون العبد من الرب فی الصلوٰۃ جلوہ گر گردد ومعنی تکلم ہویدا شود گنجایش دارد ونیز مصلی اگر رفع حجاب فہمد مے سزد ودر حدیث وارد شدہ است کہ در نماز حجابے کہ در میان بندہ وپروردگار اوست برداشتہ میشود نماز معشوقے ست دلربا در باطن مصلی چون پرتو جمال باکمال او جلوہ فرماید حسن وخوبی او ظہور نماید نزدیک ست کہ او راست وبے شعور سازد واو را از وے برباید وچون بانوار او متحقق شود وبحلیہ[۵۳] او متحلی گردد خود را نور یابد وبحکم جامعیت انسان غیر خود را نیز نور بیند وبوصف خود موصوف گویا در ہمہ اشیا عارف جلوہ گر ست چنانچہ در ابتدا خود را وہمہ اشیا را ذاکر بیابد آنجا ہم ذاکر اوست کہ در اشیا مشاہدہ مینماید مے آرند کہ امام اجل حضرت امام جعفر صادق در نماز بود بیہوش شدہ افتاد وچون بہوش آمد از وے پرسیدند فرمود تکرار آیت قرآنی میکردم تا بحدے کہ آن آیت را از متکلم آن شنودم نوشتہ بودند کہ در ماہ رمضان معتکف بودم شب بست وہفتم چیزہائے گوناگون معاینہ کردم حاصل آنکہ آن شب روشن ومنور وپر نور بود ناگاہ بر فقیر حالتے وذوقے روئے داد چنین معلوم گردید کہ این شب شب قدر ست مخدوم با این فقیر ویاران دیگر ہم انوار وبرکات بیحد دریہان شب مشاہدہ کردند وشب قدر گمان بردند والغیب عند اللہ تعالی وقائع دیگر کہ دیدہ ونوشتہ اند وجامہ کہ از ان سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام در واقعہ عطا شدہ ہمہ نیک وعالی ست اللہ تعالی بمراتب کمال واکمال ترقی دہاد۔

مکتوب (۹۴) نود وچہارم

[۵] قولہ قرآن الخ رواہ البیہقی بلفظ قراءۃ القرآن فی الصلوٰۃ افضل من قراءۃ القرآن فی غیر الصلوٰۃ الخ ۱۲ مشکوٰۃ

[۵۲] قولہ اقرب رواہ مسلم بلفظ اقرب ما یکون العبد من ربہ وھو ساجد فاکثروا الدعاء ۱۲ مشکوٰۃ [۵۳] حلیہ بالضم وبالکسر زیور

بخواجه محمد جعفر خان در دید قصور و تحریص بر تحصیل معرفت بسم الله الرحمن الرحیم

شرح الله تعالی صدرکم و رفع قدرکم و یسر امرکم بحرمة سید البشر المطهر عن زیغ البصر علیه و علی آله افضل الصلوات و اکمل التحیات التفات نامه گرامی که نامزد این مسکین نموده بودند مشرف ساخت سلامت و بعافیت باشند و بر جاده سنت سنیه مستقیم بوند آنچه از راه حسن ظن در باره این درویش دلریش نگارش یافته بود این فقیر هیچگونه قابل این معنی نیست و از راه نقص و قصور نسبتی باهل کمال ندارد و بخاک پای اهل الله نمیرسد ؎ من هیچم و کم ز هیچ بسیار ۔ این قدر هست که آنچه بزرگان باین دور از کار رسانیده اند چون امانت دار است با وجود ناقابلی باهل آن میرساند و اگر اثرے در یکے پیدا میشود از انفاس نفیسه این اکابر است خود را در میان نمی بیند ؎ ما خود نه ایم این همه الحان مطرب ست ۔ مشفقا مکرما مطلوب از ما و شما درین نشأه فانیه عبادت و بندگی ست و تحصیل معرفت خداوندی جل و علا و معرفت بطور این طائفه علیه بے فنا فی المعروف صورت پذیر نیست ؎ تو مباش اصلا کمال این ست و بس رو در و گم شو وصال این ست و بس ۔ پس بر عقلاء هوشمندان لابد و ناگزیر ست که در حاصل کار و نقد روزگار خود تأمل نمایند هر کرا معرفت مسطوره حاصل ست فطوبی له و بشری له آنچه مقصود از آفرینش او بود بجا آورد و بکمال انسانی رسید هر کرا این معرفت حاصل نیست از طلب آن باید که فارغ نباشد و از هر جا بوئے ازین دولت بمشام جان او برسد از پے آن شود افسوس ست آنچه درین نشأه فانیه از وے طلب داشته اند بجا نیاورد و بامور دیگر پردازد و تعمیر چیزے که بتخریب آن جهد بسته اند نماید فردا بکدام رو در حضرت صمدیت پیش در آید و بکدام حیله زبان عذر بکشاید بیت

ترسم که یار با ما نا آشنا بماند ۔ تا دامن قیامت این غم بما بماند ۔

دریوزه شفاء بیمار فرموده بودند اخوی شیخ محمد علیم درین ولا و پیشتر هم این ماجرا بتفصیل نوشته بود آنچه وظیفه فقرا ست از دعا و توجه پیش ازین بیش نموده آمد و آثار اجابت هم معلوم شد و ختم حضرات خواجهاے عالیشان نیز

؎ قال تعالی کلا لما یقض ما امره ۱۲

باجماعهٔ درویشان بکرّات کرده شده خمتهار وشن ظاهر گشت ان شاء الله تعالی صحت ست
امیدواریم که پیش از رسیدن این مرقوم رو بصحت آمده باشد مصرع باکریمان کارها دشوار نیست
مخدوما مکرما گرفتاری بما دون حق جل وعلا از اشد امراض قلبیه است فکر ازالهٔ آن از اهم
مهام ست ع درخانه اگر کس ست یک حرف بس ست + دولت صوری و معنوی در ترقی باد +

مکتوب نود و پنجم (۹۵)

بشیخ علیم جلال آبادی در ترغیب بر شکر نعم ظاهره و باطنه بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی الله تعالی باعلی مرتبهٔ کمال و اکمال رسانند
صحیفهٔ شریفه رسید مسرت بخش گردید و حقائق آن بوضوح پیوست از گرمی حلقهٔ ذکر و ترقی
یاران نوشته بودند اللهم زد از نعم خداوندی جل سلطانه چه توان نوشت که ظاهر و باطن
را احاطه کرده ست واسبغ علیکم نعمه ظاهرة وباطنة[۵۱] پس منعم علیه را باید که بظاهر
باطن بشکر او عز و جل پردازد و بصورت و معنی حاضر بود و بغیر او بے اذن او نپردازد لهذا فرموده
وذروا ظاهر الاثم وباطنه[۵۲] تا بترک ظاهر اثم شکر نعم ظاهره ادا یابد و بترک باطن اثم
که گرفتاری و التفات بماسوی از جملهٔ آنست شکر نعم باطنه بحصول انجامد گفته اند که شکر
عبارت از صرف عبد ست جمیع ما انعم الله علیه من الجوارح والقوی الظاهرة و
الباطنة الی ما خلق واعطاه لاجله مع ذلک از مکر خداوندی جل وعلا امین نبود و ترسان
ولرزان باشد فلا یأمن مکر الله الا القوم الخسرون[۵۳]

مکتوب نود و ششم (۹۶)

بشیر بیگ سمرقندی در تبیان اذواق و شرح احوال و بسم الله الرحمن الرحیم

۵۱ واقع ست در سوره لقمان از پاره اتل ما اوحی (۲۱) ۱۲ ۵۲ واقع ست در سوره انعام و ابتدا پاره ولو اننا ۱۲
۵۳ واقع ست در سوره اعراف و پاره قال الملأ الذین ۱۲

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی برادر دینی محمد بدر بیگ ازین دور افتادہ سلام
عافیت انجام خوانند مکتوب مرغوب کہ از راہ محبت فرستادہ بودند چون مشعر بر سلامتی دوستان بودہ
ومحتوی بر احوال پسندیدہ مطالعہ آن فرحت فراوان بخشید از رفع خطرہ قلبی نوشتہ بودند
کہ نہجے کہ اگر ہزار سال بگذرد غیر بر دل خطور نکند الخ مخدوما رفع خطرہ از دل بالکل فنائے قلب ست
و درجہ اولی ست از ولایت گفتہ اند تا نیابی نرہی قلب را کہ انقطاع تام از ما سوے حاصل شود و رہائی
از علائق وعوائق ہم رسد بے یافت و معرفت نیست نوشتہ بودند شبے در بیداری مے بینم کہ نورے
بصورت نقطہ ظاہر شد تمام وجودم را احاطہ کرد معلوم شد کہ لطیفۂ قلب و روح وخفی واخفی ہمہ
فنا شدند گویا پارچۂ استخوانے باقی ماند بشارت نیست بفنائے سائر لطائف در رنگ قلب لیکن
عجب ست کہ سر را ننوشتہ اند تا چہ سر باشد و علامات فنائے سائر لطائف عالم امر و خواص ہر کدام
را این فقیر در مکتوبے نوشتہ ست آن معانی را در خود ملاحظہ نمایند نوشتہ بودند کہ وقت تہجد
حالتے خوش داشت ہنگام التحیات خواندن خود را چنان نیست یافت کہ خود از خود سائل و خود
بخود مجیب ست در شب معراج کہ میان سرور عالمیان عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ و حضرت
رب العزت در خواندن التحیات واقع شدہ بود ہمان بعینہ روے نمود گویا میان این کمترین و
میان رب العزت ست تَعَالٰی وَتَقَدَّسَ مخدوما خود را نیست یافتن وسوال و جواب ہمہ از حق
تعالی دیدن حالتیست شگرف گویا زبان شما در آنوقت حکم شجرۂ موسوی گرفتہ بود و این یافت
منبئی از فنا وبقاست وآنچہ بعد ازین نوشتہ اند کہ میان این کمترین و میان حضرت رب
العزت ست با سبق بظاہر مطابقت ندارد چہ آنجا سوال و جواب ہر دو منسوب بحق سبحانہ ساختہ
اید ونفی خود کردہ اید واینجا اثبات خود کردہ اید آن مناسب مقام ولایت ست واین ملائم
مقام نبوت نوشتہ بودند مراقب بود نورے ظاہر شد بغایت لطیف این کمترین را احاطہ کرد
کہ جسد فقیر از نظر غائب شد از خود بعلے تعبیر میکردم کہ مشاہدہ آن نور بود بعد ازان از لطیفۂ روحی
نورے بغایت لطیف بے کیف مثل فوارہ بہ بالا صعود میکرد مخدوما این نور نور عین ثابتہ شما

بود کہ ہنگام ظہورِ آن وجودِ بشریتِ شما مستور گشتہ و آن نور خود بخود جلوہ فرمودہ بیت مرا دیگر
بجائے خود نشستہ بینی ❊ چو جان آئی بجانِ من نشینی ❊ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا ❊

مکتوب نود و ہفتم (۹۷)

من

بشیخ فقیر اللہ بنگالی در اندرز بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ
الدَّعَوَاتِ میرساند احوال و اوضاعِ (نصیحت) اینجد و دستوجب حمد ست امید ست کہ آن برادر نیز
بجمعیت باشد و بر جادۂ شریعتِ علیہ و سنتِ سنیہ مصطفویہ عَلٰی صَاحِبِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ
وَالتَّحِیَّۃُ مستقیم بود کتابتے کہ از راہِ محبت از جہان آباد فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت
و کتابتے کہ از پٹنہ مرسول داشتہ بودند نیز رسید اوقات را در طاعات و عبادات و ذکر و فکر صرف
نمایند و زادِ سفرِ طویل را مہیا سازند کریمہ[۱] وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ را نیک تأمل کنند
و گوشۂ نامرادی و زاویہ مسجد را از دست نہ دہند و با مساکین و اہلِ جمعیت صحبت دارند و از
اہلِ تفرقہ و اغنیا دور بوند بے ضرورت با آنہا نہ نشینند کریمہ[۲] وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِیْنَ
یَدْعُوْنَ رَبَّہُمْ بِالْغَدٰوۃِ وَالْعَشِیِّ یُرِیْدُوْنَ وَجْہَہٗ را بر خوانند و طالبانِ حق را جل و علا
خدمت کنند و دلجوئی نمایند و توجہات را از آنہا دریغ ندارند و دوستانِ دور افتادہ را بدعائے
خیر و سلامتیِ ایمان یاد آرند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب نود و ہشتم (۹۸)

بخواجہ مکی در ترغیب بر تحصیلِ نیستی و تعمیرِ وقت بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ
وَالصَّلٰوۃِ میرساند مکتوبیکہ دریں ولا فرستادہ بودند رسید مسرت بخش گردید نسبت باطن
را عزیز دانند و پاس آنرا نیک نگہدارند شاید گلے از گلہائے معرفت در سر (پیش) شما بشگفد و نوید

۱ در سورۂ حشر از پارۂ قد سمع اللہ واقع ست ۱۲ ۲ این کریمہ واقع ست در سورۂ کہف و پارۂ سبحان الذی (۱۵) ۱۲

قرب و بوئے وصال آرد و مدہوش سازد و ہستی موہوم را از میان بردارد و عدمیت ذاتی روے نماید و حضور خود بخود جلوہ فرماید بالجملہ سعی فرمایند کہ وقت بطالت[۱۲ بیکاری] نرود و باطل حق نما فریفتہ خود نسازد و قہرمان قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا بر ممالک بشریت استیلا یابد و[۱۲ حاکم] در تصرف خود آرد و خزائن و دفائن این ممالک را در مہور عرائس این نسبت علیہ ادا کند و تا باشد ہم آغوش این عروسہ[۱۲ عروس] بر عیش[۱۲ خوشی] انس و شوق باشد و ہموارہ مدہوش بادہ وصال بود والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۹۹) نود و نہم

بشیخ حسین منصور جالندھری در شرح احوال او باشارہ عالی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى صحیفہ گرامی رسید مسرت بخش گردید حمداً للّٰہ سبحانہ کہ فقیر را درین روزہا فرصت کلی ست ہر چند پیادہ نمیتوانم راہ رفت لیکن در ڈولی نشستہ در مسجد بچہار نماز میروم و بدوستان کتابت ہم مینویسم نوشتہ بودند کہ بحکم اعلام و الہام اگر بجناب قدس وتعالی متوجہ گشتہ استکشاف بعضے عوارض نماید مکشوف میگردد شکر این نعمت بجا آرند اللہ تعالی از خطا و غلط محفوظ دارد کہ در کشف احتمال وقوع آن ثابت است در کشف امور کونیہ اگر خطا شود معاملہ سہل ست و در کشف اسرار الہیہ وَمَا يَتَعَلَّقُ بِهَا مِنَ الْاِعْتِقَادَاتِ وَالْعِبَادَاتِ محک[۱۲ کسوٹی] شریعت حقہ است آنچہ بر طبق قوانین شرعیہ است و جنگے[۱۲ لڑائی] بآن ندارد اعتماد را شایان ست و آنچہ نہ چنین ست قابل اعتماد نیست[۱۲ ذوق] نوشتہ بودند کہ تحقق بحقیقت کعبہ را در میابم تو نیز درین باب توجہ غائبانہ کردہ چیزے بنویس تحقیق و ما معاملہ نازک ست بتوجہ غائبانہ نمیتوان اکتفا نمود اگر ملاقات مقدر ست در حضور این معاملہ را تشخیص نمودہ خواہد شد ان شاء اللہ تعالی مع ذلک توجہ را دریغ نمیدارد اگر تفتیح یافت خواہد نوشت ہمشیرہ سبحانہ بعد از نوشتن کتابت چون درین باب تامل نمود نصیبے ازین مقام

۵۱ این کریمہ واقع ست در سورہ بنی اسرائیل از پارہ سبحان الذی ۱۲ ۵۲ حوادث یومیہ دنیویہ ۱۲ ۵۳ سنگ امتحان زر کہ سیاہ باشد ۱۲

شکر که شما را یافت والغیب عند الله سبحانه والسلام اولاً وآخراً

مکتوب صدم (۱۰۰)

بملا محمد باقر لاهوری در جواب کتابتهائے او که متضمن احوال بلند و وقائع ارجمند او و یاران او بوده

بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة وارسال التحیات میرساند که مکتوب مرغوب متعاقب یکدیگر از شما رسید چون فقیر ضعف داشت بجواب نتوانست پرداخت الحال که فرصت روئے داده وبکرم الله تعالی طاقت نوشتن بهم رسید مرقومه کتابت بعد تفحص پیدا شدند کتابت اول که از برهانه نوشته بودند اکثر جاهائے آن راموش خورده بیشتر متن را خورده و حاشیهٔ آن اکثر درست مانده و دو کتابت دیگر درست ست مجملے در جواب هر کدام مینویسید در کتابت اول مندرج بود که در نماز ظهر چند بار چیزے که شبیه بضحک[1] باشد از ان طرف در باطن خود یافت در نماز فرض خصوص در حالت امامت لذتے وفنائے روئے میدهد که چه عرض نماید سعادت آثارا ظهور ضحک مشعر از کمال رضامندی ست علی الخصوص که در نماز روئے دهد که اصالت دارد و در لذت وفنا چه سخن ست که نماز معراج مومن ست ومحل کمال قرب موطن رفع حجاب واعظم حجاب نفس این کس ست وخود را که محلی بحلی[2] نساء و امارد[3] وگاه در صورت زنے که بحلی امارد مزین باشد می یابید زینت ایمان و اعمال صالحه ست واز آثار قبولیت ونشان محبت دارد وخود را که بتمام علم یا قدرت وبتمام قلب یا روح وبتمام خاک یا نار مثلاً مے فهمید از آثار بقا بالله ست گفته اند ذات الله کله علم وکله قدرة ولفظ علم که بر پیشانی خود بین الحاجبین نوشته مے بینید میتواند که از ان رو باشد که مبدأ التعین شما صفت علم بود وصانع عالم را که نه داخل عالم ونه خارج از عالم ونه متصل بآن ونه منفصل از ان مے بینید بسیار اصیل ست ومطابق نفس امر نوشته بودند امروز معنی لا یذکر الله الا الله بوضوح پیوست انداخت سالک بیچاره

[1] یعنی مشابه خنده ۱۲ [2] یعنی مزین بزیورهائے زنان ۱۲ [3] جمع امرد بے ریش ۱۲

از ابتدا تا انتہا باین کلمہ گویاست و از تجلی صوری تا الی ماشاء اللہ تعالیٰ خود را بمضمون این
کلام متحقق مے فہمد اما کسے کہ بحقیقت آن رسید باشد و از دقائق شرک بتمام رستہ و بکلمۂ توحید
پیوستہ بود حکم عنقاء مغرب دارد و ہر قدر کہ ازین معنی نصیب وقت شود و از دقائق شرک تخلص حاصل
آید مغتنم ست در کتابت ثانی کہ از اذواق خود نوشتہ بودید کہ گاہے حقیقت کعبۂ معظمہ و گاہ
حقیقت قرآن مجید و گاہ افلاس بمثابہ کہ با اصل ایمان ہم مناسبت نداشتہ باشد و گاہ
ایمان بغیب و معاملۂ اقربیت و گاہ در بعض افعال مشارکت عالمے با خود مے فہمد چنانچہ
امروز در نماز ظہر در حالت امامت گویا عالمے در قیام و رکوع و سجود و قراءۃ و تسبیح با فقیر انبار
بود مطالعۂ آن خوشوقت ساخت احوال عالی و سنجیدہ است و شرکت افراد عالم در بعض اعمال از
جامعیت استعداد و جامعیت اسم کہ مبدأ تعین ست مخبر ست گویا دیگران اجزائے اویند و در
فعل کل اجزا اشریک مے آیند و آنچہ نوشتہ اند کہ حقیقت قرآنی باید کہ در مرتبۂ صفات بود و در
ولایت کبریٰ مکشوف شود انکشاف آن حقیقت بعد افراد ذات از اسما و صفات چہ وجہ داشتہ
باشد جواب این شبہ تعلق بحضور دارد و آنچہ از احوال یاران خود نوشتہ بودید از قطع دائرۂ ظلال
و بہرہ یافتن دیگرے از ولایت کبریٰ و انہدام دائرۂ ظلال بعد از یافتن آن دائرہ در خود و
دیدن صور خلائق دران و بعد از انعدام آن دائرہ شہود نور لطیف در ابطن بطون و امثال آن
ہمہ درست و سنجیدہ ست حق سبحانہ ہموارہ ترقیات ارزانی فرماید در کتاب سیوم مندرج بود کہ
در مراقبہ نشستہ بود خلعت زرین بنفاست تمام در خود یافت و در بعضے اوقات چنان مے یابد
کہ گویا طنابہا در باطن این مسکین انداختہ اند و میکشند یکمرتبہ چنان ظاہر شد کہ ذنوب این
عاصی را عفو کردند چیزہائے عالی ست و نعمتہائے جلیلہ شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند و طالب
زیادتہا بوند شکر عبارت از صرف عبدست جمیع ما انعم اللہ علیہ من الجوارح والقوی
الظاہرۃ والباطنۃ الی ما خلق واعطاہ لاجلہ و این قسم اہل شکر اقل قلیل اند و قلیل

ل یعنی بعد از تحصیل امتیاز میان ذات و اسما و صفات الخ ۱۲ ۲ یعنی آنچہ در کتاب سوم شما مندرج بود چیزہائے عالی الخ ۱۲

مِنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ و نعمت و عنایت ست که این قسم خلعت پوشانیده ست و بعفو ذنوب بشر
بیسازد و عنایت ست که بقلاب محبت و طناب جذب کشان کشان میبرند و بطلب میرسانند
مصرع گر نباید بجوئی موے کشانش آرند ۔ سعی این کس چه بود که باین طور مطالب سازد چیزها
که مینویسند از طوق بشر بیرون ست تا عنایت دستگیری نفرماید و جاذبهٔ معشوق رهبری نکند
خوش گفت شعر مرا اگر توسن دل نیست در راه ۔ کمند زلف او هم نیست کوتاه ۔ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ آخِرًا

مکتوب (۱۰۱) صد و یکم

نیز بملا محمد باقر لاهوری در شرح احوال که نوشته بودند بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد
والصلوٰة و ارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب رسید از یافتن خلعت عالی در بر خود و مشاهدهٔ
انوار بے کیفے نیز در خود و ظهور نور در سینه که مثل آن پیش ازین مرئی نشده بود و آنرا نور تفضل تصور
کردن باز مستور گردیدن آن و ظهور حقیقت قرآنی که نوشته بودید بوضوح انجامید و متلذذ گردانید
ما نا که پرتوے ازین حقیقت بر باطن شما تافته ست که شما را درین تصور انداخته است حق سبحانه و
تعالی نصیب کامل ازین مقام شگرف عطا فرماید و نورے که در سینه دیده بودید و آنرا نور تفضل
دانسته امیدواریم که همان تفضل باشد که افاضهٔ کمالات دران موطن محض تفضل ست علم و عمل
را دران جا اثر و نتیجه نیست ترقی دران مقام منوط بفضل و احسان ست و این مقام بالاصالت
مخصوص بانبیاء اولوا العزم ست عَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ و از امتان تا کرا باین
دولت بنوازند مصرع با کریمان کارها دشوار نیست ۔ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب (۱۰۲) صد و دوم

بملا محمد امین حافظ آبادی در جواب کتابت او بابشارت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللّٰه تعالی
بر طریقهٔ مرضیه مستقیم داشته همواره بترقیات دارد کتابتے که متضمن اظهار شوق و محبت بود

رسیدہ خوشوقت ساخت حق سبحانہٗ وتعالیٰ نائرہ شوق را مشتعل سازد و نار محبت را سر بلند گرداند تا بمطلب اعلیٰ برساند و از ظل باصل بگذراند نوشتہ بودند کہ گاہ گاہ شروع سیر در اسم الباطن متخیل میگردد امید ست کہ این متخیل متحقق شود و نفس امری گردد اینقدر معلوم میشود کہ نصیبے و لو فی الجملہ ازین مقام شما را حاصل ست و قطرہ ازین بحر بے پایان در کام جان شما چکانده اند والعلم عند اللہ سبحانہٗ والسلام

مکتوب صد و سوم (۱۰۳)

بمحمد صدیق ولد شیخ محمد صالح تھانیسری در تعبیر خواب

بعد الحمد والصلوٰۃ نمودہ مے آید واقعہ کہ نوشتہ بودند و تعبیر آنرا طلب داشتہ بودند بوضوح پیوست سعادت آثار این خواب اگر از رؤیائے صالحہ[1] ست و از قبیل اضغاث احلام[2] نیست پس تعبیر آن بدو طریق میتوان کرد اول آنکہ این خواب محمول برظاہر بود حق تعالیٰ قادر ست کہ این معنی بدہد و قبولیتے عطا فرماید کہ رؤسا و امرایان اہل بدعت و سلاطین بر دست شما توبہ کنند و انابت آرند و اخذ طریقہ نمایند و اثرہا دراینہا پیدا آید و باہم بحرمین شریفین بروید الخ دوم آنکہ آدمی نسخہ ایست جامع ہرچہ در عالم کبیر ست از علویات و سفلیات در انسان ست در وے عالم خلق عیان ست و از عالم امر ہم نشانہا ست صفات ذمیمہ ابلیسی درو کائن ست و صفات حمیدہ ملکی ہم ثابت توبہ کردن اہل بدعت و اخذ طریقہ گویا کنایہ از تبدل صفات ذمیمہ ست بصفات حمیدہ و فیض مند شدن ست از برکات طریقہ لطیفہ را کہ این صفات باو قیام دارند و دو پادشاہ گویا کنایہ از دو لطیفہ است کہ سر آمد لطائف اند سر آمد پنجگانہ عالم امر کہ قلب ست و سر آمد پنجگانہ عالم خلق کہ نفس ست نفس مناسبت بپادشاہ اہل بدعت دارد و آنکہ از عالم امر ست ملایمت بپادشاہ اہل سنت و توبہ کردن و توجہ گرفتن این دو پادشاہ و رفتن ہمراہ شما بحرمین شریفین و دیدن یکے رسول خدا تعالیٰ را در خواب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم گویا کنایت از تزکیہ این دو لطیفہ است و

---

[1] خوابہائے نیکو و صحیح ۱۲ [2] یعنی خوابہائے پریشان چہ اضغاث بالفتح جمع ضغث بالکسر دستہائے گیاہ خشک و تر و احلام بالفتح جمع حلم بالضم بمعنی خواب ۱۲

رسیدن شان بکمال و بهره گرفتن ازین طریقهٔ علیه و رفتن بحرمین شریفین مماثلت بعروج وارد و بشارت این فقیر باز بوطن آمدن مشابهت بنزول وارد باید دانست که خواب و واقعه بر تقدیر صحت بشارت بیش نیست مبشر قوت و استعداد است غالباً دلالت بر حصول ندارد جهدی باید کند که معامله از قوة بفعل آید و از گوش باغوش رسد والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب صد و چهارم (۱۰۴)

بشیخ محمد الله رکها سرهندی در نصیحت او بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰة وتبلیغ الدعوات میرساند کتابتی که از راه شوق و محبت فرستاده بودند رسید مسرت بخش گردید امید که آتش شوق مشتعل گردد و نائرهٔ محبت سرفراز شود تا از ماسوی تمام برآیند و بمنازل قرب برسانند اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و توشهٔ گور و قیامت را آماده سازند سنت پیغمبر را علیه وعلی اله الصلوٰة والسلام محکم گیرند و از بدعت و اهل بدعت یکسو باشند اهل البدعة کلاب اهل النار گوش زد شده باشد سعادت آثار میان محمد باقر در آنجا غنیمت است بایشان صحبت دارند و توجه بگیرند و سلام فقیر را برسانند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب صد و پنجم (۱۰۵)

بمیر شرف الدین حسین اندجانی در معاملهٔ که ورای ظلال وصول ست بتأویل کریمه یسقون من رحیق الابرار بعد الحمد والصلوٰة و ارسال التحیات میرساند احوال فقرا اینجا مستوجب حمد است امید که آن عزیز نیز بعافیت و جمعیت باشند و بر طریقهٔ مرضیه مستقیم بوده از ظل باصل آید بلکه اصل را در رنگ ظل واگذارد کمالی که نزد ما معتبر است ورای ظلال و وصول اصل در رنگ ظل از ان دولت سر او در راه ست وفی ذلک فلیتنافس المتنافسون از گذشت

ا اشارت ست بکریمه که واقع است در سورهٔ تطفیف از پارهٔ عم ۱۲ ۵۲ اولش یسقون من رحیق مختوم ختامه مسک

اُصول معاملہ با ذات ست تعالیٰ یا مأخوذ ست باعتبارے از اعتبارات کہ تعبیر ازان برحیق مختوم رفتہ است یعنی شراب خالص خوشبو ختامہ مسک برأوانی آن مُہر مسک ست شراب خالص خوشبو گویا اشارت بآنست کہ خالص ست از تعلق و مناسبت باکوان چہ دائرہ ظل چونکہ اصل و مبدأ عالم امکان ست تعلقے او با عالم امکان کائن ست و دائرہ اصل اصل دائرہ ظل ست آنرا نیز مناسبت گونہ بآن عالم ثابت ست و رحیق مختوم ازین تعلق و مناسبت برتر و آزاد ست و أوانی این شراب باطن ابرار ست و ختام مسک مُہر محبت ذاتی ست کہ غیرت سوز ست کہ مانع وصول اغیار ست کہ باین محبت نرسیدہ اند و محبوس عالم سفلی اند و در قید ظلال و احاطہ اُصول اند و چون ذات درین موطن مأخوذ باعتبار ست مثلاً اعتبار معبودیت یا جز آن تعبیر ازان بہ و مزاجہ من تسنیم برفت و باذات معرا از نسب و اعتبارات کہ از انجا نصیب مقربان رست عیناً یشرب بہا المقربون این نوع محبت ذاتی کہ بے مزج اعتبار است روزی مقربان ست

والسلام

مکتوب صد و ششم (۱۰۶)

بمرزا محمد تقی در علو ہمت و عدم التفات بما سوائے محبوب حقیقی جلت عظمتہ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند صحیفہ گرامی مشرف ساخت سلامت و بعافیت باشند و بر جادہ شریعت علیہ و سنت سنیہ مستقیم بوند و از صورت بحقیقت آیند و از لفظ بمعنی گرایند خوش گفت ع قومے ز وجود خویش فانی + رفتہ ز حروف در معانی علو ہمت و سمو فطرت مطلبے را میخواہد کہ بدوام و استمرار موصوف بود و گرد فنا و زوال بدامان پاکش نرسیدہ و آنچہ در معرض ہلاک ست قابل التفات نیست تعلق و گرفتاری آن موجب بعد و حرمان ست حق سبحانہ بآن بزرگی و کبریائی بندہا را از کمال بندہ نوازی بجناب قدس خویش برزبان انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات دعوت فرمودہ و راہ وصول را بیان روشن ساختہ

۱؎ یعنی ذات تعالیٰ یا ذات خالی و مجرد از نسب و اعتبارات ست ۱۲ ۲؎ شاہد حال ایشان ست ۱۲

افسوس ست کہ ازین قسم دعوت چشم پوشیدہ و اعراض نمودہ در دعوت نفس و شیطان در آید و از دولت قُرب و لذّتِ وِصال محروم گشتہ بعذاب و حرمان گرایدآن لذّت زیادہ از لذّاتِ جنات نعیم ست واین عذاب بدتر از عذابِ جحیم فَفِرُّوْٓا اِلَی اللّٰہِ اِنِّیْ لَکُمْ مِّنْہُ نَذِیْرٌ مُّبِیْنٌ[۱] مکرّما شفقت آثارا آنچہ بزبانی ملا معلوم حوالہ نمودہ بودند رسانید معلوم رائے شریف باشد کہ فقیر درین امر دُعا و توجّہ را دریغ نمیدارد و ختم حضراتِ خواجہا با جماعت میکنانند امیدوارست کہ آثارِ اجابت بظہور آید و تیر بہدف رسد اِنَّہٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی

مکتوب صد و ہفتم (۱۰۷)

بسیادت مآب سید اسرائیل در عُلوّ مطلب و عجز طالب بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند احوال و اوضاع فقراء اینجا و دمستوجب حمد ست امید کہ آنجناب نیز بعافیت و جمعیت باشند و بر جادّہ شریعتِ علیّہ و سُنّت سنیّہ مستقیم بوند و آنچہ را از دعائے خیر فرموش نسازند از استماع آزار شما خاطر دوستان متألم گردید حمداً للّٰہ سبحانہٗ کہ شنودہ شد کہ الحال رو بصحت ست مکرّما آنچہ گوید و چہ نویسد کہ لطائف مطلوب برتر از تحریرست و نفائس محبوب بیرون از تقریر تا او جلوہ نفرمودہ ست طالب بیچارہ در جستجوئے اوست و بنغماتِ روح پرور و حکایت روح افزائے او مانوس و مالوف ست و چون او جلوہ گر شود سالک در و مندر و بصحرائے عدم آرد و کلّ لسانہٗ را مور گردد و بعد ازان گوید کہ شود کہ دریابد و چہ دریابد

گیرم کہ بتم خانہ ما یار خرامد ✤ کو حوصلہ و طاقتِ دیدار کہ دارد ✤ فَھُوَ الَّذِیْ اَثْنٰی عَلٰی نَفْسِہٖ وَحَمِدَ ذَاتَہٗ بِذَاتِہٖ فَھُوَ الْحَامِدُ وَالْمَحْمُوْدُ وَمَاسِوَاہُ قَاصِرٌ عَنِ الْحَمْدِ الْمَقْصُوْدِ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب صد و ہشتم (۱۰۸)

[۱] این آیہ واقع ست در سورۂ الذاریات از پارہ قال فما خطبکم (۲۷) ۱۲

بشیخ بایزید سهارنپوری در حقیقت لا اله الا الله و آنچه تعلق بمقام نفی و اثبات دارد

بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰة و ارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب رسیده مسرت بخش گردید الله تعالی بعافیت و جمعیت دارد و بر طریقهٔ مرضیه استقامت بخشد استقامت امر عظیمست گفته اند الاستقامة فوق الکرامة شیبتنی سورة هود شنوده باشند عذرهای نا آمدن نگاشته بودند الامور کلها مرهونة باوقاتها لکل اجل کتاب نوشته بودند که در واقعه میبینم که درون حرم متصل بدروازهٔ کعبه معتکفم و متعلقان من درون کعبه اند چنان معلوم میشود که کعبه را بمن عنایت کرده اند و مرا نشان خاص بکعبه حاصل شده است بشارتیست شگرف الله تعالی از انوار و برکات آن بهرهٔ کامل عطا فرماید و بکعبهٔ مقصود رساند و اتحادی بحقیقت این خانه روزی گرداند فقیر درین باب بقدر طاقت متوجه خواهد گشت ان شاء الله تعالی و آنکه کلمهٔ طیبه بی قصد بر زبان جاری میشود و گاه گاه بطرز خاص بی آنکه زبان متحرک شود معاینه میشود نیک است و منبی از مناسبت معنویه بحقیقت این کلمهٔ طیبه امید که معاملهٔ نفی بقدر طاقت بانجام رسد و حقیقت لا اله الا الله جلوه فرماید تا سر موئی از آنچه قابل نفی است و آفل است باقی است حجاب مطلوب است و شرک من گیر است

مصرع

درون دیده اگر نیم موست بسیار است

هر چه در معرض افول است تحت لا باید آورد و به تیغ لا احب الآفلین از و باید برید و بمرحلهٔ انی وجهت وجهی رو باحدیت مجرده باید آورد و هر قدر که از وجود بشریت باقی است ورد نهانی است و هیچ شرک متمکن نمیگذارد که الا الله بآن جناب مقدس عائد گردد و بتکرار کلمهٔ نفی و اثبات اثبات الوهیت خود مینماید فالحذر کل الحذر تا کدام شاهباز بود که از دام شرک بتمام برآید و از دقائق آن بکلیه برهد و بقدر حوصله صید اثبات ولو فی الجمله نماید از صعوبت این معامله است که عزیزی از صوفیای کرام در ورطهٔ مهلکه افتاده بود نذر کرد که اگر ازین مهلکه نجات یابم هرگز حق را جل و علا یاد نکنم چه یاد خود را عائد بخود میدید و یاد او بآن

ـــــــــــــــــــ

۱ قول پیغمبر خداست در جواب آنکس که گفته شبت یا رسول الله ۱۲ ۲ افول بالضم فرو رفتن ستاره و ناپدید شدن ۱۲ غیاث

جنابِ قدس نمی رسد و هم ازین بگذرست که محمد معشوق طوسی که از مجانین عقلا بود و خود را قابلِ
قراءتِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ ندید و چون باین کلمه تکلم نمود از هر بن موئے او خون چکید باز گفت من
حکمِ زنِ حائض دارم که نماز را نشاید شهسوارانِ یکه تازِ میدانِ نفی و اثبات حضرتِ خلیل و حضرتِ
حبیب اند علیهما الصلوات والتسلیمات جزءِ اول این کلمه را که متعلق بنفی ست بالاصالت
حضرتِ خلیل (ابراهیم) تمام کرد و هیچ درے از درهائے شرک نگذاشت که مسدود نساخت و لَا أُحِبُّ
الْآفِلِينَ گویان از دقائقِ شرک برست فَتَبَرَّأَ عَنْهُ رَأْسًا وَتَخَلَّصَ مُفْرَدًا لاجرم مدحه
اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي مَوَاضِعَ مِنْ كِتَابِهِ بِنَفْيِ الشِّرْكِ عَنْهُ و جزءِ ثانی این کلمه مرتبهٔ اثبات ست
که نتیجهٔ نفی ست و علتِ غائی آن و تعلق باثبات دارد بالاصالت حضرتِ حبیب (محمد) علیه و علی
آله الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ بقدرِ طاقتِ بشری تمام کرد لاجرم سکهٔ اختتام بنامِ او زدند و قرعهٔ
محبوبیتِ ذاتیه که منتهائے کمالات ست بنامِ نامی او برآمد فَكَانَ إِمَامَ النَّبِيِّينَ وَصَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ
وَسَيِّدَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ بِهِ ظَهَرَ الرُّبُوبِيَّةُ وَصَارَ أَهْلًا لِلْمَحْبُوبِيَّةِ وَتَمَّ بِهِ مَقَامُ
الْعُبُودِيَّةِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَائِرِ النَّبِيِّينَ مِنَ الصَّلَوَاتِ أَفْضَلُهَا وَمِنَ
التَّحِيَّاتِ أَكْمَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيمَاتِ أَشْمَلُهَا ٭

مکتوب (۱۰۹) صد و نهم

بخواجه احمد بخاری در ترجیح ایمانِ غیب بر ایمان شهودی بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلوٰةِ وَإِرْسَالِ التَّحِيَّاتِ میرساند مکتوبِ مرغوب که بمصحوب حاجی بیگ فرستاده
بودند رسید مسرت بخش گردید بعافیت و جمعیت باشند و بر جادهٔ شریعتِ علیه و سنتِ سنیه مستقیم
و مستدیم بوند و همواره در ترقی باشند و از ظل باصل گرایند بلکه اصل را نیز در رنگِ ظل واگذارند و از
شهود بغیب گرایند حق سبحانه متقیان را بایمان بغیب می ستاید و میفرماید أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ
رَبِّهِمْ و هدایت راهنمونی ست بطریقِ موصلِ مطلوب ست پس ایمان بغیب موصلِ مطلوب بود و اگر شهود

موصل مطلوب می بود میبایستے کہ بآن دولت میفر مود ولیس فلیس اگر گویند کہ شہود بے پردگی
میخواہد و غیب در پردہ است پس شہود افضل بود و بمطلوب برساند و غیب در راہ ماند و از حجاب نماند
گوئیم کہ موطن رویت و شہود در آخرت ست در دنیا واقع نیست نصیب این نشاۂ ایقان ست
کہ بغیب اقرب ست و آنچہ بعضے طالبان از شہود و مشاہدہ روے میدہد آن نہ شہود ذات ست تعالی بلکہ
شہود صفتے از صفات و ظلے از ظلال ست کہ آنرا ذات تخیل کردہ است و ذات وراء الوراست خدا
داند سبحانہ کہ چندین حجب ہنوز درمیان ست ؎ ہرگز معشوق خیالے درست نیست معشوق (۱) نزد
آن خیال دیگر ست پس نسبت بذات عزوجل غیبت و شہود در وہم در بیت مے آرند کہ شیخ
ابو اسحاق گازرونی پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را در خواب دید پرسید یا رسول اللہ ما
التوحید آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودند کل ما ھجس ببالک او خطر فی
خیالک فاللہ سبحانہ وراء ذلک والسلام اولا و اخرا

مکتوب صد و دہم (۱۱۰)

بخواجہ محمد صادق البخاری ثم المدنی در حقیقت لا یذکر اللہ الا اللہ بسم اللہ الرحمن
الرحیم الحمد للہ العلی الاعلی والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد المصطفی وعلی
الہ وصحبہ البررۃ التقی اما بعد فمجاری الامور مشکورۃ المسئول من اللہ سبحانہ (۱) قرین
عافیتکم واستقامتکم علی جادۃ الشریعۃ العلیۃ والسنۃ السنیۃ المصطفویۃ علی
صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ کتابہائے متکثرہ از شما رسیدہ است و بمطالعہ در آمدہ (۱) نظارہ
خوش وقت ساختہ است چون فقیر در نوشتن کتابت بسیار کاہلم و نیز گاہے صحیح ست وگاہے
مریض در نوشتن جواب تقصیر رفتہ است معذور خواہند داشت اوقات را بوظائف اذکار و
طاعات معمور دارند و در کسب مرضیات مولائے حقیقی جل شانہ بجان کوشند و توشہ گور و قیامت را

(۱) یعنی با وجود شہود صفتے از صفات و ظلے از ظلال خدا داند کہ میان طالب شاہد و میان ذات حقہ چہ قدر حجب و استار موجود ست
کہ رفع آنہا تا ہنوز متحقق نشدہ ۱۲

آمادہ سازند نوعے عبادت نمایند کہ وجودِ عابد درمیان نبود و لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ جلوہ فرماید تا اثرے از وجودِ بشریت درمیان ست ذکر و عبادت معیوب ست و شایانِ آنجنابِ مقدّس متعلّی نیست لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ را صاحبِ تجلّیِ صوری کہ مبتدی ست و صاحبِ تجلّیِ معنوی کہ متوسط ست و صاحبِ انتہا کہ از صورت و معنی گذشتہ است ہمہ میگویند اما کسے کہ بحقیقتِ آن رسیدہ باشد عنقائے مُغرب ست کہ از دقائقِ شرک وارستہ است و معاملۂ نفی را بنقطۂ آخر رسانیدہ حق سبحانہٗ قطرہ ازین شربتِ خوشگوار بکامِ جانِ آن مشتاقانِ تشنہ لبان چکاند و سیراب گرداند اِنَّہٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ و واقعہ کہ دیدہ و نوشتہ بودند کہ چیزے از آسمان مے آید و خلق ایستادہ ہمہ دست برداشتہ اند تا آن چیز بدست آنہا بیاید من ہم دران میان دست برداشتہ ام آن چیز بدستِ من افتاد خلق متعجب و متحیر شدند کہ آن چیز چہ شد چون تحیرِ آنہا را ملاحظہ کردم گفتم بدستِ من آمدہ است آن خلق ہمہ رو بمن آوردہ آمدند کہ از من بگیرند نتوانستند گرفت بمن ماند شاید کہ میدانی کہ این چیست امر نسبتِ حکیم عنقا وار تا حال بکسے عطا نشدہ است آن از حضرت علی کَرَّمَ اللّٰہُ تَعَالٰی وَجْہَہُ الْکَرِیْم ماندہ بود بتو عطا شد محمد و ما بسیار واقعہ روشن ست حق تعالی آثارِ آن بظہور آرد امیدوار باشند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا باعزہ کہ داخل طریقہ اند سلام رسانند ۔

مکتوب (۱۱۱) صد و یازدہم

بخواجہ مکّی جعفر خان در اسرارِ محبت و فضائلِ احسان با خلق اللہ

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حَامِدًا وَّمُصَلِّیًا اللہ تعالی ذاتِ بابرکات را مشمولِ الطاف و عنایاتِ خویش داشتہ بتجدیداتِ قویّۂ معنویہ مکرّم و ممتاز داراد عنایت نامۂ نامی و صحیفۂ گرامی مشرّف ساخت محبت در ایشان و توجہ و اخلاص با ایشان از اجلِّ نعم و اعظم دول ست و ہمچنین از درد نایافت کہ برنگاشتہ بودند امریست بزرگ و مقدمۂ یافت ست گفتہ اند کہ اگر نخواستے داد ندادے خواست قدر و قیمتِ انسان بمحبت ست و بزرگی و امتیاز او از سائر موجودات باین قدر قدسیہ از عشق ست

دردنیست ** دردراجز آدمی درخورنیست ** لیکن درمحبت و درد مراتب و درجات ست ہرکس باندازہ آن از برکات وانوار آن امیدوارست حق تعالی نائرہ این محبت راسربلند گرداند ونار شوق ودرد را مشتعل سازد تا ازماسوی بتمام برہاند وبحریم قدس برساند از برکات محبت وکمالات آن ہرا چہ تواند نوشت محبت ست کہ سلسلۂ وجود وایجاد راجنبانیدہ است وگنج پنہان را بمنصۂ ظہور و اسرار غیب را بجلوہ گاہ شہادت آوردہ محبت ست کہ محب صادق را بقلاب خود بدرجات قرب میرساند ووالۂ مشتاق را از وے رہائی دادہ وصل محبوب میگرداند محبت ست کہ بوسیلۂ آن مرید صادق کمالات پیر راجذب مینماید وبرنگ وے برآید مکرر یار رجوع خلق اللہ وکارگذاری شان کہ درعالم اسباب بآن عالیجناب مفوض ست امریست بس خطیر بجمع ہمت وتصحیح نیت باین کار بزرگ پردازند واحسان کارسازی عبید وإماء صاحب خود را از عزائم امور تصور فرمایند رسول خدا صلی اللہ تعالی علیہ وعلی آلہ وسلم فرمودہ ست الخلق عیال اللہ فاحب الخلق الی اللہ من احسن الی عیالہ[1] وآنچہ نگارش فرمودہ اند کہ فاعل حقیقی وکارساز مطلق را درنظر داشتہ خود را مطلقا درمیان نہ بینند الخ کلامیست نازنین وخلاصۂ تصوف ست ومغز معرفت مطالعۂ آن لذات معنویہ بخشید ورائحۂ مطلوب بکام جان مشتاقان رسانید فللہ در قائلہ درباب شفا یافتن عصمت پناہ تاج المخدرات کہ قلمی فرمودہ بودند دوستان را سبب خوشدلی و خورمی گردید الحمد للہ سبحانہ علی ذلک وعلی جمیع نعمائہ امیدواریم کہ بقیۂ ضعف کہ ماندہ است آن ہم برود وصحت کلی پدید آید فقیر در دعا و توجہ کہ وظیفۂ فقراست بتقصیر راضی نیست ودر اوقات مرجوہ باین امر خطیر اشتغال دارد بیت

چشم دارم کہ دہد اشک مرا حسن قبول
آنکہ در ساختہ ست قطرۂ بارانی را **

دولت صوری ومعنوی درترقی باد +

مکتوب (۱۱۲) صد و دوازدہم

بشیخ عبد العلیم جلال آبادی درجواب عریضۂ او کہ درشرح احوال خود نوشتہ بود بسم اللہ

[1] رواہ البیہقی عن انس رض ۱۲

الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند صحیفۂ گرامی رسیده
مسرت بخش گردید اذواقِ بلند و مواجید ارجمند نوشته بودند مطالعۂ آن لذات معنویه بخشید اللّٰهم
زِدْ این قسم معاملات از اسرارست هرچند که بصرفه ادا یابد و در قیدِ کتابت نیاید بهتر بود که باعث
شغب و فتنه است (شور و خروش ۱۲) و نیز از کجا معلوم شود که این نوع امور از اسرارِ متشابهات ست اسرارِ متشابهات
آنست که حضرتِ ایشانِ ما رضی اللّٰهُ تعالیٰ عنه باین همه وفورِ علم و معرفت بکسے اظهارِ
آن نفرموده‌اند حتیٰ که بفرزندان که محرمِ رازِ آنحضرت بودند و از خطا و غلط محفوظ نیز آن اسرار
را در میان نیاوردند و بشیخ تام (در استتارِ آن کوشیدند) و آن اسرار سر بمهر رفت بالجمله آنچه نوشته اند
عالی و خیلے بلندست حق سبحانه و تعالیٰ بحقیقتِ بندگی برساند که نهایتِ مقاماتِ عروج ست و
آنچه از احوالِ خواجه عبد الرحیم نوشته بودند نیک و پسندیده است مطالعۂ آن خوشوقت ساخت
اَللّٰهُمَّ وَفِّقْهُ لِمَرْضَاتِكَ اسامیِ یارانے که نو دخلِ طریقه شده اند نوشته بودند بوضوح انجامید
اَللّٰهُمَّ اَكْثِرْ اِخْوَانَنَا فِی الدِّیْنِ وَالسَّلَامُ

مکتوب (۱۱۳) صد و سیزدهم

بسید علی بارهه در ترجیح ایمانِ غیب بر ایمانِ شهود بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَ
الصَّلٰوۃِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند صحیفۂ گرامی رسید مسرت بخش گردید چون این دار (دنیا)
دارِ عمل ست در عمل باید کوشید و درازدیادِ کمیت و کیفیتِ آن جدِّ تام باید مرعی داشت تا از زیاده
تر بود و باخلاص نزدیکتر باشد و بشرفِ قبول رسد موطنِ لقا بروجهِ کمال در پیش ست مَنْ كَانَ
يَرْجُوْا لِقَاءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ آنرا هم دریافت در بار نموده‌اند و از ذروۂ غیب بحضیضِ
شهود نفرمایند و آرزوے آن نکنند موطنِ شهود آخرت ست (دنیا ہزار بلندی ۱۲) مشهودِ اینجاے معلول ست و بعلت
نحت[1] موسوم غیب درین موطن اصالة دارد و باصلِ اصول متعلق شهود بظلال وابسته ست لیکن

[1] نحت بفتح نون وحاے مهمله بمعنی تراشیدن ۱۲

در غیبِ عوام و غیبِ اخصِّ خواص فرقِ بعید ست غیبِ عوام از راهِ حُجُب ست که حُجُب درمیان
مسدول ست هم حُجُبِ ظلمانی و هم حُجُبِ نورانی و خواص از حُجُبِ ظلمانی رسته بحُجُبِ نورانی
پیوسته اند تا آن حُجُب را عینِ ذی حجاب فهمیده با آن در مانده اند و بشهود آن متلذذ گشته
و اخصِّ خواص از هر دو حُجُب برآمده اند و از شهود و مشاهده برتر رفته والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۱۱۴) صد و چهاردهم

بسبحان محمد بیگ کولابی در بیانِ آنکه بر جمیع وقائع اعتبار نباید نهاد بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله و سلامٌ علی عبادهِ الذین اصطفی کتابے که سعادت آثار اخوی خان محمد بیگ
فرستاده بودند رسید واقعهٔ چند که نوشته بودند نیک ست بکارِ خود سرگرم باشند و بذکر و فکر اوقات
را معمور دارند و آنکه گلے خود را گم می یابند بسیار خوب ست عزیزے گفته است اشتهی عدماً
لا اعود ابداً و آنچه نوشته بودند که حضرت امیر سید علی همدانی ظاهر شدند پاره بنده که در
نگاه کردند مخدوما این نوع وقائع شایانِ اعتماد نیست شیطان دشمنے ست قوی در کمین میخواهد
که بهر کیف آدمی را از راهِ حق و صراطِ مستقیم بگرداند کسیکه طالبِ حق باشد و راهِ وصول او را جویان
حضرت امیر چون ازینے که در تمنّد بودند اعتقاد و محبت که بیش ازین با ایشان داشتند برآن مستقیم
باشند و بکاریکه در پیش دارند محکم گیرند و باین نوع خواب و خیال از جا نروند و بزرگان گفته اند که مرید
یک پیر اگر رشدِ خود را در جائے دیگر بیشتر فهمد جائز ست که بے انکارِ پیرِ اوّل در جائے دیگر
ارادت آرد چه مقصود حق ست جلّ و علا فی الحقیقت پیر همان ست که در صحبت او رشد بیند
والسلام

مکتوب (۱۱۵) صد و پانزدهم

بملا حسن علی پشاوری در فضیلتِ سیادت بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و
الصلوة و تبلیغ الدعوات میرساند احوالِ حمیده و مستوجبِ حمدت الله تعالی و ...

را جمعیت دارد و با استقامت ظاهر و باطن نگهدارد و مدار کار بر استقامت ست اَلْاِسْتِقَامَۃُ فَوْقَ الْکَرَامَۃِ. شَیَّبَتْنِیْ سُوْرَۃُ هُوْدٍ[1] حدیث معروفست بر گاه سید انبیا سرور اتقیا عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ چنین فرماید و امر[2] استقامت آنحضرت را پیر سازد امثال ما بوالهوسان که هوس استقامت کنیم و دم از استقامت زنیم هوس و خیالست بهر حال دست و پای باید زد و سعی باید کرد که غرفه ازان بحر بیکران بدست آید و بکام جان برسد فَمَا لَا یُدْرَكُ كُلُّهٗ لَا یُتْرَكُ كُلُّهٗ قصه استقامت شما که شنوده میشود خاطر بسے خوشحال میشود اَللّٰهُمَّ زِدْ مترصد نتائج باشند کتابتهائے آن برادر متعاقب رسید مسرت بخش گردید ازین طرف در جواب کوتاهی رفته معذور خواهند داشت فقیر در نوشتن کاهلم و فرصت هم ندارم مامول از دوستان دعاست وَالسَّلَامُ

مکتوب (۱۱۶) صد و شانزدهم

بفضیلت مآب سید اسرائیل در حقیقت فنائے اتم و تخلص تام از دقائق شرک خفی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی صحیفه شریفه سیادت و شرافت پناه رسیده مسرت بخش گردیده از صحت مزاج نگاشته بودند مسرت بر مسرت بخشید حَمْدًا لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ عَلٰی ذٰلِكَ وَعَلٰی جَمِیْعِ نَعْمَائِهٖ تَعَالٰی از جدا شدن عدم از خود و لحوق آن بعدم صرف نوشته بودند نیک مبارکست و مشعر است از فنائے مطلق و مخبر از زوال عین و اثر بعد ازان ذکر و توجه و حضور و معرفت همه منسوب بآنجناب مقدس ست تا بر موے از وجود بشریت باقی معانی مسطوره معلول ست و عائد باین مکلف نفی و اثبات اثبات الوهیت خود میکند لائق آنجناب نیست عارفے گفته است میتواند که ضمیر بحمده در کریمه وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ[3] عائد بشئ بود یعنی هر کس که تحمید و تسبیح میکند تسبیح و تحمید خود میکند و عائد باو ست و بآنحضرت نمی رسد

[1] عن ابن عباس قال ابو بکر یا رسول الله قد شبت قال شیبتنی سورۃ هود والواقعة والمرسلات و عم یتساءلون واذا الشمس کورت رواه الترمذی ۱۲ مشکوۃ باب البکاء

[2] قال تعالیٰ فَاسْتَقِمْ کَمَا اُمِرْتَ ۱۲

[3] این کریمه در سورۃ بنی اسرائیل واقع است ۱۲

تا جمیع مراتب نفی را طے نکند و از دقایق شرک خفی نرہد نجات ازین مرض امکان ندارد این مرض ناسوریست قوی کہ بہر دوا علاج پذیر نیست تا تخلیل و از خس و خاشاک راہ را کہ مقوی این ناسورست بجاروب لا احب الآفلین نروبد و بسر منزل وجهت وجهی عبور ننماید بیخ ناسور تمام قطع نشود کسے کہ بحقیقت این تخلص پیوستہ ست و از دقایق شرک وارستہ است حکم عنقاء مغرب دارد امثال ما بوالہوسان را گفت و شنود این سخنان ہم مغتنم ست واقعہ کہ دیدہ بودند از مفارقت باطن از ظاہر و مشاہدہ ہمین حال در یاران نیک و مبارک ست حق سبحانہ ہمہ یاران را بدرجہ کمال رساند

مکتوب صد ہفدہم (۱۱۷)

بمخدوم زادہ عالی مرتبہ جامع علوم ظاہرہ و باطنہ صاحب کمالات اصلیہ مخدوم و مخدوم زادہ عالیجاہ خواجہ محمد عبید اللہ در گرمی صحبت و افاضہ فیوض و برکات طالبان بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوۃ و تبلیغ الدعوات میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست درین روزہا بعد از رفتن شما شیخ عبد الاحد با فقیر نشست و برخاست میکند و بسیار سرگرم ست شب و روز در خدمت حاضر ست حجرہ در خانقاہ گرفتہ میگذراند نشاۂ عجیب دارد ترقی بسیار کردہ ست و شیخ بدیع الدین و میر محمد باقر المشار الیہ موافقت نمودہ لوازم طلبگاری حسب الوسع بجاے آرند بالجملہ معاملہ این ہر سہ عزیز روز بروز در ترقی ست و یاران دیگر ہم در ترقی اند و طالبان قطع علایق و اسباب نمودہ از اطراف و اکناف میرسند و سرگرم کار خود اند و فیض مند میشوند و تخلص و آزادی در اول قدم حاصل مینمایند سری و گرفتاری نصیب این بیحاصل آمدہ است و قرعہ ہجر و دوری بنام او بر آمدہ است شرمم آید کہ با این گرفتاری با مردم آزاد صحبت دارد و ہیچگونہ خود را قابل مجلس این مردم نمی بیند و این موافق حال خود و حال اینہا میباید بیت ما گرفتاریم بر ما ناوک بیداد ریز سنبل و گل در کنار مردم آزاد ریز قدرت حق را حاصل و مطالعہ باید نمود با وجود این سری و افسردگی با جماعت کہ نشست و برخاست مینماید شعلہ شوق درینہا پیدا میشود و آتش محبت شان مے افزاید کہ بوسیلہ

آن از ما سوی رہائی پیدا میکنند و ترقیات میسر مے آید الَّذِیْ جَعَلَ لَکُمْ مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ
نَارًا[ف۱] ہمان قصہ حجر و شجر حضرت موسیٰ ست علیٰ نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ از درخت[ف۲]
سبز آتش خالص پدید و دید بعد ازان شنید آنچہ شنید و از سنگ خارا[ف۳] چندین چشمہ آب کشید کہ
سبب انتفاع جمع کثیر گردید باید دانست کہ مربی حقیقی و مرشد علی الاطلاق اوست تعالی و عز
از ما و شما بہانہ بر ساختہ اند + خوش گفت شعر ایشان نیند این ہمہ الحان ز مطرب ست +
بیت از تست طلسم این خزانہ + من ہیچ نہ ام درین میانہ + والسلام +

مکتوب صد و ہژدہم (۱۱۸)

نیز بمخدوم زادہ بلند درجہ صاحب کمالات اصلیہ واقف اسرار لی مع اللہ حضرت خواجہ محمد عبید اللہ
در شرح دید قصور و اشارت بر کمالات کہ فوق کمالات ولایت و نبوت ست و شمہ از کمالات
صفت علم بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی
مکتوب مرغوب فرزند عزیز رسیدہ سبب مسرت گردید چون متضمن دید قصور و اتہام آمال و محتوی
بر احوال علیہ و اذواق سنیہ بود مسرت بر مسرت افزود مے ہر چہ باین جانب منسوب ست خیریت
و قبول ازان مسلوب ست ہرگاہ ذات این کس شر و نقص بود منتسبان ازان قیاس باید کرد
اَلشَّجَرَۃُ تُنْبِئُ عَنِ الثَّمَرَۃِ ہر چند جلوہ خیر و کمال بیش بود دید نقص و شریت بیش بود بیت
معشوق اگر چہ گشت ہمخانہ ما + ویرانہ تر از اول ست ویرانہ ما + از نقد وقت خود نوشتہ بودند
کہ نسبت بے کیفی کہ اختصاص آن بہیچ لطیفہ از لطائف عالم امر و خلق نمے فہمد کلیت را فرو
میگیرد ماناکہ این معاملہ ورای کمالات ولایت و کمالات مرتبہ نبوت ست چہ این ہر دو کمالات
اختصاص باین لطائف شاید دہ گانہ دارد حقیقت نماز ست کہ ازین خصوصیت برتر ست و کلیت

ف۱ در آخر سورہ یٰس واقع ست ۱۲ ف۲ قال تعالیٰ فلما قضی موسی الاجل وسار باھلہ انس من جانب الطور نارا الخ سورۃ قصص ۱۲ ف۳ قال تعالیٰ فقلنا اضرب بعصاک الحجر فانفجرت منہ اثنتا عشرۃ عینا ۱۲

را ازان بهره سَجَدَ لَكَ سَوَادِی وَخَیَالِی نشانِ آنست و حقیقت کعبه و حقیقت قرآنی و آنچه
فوق این حقائق ست ازین قبیل ست چه قرآن و کعبه را خصوصیت خاص ست به نماز و آنرا فوق
چه گوید که کلیت در رنگ اختصاص ازان بارگاه در راه ست مَنْ لَمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ و آنچه از
انکشاف و تجلی صفت علم و حسن و جمال و غنج و دلال آنکه این کس را از هوش میبرد و قرب و منزلت آن
بجناب قدس او سبحانه و تعالی نوشته بودند بوضوح پیوست از کمال حسن و جمال این صفت
است که محبوب‌ترین صفات نزد حق تعالی این صفت ست و کرشمه و دلال لازمه محبوب ست از کمال
و جمال اوست که با موصوف متحد میگردد چه مقتضای کمال محبت رفع اثنینیت ست فافهم لیکن
این حسن معنوی ست و جمال جمالِ بیکیفی مقیدان چون و کیف ازین حسن چه دریابند حسن نزد
شان حسن صورت ست و جمال جمالِ کیف و چون آمیز آنکه نشئه بیکیفی و بیچونی ندشته باشد
این حسن را نتواند دریافت و حسن معنی را از حسن صورت نتواند جدا ساخت و حسنیکه ورای صورت
معنی ست خود امر جدا است باید دانست که بموجب این بیان اگر در حضرت خلیل و حضرت نوح علی
نبینا و علیهما الصلوة والسلام معنی محبوبیت اثبات نموده آید مستبعد نبود چه مبدء تعین این
هر دو بزرگ نیز صفت علم ست لیکن فرق ست که آنجا شان علم ست که اصلا زیادتی ندارد بر ذات
تعالی و تقدس و اینجا صفت ست که زیادتی دارد نوشته بودند بعضے اسرار که بحقیقت محمدیه
علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة مناسبت دارند ظهور میفرمایند آنرا داخل مرکز صباحت
که ملاحت ست ساخته یا نه ظهور این اسرار مبارک ست[1] و اگر بطفیل گاهے ازین مرکز بهره رسانند
از کرم دور نبود نور علی نور ست

مکتوب (۱۱۹) صد و نوزدهم

بحافظ ابو اسحاق در نصائح و تعبیر وقائع

بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة
و تبلیغ الدعوات میرساند صحیفه گرامی که بنام این مسکین نموده بودند رسید مسرت بخش گردید

---

[1] یعنی آنچه نوشته بودند بعضے اسرار که الخ مبارک ست الخ ۱۲

جناب حضرت رسالت پناه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى آلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَسَلَّمَ را که در واقعه دیده اید و شیخ
عبد القادر را قُدِّسَ سِرُّهٗ نیز دیده و عنایت ها از ایشان مشاهده نموده و در واقعه دیگر عزیزی
بشما عطاها کرده و دران وقت دل چنان در حرکت آمده که قریب ترقیدن[1] بوده و در واقعه ثالثه
حضرت جبریل را عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ دیده اید که حامل وحی و واسطه رسالت
همه نیک و مبارک[2] ست و بشارت ست بر بشارت بکار خود نیک مقید باشند و مهما امکن بذکر و
فکر پردازند و درین فرصت قلیل توشه آخرت را آماده سازند و در رضامندی مولای حقیقی
جَلَّ شَانُهٗ بجان کوشند و احبه دور افتاده را بدعای سلامتی خاتمه یاد دارند نوشته بودند که از خواندن
رساله یا قوتیه چنان شوق در دل غالب آمده که ترک نوکری و خانمان نموده در صحبت برسد الخ مکرما
این شوق نعمتی ست عظمی مدار کار بر شوق و محبت ست و معامله ترقی و قرب البته بآن مربوط
دیده حسن بین چشم ادراک کمال و جمال روشن و تیز تر بود شوق و عشق بیفزاید و از ما سوای معشوق
منقطع و بیگانه سازد و دریچه معرفت در باطن او بکشاید بیت آنرا که بحسن دیده تیز ست
این عشق بلای خانه خیز ست مخدوما چون جمع کثیر بشما وابسته اند و قرض بر ذمه دارید در
استعجال ترک توقف و تامل در کار ست و تا حصول ترک حقیقی بترک حکمی قرار دهند و از ترک
صوری بترک معنوی کفایت بکنند اَلصُّوْفِيُّ كَائِنٌ بَائِنٌ شده باشید ای كَائِنٌ مَعَ الْخَلْقِ
صُوْرَةً بَائِنٌ مِنْهُمْ حَقِيْقَةً وَمَعْنًى وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَاٰخِرًا

مکتوب (۱۲۰) صد و بستم

بمولانا محمد صدیق پشاوری در بیان کمال فنا و نیستی و حصول کمال این معنی در صدیق اکبر و رجحان
ایمان او و بیان سبب برایمان این امت و ایمان معاملات فوق بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
الله تعالی باعلی مرتبه کمال و اکمال رساند مکتوب مرغوب رسیده مسرت بخش گردیده نوشته بودند

[1] ترقیدن یعنی شگافته شدن ۱۲　[2] یعنی آنچه در هر سه واقعات دیده اید همه نیک و مبارک ست الخ ۱۲

که همواره میخواهد که حقیقتِ حالِ خود را بنویسد امّا از انجا که خود را و احوالِ خود را لایقِ آن نمیداند که بعرض
رساند معطّل و حیران میماند مخدوما احوال را بنویسند و زود زود ورا در قلم آرند و هضمِ نفس را در انجا کا لفرا مینمایند
که باعثِ توجهِ غائبانه میشود و راهِ گفتگو میکشاید نوشته بودند که الحال غیر از نیستی و گمنامی و سلبِ
کلّی در خود نمے بیند و تَخَلَّقُوْا بِاَخْلَاقِ اللّٰهِ الحال جلوه گر گشت ولنعم قولِ بزرگے که فرموده است
مصرع این جمله شدی و لے مسلمان نشدی؛ بالفعل هویدا گردید که مدارِ کار برین نیستی و سلبِ
کلّیست و حقیقتِ تخلّق باخلاق الله نتیجه این نیستی که صیدِ هستی بے دامِ نیستی صورت پذیر نیست
و اسلامِ حقیقی وابسته باین نیستی و تخلّق ست تا رائحه از آثار سالک درمیان ست در حقیقتِ اسلام
نقصان ست و از گردابِ شرکِ خفی نرسته است و ببشرِ لَا یَذْکُرُ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ نه پیوسته شهسوارِ
یکه تازِ میدانِ فنا و نیستی درین امت که خیر الامم ست صدیقِ اکبر ست که در شانِ او آمده است
مَنْ اَرَادَ اَنْ یَّنْظُرَ اِلٰی مَیِّتٍ یَّمْشِیْ عَلٰی وَجْهِ الْاَرْضِ فَلْیَنْظُرْ اِلَی ابْنِ اَبِیْ قُحَافَةَ چه تخصیص
ذکرِ ایشان باین کمال با وجودِ حصولِ آن در صحابه کرام نیز مُشعِر بامتیازِ تمامِ ایشان ست درین
کمال لاجرم ایمانِ آنحضرت بر ایمانِ تمامِ امّت راجح آمد کما ورد چه کمالِ آن متفرّع بر کمالِ
فنا و نیستی ست کما مرّ و لهذا اتّحادے و نسبتے بآن سرور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ پیدا کرد که
هیچکس را میسر نشد مَا صَبَّ اللّٰهُ شَیْئًا فِیْ صَدْرِیْ اِلَّا صَبَبْتُهٗ فِیْ صَدْرِ اَبِیْ بَکْرٍ مَا
ظَنُّکَ بِاثْنَیْنِ اللّٰهُ ثَالِثُهُمَا مخدوما معامله و راثت و اسرارے که بسابقین در میان ست
ورائے این گفتگو ست و ثمره این نیستی ست و نتیجه اسلامِ حقیقی ست بلکه بعضے از ان قبیل ست
که منوط بمحض فضل ست و مربوط بصرفِ محبّت و هیچ عمل منتج این کمال و مثمرِ این نوالِ بے زوال
نمیتواند شد اعمال در راه میباشد عارف درین وقت خود را از صورت و حقیقتِ شریعت بیرون نمی یابد
نه بآن معنی که از اتیانِ احکامِ شرعیه مستغنی میشود و محکومِ امر و نهی نمیماند که آن کفر و الحاد ست بلکه
امریست که تا بآن نرسی نه دریابی مَنْ لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ وَفِیْ ذٰلِکَ فَلْیَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُوْنَ ٭
وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

ـــــ
۱؎ یعنی نوشتنِ احوال باعثِ احوال الخ ۱۲

مکتوب صد و بیست و یکم (۱۲۱)

بشیخ عبد العلیم جلال آبادی در علامت محبت ذاتیه و شرح قبض و بسط و سر بستگی در کار سالک و برنقی باطن او و معالجه آن و منافع صحبت پیر و محبت مرید و بیان اقربیت این طریق از طرق دیگر و نیز بیان آنکه این طریق البته موصل ست و در مداحی این طریقه علیه نقشبندیه بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة و ارسال التحیات میرساند اخوان بهجلال مستوجب حمد ست المسئول من اللّٰه تعالیٰ عافیتکم و استقامتکم ظاهرا و باطنا مکاتیب شریفه بتعاقب یکدیگر رسیده مسرت بخش گردید چون فقیر را از مدتی درد سر که دارد آزار غالب بوده و طاقت قلم گرفتن و نوشتن نبود بنابران در نوشتن جواب توقف افتاد درین ماه مبارک از حضور مسجد و تراویح و ختم قرآن محروم ماند الحمد للّٰه که در ماه شوال نسبت بماه سابق در تخفیف بود الحال که ششم ماه ذی القعده است چند روز ست که در ڈولی نشسته در جماعتخانه برآید و چند گھڑی با درویشان صحبت میدارد و سوی مسجد نرفته است که پاره مسافت دارد و قدرت نشستن دو زانو و چهار زانو نشده ست ولنعم ما قال بیت لیتک تحلو والحیوۃ مریرۃ ✤ ولیتک ترضی والانام غضاب ✤ و بزرگان گفته اند که علامت محبت ذاتیه استوای انعام و ایلام محبوبست یعنی محب از ایلام محبوب متلذذ شود در رنگ انعام او حضرت ایشان ما قدسنا اللّٰه سبحانه بسره برنگاشته اند که ایلام محبوب پاده لذت بخش ست نسبت با انعام او زیرا که در انعام مراد محبوب منشوب ست بمراد نفس و در ایلام خالص مراد محبوبست و خلاف مراد نفس شتان ما بینهما و این از جمله غرائب ست بیت اگر مراد تو ای دوست نامرادی ماست ✤ مراد خویش دگر بار من نخواهم خواست ✤ آنچه از کیفیت مشغولی بندگان حضرت سلمه اللّٰه تعالیٰ علی رؤس العالمین نوشته بودند که بدولت فرمودند که محظوظ ایم و روز بروز در باطن خود جمعیت بیشتر مییابیم و گاه گاه رفتگی و غیبتی روی میدهد و گاه گاه عنایت حق تعالیٰ را در باره خود بسیار مییابم

از مطالعهٔ آن بسیار خوشحالی رو نمود الله تعالیٰ این معامله را هر روز به ساز دانّه قریب مجیب

وگاہے اگر قبض روے نماید ازان دلتنگ نباید شد که سالکان را در اثنائے سلوک روئے میدہد و

سبب ترقی شان میشود و قبض و بسط هر دو داخل احوال اند گویا از ارکان این راه اند قابض و باسط

هر کدام از اسمائے الٰهی اند تعالیٰ سالک گاہے مورد یک اسم ست وگاہے مظهر اسم دیگر لیکن معاملهٔ قبض

و بسط تا زمانے ست که سالک در تلوینات احوال ست و چون معامله از تلوین به تمکین آید قلب و سائر

لطائف عالم امر از تلوین احوال وا رهد و از تقلب قبض و بسط آزاد گردد و آن زمان نسبت باطن

از زوال و خلل محفوظ گشته بدوام وقت و استمرار حال متصف شود و درین هنگام اگر قبض ست بر

ظاهر و صورت ست و بباطن و لطائف امر سرایت نمیکند باید دانست که بستگی در کار سالک و ظهور

بیرونقی باطن او گاه باشد که بواسطهٔ قبض بود که از احوال ست کما مرّ تفصیله وگاہے بجهت

ارتکاب زلّت و غلبهٔ صفات بشریت ظلمتے بر باطن طاری میشود و بیرونق سازد و انوار ذکر را

مستور گرداند درین وقت توبه و استغفار در کارست و انابت و تضرع ناگزیر تا کدورت بشریت

و ظلمت زلّت از میان رخت بر بندد و انوار ذکر و طاعات روشن شود و چون تفرقه میان قبض

و کدورتے که از راه زلّت یا ظهور صفات بشریت بود متعسّرست استغفار و انابت بهر حال نافع ست

و سودمند انبیائے کرام عَلَیۡهِمُ الصَّلَوٰتُ وَالۡبَرَکَاتُ وَعَلٰی اٰلِهِمۡ هر چند که از گناهان معصوم اند

لیکن بواسطهٔ لوازم بشریت گاہے غین و پرده بر باطن شان می آید و محتاج باستغفار میشوند فی

الحدیث[۱] اِنَّهٗ لَیُغَانُ عَلٰی قَلۡبِیۡ وَاِنِّیۡ لَاَسۡتَغۡفِرُ اللّٰهَ فِی الۡیَوۡمِ سَبۡعِیۡنَ مَرَّةً وگاه

بود که این بستگی بجهت ضعف نسبت باطن باشد و چون نسبت قوّت پیدا نکرده ست گاہے

ظهور میکند وگاہے مستور میشود و در حالت بُعد صوری و غیبت از مرشد پیش از ملکه شدن نسبت

این ضعف روئے میدهد و علاج آن صحبت را هبرست و توجه او تا نسبت قوّة پذیرد و ملکه شود و

بسرحد فنا رسد توجه مرشد در صورت ثانیه که بواسطهٔ زلّت ظلمتے طاری شده باشد نیز نافع ست

---

[۱] رواه مسلم و ابوداود والنسائی ۱۲ حصن حصین

توجهِ پیرِ کامل کوه کوه ظلمات کدورات را از هر راه که پیدا شده باشد از مریدِ صادق بر میدارد و تطهیرِ باطنِ او میفرماید و در قبض نیز این توجه سودمند ست بزودی در بسط می آرد و راه ترقی را بروی می‌کشاید بالجمله مدارِ کار بر صحبت و توجه ست که با محبت و سپردگی جمع شود از یک جانب محبت و سپردن و از جانبِ دیگر توجه محبتِ تنها بی توجه راهبر میتواند که نافع شود و ترقی بخشد اما توجهِ محض بی محبت قلیل النفع ست محبت ست که معانیِ خفیهٔ پیر را جذب مینماید و کمالاتِ مخصوصهٔ او را بخود میکشد و فنا فی الشیخ بلکه فنا فی الله پیدا می آرد و چون از طرفین صفاتِ مذکوره پدید آید امید ست که راهِ ترقی کشاده شود و بزودی بمنزلِ مقصود برسد و در راه نماند حضرت خواجه نقشبند قدسنا الله تعالیٰ بسره الاقدس فرموده اند که طریقِ ما اقربِ طرق ست و نیز فرموده اند که از حق سبحانه و تعالیٰ طریقے خواسته ام که البته موصل باشد اقربیت این طریق از طرقِ دیگر بواسطهٔ آن ست که ابتدائے این طریق از جذبه است که متضمنِ سلوک ست و سلوک در ضمن آن قطع مینماید و جذبه که بے سلوک بود چنانچه بعضے از مجذوبانِ ابتر را میباشد نزدِ این اکابر از حیزِ اعتبار ساقط ست و مثمرِ ولایت نیست و چون جاذبه محبت بخش ست سالک بقلابِ جذبه و محبت در آویخته بمنازلِ قرب و اصل میگردد و بسهولت قطعِ منازلِ سلوک مینماید لاجرم راه اقرب میشود در طرقِ دیگر چون ابتدا از سلوک ست بریاضات و مجاهدات قطعِ منازلِ سلوک مینمایند و عمرے دران صرف میکنند بعد از ان معامله بجذبه میرسد و راه دراز میشود و درین طریق سلوک در ضمنِ جذبه بحصول می پیوندد و راه اقرب میگردد سلوک از جانبِ طالب ست پس راه رفتن باشد و جذبه از جانبِ مطلوب ست پس راه بردن بود و از رفتن تا بردن فرق ست بسیار جذبةٌ من جذباتِ الحق توازی عمل الثقلین و آنچه فرموده که این طریق البته موصل ست بیانش آنست که مواقعِ توقفات و موانعِ وصولِ سالک یا جذبِ ابتر ست که بسلوک جمع نشده است یا سلوکِ ابتر است یعنی سلوک باشد بے جذب و درین طریق نه سلوکِ خالص ست و نه جذبِ ابتر جذبه ایست متضمنِ سلوک پس باعثِ توقفِ سالک و سدِّ راهِ او درین طریق هیچ نشد بغیر از سستیِ طالب طالبِ صادق

که در صحبتِ کامل افتد و میسّر آید طلب که اکابر قرار داده اند بجا آرد امید ست که البته واصل گردد و آنچه
گفتیم که در صحبتِ کامل افتد زیرا که از ناقص کامل نیاید ناقص خود واصل نیست دیگرے را چگونه واصل
سازد و پس اختیارِ این طریق طالب را اَولیٰ و انسب باشد و ایضاً این سلسلۂ علیه بصدّیق اکبر رضی
میرسد بخلافِ سائرِ سلاسل و وسیلۂ ایشان بجنابِ حضرتِ سرورِ انبیا علیهِ و علیٰ آلِهِ الصّلوٰة
وَالسّلام حضرتِ صدیقِ اکبرست هر چند وسیله قوی تر بود راهِ وصول اقرب بود و قطعِ منازل
زودتر نموده آید و آنچه در عبارتِ اکابرِ این سلسلۂ علیّه واقع میشود که نسبتِ ما فوقِ همه نسبتهاست
درست ست چه نسبتِ شان نسبتِ حضرتِ ابوبکر صدیق ست که افضلِ بشرست بعد از انبیاءِ
کرام علیهم الصّلوٰة والسّلام و ایضاً مدارِ این طریقِ عالی بر التزامِ سنّت ست و اجتناب از
بدعت اکابرِ این طریق عمل بعزیمت را از دست نمیدهند و برخصت نمیگرایند اذواق
و معارف را خادمِ علومِ دینیه السّنة جواهرِ نفیسۂ شرعیه را در رنگِ طفلان بجوز و مویز و جد و حال
عوض نمیکنند و بتُرّهاتِ صوفیه مغرور نمیشوند از نص بفص نمیگرایند و از فتوحاتِ مدنیه بفتوحاتِ
مکیه التفات نمیفرمایند از ینجاست که وقتِ ایشان بر دوام ست و حالِ ایشان بر استمرار نقوشِ ماسویٰ
از باطنِ شان بر نهجے منتفی و متلاشی میشود که اگر هزار سال تکلف در اخطارِ ماسوٰی نمایند میسّر نشود و آن تجلّی ذاتی
که دیگران را کالبرق ست این بزرگان را دائمی ست حضورے که غیبت در قفائے آن باشد نزد این
عزیزان از حیزِ اعتبار ساقط است رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللهِ صفتِ ایشانست
حضرتِ خواجه احرار قدّس الله سرّه فرموده اند که خواجگانِ این سلسلۂ علیه قدّس الله تعالیٰ
اسرارهم بهر زراقے و رقاصے نسبت ندارند کارخانۂ ایشان بلند ست ؎ حیف باشد شرح
او اندر بیان * همچو راز عشق باید در نهان * لیک گفتم وصف او تا ره برند * پیش ازان کز فوت آن حسرت خورند *

مکتوب (۱۲۲) صد و بیست و دوم

بسلطانِ وقت مدّ ظلّه در فضائلِ سجده و ترغیب بر ترقی از ذکر بمذکور و بیان تنزیه و تقدیس او تعالیٰ

وبیانِ آنکہ اُو سبحانہ وراءِ تجلیات و مشاہدات و اسما و صفات است بِسمِ اللّٰہِ الرَّحمٰنِ
الرَّحِیمِ الحَمدُ لِلّٰہِ العَلِیِّ الاَعلٰی وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُولِہٖ مُحَمَّدِنِ المُصطَفٰی
خَیرِ الوَرٰی صَاحِبِ قَابَ قَوسَینِ اَو اَدنٰی وَعَلٰی اٰلِہِ البَرَرَۃِ التُّقٰی وَاَصحَابِہٖ اَصحَابِ
المَقَامَاتِ وَالدَّرَجَاتِ العُلٰی قَالَ رَسُولُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ مَا مِن حَالَۃٍ
یَکُونُ عَلَیہَا العَبدُ اَحَبَّ اِلَی اللّٰہِ تَعَالٰی مِن اَن یَّرَاہُ سَاجِدًا یُعَفِّرُ وَجہَہٗ فِی التُّرَابِ
وَاَیضًا فِی الحَدِیثِ السَّاجِدُ یَسجُدُ عَلٰی قَدَمَیِ اللّٰہِ تَعَالٰی فَلیَسجُد وَلیَرغَب وَلیَسأَل
وَاَیضًا فِی الحَدِیثِ اِذَا سَجَدَ العَبدُ طَهُرَ سُجُودُہٗ مَا تَحتَ جَبهَتِہٖ اِلٰی سَبعِ اَرَضِینَ وَ
اَیضًا فِی الحَدِیثِ طُوبٰی لِمَن تَوَاضَعَ فِی غَیرِ مَنقَصَۃٍ وَذَلَّ فِی نَفسِہٖ مِن غَیرِ مَسئَلَۃٍ وَ
اَنفَقَ مَالًا جَمَعَہٗ فِی غَیرِ مَعصِیَۃٍ وَرَحِمَ اَہلَ الذُّلِّ وَالمَسکَنَۃِ وَخَالَطَ اَہلَ الفِقہِ وَ
الحِکمَۃِ وَطُوبٰی لِمَن عَمِلَ بِعِلمِہٖ وَاَنفَقَ الفَضلَ مِن مَالِہٖ وَاَمسَکَ الفَضلَ مِن قَولِہٖ رَوَاہُ
الطَّبرَانِیُّ کمترینِ دُعاگویان بعرضِ خادمانِ عتبہ علیہ وعاکفانِ سُدّہ سَنِیہ حضرت ناصر الملۃ
والدین مرجع الاسلام ومؤید المسلمین خلیفۃ اللہ تعالیٰ فی الارضین میرساند کہ این مسکین باوجود
کم بضاعتی و دور از کاری از دُعائے سلامتیِ جان و ایمانِ آنحضرت فارغ نیست و از طلبِ ترقیِ
درجات و استقامتِ صوری و معنوی غافل نہ ؎ مصرع این دُعا از من و از خلق جہان آمین باد
حضرت سلامت برادر دینی شیخ عبد العلیم کتابتے باین فقیر نوشتہ بودند و از جمعیتِ باطنی آنحضرت
و اشتغال و تقیّد باین امرِ جلیل القدر مندرج ساختہ شکرِ خداوندی جلّ سلطانہٗ بجا آوردہ کہ با
این ہمہ اشتغالِ صوریہ دلِ حقیقت بین را تعلّقے ست خاص بمطلوبِ حقیقی و شوقے ست مخصوص بمقصودِ
تحقیقی امید ست کہ این تعلّق روز بروز زیادہ شود و نائرہ اشتیاق قوّت پذیرد تا از ذکرِ مذکور رساند
و از دال بمدلول بردو از لفظ بمعنے کشد خوش گفتہ ؎ قومے ز وجودِ خویش فانی + رفتہ
ز حروف در معانی + اطلاقِ اسم و معنی و غیرِ آن در آنحضرت جلّ و علا از تنگیِ میدانِ عبارت ست و الّا

ط من العفر والتعفیر خاک آلود کردن ۱۲

آنجا ہمہ آنست کہ برتر ز بیان ست آورا سبحانہ وراء لفظ و معنی باید طلبید وراء آفاق و انفس وراء
تجلیات و ظہورات و وراء توحید و اتحاد و وراء مشاہدات و مکاشفات باید جست بیت
تو از خوبی نمے گنجی بعالم ٭ مرا ہرگز کجا گنجی در آغوش ٭ مقصود از سیر و سلوک رفع حجب ست حجب
وجوبی بود یا امکانی نہ آنکہ مطلوب را در دام آرند و عنقا را شکار نمایند بیت عنقا شکار کس نشود
دام باز چین ٭ کاینجا ہمیشہ باد بدست ست دام را ٭ این کمال مقتبس از مشکات نبوت ست
و این دید نتیجہ ولایت انبیا ست علیہم الصلوات والتسلیمات آحادے را از امتیان کہ بکمال
ایشان علیہم البرکات بہ تبعیت و وراثت رسیدہ اند و از شراب صحو ایشان جرعہ چشیدہ سیراب گشتہ
اند ازین کمال نصیبے ست اہل سکر از ارباب ولایت کمال را در شہود و مشاہدہ دانستہ اند و بہ تجلیات
خورسند و ملتذ اند و بتوحید و اتحاد رفتہ این جماعہ ہرچند از حجب امکانی و ظلمانی برآمدہ اند لیکن
در حجب نورانی و وجوبی ماندہ اند و از آن رہائی نیافتہ و شہود آنرا شہود حق و تجلی او دانستہ میگویند
تجلی ذات برقی ست یعنی کالبرق الخاطف ست باز در پردہ مے آید و این اکابر کہ بکمالات وراثت متحقق
گشتہ اند و توحید و اتحاد را در راہ گذاشتہ اند و از تجلیات و ظہورات بالا رفتہ و از شہود و مشاہدہ در گذشتہ
و از حجب بتمام برآمدہ و بیقین دانستہ اند کہ این شہود نہ شہود اوست سبحانہ و این متجلی نہ ذات مقدس
اوست تعالی بلکہ ظہور صفتے ست از صفات و کمالے از کمالات اوست کہ حجاب ذات است و طالب ذات
اقدس بشہود صفات و کمالات او خورسند نشود و آرام نگیرد لاجرم خلیل وار لا احب الآفلین گویان
و انی وجہت وجہی خوانان ما وراء آن شتافتہ اند و از اسم و صفت جز ذات نخواستہ تعالی و تبارک
و تقدس بیت بوصلش تا رسم صد بار از پا افگندہ شوم ٭ کہ نو پروازم و شاخ بلندے آشیان دارم ٭
رزقنا اللہ سبحانہ ایمانا بہذہ المعانی و شربا من ہذا المشرب انوار آفتاب
جہانداری و سلطنت و آثار برکات و استقامت و ترویج ملت روز افزون باد الحمد
للہ اولا و آخرا والصلوۃ والسلام علی رسولہ دائما و سرمدا
و علی آلہ الکرام و صحبہ العظام ٭

ن: وراء و وراء
ن: وجوبی
ن: صید
ن: مقتبس است از مشکات نبوت
ن: شہود و تجلی حق و ذات سبحانہ و تعالی

مکتوب (۱۲۳) صد و بست و سیوم

بخواجه الملکی جعفرخان در سر سیر معشوق در عاشق و جامعیت قلب عارف بسم الله الرحمن الرحیم حقیقت جامعه قلبیه مرآت جمال لایزال باد فی الحدیث القدسی لا یسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن قلب انسانی از راه تصفیه چون بکمال خود برسد قابلیت آن پیدا میکند که اسرار وجوب و انوار قدم در مرآت او جلوه فرمایند و سیر معشوق در عاشق پدید آید اشارت باین سیر کرده است هر که گفته **بیت** آئینه صورت از سفر دورست * کان پذیرای صورت از نورست * درین هنگام دل را آنقدر وسعت ست که طبقات سموات و زمین را در جنب آن مقدارے نمے بیند شیخ بایزید بسطامی قدس سرہ درین مقام گفته اند اگر عرش و ما فیه را در زاویه قلب عارف بنهند عارف را از فراخی قلب هیچ احساس بآن نشود شیخ جنید در شرح و تائید آن میگوید که حادث چون بقدیم مقترن گردد آنرا اثر نماند یعنی عرش و ما فیه که حادث ست در جنب قلب عارف که محل ظهور انوار قدم ست نسبت محو و تلاشی دارد محسوس کجا شود باید دانست که از لفظ یسعنی قلب عبدی و از سیر معشوق در عاشق کسے معنی حلول و اتحاد نفهمد که او تعالی ازان منزه و مبرا است امریست بے کیف[1] که بر ارباب آن واضح و هویدا است من لم یذق لم یدر هر آنچه ازان در تعقل و تخیل ما در آید حق سبحانه ازان پاک و برتر ست **بیت** اتصالے بے تکیف بے قیاس * هست رب الناس را با جان ناس * حق سبحانه و تعالے امثال ما را ایمانے باین معانی دهاد و شربے ازین مشرب روزی کناد *

مکتوب (۱۲۴) صد و بست و چهارم

بخواجه احمد بخاری در شرح حال یاران و تعبیر واقعه بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و

[1] یعنی گنجائے او تعالی در قلب مومن و سیر معشوق در عاشق امریست بے کیف الخ ۱۲

الصلوٰة و ارسال التحیات میرساند مکتوب شریف رسید خوشوقت ساخت الله تعالی همواره در ترقی دارد و بر جادهٔ شریعت و سنت استقامت دهد فقیر بعد آمدن سرهند آزار و ضعف بسیار کشید الحمد لله والمنة که درین ایام فرصت ست و روز بروز ضعف کم شده می آید و یک دو وقت در ڈولی نشسته بیرون هم می براید و بیاران صحبت میدارد بیت من از تو روی نه پیچم گرم بیازاری ۞ که خوش بود ز عزیزان تحمل خواری ۞ نوشته بودند که سیادت پناه سید محمد وفا در قلب مراتب از نسبتی زیاده میگوید و آنچه اول چشم پوشیده میبود الحال در چشم وا می بیند بلی سید مذکور خیلی مستعد ست و قابل اما صحبت او قلیل ست والا مشیت او تعالی سبحانه ترقی بسیار کند از مطالعه این حال بسیار محظوظ شدیم و آنچه یکی از منتسبان شما دیده است که در پیش شما نعمتی ست که مردم هفت اقلیم و وحوش و طیور ازان بهره میگیرند و نشان خاطر شان میشود بشارتی هست بزرگ لیکن چون معامله خوابست تا چه تعبیر باشد بهر حال از استعداد او مشعر ست از قوة بفعل آمدن امر دیگر ست بسا ست که اعوان و انصار صاحب معامله این قسم چیزی می بیند والامر عند الله تعالی والسلام اولاً و آخراً ۞

مکتوب صد و بیست و پنجم (۱۲۵)

بشیخ ابو المظفر برهانپوری در بعضی از اسرار خاصه صلوٰة و تعبیر وقائع بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله العلی الاعلی والسلام علی عباده الذین اصطفی خصوصاً علی سید الوری محمد ن المصطفی صاحب قاب قوسین او ادنی وعلی اله وصحبه البررة التقی اما بعد مکتوب مرغوب که متضمن اذواق و اشواق بوده رسید است مسرت بخش گردید حق سبحانه ابواب ترقیات را مفتوح دارد و باعلی مرتبه کمال برساند و حلاوت و رقت در ذکر و تلاوت و نماز زیاده گرداند و از حقیقت قرآنی و حقیقت صلوٰة بهره کامل ارزانی فرماید نماز مقصود برین صورت نیست در عالم غیب حقیقتی دارد که فوق سائر حقائق وست و در حدیث قف یا محمد

فَاِنَّ اللّٰهَ تَعَالیٰ یُصَلِّیْ گویا ایمائے بآن حقیقت ست تا کدام صاحب دولت بود که ازان
حقیقت اطّلاع یابد و گلے از گلشنهائے آن بچیند و صلوٰة او بآن حقیقت شرف اقتدا یابد
و شرکت تحریمه پیدا کند و از راهِ اتحادِ قرأتِ امام و ماموم قُربِ خاص حاصل نماید و با قرأتِ
امام که فی الحقیقت قرأتِ اوست متلبس گشته در رنگ کلام نفسی هم آغوشِ مطلوب گردد
خوش گفت بیت اندر سخن دوست نهان خواهم گشتن + تا بر لبِ او بوسه زنم چونش بخوانند
از حضرت ایشان ما قَدَّسَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِسِرِّهِ الْعَزِیْزِ شنوده ایم که کلام را در رنگ
علم اتحادے ست با متکلم که صفتِ دیگر را نیست پس ازین راه قرب و منزلت را دریاب فَهِمَ مَنْ
فَهِمَ تا کجا اسرارِ نماز را بیان نماید مصرع قلم اینجا رسید و سر بشکست + دو واقعه که درباره
این دور از کار دیده اند یکے آنکه شخصے اشارت بجانب این مسکین کرده بزبان عربی میگوید که
فلانے ازین قسم ولی الله ست که حق تعالیٰ او را اختیار کرده است و فوق او ولی الله نیست
واقعهٔ دیگر آنکه بزرگے اشارت باین درویش کرده میگوید که هر که او را ببیند یا او مساس کند او
بهشتی ست واضح گردید فقیر هرچند قابل این خطاب نیست لیکن چون امثال شما عزیزان
این طور چیزے به بینند البته محلے خواهد داشت یا موافق حسن ظن خود دیده اند در نفس الامر
هرچه باشد بیت چشم دارم که به داشک مرا حُسنِ قبول + آنکه دُر ساخته است قطرهٔ بارانی را +
دو واقعهٔ دیگر که برخورداری شیخ محمد دیده است هر دو نیک و روشن ست حق تعالیٰ سبحانه بمراتب کمال
رساند و معانی مکنونه را از قوة بفعل آرد اِنَّهٗ قَرِیْبٌ مُجِیْبٌ +

مکتوب صد و بست و ششم (۱۲۶)

بخواجه امان الله قاضی زاده برهانپوری در تعبیر واقعه و شرح حدیث معراج یَا مُحَمَّدُ اَنَا وَاَنْتَ
الحدیث بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوب
شریف رسید و سبب مسرت گردید اظهار شوق نموده بودند حق سبحانه آتش شوق را مشتعل سازد

تا از ماسوی بتمام برہانند و بسرادقات قرب برسانند و آنچه در واقعه دیده اید که جناب حضرت رسول خدا ۱۶۴
صلّی اللّٰہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلّم در مجلسے نشسته اند و مردم در چپ و راست نشسته اند و شما هم در آن
مجلس نشسته ذکر نفی و اثبات بحبس نفس میکنید و معنائے آنرا به لا موجود الا اللّٰہ تصور مینمائید
شخصے از آن مجلس بشما میگوید که تو مگر وجود پیغمبر را هم نفی میکنی و ایشان را نیست میسازی من
میگویم که آن سرور را صلّی اللّٰہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلّم نیست نمیسازم درین ولا هوشیار شدید
مخدوما صوفیه کرام که نفی وجود از ماسوی مینمایند نفی وجود اصالتاً مینمایند و باستقلال موجود نمیدانند
چه وجود نزد ایشان از اخص اوصاف اوست تعالیٰ و دیگرے را در ان شرکت نمیدانند اگر در
ممکن وجودست پرتو وجود اوست تعالیٰ و سبحانه و مستفاد و مستعار از آن حضرت این وجود ظلّی در جنب
وجود واجب تعالیٰ هالک و لاشے مینماید و قابل نفی ست و نزدیک ست که از موهومات و متخیلات شمرده
آید کُلُّ شَیْءٍ هَالِکٌ اِلَّا وَجْهَهٗ نص قرآنی ست یکے اَلْمُحْدَثُ اِذَا قُوْرِنَ بِالْقَدِیْمِ لَمْ یَبْقَ لَهٗ
اَثَرٌ پس وجود بالاصالة والاستقلال از ممکن همه وقت منتفی ست و وجود ظلّی ثابت عوام و خواص
انبیا علیهم الصلوات والبرکات و غیر انبیا همه درین معنی برابرند و وجود همه مستعار و مستفاد ست
و وجود مستقل و اصیل خاصه حضرت ذو الجلال ست پیغامبر صلّی اللّٰہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہٖ وسلّم ۱۶۵
شب معراج خود را نفی کرد و در جنب واجب الوجود تعالیٰ و تقدس خود را نیست تصور نمود آنجا که فرمود
اَللّٰهُمَّ اَنْتَ وَمَا اَنَا وَمَا سِوَاکَ تَرَکْتُ لِاَجْلِکَ اگر گویند در حدیث معراج که نقل میکنند یا محمد
اَنَا وَاَنْتَ وَمَا سِوَاکَ خَلَقْتُ لِاَجْلِکَ حق تعالیٰ اثبات حبیب خود کرد پس آن سرور صلّی
اللّٰہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلّم چرا نفی خود نمود که در جواب فرمود اَللّٰهُمَّ اَنْتَ وَمَا اَنَا وَمَا سِوَاکَ
تَرَکْتُ لِاَجْلِکَ گوییم که میتواند که اثبات باعتبار وجود موهوب که بولادت ثانیه مربوط ست
باشد و نفی باعتبار عدمیت اصلی و فقر جبلّی که نصیبه ممکن ست بود یعنی حق سبحانه چون حبیب خود
را باظهار نعمت عظمے بنواخت که وجود موهوب و بقاء ذات که ترا اعطا شده ست هیچکس را میسر نشده

---

۱ این کریمه واقع ست در آخر سورهٔ قصص و پارهٔ امن خلق (۲۰) ۱۲

است وہمہ را طفیلی تو کردہ آم آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام از راہِ تواضع وہضم نفس نظر بر صمدیتِ ذاتی وفقرِ جبلّی نمودہ نفیِ خود کردند ونعمت را بآنحضرت حوالہ ساختہ اثباتِ او کردند چنانچہ پادشاہے بریکے از نوکرانِ خود بر سرِ عنایت شدہ تعدادِ نعمتہائے خود بروے نماید واورا سر بلند سازد واو از راہِ حسنِ نشأہ کہ دارد از روئے تواضع نفیِ خود نماید وفقر واحتیاجِ قدیمی یاد کند وبگوید کہ من ہیچ نیستم واین ہمہ نعمتہائے از تست بیت از تست طلسمِ این خزانہ ✲ من ہیچ نیم درین میانہ ✲ من ذرۂ خاکِ آستانم ✲ تو سیطلی بر آسمانم ✲ ہم گنج توئی وہم تو گنجور ✲ من دست تہی فشاندم از دور ✲ وقائعِ دیگر ہم نیک روشن ست اللہ تعالیٰ بمراتبِ کمال ترقی دہاد والسلام اولاً وآخراً

مکتوب صد وبست وہفتم (۱۲۷)

بخواجہ مومن قاضی زادہ برہانپور در خصائصِ نماز ورفعِ آثارِ بشریت واسرارِ محبت ودر شرحِ احوالِ او کہ نوشتہ بود کہ در تلاوتِ قرآن الفاظے کہ از زبان مے برآیند بعینہ از تمام اعضاے برآیند گویا ہر موئے زبانے ست ولذتِ بسیار پیدا میشود وحرکات وسکنات اکثر اوقات رجوع بآن جنابِ اقدس میشود بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسالِ التحیات میرساند مکتوبِ شریف رسید مسرت بخش گردید چون متضمنِ احوال واذواقِ سنیہ بود مسرت بر مسرت افزود اللہ تعالیٰ ہموارہ در ترقیات دارد واز عجب وپندار دور گرداند نوشتہ بودند کہ در نماز حالتے روئے میدہد کہ حجاب از میان برمیخیزد وہر کسے کہ واسطہ باز عود کردن بر رکنِ دیگر ذوق نمیشود وخطرۂ غیر اصلاً نمیگذرد وخوفِ بسیار در آن وقت پیدا میشود وخود را مانندِ خس وخاشاک ہم نمے یابد بدانند کہ در حدیثِ شریف آمدہ است در نماز حجابے کہ درمیانِ مصلّی وپروردگار است برداشتہ میشود وحضرتِ ایشان باقدّسنا اللہ تعالیٰ سبحانہ برنگاشتہ اند کہ این رفعِ حجاب مخصوص بنمازِ منتہی ست شکرِ خدائے عزّ وجلّ برین نعمتِ عظمیٰ بجا آرند ودر ازدیادِ کیفیتِ او کوشند ونماز را بآداب وشرائط وطولِ قنوت بجا آرند قریبے کہ درحینِ ادائے اوست بیرونِ آن نیست

قیامِ قرأت ۱۲

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا[1] پارهٔ از اسرارِ نماز در کتابتِ اخوی اعزی شیخ
ابو المظفر بقلم آمده است اگر آن را مطالعه نمایند ظاهرا حظ کنند نوشته بودند که در دیدنِ اشیا ها
مانندِ آبِ روان و صحرا و درخت و جز آن رقتے پیدا میشود و اسرارے معلوم میگردد که هرگز در بیان
نیاید و در مشغولی حالتے رو میدهد که هستی از میان برمیخیزد و مقامِ حیرت پیدا میشود همه احوال حمیده
و پسندیده است حق سبحانه بکمالِ نفی و حقیقتِ استغفار رساند تا آثارِ بشریت بتمام از میان رخت
بر بندد و لا یذکر الله تعالی الا الله جلوه فرماید نوشته بودند که هرگاه که متوجه میشوم
مقامے پیدا میگردد و نشئه محبت از آن طرف وارد میشود که چه نویسد مخدوما این همه اذواق از آن
نشئه پیدا است و این دید ازین محبت هویدا مدارِ کار بر محبت است که سببِ ظهور و اظهار گشته
است محبت است که سرِ مکنون و گنجِ پنهان را بجلوه گاهِ بروز آورده محبت است که خرقِ حجب
مینماید و بوصلِ عریان میسر ساند نوشته بودند در تلاوتِ قرآن الفاظے که از زبان بر می آید بعینه از
تمام اعضا مے بر آید گویا هر موئے را زبانے هست و لذت بسیار پیدا میشود و حرکات و سکنات اکثر
اوقات رجوع بآنجنابِ اقدس میشود مخدوما هنگامِ استیلائے ذکر هر عضو بذکرے در آید خصوصیت
بدل و سائرِ لطائف نمیماند اگر در تلاوت هم این معنی روئے نماید و همه اعضا در تلاوت آیند گنجایش
دارد و نیز بنده چون باستماعِ کلامِ ربانی مستغرق میگردد و بکلیتِ خود استماع مینماید خصوصیت بحاسهٔ سمع
ندارد اگر تلاوت هم بکلیتِ خود نماید چه عجب دانا که سرِ این معامله آنست که هر حکمے که بآنجنابِ اقدس
منسوب بکلیت است که تبعض و تجزی آنجا محال است اگر تکلم است بکلیت است و اگر استماع است
هم بکلیت است گفته اند ذَاتُ اللهِ كُلُّهُ عِلْمٌ وَكُلُّهُ قُدْرَةٌ وَكُلُّهُ إِرَادَةٌ عَلٰى هٰذَا الْقِيَاس
و عارفِ متخلق بخلق متخلق نیز بکلیتِ خود متکلم میشود و بکلیت سمیع علی هذا القیاس آن معنی در تکلم بکلامِ
الهی بیشتر متجلی است چه این همان کلام است که حق سبحانه بکلیت بآن متکلم است والسلام اولا و آخرا

[1] بدانکه این کریمه واقع است در آخر سورهٔ طٰهٰ از پاره قال الم اقل ۱۲ [illegible] که نوشته اند [illegible] حق سبحانه و تعالی ۱۲

مکتوب صد و بیست و هشتم (۱۲۸)

بشاراتِ حصول

نصیب

بمحمد باقر لاہوری در شرح احوالِ او و ابشارِ او بحصولِ مقاماتِ عالیہ و اسرارِ سنیہ و بیانِ آنکہ عروجِ لطائفِ عالمِ امر تا کجاست و نصیبِ عناصرِ اربعہ از کجا و حلِ شبہ بر تفوقِ حقیقتِ قرآنی بر کمالاتِ نبوت نمودہ و بیانِ آنکہ نصیبے از ذاتِ غیرِ صاحبِ قیومیت را لحوق بحقیقۃ الحقائق غیر محمدی المشرب را از راہِ ضمنیتِ الشیخ ممکن ست بلکہ واقع و در شرحِ احوالِ یارانِ او و ترغیب بر خدمتِ طالبانِ حق جلّ و علا بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسالِ التحیات میرساند مکاتیبِ شریفہ متعاقب یکدیگر رسید سببِ مسرت گردید چون متضمن اذواقِ سنیہ و احوالِ علیہ بود مسرت بر مسرت افزود فقیر درین ایام بیماری بسیار کشید چنانچہ قدرتِ نوشتن و نشستن بطورِ خود نداشت بحمد اللہ سبحانہ کہ الحال فرصتِ کلی ست و بدوستان کتابت ہم مینویسیم ہر چند قدرتِ ایستادہ شدن یا دو زانو نشستن تا حال نشدہ است پنج شش کتابت از شما بالفعل موجود ست مجملے بجوابِ ہر کدام مے پردازد نوشتہ بودند نسبتہائے کہ درین مرتبہ در حضور بحصولِ شان مبشر گردیدہ درک مینماید و تفصیلِ آن نگاشتہ بودند ہمہ بوضوح پیوست حق سبحانہ ہم برین منوال ہموارہ بترقیات دارد بعد ازان نوشتہ بودند کہ روزے مکتوبِ ہفتاد و ہفتم (۷۷) از مکتوباتِ جلدِ ثالث مطالعہ میکرد در ہمان اثنا پرتوے از حقیقتِ صلوٰۃ بکمالِ علو و بیکیفی مشتمل بر غرائبِ انوارِ قدم بر باطنِ این فقیر تافت [از مکاتیبِ حضرت مجدد قدس سرہٗ] و فوقِ حقیقتِ قرآنی ظاہر شد و بغایت مغلوب خود ساخت و تا مدت مغلوبِ این نسبت بود و بے ریب بیافت کہ پرتوے ہمان حقیقت ست در نمازِ فرض نیز گاہے ظہور میکند و در کتابتہائے دیگر ہم از حصولِ این معنی اظہار کردہ اید و از واقعہ تعبیرِ آن بحقیقۃ الصلوٰۃ و معاملہ کہ فوقِ این حقیقت ست معلوم کردہ اید و در یوزۂ توجہ ازین فقیر در دریافتِ صحت و سقمِ این معاملہ نمودہ اید مخدوما فقیر درین معاملہ متوجہ گشت ظاہر شد کہ شما را نصیبے ازین نسبتِ شگرف حاصل شد بلکہ اقتدا بصلوٰۃ بصلوٰۃ نیز بفہم در آمد و العلم عند اللہ تعالیٰ

نوشته بودند که عروج بسیار معلوم میشود و ظاهر میگردد که لطائف از اصولِ خود هاهم که فوق محدد اند
بالاتر ارتقا نموده اند یکے از ارتقاءِ لطائف از اصولِ خود شرطِ ولایت ست در ولایتِ صغری عروجِ
لطائف تا ظلالِ اسما و صفات ست و در ولایتِ کبری تا اصولِ اسما و صفات نهایتِ عروجِ
لطائفِ عالمِ امر تا ولایتِ کبری ست بلکه تا دائرهٔ اولی از ولایتِ کبری بیشتر معامله با عالمِ خلق
است و بقیهٔ دوائرِ ولایتِ کبری نصیب از ان مر نفس راست و نصیبِ عناصرِ اربعه از ولایتِ علیا
و کمالاتِ نبوة ست نوشته بودند گاهے که مناسبت بحقیقة الحقائق هویدا میگردد رو بنزول
متخیل میشود بلے بعد از کمالِ عروج معامله بنزول ست و این نزول اتم ست ثمرات و نتائجِ آن
بیش از بیش ست و از ظهورِ نزولِ ملائکه و تعطلِ کاتبِ شمال که نوشته اند نعمتے ست عظمٰے لَئِنْ
شَکَرْتُمْ لَاَزِیْدَنَّکُمْ و از رویاء لذتِ ایلام بر انعام که اظهار نموده اند آرے همچنین میباید دیگران
علامتِ محبت ذاتیه استواءِ انعام و ایلامِ محبوب گفته اند و نزد حضرت ایشان ما ایلام بیشتر لذت
بخش ست نسبت بانعام این از دیوانگیهائے محبت ست مَنْ لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ نوشته بودند
که بهره از حقیقتِ صلوٰة و خلت و محبت بهر دو معنی میباید و خلعت برنگ خلت بالکلی تفنیس ظاهر
میشود و این معانی اکثر در صلوات خصوصًا در مکتوبات و گاهے در غیر آن میباید و گاهے مناسبت
بحقیقة الحقائق و گاهے فنائے خاص مفهوم میشود دیگر حقیقتِ معبودیتِ صرف که فوق
حقیقتِ صلوٰة مینمود و مضمونِ مصرع * من بجائے میروم کانجا قدم نامحرم ست * نشانِ آن موطن
بے نشان ست پرتو انداز گردید حقیقة قرآن مجید بل ذات و صفاتِ واجبی تعالیٰ شانه دران
مقام شگرف نمودار بود الخ مجدد ما چیز ها ئے که شما مینویسید امثال ما دور از کار انرا تصور و خطور
این امور هم مستبعد ست و الیائے باین معانی بسند و مشیر لیکن چون محبت و رابطه با اهلِ این
نسبت درست دارید از برکات و نسبتِ خاصِ ایشان امیدوارید اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ
معیت بهیچ وقیقه را نمیگذارد که نصیبِ محبِ صادق نگردد چه اگر در یک مقام از محبوب کمی کند

۵۱ بالضم پشم نرم و نبه ۱۲ ۵۲ یعنی گو این امور بغایت مستبعد ست و غیر متوقع اما چون محبت الخ ۱۲

معیت درست نیاید لیکن بتفاوتِ محبت در معیت هم تفاوت راه می یابد با وجود در بعضے ازین
مواطن مشهود هم میگردید لیکن نمودار گشتنِ حقیقت قرآنی دران موطن که معبودیتِ صرف ست
محلِ تامل ست کما لا یخفی و ایضاً حقیقتِ قرآنی بطورِ حضرتِ ایشان ما مبدأ وسعتِ بیچون حضرتِ
ذات ست تعالی و این معنی زائدست بر ذاتِ مجرد پس شایانِ معبودیتِ صرف نبود و ازان ذروهٔ
علیا متنزل باشد ازین بیان ساقط شد شبهه که ایراد کرده اند که حقیقتِ قرآن ناشی از صفتِ
کلام یا شانِ کلام ست پس داخلِ ولایتِ کبری بود و تفوقِ آن از کمالاتِ نبوت چه صورت دارد
زیرا که این معنی که مبدأ وسعتِ بیچون حضرت ذات ست تعالی برتر از ولایتِ سه گانه و کمالات
نبوت و حقیقتِ کعبه است فافهم نوشته بودند که یک مرتبه پرتو از ذاتِ موهوب برین کمینه تافت
در انوقت چنانچه افعال و صفات ازان طرف می یابد جسم و جثه نیز ازین طرف نمی یافت بلکه جسم نیز
از نظرِ بصیرت برخاسته بود و سوائے نورانیت امرے دیگر مدرک و مشهود نمیگشت مخدوما مراد
از ذاتِ موهوب اگر وجودِ موهوبِ حقانی ست که بولادتِ ثانیه مربوط ست فبها و اگر مراد این
معنی ست که صاحبِ نسبتِ قیومیت را عطا بشود و خصوصیت باو دارد و تعددِ این صاحبِ دولت
در یک عصر وقوع ندارد پس جائے تامل ست مگر آنکه از راهِ فنا فی الشیخ که صاحبِ این نسبت ست
بذاتِ موهوب نسبتے پیدا کند و از انوار و برکاتِ آن بهره ور گردد چنانچه لفظِ پرتو از ذاتِ
موهوب تافت اشعارے باین معنی دارد و این نوع نسبت بذاتِ موهوب ممکن ست بلکه واقع
و همچنین ست وصول بحقیقة الحقائق اگر محمدی ست پس راهِ وصول حاصل دارد و غیرِ محمدی از راه
فنا فی الشیخ اگر واصل گردد گنجایش دارد نوشته بودند که بعضے از اهلِ هند در ورزشِ معنی نفی و اثبات
بزبانِ فارسی برآنها دشوارست به هندی گفتن مجوزست یا نه مخدوما تا حال از بزرگان معلوم نیست
که بهندی کسے تعلیم کرده باشد ما هم این قسم مردم را که تعلیم میکنیم بفارسی باندک مشقت یاد میگیرند
اگر بر کسے بسیار دشوار باشد بهندی بگویند باهلِ عرب میگوئیم بزبانِ عربی میگوئیم و لا مقصود الا
الله دلالت مینمائیم محمد عارف مناسبتے بولایتِ علیا پیدا کرده بود و تصفیهٔ عناصر که می یافت

ازین رہگذر بود لیکن مسکن در ولایت کبری داشت الحال درین دو سہ روز دران ولایت بتوجہ معلوم شد کہ رسید حقیقت تصفیۂ عناصر در انجاست بیشتر صورت تصفیۂ عناصر در اینجا بود عبدالواحد ہم ترقی بسیار کردہ است نزدیک ست کہ از احاطۂ ظلال بر آید و آنچہ از احوال یاران دیگر نوشتہ اند ہمہ نیک و پسندیدہ است باحوال آنہا خوب پردازند و خدمت آنہا را منت بکنند حدیث یَا دَاوٗدُ اِذَا رَاَیْتَ لِیْ طَالِبًا فَکُنْ لَّہٗ خَادِمًا شنودہ باشند و نیز حدیث نقل میکنند اِنَّ اَحَبَّ عِبَادِ اللّٰہِ اِلَی اللّٰہِ مَنْ حَبَّبَ عِبَادَ اللّٰہِ اِلَی اللّٰہِ وَحَبَّبَ اللّٰہَ اِلٰی عِبَادِہٖ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہٖ دَائِمًا وَّسَرْمَدًا وَّعَلٰی اٰلِہِ الْکِرَامِ وَصَحْبِہِ الْعِظَامِ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامِ

مکتوب صد و بیست و نہم (۱۲۹)

بخواجہ محمد باہ پسر خواجہ عبدالرحمن النقشبندی در عزا و نصیحت و ترغیب بر شریعت علیہ و سنت سنیہ و بر دوام ذکر + بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند از شنودن واقعۂ مالمہ و خبر وحشت اثر چہ نویسد کہ دوستان را چہ قسم مصیبت رسیدہ و درد و غم روئے داد اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ لیکن چون بتقدیر و ارادہ مولائے حقیقی ست جل شانہ غیر از صبر و رضا چارہ نیست

بیت

من از تو روئے نہ پیچم گرم بیازاری + کہ خوش بود ز عزیزان تحمل خواری

+ باید کہ بر جادۂ شریعت و طریقت مستقیم باشند تا بحقیقت راہ یابند و راہ و روش بزرگان خود را از دست ندہند تا از فیوض و برکات ایشان بہرہ مند گردند حیات دنیاوی بغایت قلیل ست و معاملۂ آخرت دائمی و سرمدی کارے باید کرد کہ نجات اخروی حاصل شود و سرخروئی از صاحب حقیقی بحصول انجامد حق سبحانہ آدمی را مہمل نیافریدہ است و بطور او نگذاشتہ تا ہر چہ داند بکند و ہر طور خواہد زندگانی نماید باوامر و نواہی او را مبتلا ساختہ است اینکس چارہ ندارد بغیر از آنکہ بمقتضائے اوامر و نواہی او زندگانی نماید آنچہ مامور ست بجائے آرد و از آنچہ ممنوع ست یکسو بود اگر چنین نکند بندۂ متمرد باشند و مستحق انواع عقوبات بود بذکر و فکر مشغول بوند و اگر در ذکر گفتن دل را خفگی پیدا شود و از

ذکر گفتن باز دارد بمجرد وقوفِ قلبی یا توجه بے کیفی پردازند و آنچه نوشته اند که آرام و جمعیت در نسبت
که حرکتِ دل بهر روش که باشد باشد و در دل هیچ خیالے نگذرد حتّٰی که خیالِ تلفظِ اسم ذات هم
زمانیکه این صفت روئے مید هد باز میدارد از همه چیز درین حال آرام و جمعیت زیاده از زیاده مشاهده
میکنند مخدوما این حال نیک ست و هر قدر که انقطاع دل از ما سوی حاصل شود نعمت ست لیکن
بشرطیکه در فرائض و واجبات خلل نرود و الّا خطر در خطرست چنانچه خود نوشته اید لیکن صفت
مذکوره را از دست نه هید و ترسان و لرزان باشید و سنت پیغمبر صلّی الله تعالیٰ علیه وآله وسلّم
را بدندان محکم بگیرید این ست راهِ نجات وَ دُوْنَهٗ خَرْطُ الْقَتَادِ فاتحه از برائے استقامت
شما خوانده شد ثَبَّتَنَا اللهُ سُبْحَانَهٗ وَاِیَّاکُمْ عَلٰی جَادَّةِ الشَّرِیْعَةِ الْعَلِیَّةِ

مکتوب (۱۳۰) صد و سی ام

بشیخ حسین منصور جالندهری در تحسینِ اَحوالِ سَنِیّهٔ او و بالبعضِ بشاراتِ عالیه و در آنکه غیر قطب
که از اعوانِ قطب باشد اگر خود را واسطهٔ فیض و بیابد گنجایش دارد و حلِّ شبهه که نوشته بود
که حقیقتِ قرآنی در مرتبهٔ صفات ست تفوّقِ آن بر کمالاتِ نبوّت که مرتبهٔ ذات ست چگونه بود

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهٖ
مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ اَجْمَعِیْنَ مکاتیبِ شریفه که پیش ازین فرستاده بودند رسید خوشوقت ساخت
و مسرت افزا گردید در انوقت فقیر مریض بود طاقتِ جواب نوشتن نداشت الحال که از شدت
مرض فرصت ست بجوابِ هر دو کتابت که متضمّنِ اَحوال و اَذواقِ سنیه است مے پردازد از شمول
عنایاتِ خداوندی جلّ شانه که از چندو چون بیرون ست که مشاهده مینمایید و رفعِ کدورات
عفوِ زلّات که احساس میکنید و در بعضے اَوقات خود را واسطهٔ فیض و رحمت و مغفرت مییابید
فیوض و برکات که از جنابِ سروری علیه وآله افضلُ الصَّلَوَاتِ وَاَکْمَلُ التَّحِیَّاتِ عَلَی الدَّوَام
بر خود میبابید که گویا نهرے ازان بحرِ محیط باینجانب کنده اند و علی الدوام فائض ست و گویا نه

نظرِ مبارکِ خود ہرگز مستور نمیسازند و آنرا[1] از مہربانیِ خود دُور نمیگردانند و درین اُمورِ مرقومہ شک و رَیب نمی‌باید بلکہ رُؤْیَۃُ الشَّمْسِ فِی الظَّهِیْرَۃِ ست نعمتے[2] ست بزرگ مُطالعہ آن خوشوقت ساخت ولذاتِ معنویہ بخشید اَللّٰہُمَّ زِدْ و خود را کہ واسطۂ فیض میباید مخدوما این مُعاملہ وابستہ بقطب ست لیکن غیرِ قطب کہ از اَعوان و اَنصارِ قطب ست اگر این معنی در خود احساس نماید گنجایش دارد و چنانچہ در عالمِ مجاز وزیر واسطۂ اِنعامِ بادشاہی ست بخلائق اگر اَعوانِ وزیر کہ مرجعِ خلائق اند نیز خود را واسطۂ انعامات فہمند چہ مُستبعد در باب حقیقتِ قرآنی استفسار نمودہ بودند ظاہر میشود کہ ترقیِ بسیار دران حقیقت واقع شدہ است ظاہر این معاملہ بانجام رسیدہ باشد و نصیبے و پرتوے از صباحت کہ رسیدہ بودند نیز مدرک مے در آید اَلْغَیْبُ عِنْدَ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ نوشتہ بودند کہ چون معاملۂ کمالاتِ نبوت بذاتِ بحت تعلّق داشتہ باشد تفوّقِ حقیقۃِ کعبہ و حقیقۃِ قرآنی بران چہ صورت دارد مخدوما از کجا معلوم میشود کہ کمالاتِ نبوّت بذاتِ بحت تعلّق دارد از فقیر کہ نقل کردہ فقیر ہرگز نگفتہ است و در کلامِ حضرت ایشان ہم معلوم نیست آرے وصول باین کمالات بعد از حصولِ ولایاتِ سہ گانہ است و پس از عبور از اسما و صفات و شئون و اعتبارات و تنزیہات و تقدیسات است و بعد از ترقی از اسم الظاہر و اسم الباطن ست کہ در مکتوبِ[3] بیانِ طریق بتفصیل مذکور ست لیکن در ذاتِ بحت بودن آن محلِ سخن ست شعر کَیْفَ الْوُصُوْلُ اِلٰی سُعَادَ وَدُوْنَہَا ۞ قُلَلُ الْجِبَالِ وَدُوْنَہُنَّ حُیُوْفٌ ۞ چگونہ این مُعاملہ بذاتِ صرف متعلّق باشد و حال آنکہ حضرت ایشان در ہمان مکتوب حقیقتِ کعبہ را کہ عبارت از سُرادقاتِ عظمت و کبریائی ست فوقِ کمالاتِ نبوت نوشتہ اند و نصیب از کمالاتِ نبوت جزِ اَرضی را ثابت کردہ اند و نصیب از حقیقۃِ کعبہ ہیئت وحدانی را کہ از مجموعِ عالمِ خلق و عالمِ امر بہم رسیدہ نوشتہ و ایضاً در ہمان مکتوب مرتبۂ ذات را فوقِ این کمالات ثابت کردہ اند آنجا کہ نگارش فرمودہ اند کہ ذات اللّٰہ ورائے این وجود و عدم است و نیز نوشتہ اند کہ این ورائیت نہ باعتبارِ وجود حُجُب ست چہ حُجُب بتمام مرتفع

[1] یعنی ایک لحظہ ۱۲ [2] یعنی بلکہ در رنگِ آفتاب نصف النہار ۱۲ [3] این مشاہدہ و یافت ہمہ ۱۲ [4] یعنی از مکاتیبِ مجدد رض ۱۲

گشتہ اند بلکہ باعتبارِ ثبوتِ عظمت و کبریائی ست کہ مانع درک ست و حقیقتِ قرآنی فوق حقیقت کعبۂ ربانی ست و آن بطورِ حضرتِ ایشانِ ما عبارت از مبدأ وسعتِ بیچون حضرتِ ذات ست تعالیٰ چنانچہ در جلدِ ثالث بتفصیل بیان فرمودہ اند فاذ تقع الاشکالُ و زالَ الاشتباہُ اگر کلامِ حضرتِ ایشان انتتبع میکرد دید ظاہر از این اشکال میرستید عجب تر آنکہ حقیقت قرآنی را بے اطلاع از تحقیقِ آنحضرت در یک کتابت شانِ کلام نوشتہ اید و در کتابتِ دیگر تخطئہ خود کردہ اید کہ در کتابتِ سابق از راہِ خطا نوشتہ ایم حقیقت قرآنی صفتِ زائدہ ست چہ جائے تخطئہ ست کلام اللہ تعالیٰ چنانچہ صفتِ زائدہ ست شانِ غیر زائد ہم ہست و ہر دو بطریقِ حقیقت ست مجاز درمیان نیست پس کلام را بیکے خاص کردن و نفی دیگر نمودن بچہ معنی بود و بر تقدیرِ تسلیم کہ کلام خاص بصفۃ بود اگر حقیقتِ آن شان باشد چہ نقصان دارد و تحقیق آنست کہ حضرتِ ایشان افادہ فرمودہ اند و نیز پرسیدہ بودند کہ چون سالک بولایاتِ ثلثہ و کمالاتِ نبوت مشرف میشود و سیرِ او در حقائق مے افتد آیا ہر کدام از ولایات و کمالات عروج و نزول علیحدہ دارد و یا بیک عروج بولایات و کمالات مشرف میگردد و بیک نزول نازل میشود مخدوما بعضے اشخاص باشند کہ بیک عروج این مقامات را طے کردہ نزول فرمایند و بعضے دیگر را عروج و نزول متعدد میشود و بعضے را در بعضے مقامات عروج بود و نزول نبود این معاملہ بحسبِ استعداداتِ طلاب متفاوت ست و گاہ بود کہ این تفاوت باندازۂ تفاوتِ تربیتِ راہبر باشد ارادۂ سفرِ کوہستان نمودہ اید بہتر ست بعد استخارہا متوجہ شوند از جانبِ فقیر ہم اذن ست دیگر فقیر طریقۂ چشتیہ را بکسے نمیگوید و خرقہ ہم نمیدہد تا واضح باشد سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

مکتوب (۱۳۱) صد و سی و یکم

بشیخ انور نور سرانی در تحسینِ احوال و شرحِ وقائعِ او و در آنکہ تجلیِ ذات را دوام نا گزیر ست بسم اللہ

لہ یعنی ہیچ جائے تخطئہ نیست پس چرا تخطئہ خود کردہ اند حال آنکہ کلام چنانچہ الخ ۱۲

الرحمٰن الرحیم اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى کتابتیکہ از راہ محبت فرستادہ
بودند رسید مسرت بخش گردید آنچہ از اذواق واحوال خود را نوشتہ بودند ہمہ پسندیدہ واعلیٰ ست
مطالعۂ آن خوشوقت ساخت ترقیم یافتہ بود کہ حقیقت صلوٰۃ چنان کشوف شد کہ درخت
از نور وشاخ آن درخت مقابل قبلہ افتادہ وفقیر این درخت را پہلوے راست خود مے بیند ما نا
کہ مناسبت این حقیقت بدرخت آنست کہ درخت از وسعت وتفصیل خبر میدہد چہ شجرہ تفصیل
نواۃ ست ونماز نیز مرتبۂ وسعت بیچون حضرت ذات ست تعالیٰ وتقدس وچون توجہ آن
بکعبۂ مقصود ست کہ مرتبۂ معبودیت صرف ست توجہ آن درخت بسمت قبلہ متمثل گشت وآن
درخت را کہ پہلوے راست مے بیند اشعارے بآن میدارد کہ شما را بآن درخت راہ ہست
امیدست کہ بمطلب برساند ونصیبے ازان حقیقت بحصول انجامد بیت ما تماشاکنان کوتہ دست
تو درخت بلند بالائی * نوشتہ بودند کہ روزے در نماز نے خود را فوق آسمان دید ونورے دید کہ الفاظ
صلوٰۃ دران نور متصور میشد ودر حین ادائے نماز در رکوع وسجود حظ والتذاذے میشود کہ از
تقریر وتحریر بیرونست چرا چنین نبود کہ نماز معراج مومن ست وموطن کمال قرب وہنگام رفع
حجاب نوشتہ بودند کہ در غیبت مے بینم نوریست بیجہت وبیکیف آنجا خود را چنان معلوم کردم
کہ بندۂ مقبولم وپسندیدۂ صاحبم واز زبان کمترین برآمد کہ خوب بندہ ام مخدوما چون درین دید و
علم شما در میان نیستید واز غیب این کلمہ بر زبان شما جاری شدہ ست نیک ومبارک ست شکر خداوندی
جل شانہ بجائے آرند واز رحمت او بیش از بیش امیدوار باشند واز کردار واعمال خود مایوس گردند
وامید از رحمت صرف داشتہ باشند قبول او بکردار ما وابستہ نیست نوشتہ بودند در مراقبہ ظاہر شد
گویا تجلی ذات ست تعالیٰ بے جہت وبیرنگ وحسن وخوبی آن در وہم وخیال درنیاید مخدوما علامت
تجلی ذات دوام ست کہ استتار در قفائے آن نبود وآنچہ استتار پذیرد نہ تجلی ذاتست سبحانہ
بلکہ تجلی شانے ست از شیونات لہذا تجلی ذاتی برقی کہ مشائخ قرار دادہ اند نزد حضرت ایشان ما
تجلی ذات نیست تعالیٰ بلکہ تجلی شانے ست از شیونات کہ سریع الاستتار ست مخدوما آنچہ در کتابت

فرزندی نوشته بودند از انکشافِ حقیقتِ قرآنی و در وقتِ ادائے صلوٰة خود را محوِ مطلق دیدن و مشاهده لذّتِ عظیم دران وقت نمودن و ظهورِ تاثیرِ توجّه در طلبه و گرمیِ مجلس همه نیک عالی ست مطالعه آن خوشوقت ساخت اَللّٰهُمَّ زِدْ باحوالِ طالبان خوب پردازند و توجهات را از آنها دریغ ندارد لیکن ترسان و لرزان باشند و متضرع و ملتجی بوند مبادا ازین راه خرابی انکس خواسته باشند در گنج نامرادی اوقات را بذکر و فکر بسر برند و گنج اسرار بدست آرند + + +

مکتوب (۱۳۲) صد و سی و دوم

بخواجه احمد بخاری در بیانِ آنکه هرچه از محبوبِ حقیقی میرسد مرغوب و محبوب ست و قبض و بسطِ رزق فعلِ خاصِ اوست تعالیٰ و شرحِ احوالِ یارانِ او + هُوَ اللّٰہ تعالیٰ بر جادهٔ شریعتِ غرّا و سنّتِ مصطفیٰ صَلَّی اللّٰهُ تَعَالیٰ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ مستقیم و مستدیم داشته بترقیاتِ صوریه و معنویه مکرم و ممتاز داراد صحیفهٔ گرامی رسید مسرت بخش گردید از آزارِ فقیر نوشته بودند حَمْدًا لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ که درین ایّام فرصت ست لیکن قوتِ استادن تا حال نشده ست مَا اَصَابَ مِنْ مُّصِیْبَةٍ فِی الْاَرْضِ وَلَا فِیْ اَنْفُسِکُمْ اِلَّا فِیْ کِتَابٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَهَا هرچه از ان جانب میرسد مرغوب و محبوب ست کشاده پیشانی بے گره جبین و ابروان پیش باید آمد راهِ بندگی این ست نقصے یاران اظهارِ گله مندی از مضائقِ روزگار و قرضداریها مینمایند جائے گله نیست و در رزقِ مقدر احتمالِ کمی و زیادتی نیست تنگ کردن رزق و زیادتیِ آن فعلِ خاصِ اوست تعالیٰ هیچکس را در آن دخل نیست اَللّٰهُ یَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ یَّشَآءُ وَیَقْدِرُ طریقهٔ مرضیه آنست که بنده روئے دل را از همه جهات مصروف ساخته بذکر و عبادتِ او یکجهته و یکرو بود و بکلیت در تعمیرِ آخرت کوشد مطمحِ همتش جز مرضیاتِ مولائے حقیقی جَلَّ سُلْطَانُهٗ نبود وَاذْکُرِ اسْمَ رَبِّکَ وَتَبَتَّلْ اِلَیْهِ تَبْتِیْلًا[1] و امورِ معاش را باو سپارد و کشایش کار را از و داند وارد طلبد رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

---

[1] در سورهٔ مزمّل واقع ست از پارهٔ تبارک ۱۲

لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيْلًا در حدیث شریف آمده است تَبًّا لِلذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ قِيْلَ فَمَا نَدَّخِرُ قَالَ لِسَانًا ذَاكِرًا وَّقَلْبًا شَاكِرًا وَّزَوْجَةً تُعِيْنُ عَلَى الْاٰخِرَةِ[1] ونیز در حدیث شریف ست مَنْ جَعَلَ الْهُمُوْمَ هَمًّا وَّاحِدًا كَفَاهُ اللّٰهُ تَعَالٰى سَائِرَ هُمُوْمِهٖ وَمَنْ تَشَعَّبَتْ بِهِ الْهُمُوْمُ مِنْ اَحْوَالِ الدُّنْيَا لَمْ يُبَالِ اللّٰهُ تَعَالٰى فِيْ اَيِّ اَوْدِيَتِهَا هَلَكَ[2] وآنچه از احوال سید محمد و برادر کلان او نوشته بودند بوضوح پیوست در احوال برادر خود نوشته اند که آنچه اول چشم بسته می دید الحال کشاده می بیند مخدوما این دلالت بر ترقی باطن ندارد و کمال آن و البته نیست مصرع تو مباش اصلا کمال این ست و بس ؛ و مراتب قلب را که مشاهده میکنند نیک و بلند ست حق سبحانہ از کمال هر قلب بهره ور سازد و از قلب بسیط نصیبے ارزانی فرماید در احوال محمد زاهد چیزهاے بزرگ و عالی نوشته اند از کرم او تعالیٰ نزدیک ست لیکن آنچه نوشته اند که ولایت کبری را بتفصیل و ار سیر کرده در نیم دائره پنجم مقام قبولیت تعیّن مینماید و همچنین در جوار ولایت علیا نقطه تعیّن مینماید که آن نیز مقام قبولیت ست معلوم نشد که این مقام قبولیت عبارت از چیست و چه قسم قبولیت ست و نیم دائره پنجم بچه معنی ست اگر مراد قوسے ست که حضرت ایشان آنرا انتهاے ولایت کبری قرار داده اند پس نیم دائره چهارم باید گفت زیرا که آن قوس در آخر دائره چهارم ست که دائره دیست و بالاے آن قوس ست نوشته بودند که یاران طریق را که بشما منتسبند هر جا عقیده و مانعے پیش مے آید و توقف واقع میشود باین خاک نشین متوجه میشوند صورت فقیر بآنها ظاهر میشود و از انجا میگذرانند و فقیر هیچ نمے بیند و خبر ندارد مخدوما تکمیل و ارشاد کارخانه خداوندی ست جل شانه و مربّی حقیقی اوست سبحانه لیکن باعتبار ظاهر این معامله به پیر و مرشد وابسته ساخته اند بتوسط او کار مسترشد را بکمال میرسانند گاه بود که مرشد را از ین توسط اطلاع بود و گاه نبود ـــه از مانوشته بهانه بر ساخته اند ؛ علی الخصوص که مرشد از ارباب جهل بود و اطلاع از احوال مسترشد و از توسط خود کمتر خواهد بود و مع ذلک در صحبت او مردم بمرتبه کمال و اکمال میرسند و صاحب احوال

---

[1] رواه ابن ماجه والبیهقی ۱۲ من المشکوة [2] والذی فی المشکوة همّ دنیاه ۱۲

وصاحبِ علم میشوند وازین جہل ہیچ نقصانے در کمال وتکمیلِ او نیست احوال وکمالاتِ اوست
کہ در مرایائے مسترشدان ظاہر میشود والسلام اولاً وآخراً

مکتوب (۱۳۳) صد وسی وسوم

بشیخ شرف الدین سلطانپوری در ترغیب بر پرداختِ احوالِ مسترشدان وتاکید بر تصحیح نیت
ھُوَ بعد الحمد والصلوٰۃ وارسالِ التحیات میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمدست
المسئول من اللہ تعالیٰ عافیتکم واستقامتکم علی الطریقۃ المرضیۃ ظاہراً
وباطناً صحیفۂ گرامی کہ درین ولا ارسال داشتہ بودند رسید بہجت افزا گردید از تقیید بحلقۂ صبح و
پیشین وطریقۂ توجہ بیاران بعد مغرب وگرمی مجلس وتاثیر توجہات وظہور آثار وترقیاتِ عظیمہ
یاران کہ نوشتہ بودند مسرت بر مسرت افزود اللّٰھم اکثر اخواننا فی الدین باید کہ درین
امر جلیل القدر بیش از بیش تقیّد ورزند در حدیث آمدہ است ان احب عباد اللہ الی اللہ من
حبّب عباد اللہ الی اللہ وحبّب اللہ الی عبادہ ودر تصحیح نیت بجان کوشند وہموارہ
ملتجی ومتضرع بودند از تحقق بحقیقت قرآنی وعبور بما فوق کہ نوشتہ بودند بوضوح انجامید تفصیل آن
تعلق بحضور دارد کہ معاملہ نازک ست وآنچہ میبایند نعمتے ست عظمیٰ امید ست کہ از دو چیز خالی
نباشند آنچہ مے یابند یا بالفعل حاصل ست یا قریب الحصول ست بہر حال شکر خداوندی جل شانہ
بجا آرند وہمت بر آن گمارند کہ ازین بحر عمّان گوہرے بدست آرند تا سبب سعادت ہفت
پشت باشند وہشت بہشت روئے نماید مامول از دوستان دعاست والسلام اولاً وآخراً

مکتوب (۱۳۴) صد وسی وچہارم

بسید نعمت اللہ بنگالی در شرح احوال وتعبیر واقعہ ھُوَ الحمد للہ وسلام علی عبادہ
الذین اصطفیٰ کتابے کہ سیادت مآب سید نعمت اللہ در احوال خود از راہ محبت فرستادہ بودند

رسیدہ خوشوقت ساخت از ظہور نور کہ معبّر بحقیقتِ کعبہ است بعد ازان عطا شدن خلعتِ مکلّف ومزیّن بالفاظِ قرآنی کہ نوشتہ بودند بوضوح پیوست امیدوار باشند کہ از فیوض وبرکاتِ قرآنی بہرہ ور شوند وعنقریب از حقیقتِ آن نصیبے یابند در رنگ نصیب از حقیقتِ کعبہ نوشتہ بودند کہ در واقعہ برین تجلّی شد خود را دران عدمِ محض یافتہ بعد ازان بقا بآن ذات یافت درین اثنا القا فرمودند کہ این حال حضرتِ خلیل ست علیٰ نبیّنا وعلیہِ الصّلوٰۃ والسّلام حاصل معنی کریمہ اِنِّیْ وَجَّہْتُ وَجْہِیَ لِلَّذِیْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ تا آخر القا فرمودند بعد ازین فقیر خود بخود فربہ شدن گرفت بحدیکہ آسمان وزمین در خود یافت وتجلّی حق جلّ وعلا در درونِ این احقر ظاہر میشد درین اثنا فرمودند کہ این حال سید المرسلین ست صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلّم مخدوما تعبیرِ واقعہ ظاہر ست حق سبحانہٗ وتعالیٰ از ہر دو ولایت بہرہ ور سازد واز انوارِ ہر کدام منوّر گرداند این واقعہ بشارتیست ظاہر امیدوار باشند در تجلّی اوّل چون عدمیّت ومحویّت وتبرّی از شرک وروے از ہمہ تافتن وبجنابِ قدس بے مشارکتِ اغیار رو آوردن ست مناسبت بحضرتِ خلیل ست علیہِ الصّلوٰۃ والسّلام کہ معاملہ نفی را بنقطہ آخر رسانیدہ اند وتجلّی ثانی مناسبتے بمقامِ اثبات وتجلّی ذات دارد کہ حال خاتم الرّسل ست علیہِ وعلیٰ آلہِ الصّلوٰۃ والسّلام

مکتوب (۱۳۵) صد وسی وپنجم

بعادل بیگ پسر کامل بیگ در آبادیِ آخرت ودر نکوہش دنیائے دنی ہو اللہ تعالیٰ از رقیتِ ماسوی محرّر گرداند احوال بہمہ حال مستوجب حمد ست اوقات را بذکر وفکر معمور دارند وتوشہ آخرت را آمادہ سازند وبمزخرفاتِ دنیائے دنی مفتون نشوند وبزینتِ آن فریفتہ نگردند وبمطراق آن از جائے نروند کہ فانی وہالک ست ثباتے ندارد زہر یست شکر آلودہ وبجاستے ست زراندود کشتہ این زہر بموتِ ابدی گرفتارست وبحسرتِ سرمدی مبتلاست فالحذر کلّ الحذر

بیت ہمہ اندرزِ من بتو این ست ٭ کہ تو طفلی وخانہ رنگین ست ٭ عمر ہمانست کہ در مرضیات

مولائے حقیقی تعالیٰ مصروف گردد و در طلب وے در داو بسر رود باقی در حساب عمر غیبت داخل و وبال ست بیت هر چه جز عشق خدائے احسن ست * گر شکر خوردن بود جان کندن ست *
احوال را نویسان باشند دوستان را بدعا یاد آرند والسلام *

مکتوب (۱۳۶) صد و سی و ششم

بمحمد حسین کابلی در جواب عریضهٔ او * الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی برادر دینی صوفی محمد حسین سلام خوانند و باستقامت ظاهر و باطن بوده دوستان را بدعا یاد آورد معامله که شب عید روئے داده بود نوشته بودند و از مشاهدهٔ نور صرف اشعار نموده و اضح گردید و سبب مسرت و خوشدلی گردید حق سبحانه همواره در ترقی دارا دو از مقصد اقصےٰ نشانے پدید آرد از شکر گذاری خدمت حافظ جیو نوشته و خدمت فقرا و صلحا که میکنند بیان کرده بودند و بوضوح انجامید حق سبحانه ایشان را جزائے خیر دهد نوشته بودند که ایشان میگویند که هنگام مشغولی خود را نیست می یابم از مطالعهٔ آن خوشحال شدیم حق سبحانه و تعالیٰ این دید را زیاده کند و اثرے از هستی موهوم و وجود بشریت نگذارد تا فنائے حقیقی روئے نماید عزیزے گفته است انتهی عدما لا اعود ابدا
والسلام

مکتوب (۱۳۷) صد و سی و هفتم

بحاجی محمد شریف خادم در جواب عریضهٔ او که متضمن معارف غریبه و تحقیقات بدیعه است بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی برادر دینی حاجی محمد شریف استفسار نموده که معنی قرب نوافل و قرب فرائض چیست و کفر شریعت و کفر طریقت چیست و علامات هر کدام چه چیز ست بدانند قرب نوافل قربیست که بر عبادات نافله مترتب میشود و چون در نوافل وجود عابد در میان ست قربیکه بران مترتب میشود قربے بود که وجود سالک در میان باشد پس این قرب مفنی نبود که وجود صاحب قرب هنوز در میان ست گفته اند

فنا کنند ۱۲

قربِ نوافل آنست کہ بندہ فاعل شود وحق آلہ فعلِ او بود جَلَّ وعَلَا در حدیثِ قدسی[۱] آمدہ است لَا یَزَالُ
عَبْدِیْ یَتَقَرَّبُ اِلَیَّ بِالنَّوَافِلِ حَتّٰی اُحِبَّہٗ فَاِذَا اَحْبَبْتُہٗ کُنْتُ لَہٗ سَمْعًا وَبَصَرًا وَیَدًا
وَرِجْلًا ومؤیدا ودر روایتے آمدہ است فَبِیْ یَسْمَعُ وَبِیْ یُبْصِرُ ودر قربِ فرائض چونکہ محض
امتثالِ امرِ الٰہی ست تعالیٰ وجودِ عابد درمیان نیست پس قربے کہ بران مترتب شود قربے بود
کہ وجودِ عارف وران درمیان نبود لہٰذا گفتہ اند کہ قربِ فرائض آنست کہ حق تعالیٰ فاعل بود و
بندہ آلہ فعلِ او باشد چنانچہ وارد شدہ است اَلْحَقُّ یَنْطِقُ عَلٰی لِسَانِ عُمَرَ ناطق حق ست و زبان
عمر بیش از آلہ نیست ونیز وارد شدہ است کہ اِتَّقُوْا غَضَبَ عُمَرَ فَاِنَّ اللّٰہَ یَغْضَبُ پس قرب
فرائض مُفنی وجودِ سالک ست وقربِ نوافل مُفنی نیست وجمع بین القربین آنست کہ فاعل وآلہ
ہر دو حق باشد سُبحانہٗ وبندہ درمیان ہیچ نبود ودر کریمہ[۲] وَمَا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰہَ رَمٰی
گویا اشارہ بہر سہ قرب ست کفرِ شریعت آنست کہ بندہ مرتکب امرے شود کہ در شریعت غراء ارتکاب
آن کفر باشد وبحکمِ شریعت کافر شود وکفرِ طریقت عبارت از مرتبہ جمع ست کہ دران موطن تمیز
میانِ حسنِ اسلام وقبحِ کفر از نظرِ سالک مرتفع میشود وہمہ را الصراط مستقیم مے پندارد ومیگوید
بیت بکفر وباسلام یکسان نگر ✦ کہ ہر یک دیوانِ او دفتریست ✦ حسینِ منصور درین مقام
بودہ است کہ گفتہ **شعر** کَفَرْتُ بِدِیْنِ اللّٰہِ وَالْکُفْرُ وَاجِبٌ ✦ لَدَیَّ وَعِنْدَ الْمُسْلِمِیْنَ قَبِیْحٌ ✦
درین موطن سُکر ہمہ وقت دامنگیرست از مستیِ محبت تمیز میانِ حُسن وقبح ندارد وچون از سُکر
بصحو آید واز مستی بہوش واز بے تمیزی بتمیز گراید اسلام را حسن وکفر را قبیح داند وباسلامِ حقیقی
مشرف شود واز کفر تبری نماید پس کفرِ طریقت زینہ اسلامِ حقیقی باشد از حضورِ مبتدی ومنتہی
وغیبت ہر دو وقبض وبسط ہر کدام پرسیدہ بودند بدانند کہ حضورِ مبتدی حضوریست کہ غیبت در
قفائے اوست وحضورِ متوسط حضوریست کہ غیبت در قفائے آن نیست ودرین ہر دو حضور
وجودِ حاضر درمیان ست وفنا بحصول نہ پیوستہ پس حضورِ منتہی حضوریست کہ نفسِ حاضر درمیان نیست

[۱] الحدیث فی صحیح البخاری وقد نقلہ الشیخ بالاختصار وبالمعنی ۱۲ [۲] بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ انفال در پارہ قال الملاء الذین ۱۲

حضوریست خود بخود بے نعتِ حاضری و حضور شهودیست بے وصفِ شاهدی و مشهودی
مَن لَم یَذُق لَم یَدرِ غیبتِ مبتدی غیبتِ اوست از حس بواسطهٔ استیلاءِ سلطانِ ذکر بر
حقیقتِ جامعهٔ ذاکر که محلِ حس و شعورست غیبتِ منتهی غیبتِ اوست از ذات و صفاتِ خویش
در سطواتِ تجلیاتِ ذاتیه و صفاتیه و استتار بلکه انعدامِ اوست هنگامِ استیلاءِ هستی حقیقی برین
هستی موهوم و بعبارتِ دیگر گوییم غیبتِ مبتدی استتارِ ذکر و حضورست از باطنِ او و غیبتِ
منتهی در پرده آمدن نسبت ظاهرِ او از معاملهٔ باطن چه باطنِ او را غیبت نیست آنچه وارد برسبیلِ
دوام دارد قبض و بسط ارباب قلوب را میباشد که اهلِ ابتداء اند قلب تا در مقامِ تلوین ست موردِ
قبض و بسط ست چون بتمکین پیوست از قبض و بسط رست منتهی را این قبض و بسط نیست
که مصطلح قوم ست او را با وجودِ تمکین و یکرنگی بواسطهٔ عروضِ بعضے عوارض بے مزگی و بیحلاوتی
روئے میدهد گاہے صفائی وقت پدید مے آید بران اطلاق قبض و بسط بطریقِ تجوز نموده مے آید
هر چند این اطلاق هم شایع و ذایع ست از علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین پرسیده بودند
بدانند که علم الیقین استدلال ست از اثر بموثر و عین الیقین شهودِ موثرست بے پردهٔ اثر و استهلاک
و گم شدن ست در مشهود بحدیکه از وصفِ شاهدی و مشهودی معرا باشد و حق الیقین متحقق شدن ست
بآن و این مقامِ بقا و شعورست چنانچه از دود بآتش پے بردن و مشاهدهٔ آتش نمودن و عین آتش
گشتن گفته اند که علم و عین حجابِ یکدیگر اند هنگامِ علم عین نیست و چون عین آمد علم رفت چه فانی
و مستهلک بحیرت و جهل متصف ست که منافی علم و دانش ست و در مرتبهٔ حق الیقین این حجابیت
مرفوع ست و شهود و علم باهم جمع اند که موطنِ شعور و بقاست و این هر سه مرتبهٔ یقین تا زمانے ست که
سیرِ سالک در اصول ست که بمقامِ ولایت تعلق دارد و چون معامله از اصول بالا رود و بساطتِ صرف
پیش آید این مراتب کوتهی کند و فنا و بقا در راه ماند پرسیده بودند که زوالِ عین و اثر کجا متحقق
میشود در بدایتِ ولایتِ کبری یا در نهایتِ آن شروعِ زوالِ عین و اثر در بدایتِ این ولایت ست
و کمالِ آن در نهایتِ آن ولایت چه خروج از ظلال و قیدِ انفس که موجبِ زوالِ عین و اثرست در بدایت ست

ولایتِ کبری ست وتا اصول درمیان ست اثرے از آثار باقی ست وچون اصول انقطاع پذیرد اثرے از آثار نماند معنی قربِ اقربیت وفرق میانِ ہر دو پرسیده بودند بدانند که قرب مقابلِ بُعد ست چون بُعد مفقود شود قرب متحقق گردد ولیکن قرب بعد از امورِ نسبیه است یک شئے نسبت بشیئے قریب ست ونسبت بشیئے دیگر بعید کابل از نسبت بلاہور بعید ست ونسبت بہ پنج قریب لہذا مراتبِ قرب متفاوت آمد باندازه تفاوتِ فقدانِ مراتبِ بُعد وچون بُعد از ہیچ وجه نماند کمالِ قرب متحقق شود وآن در اتحاد ست پس کمالِ قرب در اتحاد آمد ومعاملهٔ اقربیت ازین ہم نازکتر ست از اتحاد ہم باید گذشت در جانبِ قرب تا اقربیت روئے نماید ونفسِ این کس ازین کس نسبت بآن بعید بود وعقل عقیل مشکل که باین دقیقه پے برد واز خود نزدیکترے را تواند تصور نمود ذوقِ صحیح وکشفِ صریح که مقتبس از انوارِ نبوت باشد باید که درکِ این اعجوبه نماید والقائے بفرقانِ مجید حاصل کند مَن لَم یَذُق لَم یَدرِ دیگر از آدابِ طریقت ست که طالب در حضورِ شیخ بچیزے دیگر ورائے شیخ بے اذنِ شیخ متوجه نشود حتے بذکر ونوافل ہم مشغول نشود واگر در حضورِ او بچیزے دیگر متوجه شود دران وقت از فیوض وبرکاتِ شیخ ظاہر آنست که محروم ست اِلّا نادراً مثلاً قوتِ نسبتِ شیخ بروجهِ کمال داشته باشد مع ذٰلک تفاوت میانِ توجه وعدمِ توجه کائن ست واقعه که دیده اید وہمچنین واقعه که حافظ محسن در ماده شما دیده ست عالی وروشن اند ومبشر امیدوار باشند که حق سبحانه از قوه بفعل وازگوش باغوش آرد اِنَّهٗ قَرِیبٌ مُجِیبٌ از محبتِ ذاتی وصفاتی وافعالی ومحبوبیت ومحبیت پرسیده بودند بدانند که حضرتِ حق جل وعلا ذاتِ خود را دوست میدارد وہمچنین صفات وافعالِ خود را نیز دوست میدارد وظلالِ اسما وصفاتِ خود را ہم دوست میدارد وہر کدام ازین افرادِ محبت دو اعتبار دارد محبوبیت ومحبیت ظهورِ کمالاتِ محبوبیتِ ذاتیه در حضرتِ حبیب صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیهِ وَآلِهٖ وَسَلَّمَ وظهورِ کمالاتِ محبیتِ ذاتیه در حضرتِ کلیم علیٰ نبینا وعلیهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وظهورِ محبوبیتِ اسما وصفات در انبیاءِ دیگر متحقق ست علیٰ نبینا وعلیهمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسلِیمَاتُ وَالبَرَکَاتُ در رنگِ محبیتِ آن وظهورِ محبوبیت

و مُحبّیت ظلالِ اَسما و صفات در اَولیاء محبوبین و مُحبّین کائن یعنی عُروج و نزول و سیر الی اللہ و فی اللہ استفسار نموده بودند بدانند که عُروج رو بحق را گویند و نزول رو بخلق سیر الی اللہ چونکہ قطع دائرهٔ امکان ست و سیر فی اللہ سیر در اَسما و صفاتِ واجبی ست تعالت و تقدست پس این ہر دو سیر در جانبِ عُروج باشد و دو سیر دیگر در جانبِ نُزول ست سیر عن اللہ باللہ و سیر فی الاشیاء باللہ دیگر فنا و بقا فی الحقیقة تبدُّلِ صفاتِ ذمیمہ است بصفات حمیده والا بنده ہیچ جا نمیرود و احکامِ بندگی از وے ساقط نمیشود و در جانبِ بقا نیز بنده حق نشود قلبِ حقائق مُحال ست اگر گویند فانی در ہنگامِ فنا خود را محو و متلاشی مییابد و نام و نشان از ذات و صفاتِ خود نمے بیند وجه آن چیست گوئیم که اوصافِ ذمیمہ در لطیفهٔ نفس رسوخ تمام دارد و انانیت و رعونت و سرکشی و نافرمانبرداری و جہلِ مرکب که کمالاتِ عاریتی را از خود دانسته خود را کامل و خیر یقین کرده بمنزلهٔ ذات او گشته است لاجرم بزوالِ این صفات زوالِ ذات متصور میگردد و باطمینانِ او انقلابِ حقیقت بفہم درنمے آید فہم من فہم ٭

مکتوب صد و سی و ہشتم (۱۳۸)

بخان محمد بیگ لاہی در شرحِ احوالِ او و بیانِ آنکه با وجودِ بے نہایتی مطلوب منتہی گفتن بچه معنی است ٭ ہو ٭ بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند کتابے که پیش ازین بحیدگاه فرستاده بودند رسیده خوشوقت ساخت از دیدِ قصور نوشته بودند واضح گردید حق سبحانه و تعالیٰ این دید را زیاده کند که دافعِ عجب میدہد و اعمال را قیمت مے افزاید و قابلِ قبول میکند عشیهٔ عرفه در مراقبه خود را شتر سوار در مجمعِ عرفات که دیده اید و برکاتِ عجیبه بشمار رسیده و اکثر خود را در طواف کعبه مییابید و یکبار کعبهٔ معظمه را در خود یافته اید ہمه نیک و خوب ست از برکاتِ آن اماکن و از انوارِ کعبهٔ منوّره امیدوار باشند اللہ تعالیٰ از حقیقتِ آن بہره ور سازد تا راہے بذاتِ بحت پیدا آید

۱؎ بروزِ حج نہم ماہ ذی الحجہ بعد دو پہر ۱۲

وازخانہ بصاحبِ خانہ روزنے بکشاید وآنچہ نوشتہ اید کہ بعد ازان نسبتے معلوم شد کہ گوئیا ذات بحت ست الخ گوئیا اشارتے ست وبشارتے باین ماجرا رسیدہ بودند کہ مطلوب را نہایت نیست پس میباید کہ طلبِ طالب را ہم انتہا نباشد پس منتہی گفتن بچہ معنی باشد بدانند کہ منتہی کسے ست کہ بر ابتداءِ مطلوب برسد وسیر الی اللہ را قطع نمودہ داخلِ سیر فی اللہ گردد بعد ازان در انتہائے مراتب ست باعتبارِ مراتبِ کمالاتِ محبوب بعضہا فوق بعضٍ ہر قدر سیر در کمالاتِ محبوب میناید ہمان قدر مراتبِ انتہا میرسد وعدمِ انتہاءِ مطلوب ہم باعتبارِ کمالات وصفاتِ اوست جواب دیگر آنکہ عدمِ انتہائے مراتبِ وصول چنانچہ اکثرے برانند در حقِ کسے ست کہ سیرِ او در تفصیلِ اسما وصفات افتادہ باشد گفتہ اند کمالاتِ معشوق را نہایت نیست در ہر آنے بیک کمالے متجلی ست دیگرے گفتہ مَرَاتِبُ الْوُصُوْلِ لَا تَنْقَطِعُ اَبَدَ الْاٰبِدِیْنَ ثالثے گوید شعر

بیزارم ازان کہنہ خدائے کہ تو داری ✤ ہر لحظہ مرا تازہ خدائے دگرست ✤ رابعے گوید بیت

نہ حسنش غایتے دارد نہ سعدی را سخن پایان ✤ بمیرد تشنہ مستسقی ودریا ہمچنان باقی ✤

ورائے کہ حضرتِ ایشان ما را عطا شدہ است راہیست کہ اسما وصفات بطریقِ اجمال درانجا قطع میباید ووصول بذات میسر مے آید ومراتبِ وصول منقطع میشود وانتہا مے پذیرد بخلافِ صاحبِ سیرِ تفصیلی کہ وصول بذاتِ مجرد در حقِ او عنقائے روزگارست کہ او از تجلیاتِ کہنہ بیزارست وبتجلیاتِ تازہ گرفتار وازذاتِ متجلی کہ ورائے تجلیات ست محجوب ودرراہِ این راہِ اجمال شاہراہِ انبیاست علیہم الصلوٰۃ والسلام وصحابۂ کرامِ ایشان علیہم الرحمۃ والرضوان والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۱۳۹) صد وسی ونہم

بسلطان عبد الرحمن بلخی در کمالاتِ قلبِ انسانی بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حامدًا ومصلیًا حقیقتِ مضغۂ قلبیہ خزینۂ اسرارِ معنویہ باد ہرچہ در عالمِ کبیرست در عالمِ صغیر کہ مرآتِ عوالم ست ثابت ست عالمِ صغیر انسان را گویند کہ مرکب از عالمِ خلق وامرست وعالمِ کبیر

هرچه در زیر عرش ست از افلاک و عناصر و جز آن و آنچه فوق عرش ست از لطائف عالم امر ست و هرچه
در عالم صغیر ست در عالم اصغر ست که قلب انسان ست که با وجود کمال صغر جامع عوالم ست و با وجود
بساطت بکمال وسعت موصوف و مناسبت او بذات اقدس بیش از بیش آید که در آنحضرت کمال
بساطت و کمال وسعت باهم جمع اند لهذا بعد از تصفیه قابلیت آئینه داری آن مرتبهٔ مقدسه پیدا
کرده و بشرافت وَلٰكِنْ يَسَعُنِيْ قَلْبُ عَبْدِيَ الْمُؤْمِنِ مشرف گشت و تصفیهٔ قلب وابسته
است بتحلّی باحکام شرعیه و تزیّن بسنن مصطفویه علیٰ صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة
و اجتناب از بدعت نامرضیه و از انهماک در شهوات و لذات نفسانیه و دوام ذکر و مراقبه و رسوخ
بر محبت شیوخ فَعَلَيْكَ بِمُلَازَمَةِ هٰذِهِ الْخِصَالِ الْحَمِيْدَةِ لِيَظْهَرَ فِيْكَ عَجَائِبُ الْمُلْكِ
وَاَسْرَارُ الْمَلَكُوْتِ وَتَكُوْنَ مِرْاٰةً لِاَنْوَارِ اللَّاهُوْتِ

مکتوب صد و چهلم (۱۴۰)

به برادر زاده حضرت ایشان سلّمه الله تعالیٰ مخدوم زاده عالی مرتبه شیخ عبد الاحد در بیان تفوق
حقیقت صلوٰة بر حقیقت قرآنی و حل شبه که در اینجا وارد میشود و آنکه معامله حقائق ثلثه داخل
تفضّل ست و در تحقیق انطباق بحقیقة الحقائق و آنکه قطب مدار غیر قطب ارشاد ست و غیر صاحب
نسبت قیومیت و آنکه بعد از عطاے ذات موهوب غالبا معامله به نزول ست بِسْمِ اللّٰهِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَللّٰهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ بِعَدَدِ مَنْ حَمِدَكَ وَلَكَ الْحَمْدُ بِعَدَدِ مَنْ لَّمْ يَحْمَدْكَ
وَعَلٰى نَبِيِّكَ وَحَبِيْبِكَ الصَّلٰوةُ وَالتَّحِيَّةُ بِعَدَدِ مَنْ ذَكَرَكَ وَبِعَدَدِ مَنْ لَّمْ يَذْكُرْكَ وَعَلٰى
اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ كَمَا يَقْتَضِيْ كَرَمُكَ وَيَلِيْقُ بِفَضْلِكَ اما بعد فرزند ارجمند شیخ عبد الاحد پرسید
که حقیقت قرآنی عبارت از مبدأ وسعت بیچونی ذات ست تعالیٰ بیان نمایند که حقیقت صلوٰة
عبارت از کدام اعتبار و شان ست بداند که حضرت ایشان در حقیقت صلوٰة بر نگاشته اند که
اینجا کمال وسعت بیچونی ست پس در حقیقت قرآنی مبدأ وسعت ست و اینجا کمال وسعت لیکن

برین تقدیر شبهه وارد میشود که مبدأ شیء را تقدم و تفوق ست بر شیء پس باید که حقیقت قرآنی
مقدم باشد بر حقیقت صلوٰة و حال آنکه حقیقت صلوٰة را فوق حقیقت قرآنی نوشته اند جواب
میتواند که این مبدأیت در جانب عروج سالک باشد یعنی شروع وسعت در مدارج عروج از حقیقت
قرآنی ست و کمال آن در حقیقت فوقانی و باین معنی مبدأیت را تأخر ست جواب دیگر آنست که
تفوق از طرفین ست بدو اعتبار حقیقت قرآنی چونکه جزء حقیقت صلوٰة ست چنانچه آنحضرت
نوشته اند که اگر حقیقت کعبه است [لیکن] جزء اوست و اگر حقیقت قرآنی ست هم بعض اوکه صلوٰة جامع
جمیع کمالات و مراتب عبادت ست که بنسبت اصل الاصل کائن ست و شک نیست که جزء را تقدم [بنسبت]
بر کل و کل را افضل ست که مشتمل ست برین جزء و اجزاء دیگر پس تفوق صوری جزء راست و تفوق معنوی
در تبه کل را بود نوشته بودند که وصول بحقائق ثلثه داخل تفضل ست یا نه معامله این حقائق چونکه
فوق کمالات نبوت ست باید که داخل تفضل باشد نوشته بودند که وصول بحقیقة الحقائق غیر محمدی المشرب
را میتواند شد یا نه و اگر بطریق فنافی الشیخ باین دولت مشرف شود آیا لحوق و انطباق تام میسر میشود
یا نه بدانند که لحوق تام محمدی راست و غیر محمدی را در ضمن شیخ خود که محمدی ست وصول [حصه] انطباق
اگر میسر شد گنجایش دارد پرسیده بودند که در عهد صاحب نسبت قیومت قطب مدار غیر اوست
یا این منصب مسلم باوست بدانند که قطب ارشاد غیر او نیست آری اقطاب بقعات که اقطاب
جزئیه اند در عهد او اگر باشند گنجایش دارد بلکه واقع ست و او بمنزله کل ست و اینها از انوار و برکات
او مستفیض و مستفید اند لیکن قطب مدار غیر اوست که او را انزوا و خلوت ناگزیرست در زمان آن
سرور صلی الله تعالی علیه و آله وسلم میگویند که قطب مدار بود و بشرف صحبت هم گاه گاه
مشرف میشد لیکن کسے او را نمی شناخت الا ماشاء الله تعالی و آنچه میگویند که روح را بعد از
مفارقت از بدن فنا نیست این حکم در سائر لطائف امر هم جاری ست و آنچه میگویند که روحانیت
فلانے ظاهر شد و چنان و چنین افاده نمود و مستفید شد مراد ازان لطیفه روح ست بخصوصه و
الغیب عند الله سبحانه نوشته بودند که بعد از اعطاء ذات موهوب معامله با عروج وابسته میشود

یا نزول یا ہیچ کدام خصوصیت ندارد الخ بدانند کہ صاحب این نسبت چونکہ نسبت قیومیت دارد و کار خانہ تکمیل و ارشاد ہم باو وابستہ البتہ باید کہ صاحب نزول باشد و بظاہر و باطن متوجہ خلق بود و اگر این صاحب نزول گاہ گاہ عروج ہم نماید گنجایش دارد بلکہ واقع ست والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۱۴۱) صد و چہل و یکم

بمشیخت مآب حافظ عبد الجلیل دہلوی در بیان آنکہ ممکن ہرچہ از جنس خیر و کمال دارد ہمہ مستفاد و مستعار از مرتبۂ وجوب ست بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست المسئول من اللہ تعالیٰ عافیتکم و استقامتکم علی جادۃ الشریعۃ العلیۃ و السنۃ السنیۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و ترقی درجاتکم المعنویۃ فی مدارج الکمالات الالٰہیۃ صحیفہ گرامی کہ از راہ محبت نامزد این مسکین نمودہ بودند رسیدہ بہجت و مسرت افزا گردید باید کہ ہمہ برین منوال از احوال ظاہر و باطن خود در نگاشتہ باشند و این دور از کار را بدعائے خیر یاد آورده بوند در یوزہ امداد ازین کم بضاعت در رنگ استعارت ستار مستعیر و سوال ست از عاجز فقیر ممکن بیچارہ ہرچہ از جنس خیر و کمال دارد ہمہ مستفاد و مستعار از مرتبۂ وجوب ست فی نفسہ از خیر و کمال تہی ست و از حسن و جمال خالی ان الامانات باہل الامانات راجع ست عدمے ست وجود نما فقر او ذاتی ست و فاقہ او سرمدی از عدم چہ آید و از شرچہ بر آید بیت من ہیچم و کم ز ہیچ ہم بسیارے، وز ہیچ و کم از ہیچ نیاید کارے، آنقدر ہست کہ بابعضے طلبہ نشست و برخاست میکند آثار معتد بہ در آنہا پدید مے آید و ترقیات مینمایند و بعضے بکمال میرسند آن ہمہ از یمن و برکات بزرگان ست و این کس درمیان نیست بلکہ مربی حقیقی حق ست جل شانہ مصرعہ از ما و شما بہانہ بر ساختہ اند، خوش گفتہ شعر الشان نیست این ہمہ الحان ز مطرب ست،

الیہ یرجع الامر کلہ فاعبدہ و توکل علیہ

مکتوب (۱۴۲) صد و چهل و دوم

بحضرت حقائق و معارف آگاه جامع علوم ظاهری و باطنی شیخ محمد یحیی دامت برکاته در اظهار آلام مفارقت و اشارت به فیوض و برکات مرقد مطهر حضرت پیر دستگیر رضی الله تعالی عنه بسم الله الرحمن الرحیم احمد الله علی نواله و اصلی و اسلم علی حبیبه احمد و آله احوال و اوضاع فقرای این حدود مستوجب حمد ست المسئول من الله عز و جل سلامتکم و استقامتکم ظاهرا و باطنا مخدوما ایام مفارقت بامتداد کشید مهاجرت صوری ضروری بطول انجامید حدیث شوق از شرح بیرونست و قصه عشق پایانی ندارد والحال دوستان طاقت مفارقت نمانده و مشتاقان جان برلب آمده بزودی تشریف آرند و محبان از آلام مهاجرت خلاصی دهند هرچند افسوس ست که کسی از آن دیار علیا که موطن فیوض و انوارست باین دیار سفلی که منبع کفر و بدعت ست آید از آمدن خود باین دیار ظلمانی و از مهاجرت آن اماکن نورانی که نشانی از آن بی نشان دارد و ترجمانی غیب الغیب مینماید چندان حسرت و ندامت دارد که چه نویسد در اینجا هم که هست از برکات آنجاست امیدوارست چشم بران دوخته

بیت درین دیار بدان زنده ام که گاه گاهی + نسیم عاطفتی زان دیار می آید + آری

اگر بنسبت زیارت روضه مطهره حضرت پیر دستگیر و ملاقات مجاوران آن مرقد منیر بیایند بجاست تا از فیوض و برکات این موطن نیز بهره مند گردند و از انوار و اسرار این محال که ماخوذ و مستفاد از انوار آن موطن ست نیز مستفید شوند زمین هند هرچند پر ظلمت و کدورت ست لیکن چشمهٔ حیات در ظلمات ست **مصراع** بتاریکی درون آب حیاتست + امروز بقعهٔ سرهند بطفیل آن دو حرم محترم از کثرت فیوض و انوار رشک هند و غیرت سند ست آنرا از هند ندانند که دریچهٔ ولایت است بلکه نمونهٔ اسرار نبوت ست طالبان حق جل و علا که سر نیازی باین مزار فائض الانوار دارند و از روی صدق طواف این مرقد مطهر مینمایند از آن فیوض و برکات مستفیض و مستفید

میگردند واز یکنوش[1] بصد جوش و خروش ترک خویش نموده بطلب پے سپر دبسیارے از سکنۂ این مقام بجہت عدم صدق و ناگرویدن ازین چشمۂ حیوۃ خشک کام اندواز ین برکات دست تہی (سالکان ۱۲)
خوش گفت **بیت** زہر یک نقطہ اش چون نافۂ تر[2] + شمیم[3] وصل جانان میزند سر + ولے (قطعہ ۱۲ پیرزن ۱۲)
آن کز برودت درز کام ست + چہ داند نافہ اش گر در مشام ست + والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۴۳) صد و چہل و سیوم

بہ محمد صادق ٹہنی در حل سوال او کہ فنا و بقا بچہ معنی ست زوال وجودی ست یا چیزے دیگر و در دقائق و اسرار فنا + الحمد للّٰہ و سلام علے عبادہ الذین اصطفے سعادت آثار محمد صادق ٹہنی پرسیده بودند (بود ۱۲) کہ فنا و بقا بچہ معنی ست زوال وجودی ست یا چیزے دیگر بدانند کہ فنا و بقا سرّیست از اسرار الٰہی جل شانہ ذوقی ست و وجدانی کہ بزبان راست نیاید و بتقریر و تحریر درنمیگنجد مصرعہ لذت مے نشناسی بخدا تا نچشی + اجماع اہل اللہ ست کہ حجاب مطلوب نفس این کس ست انت الغمامۃ علے شمسک **بیت** از تست حجاب تو یقین ست + شرط ہمہ رہروان ہمین ست + و تا اثرے ازین کس باقی ست راہے بمعرفت ندارد **بیت** تا یکسر موز خویشتن آگاہی + گردم زنی از راہ فنا گمراہی + پس بکلند[4] کوہ بشریت را از بیخ و بن باید کند تا انتفائے حقیقی روئے نماید و نیستی ذاتی پردہ بکشاید و شک نیست کہ احکام بندگی از بندہ ہیچ گاہ ساقط نیست و بندہ ہرگز حق نشود این دلالت بر بقائے بندہ دارد پس آنچہ مقرر قوم ست با این چگونہ جمع شود و بودن و نابودن بیک آن بچہ روش متصور گردد مصراع میباش و مباش مشکل این ست عقل عقیل بحل این اشکال پے نبرد و کشف این معما را محال انگارد سابقۂ عنایت باید کہ این معما بکشاید و حل اشکال نماید و محال را بجال امکان آرد عرفت ربی بجمع الاضداد در آنحضرت جمع اضداد ست و احکام متضادہ باہم آمیختہ اگر عارف متخلق ہم بورود احکام

[1] نوش بواو مجہول شیرین وگوار و آب حیات و بمعنی زندگی و شہد و تریاق ۱۲ غیاث [2] باد بوئے خوش برآمیختہ ۱۲
[3] ۔
[4] کلند بروزن سمند آلۂ آہنی کہ بدان زمین را برائے زراعت بکاوند ۱۲

متضاده گردد چہ مستبعد باشد اثبات وجود و سلب وجود در آنحضرت جمع اند اگر بود و نابود در عارف جمع شود گنجایش دارد

مکتوب صد و چہل و چہارم (۱۴۴)

بشیخ محمد مومن گیلانی ثم برہانپوری در تعبیر وقائع او و بشارت حصول بعضے مقامات عالیہ و حل سؤال کہ نموده بود با بشارات عالیہ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعُلٰی وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی اما بعد سعادت آثار شیخ محمد مومن واقعہ چند دیده بود و بفقیر نوشتہ و سوالے ہم نموده واقعہ اُولیٰ را بجنس ایراد مینماید واقعہ اُولیٰ آنکہ روز جمعہ بتاریخ بیستم شہر محرم الحرام در خدمت حضرت ایشان بزیارت روضہ منورہ رفتہ درون روضہ مراقب بودند و حضرت ایشان سلمہ اللہ سبحانہ بر سر تربت حضرت امام المریدین مراقب نشستہ بودند ناگاه مشہود این حقیر گردید کہ نور عظیم از جانب قبلہ نمایان شد و عالمے را احاطہ کرده در محاوطہ روضہ منورہ درآمد و در جائے کہ حضرت ایشان مراقب بودند مدتے توقف نمود معلوم کرده شد کہ دران نور حضرت خاتمیت اند علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام دران اثنا بخاطر این کمترین گذشت کہ آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام درباب حضرت ایشان ماچہ میفرمایند مقارن این خطره حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فرمودند کہ مَنْ صَافَحَ الشَّیْخَ الْمَعْصُوْمَ اَوْ مُحَمَّدَنِ الْمَعْصُوْمَ فَقَدْ صَافَحَنِیْ بعد ازان آن نور عظیم از انجا انتقال فرموده بر دروازه روضہ منورہ حضرت مجدد الف ثانی رسید توقف ورزید و نورے از قبر منور حضرت مجدد الف ثانی باستقبال آن نور برآمده ملحق شد و در وقت انتقال نور فرمودند قَوْلُ الشَّیْخِ اَحْمَدَ حَقٌّ بعد ازان آن نور منتقل گردید بمدینہ سکینہ علی ساکنہا افضل الصلوات واکمل التحیات رسید و در روضہ منورہ مطہره درآمد دران وقت از اینجا تا مدینہ منورہ ہم در نظر این حقیر روشن بود و روضہ شریفہ نیز مشہود بود بعد از وصول بروضہ منورہ آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ بار این لفظ را میفرمایند مَنْ صَافَحَہٗ فَقَدْ صَافَحَنِیْ مکرر و درین واقعہ کہ حضرت خاتمیت علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام

نامِ این دور از کار را بر زبانِ خود دو بار آورده از راهِ کرم و عنایات مبشّر ساختند سرِ افتخار را به اوجِ افتخار رسید و دست بدامنِ مرادِ این قلیل البضاعة در زد با این همه خرابی هیچگونه خود را قابلِ این خطاب نه فهمد اما ؎ با کریمان کارها دشوار نیست بیت میتوانی که دهی اشکِ مرا حسنِ قبول ای که دُر ساخته قطرهٔ بارانی را ٭ و آنکه در واقعهٔ دیگر از جانبِ حضرتِ ایشان ما قدّسنا اللهُ سُبحانَهُ بِسِرِّهِ بشما خلعتِ حقیقتِ صلوٰة عطا شده باز این فقیر آنرا بشما پوشانیده است تعبیرِ این همان است که در توجّهِ آخرِ این حقیر بشما بشارتِ حصولِ این نسبتِ عَلیّه داده و نصیبه احساس نموده و آنچه در صفِ نماز در قعده داخل شده اید و میگوئید که این صفِ انبیاست علیهمُ الصّلواتُ والتّسلیماتُ والبرکاتُ نیک و مبارک است حق سبحانَه وتعالی از برکاتِ ایشان درین مقامِ شگرف بهره ور گرداند و شمّهٔ از روائحِ صلوٰة شان بمشامِ جانِ امثالِ ما واپس ماندگان برساند هر چند از خیرِ نماز بهره بود و از قعدهٔ شان نصیب شود و رِضوانٌ مِّنَ اللهِ اکبر و آنچه میفرمایند که ترا از حقیقة الحقائق نصیبه هست بشارتیست شگرف امیدوار باشند رسیده بودند که سبب چیست که در سلسلهٔ طلاب بشارتِ لحوق بحقیقة الحقائق بعدِ وصول بحقائقِ ثلثه میگوئی و حال آنکه این هر سه حقیقت داخلِ مراتبِ وجوبی است و حقیقة الحقائق از حقائقِ امکانی حلِّ این مقام باید نمود که خاطرِ این مسکین مدّتیست که مشوّش است مخدوما هیچ اشکال نیست و در لحوق بحقیقة الحقائق و وصول بحقائقِ ثلثه هیچ ترتّب و توقّف روا است که لحوقِ مذکور شود و وصول بحقائق میسّر نیاید و نیز میتواند که وصول صورت بندد و لحوق نشود که انبیاء علیهمُ الصّلوٰةُ والسّلام از حقائقِ خویش بحقیقهٔ کعبه فما فوقها رسیده اند و کسے که بر قدمِ ایشان است از حقائقِ شان میتواند که برسد و حقیقة الحقائق درمیان نیاید و بعد از وصول اگر بتوسّطِ شیخِ خود بحقیقة الحقائق ملحق شود گنجایش دارد چنانچه پیش از وصول هم روا است که بآن حقیقت برسد و از همین گذشت آنچه فقیر ببعضے از یاران بشارتِ لحوق بعد از وصولِ شان بحقائقِ سه گانه داده است این کلّیه نیست بلکه اتفاقیه است که بعد از وصول توجّه باین جانب

واقعہ شدہ است والا قبل از وصول اگر توجہ واقع شود میتواند کہ لحوق مذکور حاصل شود آرے در افراد محمدی المشرب اگر لحوق بیش از وصول گفتہ شود گنجایش دارد چہ راہ وصول و بحقائق لحوق ست بحقیقۃ الحقائق والعلم عند اللہ عزّ وجلّ والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۱۴۵) صد و چہل و پنجم

بسلطان عبد الرحمن بلخی در فضیلت ذکر و شرح احوال او بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند صحیفہ گرامی رسید مسرت بخش گردید حمداً للہ سبحانہ کہ بعافیت اند بیاد حق جلّ وعلا معمور اند بندہ چون حق تعالی را یاد کند حق سبحانہ نیز آن بندہ را یاد فرماید فاذکرونی اذکرکم ودر صورت دوام ذکر ازین جانب از انجانب نیز دوام ذکر خواہد بود ازین کدام سعادت زیادہ تر بود کہ صاحب و مولائے حقیقی جلّت عظمتہ ہمیشہ دریاد بندہ باشد و بندہ ہموارہ مورد فیوض او بود تعالی نوشتہ بودند کہ گاہ گاہ خود را بالیدہ می یابد کہ خانہ را از خود مملو مے بیند این دید اصیل ست و مشعر ست از جامعیت استعداد امید کہ ازین ہم بالیدہ تر گردند و آفاق را بگیرند نوشتہ بودند خود را آراستہ بلباس سبز و مزین بزیورہا مشاہدہ کردہ مخدوما مطالعہ این معنی خوشوقت ساخت این دید از نسبت بلند خبر میدہد و مبشر نسبت عالی والسلام اولاً واخراً

مکتوب (۱۴۶) صد و چہل و ششم

بشیخ میر ہلوی در شرح احوال او و اشارتے ببشارت الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ گرامی رسید مسرور و خوشوقت ساخت حق سبحانہ بجمعیت و استقامت ظاہر و باطن دارد فان الاستقامۃ فوق الکرامۃ نوشتہ بودند کہ مخلصی از تنگنائے وہم وخیال کہ شعبدہ ہائے نتائج سلوک جذبہ اند حاصل نقد وقت دارد و مطمح نظر جز اصل الاصول نمے پندارد مخدوما خلاصی از قید وہم و تنگنائے خیال درین نشاۃ فانیہ اشکال دارد موطن حصول

بروجه کمال آخرت ست وهنگام لقا زمان موت الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب
موت ست که خلاصی ازین قید مے بخشد وازین تنگنائے برآرد من کان یرجوا لقاء
الله فان اجل الله لآت درین حیات دنیاوی نادرست که ازین ورطه نجات یابد ومطلوب
را بے بخت خیال در آغوش کشد همان سخن استاد شیخ ابوسعید ابوالخیرست که این ازان نادرست
نوشته بودند باوجود این نائره عطش در جوش ست ونائره تپش در خروش بلے تحیر وعجز همه
وقت دامنگیرست وهرچند از تنگنائے وهم وخیال وارسته است لیکن ممکن بیچاره مشکل که پا
از امکان بیرون نهد ومقید از قید وارهد بیت سیه روئی ز ممکن در دو عالم * جدا هرگز
نشد والله اعلم * ممکن از واجب تعالی چه دریابد ومقید از مطلق چه فراگیرد پس عجز همه وقت
بود وزبانه عطش وتپش در التهاب باشد نوشته بودند که انس بے کیف والفت بیچون بغایت
لطافت از دائره خلت مفهوم میگردد وگاه گاهے نصیبے قلیل از مرکز آن دائره نیز فیض رسان ست
محمود وما شکر این عطیه بجا آرند وازدیاد وتقویت آن خواهند در حضور هم حرفے از احوال آن
مذکور شده بود حمدا لله سبحانه که ظهور فرموده الله تعالی از زلت وخطا محفوظ دارد

اللهم ارنا حقائق الاشیاء کما هی والسلام

مکتوب صد وچهل وهفتم (۱۴۷)

بشیخ عبدالعلیم جلال آبادی در جواب کتابت او بعد الحمد والصلوة وارسال التحیات
میرساند احوال همه حال مستوجب حمدست المسئول من الله سبحانه عافیتکم و
استقامتکم ظاهرا وباطنا فان الاستقامة فوق الکرامة ویشهد لهذا المعنی
ما ورد شیبتنی سورة هود (رواه الترمذی ۱۲) مکاتیب شریفه متعاقب رسید مسرت بخش گردید چون
متضمن احوال واذواق سنیه بود مسرت بر مسرت افزود حق سبحانه همرین منوال ابواب فتوحات
را مفتوح داراد ودر سایه سرادقات نبوی وجوار حقیقت مصطفوی علی صاحبها افضل الصلوات

وَاَکْمَلُ التَّسْلِیْمَاتِ وَالْبَرَکَاتِ جا دہد امثال ما بوالہوسان را این قسم آرزوہاے محض تمنی است **بیت** کجا ما و کجا زنجیر زلفش ٭ عجب دیوانگی کاندر سر افتاد ٭ مارا از ہمہ چیز سوگ ہجر و ماتم عصیان ناگزیر ست اظہار شوق ملاقات نموده بودند فقیر را نیز مشتاق دانند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب صد و چہل و ہشتم (۱۴۸)

بخان محمد بیگ کولابی در شرح احوال و بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی احوال و اوضاع مستوجب حمدست اَلْمَسْؤُلُ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰی عَافِیَتُکُمْ وَ اسْتِقَامَتُکُمْ ظَاهِرًا وَّ بَاطِنًا لِتَکُوْنَ وَسِیْلَةً لِنَیْلِ الدَّرَجَاتِ وَعُلُوِّ الْحَالَاتِ کتابتیکہ از راہ محبت فرستاده بودند رسیده مسرت بخش گردید نوشته بودند ہرگاه نظر بذات محبوب مے افتد خود را محجوب مے یابد علاج دیگر نمییابد مگر کہ خود را نیست و نابود کند و ہر چند سعی بیشتر میکند جہل خود را زیاده تر مییابد چرا محجوب نیابد کہ ہنگام جلوهٔ معشوق عاشق خود را بے مناسبت بیابد و قابل تقابل او نمے بیند بلکہ تاب تقابل ندارد میخواہد کہ رخت بصحراے عدم کشد و از خود نامے و نشانے نگذارد **بیت** بے ہرجا بود مہر آشکارا ٭ سُہا را جز نہان بودن چہ یارا ٭ سالک ہر چند سعی بیشتر میکند در نیستی خود میکوشد و ہر چند نیستی بیشتر جہل و حیرت بیشتر و از صفات کمال کہ علم از جملۂ آنست تہی تر نوشته بودند در اداے نماز خصوصًا در اداے فرائض و تلاوت قرآن مجید عجب وقت میگذرد شکرانۂ آن وقت را بکدام زبان ادا تواند کرد مخدوما نماز معراج مومن ست و موطن قرب خاص الخاص حالت و لذتے کہ در اداے آن رو دہد خصوصًا در اداے فرائض بیشتر کمال الکمال ست از ذوق و شوق یاران خود نوشته بودند شکر خداوندی جَلَّ شَاْنُهٗ بجا آرند و در کار و بار خود سرگرم باشند و از مکر او تعالیٰ ایمن نبوند و ترسان و لرزان بوند و از یاران فقیر از اہل ابتدا ہر کہ اظہار ذوق صحبت شما نماید با وصحبت دارند و توجہ نمایند

وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی ٭

بخان

زیاده تر

کنند

مکتوب صد و چهل و نهم (۱۴۹)

بکصد

بمیر بیگ کولابی در تحقیقِ ظهورِ عدمیّتِ ذاتیه و کمال بودنِ آن با وجود شرارت و نقص که در نهاد عدم ست ثبتہ اللہ تعالی بر جادہ شریعتِ علیہ و سنّتِ سنیّہ مصطفویہ علےٰ صاحبہا الصّلوٰۃ والسّلام والتحیّۃ مستقیم و مستدیم داشتہ بجذباتِ قویّہ معنویہ مکرّم و ممتاز داراد کتابتے کہ از راہِ محبّت فرستادہ بودند رسیدہ مسرّت بخش گردید نوشتہ بودند در خود نہ غیبت یابم و نہ حضور و نہ جمعیّت خود را عدمِ محض می یابم بلے غیبت و حضور و جمعیّت ہمہ از منتسباتِ این کس ست و از اوصافِ او تا از منتسبات خالی نشود و از اوصاف تہی نگردد ظہورِ عدمیّتِ ذاتیہ کہ کمال ست در حقِ سالک محال ست اگر گویند عدم شرِ محض ست و نقصِ خالص کہ رائحۂ خیریت ندارد در ظہورِ آن چہ خیریت ست و کدام کمال و ہمچنین در سلبِ اوصافِ کمال چہ کمال ست بلکہ سراسر نقص و شرارت ست گویم آنچہ ذاتیِ ممکن ست عدم ست و صفاتِ کمال از وجود و توابعِ وجود ہمہ در وے مستعار و مستفاد از مرتبہ وجوب ست و عکس و پرتو صفاتِ آن مرتبہ است و ممکن بواسطۂ این انعکاس عدمیّتِ ذاتیہ و نقص و شرارتِ جبلّی خود را فراموش کردہ است و بکمالاتِ عاریتی خود را خیر و کامل خیال کردہ است و از این خیالِ فاسد و جہلِ مرکّب مصدرِ انانیّت و خودی گشتہ و دعویِ شرکت در اخصِّ اوصافِ او پیدا کردہ و ندائے انا ربّکم الاعلیٰ[1] از نہادِ او سر زدہ پس کمال در حقِ او آن بود کہ از عدمیّتِ ذاتیہ خود آگاہ شود و کمالاتِ عاریتی را باہلِ آن حوالہ نماید و از انانیّت و جہلِ مرکّب وا رہد و از دعویِ شرکت کہ سدِّ راہِ وصولِ او گشتہ است نجات یابد و نفس را از امّارگی برآرد و بفنائے حقیقی مشرّف گردد و سعادت آثارا ہر کہ از یارانِ فقیر کہ شغل خوب نہ فہمیدہ است با وے توجّہ بکنند و اجازتِ طریقۂ قادریہ را موقوف بر حضور دارند والسّلام۔

---

[1] در رنگِ فرعون ۱۲

مکتوب یکصد و پنجاہم (۱۵۰)

بشیخ محمد باقر لاهوری در شرح احوال او و احوال یاران او بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند مکتوب شریف رسیدہ بہجت افزا گردید از نزول لطائف عالم امر بجد اجد ابعالم خلق نوشتہ بودند بوضوح پیوست از نزول لطائف عالم خلق نوشتہ آن ہم نزول کردہ باشند چہ عالم خلق را در رنگ عالم امر عروجے ست کہ رو بحق ست جل و علا و نزولے ست کہ رو بخلق ست نزول اتم و ابلتہ بنزول این لطائف عشرہ ست از عدم حصول صورت معلوم در عالم با وجود معلومیت کہ تعلق باصل معلوم گرفتہ است نقل آن کہ نوشتہ اند بس عالی ست و از معاملات مخصوصہ حضرت ایشان ماست عقل عقیل مشکل کہ باین دقیقہ پے برد از غرائب روزگار ست کہ شخص غائب را از حسن تعلق کند و بے حصول صورت بود من لم یذق لم یدر آنچہ از ادراک نسبت محبوبیت ذاتیہ و بہرہ یافتن از تعینات ثلثہ علمی و وجودی و حبی و رفع خطرہ از دماغ و ازدیاد التذاذ از ایلام نسبت بانعام کہ در کتابہائے متعددہ بر نگاشتہ بودند چیزہائے عظیم و عالی ست اکثر این امور از خصائص حضرت پیر دستگیر ست قدس اللہ سبحانہ بسرہ العزیز مطالعہ آن لذات معنویہ بخشید حق جل و علا از سائر کمالات آنحضرت نیز بہرہ مند سازد و ابواب ترقیات را مفتوح دارد انہ قریب مجیب از ظہور خیریت خاتمہ و خود را بلیع جمیل و تکمیل یافتن کہ نوشتہ بودند نعمتے ست بزرگ مبارک باشد لیکن الہام چونکہ ظنی ست ابہام بر جاست نوشتہ بودند کہ محمد فاضل مناسبتے بولایت اخفی و مبدأیت علم و شرکت افراد عالم با خود و بعضے افعال دیگر ناز و انوار حقیقت کعبہ معظمہ بل تحقق بآن و قلوب خمسہ و قلب بسیط و وسعت مضغہ مے یابد و محمد عارف و محمد زاہد مناسبتے بافراد ذات و تصفیہ خاک و سعت مضغہ معلوم میکنند ملا جمال و محمد عبد الواحد بولایت کبری رو آوردہ اند ہمہ واضح گردید و خوشوقت ساخت اللہم اکثر

اخواننا فی الدین مخدوما بعضے طلاب را اموری کہ از قوت بفعل نیامدہ است گاہ باشد کہ بطریق اندراج یا انعکاس یا تخیل تصور آن ظہور نماید و ہنوز وقت آن نرسیدہ باشد درین کار تامل نیک درکارست و نیز تامل در اوضاع و اطوار آنہا و استقامت و عدم استقامت شان ملاحظہ کردہ حکم باید نمود در مادہ این یاران کہ احوال آنہا نوشتہ اید نمیگویم بلکہ این کلیہ است کہ منظور خاطر دوستان باشد والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی

مکتوب (۱۵۱) یکصد و پنجاہ و یکم

بخواجہ محمد شریف بخاری در شرح واقعہ او بسم اللہ الرحمن الرحیم حمداً للہ سبحانہ کہ احوال و اوضاع بر نہج استقامت است امید کہ آن عزیز نیز سلامت و بعافیت باشد و باستقامت ظاہری و باطنی موصوف بود مکتوب شریف رسیدہ خوشوقت ساخت درین ایام بکرم اللہ تعالی در آزار خفت است لیکن قدرے از درد باقی است طاقت استادن نیست نماز را نشستہ چار زانو میگذارم الحمد للہ علی کل حال و اعوذ باللہ من حال اہل النار و آنچہ دیدہ اید کہ شما را از زیورہاے درخشان از مروارید پوشانیدہ اند و بعد ازان میگویند کہ این نسبت محبوبیت است بر تو مبارک باد و بشارت است شگرف اگر از قوت بفعل آید و از گوش باغوش رسد حمداً للہ سبحانہ کہ عبارت شما خبرے از فعل میدہد و رنگے از آغوش مے آرد کہ نوشتہ اید ازین بشارت خرم و سربلند گردیدم چون بوقت خود مرا آوردند آثار و علامات خاص ہمچو باران نیسان بریزش میشد تا سہ روز این معاملہ سرشار قیام داشت الحال ہم خاطر بران مشاہدات مرعی میدارد گویا ہمان وقت حاصل است از مطالعہ این سطور خاطر بسے مسرور شد و امید وار ساخت رب زدنی علماً والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۵۲) یکصد و پنجاہ و دوم

بشیخ بایزید سہارنپوری در تعبیر واقعہ کہ دیدہ بود و شرح احوال یارے کہ نوشتہ بود بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَامِدًا لِلّٰہِ الْعَظِیْمِ وَمُصَلِّیًا عَلٰی رَسُوْلِہِ الْکَرِیْمِ احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست اَلْمَسْئُوْلُ وَالْمَامُوْلُ عَافِیَتُکُمْ وَاسْتِقَامَتُکُمْ ظَاہِرًا وَّبَاطِنًا صحیفہ گرامی رسید مسرت بخش گردید وقائعے کہ دیدہ اید و نوشتہ نیک روشن ست و آنکہ ہفت کوشک دیدہ اید و شش کوشک را تعبیر بلطائف ستہ کردہ اید و تعبیر کوشک ہفتم درخواستہ اید مخدوما این ہفت کوشک گویا عبارت ازان ہفت گام ست کہ حضرت ایشان ما قَدَّسَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ بِسِرِّہٖ در مکتوبات خویش برنگاشتہ اند کہ این راہ کہ ما در صدد قطع آنیم ہمگی ہفت گام ست پنج ازان از عالم امر و دو از عالم خلق کہ نفس و قالب باشد غَایَۃُ مَا فِی الْبَابِ کوشک ہفتم کہ در غایت رفعت ست نظر بکمالات ولایت کہ عالم امر درانجا اصل ست و عالم خلق تابع آن لطیفہ اخفی ست کہ منتہاے عالم امر ست و ولایت را فوق آن لطیفہ و اصل آن قدم گاہے نیست و نظر بکمالات نبوت کہ درانجا عالم خلق اصل ست و عالم امر طفیلی آن لطیفہ قالب ست کہ متضمن عناصر اربعہ ست و محتوی بر جزو ارضی کہ بالاصالت نصیب از کمالات نبوت آنراست وفی الحقیقۃ فوق لطائف عشرہ است و پستی خاک سبب رفعت او گشتہ است موافق تعبیر شما آنست کہ کوشک ہفتم ہمین لطیفہ قالب بود چہ تعبیر شش کوشک اول بہ شش لطیفہ کردہ اید کہ پنجگانہ عالم امر و لطیفہ نفس ست لاجرم کوشک ہفتم لطیفہ قالب باشد و ہرچند در کمالات نبوت قدم راسخ بود کمالات جزو ارضی بیشتر جلوہ گر شود و درجات آن واضح تر گردد احوال شیخ عبداللہ کہ از شما اخذ طریقہ نمودہ است نوشتہ بودند کہ صفات را باصل ملحق مییابد و خود را ازان خالی مے بیند اما چون جہل بسیار دارد و بتفصیل احوال خود مطلع نمیشود از حقیقت حال او اطلاع بخشند مخدوما آنچہ او مییابد سنجیدہ و راست ست این قسم شخص را صاحب جہل بسیار نمیتوانیم گفت ازکجا کہ چیزہاے دیگر ہم دارد کہ ازان جاہل ست این دید نتیجہ تجلی صفات ست و منبی از فناء نفس

سلہ کہ بسبب ترکیب از عناصر اربعہ بجاے چہار شمردہ میشود ۱۲

وکمالِ این فنا آنست کہ چنانچہ صفاتِ کمال ملحق بأصل شدند وغیر از عدم در سالک نماند این عدم کہ مرآتِ کمالات بود نیز بعدمِ مطلق ملحق شود آن زمان از عارف نہ عین ماند و نہ اثر لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ بعد ازان بحکمِ مَنْ قَتَلْتُهٗ فَاَنَا دِيَتُهٗ معاملہ بقاست و معاملہ ولایتِ کبریٰ پیش ست فنا وبقا ہر چند در ولایتِ صغریٰ صورت بستہ بود لیکن حقیقتِ فنا وبقا در ولایتِ کبریٰ ست انگارم کہ لحوقِ عدمِ خاص بعدمِ مطلق از خصائصِ این ولایت ست والسَّلَامُ

مکتوب (۱۵۳) صد وپنجاہ وسوم

بشیخ ابوالمکارم در ترغیبِ طلبِ فوائدِ صحبت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ وارسالِ التحیات میرساند صحیفہ گرامی کہ بنامِ این مسکین نمودہ بودند رسید اظہارِ تاسف وتالم بر فقدانِ دولتِ صحبتِ شیخ خود قُدِّسَ سِرُّہٗ نمودہ بودند واضح گردید اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ آنچہ تقدیر ست ناگزیر ست لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ہنوز ہیچ نرفتہ است مصراع

گر در بستہ شد ابلہ دگرے بکشایند

لوازمِ طلبگاری بجا باید آورد واز ہر جا بوئے از مطلب بمشامِ جان برسد از پے آن باید شد ایام فرصت بسے مغتنم ست دوبارہ در دنیا آمدنی نیست دریوزۂ این معنی ازین دوراز کار تمنائے بیش نیست مَعَ ذٰلِكَ ہر آنچہ نقدِ وقت ست ہر چند ہیچ نیست از دوستان دریغ نیست لیکن مدارِ طریقۂ ما بر صحبت ست قرب وبعد چگونہ یکسان بود کہ اُویس قرنی بمرتبۂ ہیچ صحابی نرسد در طرقِ دیگر ہم ہر چند قرب وبعد یکسان نیست اما درین طریقۂ علیہ مدار بر صحبت ست در طرقِ دیگر باین مثابہ نیست آرے مرید رشید باندازہ محبت وربطِ معنوی کہ بشیخ مقتدا دارد اخذِ فیوض وبرکات از باطنِ شیخ در غیبت او نیز مینماید وبرابطۂ درونی جذبِ معانی خفیہ او میکند لیکن حصولِ معرفت ووصول بدرجاتِ ولایات غالباً منوط بصحبت ست لَا تَعْدِلُ بِالصُّحْبَةِ شَيْئًا كَائِنًا مَّا كَانَ فقیر نیز از توجہ بظہر الغیب خود را دریغ نمیدارد اِنْشَاءَ اللّٰهُ تَعَالیٰ حق سبحانہٗ از باطنِ بزرگان فیض مند گرداند بمنّہٖ

وکمالِ کرمہ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و علاجِ علتِ معنوی را درین فرصتِ یسیر
بذکرِ کثیر جویند و احبۂ دور افتاده را بدعاے خیر یاد آرند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۵۴) صد و پنجاه و چهارم

بفرزندان حقائق و معارف آگاه خواجه محمد حنیف کابلی در عزاے خواجه مرحوم و نصائح فرموده

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ برخوردارِ
سعادت آثار خواجه عبید اللہ مع برادر و همشیرها بکمال برسند و عصمت پناه والده این فرزندان
و سائر اهلِ طریق که در آنجا اقامت ورزیده اند و در خدماتِ ایشان قیام دارند از ینجانب سلام
عافیت انجام خوانند و بر جادهٔ شریعتِ غرّا و سنّتِ مصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات و
البرکات والتسلیمات العُلیٰ مستقیم و مستدیم بوند و بر محبّت و متابعتِ شیوخ برسوخ تام
باشند از شنودنِ این حادثه جانکاه چه نویسد که برین دوستان چه قسم الم و اندوه و چه نوع
فراق و مصیبت روے داد و لیکن چون بارادہ و تقدیرِ مولاے حقیقی ست جلّ شأنہ غیر از
رضا و تسلیم چاره و گزیر نیست ما هم صبر کردیم شما هم صبر بکنید و به فعلِ حق جلّ وعلا راضی و
شاکر باشید و گذشتگان را بدعا و صدقه یاد آرید و از فیوض و برکاتِ خواجه مرحوم امیدوار باشید
و از مزارِ پر انوارِ او همواره دریوزه نمایند و یاران را باید که آنجا را معمور دارند و طریقهٔ خواجه را نیک
رعایت کنند و حلقهٔ ذکر و مشغولی را برپا دارند و خدمتِ آینده و رونده نمایند و در رضامندی
و خدمتگاریِ فرزندانِ خواجه بجان کوشند و طفلان را نیک تربیت کنند و تعلیم آداب نمایند بنماز
پنجوقت در جماعت حاضر شوند و سبق بے ناغه بخوانند چه کنیم ما از ایشان دور افتاده ایم جگر میسوزد
امیدواریم که حق سبحانہ وتعالیٰ ایشان را ضائع نگذارد و بکمال برساند انّہ قریب مجیب

بیت
زہجرِ دوستان خون شد درونِ سینه جانِ من ＊ فراقِ همنشینان سوخت
مغز استخوانِ من ＊ والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۵۵) صد و پنجاه و پنجم

بشیخ انور نور سرائی در تعبیر واقعه که دیده بود و ایمائے بحقائق ثلثه. بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کتابے که از راه محبت فرستاده بودند رسید خوشوقت ساخت واقعه که حضرت رسالت پناه را صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ دران دیده اید و عنایات مشاهده نموده نیک و مبارک ست و بشارتست و آنچه که دیده اید که گنبد سفید عجیب بسیار مزین به محراب ارده خود را در میان دیدم بعد ازان مکشوف و معلوم شد که این گنبد حقیقة الحقائق ست و این محراب حقائق ثلثه است و نیز نوشته اید که در حقیقة الحقائق ترقی بسیار مے بینم گویا تو کشان کشان میبری مطالعه آن بسیار محظوظ ساخت حق سبحانه وتعالی ترقیات بے اندازه نصیب وقت گرداند و از حقائق اربعه بهره ور سازد و اتصالے بحقیقة الحقائق بفهم مے در آید وَالْغَیْبُ عِنْدَ اللّٰهِ تَعَالٰی نوشته بودند که فرق در هر سه حقیقت معلوم کردم حقیقت کعبه بمقام دل تعلق دارد و حقیقت قرآنی بمقام روح تعلق دارد و حقیقت صلوة بمقام لطیفهٔ اخفی تعلق دارد مخدوما این معنی محل تامل ست درین باب نیک تدبر کنند آنچه از کلام حضرت ایشان ما معلوم میشود آنست که کعبه را بیمین و یسار که مقام قلب و روح ست تعلق نیست آنحضرت در جلد ثانی در مکتوب هفتادم بر نگاشته اند در انسان چنانچه قلب را نمونه عرش رحمن ست جل سلطانه و ظهور قلبی او انموذج ظهور عرشی ست از بیت الله نیز در انسان نشانه است که میانه ست و از یمین و شمال بیگانه ست و بحسن سبقت یگانه است الخ انتهی معامله این حقائق بسے نازک ست و دست فکر امثال ما بوالهوسان از دامان آن کوتاه ست وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَّعَلٰی رَسُوْلِهٖ دَائِمًا وَّسَرْمَدًا

مکتوب (۱۵۶) صد و پنجاه و ششم

بشرافت و نجابت پناه خواجه عبد الصمد کابلی در مواعظ دینی و بیوفائی دنیائے فانی بِسْمِ اللّٰهِ

الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة وارسال التحیات میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمدست المسئول والمامول سلامتکم واستقامتکم ظاہرًا وباطنًا افسوس کہ عمر بسر آمد و ہیچ عمل از دست نیامد محبت دنیا در دست شدہ است بیوفائی دنیا بدیہی اولی گشتہ و فتن و مصائب پے در پے مے آید و دوستان جگرگوشہا در رحیلند و ہیچ تنبہ و تذکری نیست و توبہ و انابت نہ غفلت در ترایدست و معاصی در افزونی اَوَلَا یَرَوْنَ اَنَّهُمْ یُفْتَنُوْنَ فِیْ كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً اَوْ مَرَّتَیْنِ ثُمَّ لَا یَتُوْبُوْنَ وَلَا هُمْ یَذَّكَّرُوْنَ این کدام ایمان ست و چہ مسلمانی نہ از کتاب و سنت پندپذیر میشود و نہ از مشاہدۂ آیاتِ بینات عبرت میگیرد باید اندیشید کہ یاران و ہمنشینان کہ پار و پیار ارسال یکجا ہم سفر و ہم بستر بودند و مونس و ہمدم کجا شدند مصراع کجا رفتند آن یاران کہ بودند مونس جانی ؛ ہیچ اثرے ازانہا پیدا نیست و ہیچکس نشانے ازانہا نمیدہد بیت چنان خرمن عمرشان شد بباد ؛ کہ ہرگز کسے زان نشانے نداد ؛ اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا اَجْرَهُمْ وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُمْ پس ما و پس ماندگان ناگزیرست کہ عمر دو روزہ را بغفلت نگذرانیم و بخواب خرگوش نسازیم و باین سرائے فانی دلبند نشویم و فریفتۂ این قحبۂ غدار نگردیم و تمام بمراضی مولائے حقیقی جل شانہ سازیم و از کید نفس و شیطان و از گرداب ہوا
۱۹ و ہوس کنارہ گیریم و گور و قیامت را در نظر داشتہ خود ہا را در عداد اموات داریم و عُدَّ نَفْسَكَ مِنْ اَصْحَابِ الْقُبُوْرِ و از حیوۃ و وجود موہوم منخلع گشتہ بموتے کہ پیش از موت ست پردازیم و بعدمیتِ ذاتیہ و نیستی اصلیہ خود سازیم معدوم کہ بر خود احکام موجود جاری سازد و بعنوان وجود وانماید و نیست کہ تہمت ہست شود مضحکۂ خلق شود بیت وفاقی خود برغم حاسدناکے ؛ ترویج چنین متاع کاسد تاکے ؛ ہستی و توابع آن بأہل ہستی و موجود حقیقی شایان و سزاوارست و وضع شے ست در موضع خود کمال ممکن در نفی کمال ست از وے و خیریت او در سلب خیریت بیت در عالم ما ز ما جز نام نماند ؛ وز ہیچ وجود ما جز نام نماند

عن ابن عمر قال اخذ رسول اللّٰہ صلے اللّٰہ علیہ وآلہ وسلم ببعض جسدی فقال کن فی الدنیا کانک غریب او عابر سبیل وعُدّ نفسک من اہل القبور رواہ البخاری ۱۲ مشکوۃ باب الامل والحرص

ع چل خسرو گھر اپنے سانجھ پڑی سب دیس ہے معمول از دوستان دعائے سلامتی خاتمہ است +

مکتوب (۱۵۷) صد و پنجاہ و ہفتم

بشیخ محمد باقر لاہوری در شرح احوال او کہ متضمن بعضے اسرار بودہ و اذواق خاصہ خود و احوال ترقیات یاران خود کہ بکمالات اکتساب میان محمد باقر نوشتہ بودند مطالعہ آن لذات معنویہ بخشید این قسم اسرار و معاملات کہ شما را بآن نواختہ اند و تاثیر صحبت عطا فرمودہ از غرائب روزگار ست اگر گرد عالم گردند معلوم نیست کہ مثال و انموذج آن جائے دیگر یابند اِعْمَلُوْا آلَ دَاوٗدَ شُکْرًا وَ قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ بیت سعادتہاست اندر پردۂ غیب نگہ کن تا کرا بر بند در جیب + لیکن اسرار مقطعات کہ لازم الاستتار ست و قطع البلعوم در شان آن آمدہ ست و حضرت ایشان مابعد از قرن اول بآن ممتاز اند امریست دیگر مصراع لذت مے نشناسی بخدا تا نچشی + امیدواریم کہ امثال آن دور از کاران بحکم وَلِلْاَرْضِ مِنْ کَاْسِ الْکِرَامِ نَصِیْبٌ بے بہرہ نباشند و قطرہ از ین زلال حیوٰۃ در کام جان این تشنہ لبان چکانند چون شما حق جوار این اسرار پیدا کردہ اید و در اطراف آن گردیدہ امیدواریم مَنْ حَامَ حَوْلَ الْحِمٰی یُوْشِکُ اَنْ یَّقَعَ فِیْہِ و از لاحت و محبت ذاتیہ و جز آن کہ مینویسید بوضوح انجامید اَللّٰہُمَّ زِدْ زیادہ برین طاقت نوشتن نیست وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب (۱۵۸) صد و پنجاہ و ہشتم

بملا محمد نان ورسکی در جواب کتابت او کہ مشتمل بعضے اذواق علیہ بود + کتابتہائے اخوی اعزی مولائے ورسکی کہ متضمن اذواق و اشواق سنیہ بود و مشعر از محبت ذاتیہ کہ آنجا اقوای انعام و ایلام ست بلکہ ازدیاد ایلام بر انعام خوشوقت و ذوقین ساخت حق سبحانہ و تعالی ہمبرین منوال ہموارہ در ترقیات دارد این دور از کار را بدعائے خیر و سلامتی خاتمہ یاد دارند

لہ یعنی بیا اے خسرو بخانہ خویش کہ وقت مغرب و شام موقوع آمدہ بر دیار و بر ہر ملک ۲ سطہ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ سبا از پارہ و من یقنت (۲۲) ۳ سطہ مضمون ھذا الحدیث متفق علیہ

واز محبت وعقیدت کہ نصیب شماست ایثار فرمایند والسّلام اوّلاً وّ آخراً

مکتوب (۱۵۹) صد و پنجاہ و نہم

بسیادت پناہان میر محمد ابراہیم ومیر محمد اسحاق در شرح احوال شان فرزندان گرامی ہر کدام میر محمد ابراہیم ومیر محمد اسحاق آنچہ از دید عدمیت ولحوق صفات باصل خویش نوشتہ بودند نیک مبارک ست توجہے درین باب نمودہ آمد وامدادے دراز دیاد این نسبت شریفہ کردہ شد وترقی خاص ہر دو عزیز را درین مقام مفہوم گردید شکر خداوندی جلّ شانہٗ بجا آرید کہ درین مدت قلیلہ این قسم عطیہ کہ حکم عنقاء مغرب دارد بشما عطا شدہ است امید است کہ چنانچہ کمالات باصل خود عود کردہ اند وعدم صرف باقی ماندہ عدم کہ مرآت کمالات بود نیز باصل خود کہ عدم مطلق باشد عود نماید وعین واثر از سالک برباید مصراع این کار دولت ست کنون تا کرا رسد * والسّلام اوّلاً وّ آخراً برخورداری میر محمد یعقوب بجمعیت باشد از احوال خود گاہے بنویسند

مکتوب (۱۶۰) صد و شصتم

بحاجی حبیب اللہ حصاری در تعبیر واقع اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الْعَلِیِّ الْاَعْلٰی وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی خدمت حاجی الحرمین الشریفین ازین مسکین سلام مشتاقانہ خوانند احوال ہمہ حال مستوجب حمدست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰہِ تَعَالٰی عَافِیَتُکُمْ وَاسْتِقَامَتُکُمْ عَلَی الطَّرِیْقَۃِ الْمَرْضِیَّۃِ ظَاہِرًا وَّبَاطِنًا فقیر درین ایام بیماری صعب کشید حمدًا للّٰہ سبحانہٗ کہ الحال رو بصحت ست وقلم بدست میگیرم وبتحمل بدوستان کلمہ چند مینویسم چون قاصد متوجہ آنجانب بود وجواب کتابہا درخواست دو کلمہ بہر دو عزیز نوشتہ آمد تا خالی نباشد وقایعے کہ دیدہ اند ونوشتہ ہمہ روشن وعالی ست در جہاد خیبر کہ بآن سرور شرکت کنید واز کلام او عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ استفادہ میکنید کہ این فتح بنام شماست این شرکت گویا در جہاد اکبرست کہ

باعدای انفسی ست و غلبهٔ افواج اسلام ست که لطائف عالم امرست بر کفار خیبر انفسی باعانت
آنسرور صلی الله تعالی علیه و علی آله وسلم چه خیبر چنانچه در آفاق بوده است در انفس ست نیز و فتح بنام شما
بشارت ست بقهر اعدای انفسی و حصول اسلام حقیقی در وقت استماع قرآن مجید در ماه مبارک
رمضان که بعطیهٔ قطبیت ارشاد ملهم شدید ما نا که این بشارت بحصول کمالات مرتبهٔ قطبیت ست
نه منصب قطبیت و آنچه نوشته اند که برادر شما می بیند نیک و مبارک ست اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ
الْمَغْفِرَةِ آنچه از احوال یاران خود نوشته اند همه خوب و اعلی ست مطالعهٔ آن خوشوقت ساخت
زَادَهُمُ اللهُ سُبْحَانَهُ تَوْفِيقًا وَشَوْقًا وَتَرَقِّيًا نیک باحوال آنها پردازند و توجهات را
دریغ ندارند و از اجتماع یاران ترسان و لرزان باشند که محل عجب و پندار است ازین هگذر ملتجی و
متضرع بوند و استغفار و انابت را لازم گیرند و بخلوت راغب بوند و یک دو وقت برای آن
معین دارند و باقی با یاران صحبت دارند و احبهٔ دور افتاده را بدعا یاد آرند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۶۱) صد و شصت و یکم

بمیرزا لطیف بخاری کتاول در حقیقت فنا و نیستی بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ نحمده
حمدا بعد حمد و نصلی علی نبیه محمد و آله صلوة اثر صلوة و سلاما غب سلام
احوال و اوضاع این حدود مستوجب حمد ست امید که آن جناب نیز بعافیت باشند و بر جادهٔ
شریعت و سنت مستقیم بوند و از فرع باصل آیند و از صورت بحقیقت گرایند صحیفهٔ گرامی
رسیده مسرت بخش گردیده نوشته بودند از کثرت مشاغل بدانکه مامور ست موافق مدعا نمیتوانند
پرداخت اما غافل هم نیست هر وقت که فرصت بیابد غنیمت شمرده می پردازد بلی اینقدر هم
غنیمت ست گفته اند مَا لَا يُدْرَكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ كُلُّهُ لیکن امید ست که نسبت و حضور
باطن بر دوام بود و غیبت در قفای آن نباشد و مشاغل صوریه سبب فتور نسبت معنویه نشود
بیت دارم همه جا با همه کس در همه حال ٭ در دل ز تو آرزو و در دیده خیال ٭ و آنچه نوشته اند

که هستیِ خود را در محبت عینِ نیستی کرده است بسیار خوشوقت ساخت و از لطافتِ استعدادِ شما
خبر داد حق سبحانه آتشِ این محبت را مشتعل سازد تا از ماسوی بتمام براند حمداً لله سبحانه که
در محبت هستی به نیستی تبدیل یافته است نیستی و عدمیّت ذاتی انسان است وجود و توابعِ آن از
صفاتِ کمال خاصه حضرت معبود است اگر در ممکن این صفات نمود است هم از آن حضرت مستفاد
و مستعار است ممکن باین دیدِ عاریتی این کمالات را از خود دانسته از راهِ جهلِ مرکب خود را خیر و
کامل تصوّر نموده است و دعویِ همسری و شرکت با مولائے حقیقیِ خود پیدا کرده و محلِ رعونت و انانیت
گشته چون فضلِ الٰهی جلّ شانه در حقِ او در رسد و از این جهلِ مرکب براند و بمعرفتِ خویش بنوازد داند
که این کمالات از جائے دیگر است و این صفات ظلِّ صفاتِ اوست تعالی ٭ للمولوی قدس سره ٭
بیت چون بدانستی که ظلِ کیستی ٭ فارغی گر مردی و ور زیستی ٭ این دیدِ عاریتی و ظلی چون بر
عارف غالب مے آید این کمالات را درست بصاحبِ آن مے سپارد و ظلال را با صل ملحق میباید و نیستیِ
ذاتی و عدمیتِ اصلی ملحق میشود و از انانیت منخلع میشود بحدیکه اگر سالها بگذرد خود را با نانے تواند
تعبیر کرد آن زمان بفنائے حقیقی موصوف شود و نفس از امارگی برهد بعد از آن بمقتضائے مَنْ
قَتَلْتُهُ فَاَنَا دِیَتُهُ معاملهٔ بقا در پیش است کریمهٔ اَوَ مَنْ کَانَ مَیْتًا فَاَحْیَیْنَاهُ ایمائے باین
معنی دارد و این بقا ولادتِ ثانیه است که عارف از وجودِ موهوم منخلع گشته بوجودِ موهوبِ حقانی
موجود گشته است در خبر است لَنْ یَلِجَ مَلَکُوْتَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ مَنْ لَمْ یُوْلَدْ مَرَّتَیْنِ
وقائع که دیده اید و نوشته و همچنین فیوض و برکات که از مزارِ فائض الانوار معلوم نموده اید نیک
و مبارک ست الله تعالٰی بطفیلِ این اکابر از حقیقتِ کار اطلاع بخشد و از کمالِ انسانی بهره ور سازد

مکتوب صد و شصت و دوم (۱۶۲)

اِنَّهٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ

بشیخ محمد یوسف گردیزی پیرزاده ملتان در مقدماتیکه مشعر از هضمِ نفس است و نادیدنِ خود در
معاملهٔ افاده و بیانِ حقیقتِ تمکین و فناءِ او و در بیانِ آنکه مدارِ افاده و استفاده بر صحبت است

هُوَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى خُصُوْصًا عَلٰى سَيِّدِ الْوَرٰى صَاحِبِ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهِ الْبَرَرَةِ التُّقٰى اَمَّا بَعْدُ فَقَدْ وَصَلَ اِلَيَّ مِنْ جَنَابِكُمْ كِتَابٌ كَرِيْمٌ كِتَابٌ تَعْرِفُ فِيْ وُجُوْهِ عِبَارَاتِهٖ نَضْرَةَ النَّعِيْمِ این ذرهٔ بے مقدار سزاوار این خطاب نیست و لائق این کتاب نه مقدمانیکه ازراه شکست نفس و فروتنی که دران نامهٔ نامی برنگاشته اند در حق این مغرور دور از کار صادق و بیان واقع ست دریوزهٔ نجات ازین گرداب و تخلص بسوی رب الارباب ازین مسکین بودن در رنگ استعاره است از مستعیر و سوال ست از محتاج فقیر بیچگونه در خود مناسبتی باین طائفهٔ علیه نمی بیند و مشارکتی در اسرار طبقهٔ سنیه در نمییابد مع ذلک طالبان که از اطراف و اکناف می آیند بقدر استعداد بهره ور میشوند و خیال کمال و اکمال مینمایند این همه از [illegible] بزرگان ست و از انفاس نفیس ایشان این مسکین در میان نیست مصراع ما خود نئیم این همه الحان زمطرب ست ٭ بے نیستی و عدمیت ذاتی ممکن ست وجود و سائر کمالات که توابع وجود اند همه در وی مستعار و مستفاد از مرتبهٔ وجوب ست ممکن بیچاره ذات خود را فراموش کرده بکمال عاریتی خود را خیر و کامل تصور نموده است و در اخص اوصاف مولای خود شرکت جسته و ازین رهگذر رعونت و انانیت پیدا کرده ندانسته است که ذات او عدم ست که منشاء هر شر و فساد ست چنانچه وجود مبداء هر خیر و کمال است از جهالت ذاتی اوست که خود را کامل دانسته است کمال در حق او انتفای کمال ست از وی و خیریت در سلب خیریت خویش گفت بیت وصافی خود برغم حاسد تا کی ٭ ترویج چنین متاع کاسد تا کی ٭ سخن بجای دیگر رفت این درویش دلریش از توجه غائبانه و از دعای ظهر الغیب فارغ نیست انشاء الله تعالی امیدواریم که از راه محبت که باین طبقهٔ علیه دارند از فیوض و برکات ایشان فیض مند باشند و از انوار و اسرار این اکابر بهره مند گردند این محبت را سرمایهٔ سعادت تصور فرمایند حق سبحانه آتش این محبت را سربلند سازد و شعلهٔ شوق را مشتعل گرداند تا از ماسوی بتمام برآند و بسراپردهٔ قرب و معرفت رساند اِنَّهٗ قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ مکرر ما معامله

افادہ و استفادہ وابستہ بصحبت ست خصوصاً طریقۂ ما کہ مدار بر صحبت ست تا حصول صحبت کاملِ مکمل بر اوضاعِ شرعیہ و سُنَنِ مرضیہ مستقیم باشند و از لهو لعب و صحبت نا جنس مُعرض بوند و بوظائف و اذکارِ ماثورہ اوقات را معمور دارند اشتغال بعلوم دینیہ از اعظمِ عبادات ست والسلام

مکتوبِ (۱۶۳) صد و شصت و سیوم

بمیر عثمان کولابی در حقیقتِ فنائے قلب و ترغیب فنائے نفس حامداً و مصلیاً مکتوبِ مرغوب رسیدہ مسرت بخش گردید از جریانِ ذکرِ اسمِ ذات و سریانِ آن در ہمہ لطائف بلکہ در تمام بدن و رسیدنِ نفی و اثبات تا پنجاہ و یکبار و بے تعلقیِ دل از ماسوے بحدیکہ اگر در دل بگذرانند نگذرد کہ بر نگاشتہ بودند مطالعہ آن خوشوقت ساخت اللّٰهم زِد این حالت کہ ماسوا بر دل خطور نکند ہر چند اخطار نماید بواسطۂ نسیانے کہ دل را از ماسوے حاصل شدہ ست مُعبّر بفنائے قلب ست و درجۂ اولیٰ ست از درجاتِ ولایت سعی نمایند کہ بدرجاتِ دیگر ترقی نمایند و بکمالِ انسانی برسند بر جادۂ شریعتِ علیہ و سنتِ سنیہ مستقیم بوند و در مراضیِ مولائے حقیقی جلّ شانہٗ بجان کوشند و توشۂ آخرت را آمادہ سازند و دستان بدعا یاد آرند والسلام اولاً و آخراً

مکتوبِ (۱۶۴) صد و شصت و چہارم

بشیخ حسین منصور برکی جلندری در شرحِ احوال اذواق و تعبیر وقائع کہ نوشتہ بود و جوابِ استفسارہا بسم اللّٰہِ الرحمٰنِ الرحیم الحمدُ للّٰہِ وسلامٌ علیٰ عبادِہِ الذینَ اصطفیٰ مکتوبِ مرغوب کہ متضمن اذواقِ سنیہ و وقائعِ علیہ بود رسید مسرت بخش گردید حق سبحانہٗ ابوابِ ترقیات را ہموارہ مفتوح داراد و بر جادۂ سنتِ نبویہ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ استقامت دہد نوشتہ بودند گاہے بنسبتہائے ما لا یُشارُ الیہا باشارۃٍ ولا عبارۃٍ مشرف میسازند و گاہے بخلعتہائے نورانی مزین سرافراز مینمایند گویا بخواست یا بیخواست کشان کشان میبرند

بلے نسبتے کہ بمرتبۂ بیچونی تعلق دارد نیز بیچون ست از عبارت و اشارت برتر ذوقی نیست نہ بیانی * لذتِ مے شناسی بخدا تا نچشی * گاہ آن نسبتِ بیچونی را بصورتِ مثالیہ و امثال آن مے نمایند تا بفہم و افہام نزدیک بود و بتعبیر درآید و آنچہ نوشتہ اند کہ شخصے دربارۂ شما میفرماید کہ وجودِ او در ہمہ ممکنات ساریست آرے عارفِ تام المعرفت کہ از ہمہ اسما و صفات بہرہ ور ست بمنزلۂ کل ست مر افرادِ عالم را از آنست کہ حقیقتِ محمدی را در سائر حقائق سریان ست بعضے عرفا گفتہ اند کہ ہنگامِ تجلّی ذاتی عارف خود را کل و محیطِ اشیا در مییابد و درین مقام عارفے گفتہ است کہ جمعِ محمدی صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ اجمع ست از جمعِ الٰہی چہ جمعِ محمدی جامعِ مرتبۂ وجوب و امکان ست نہ جمعِ الٰہی باید دانست کہ این از قبیلِ اشتباہِ انموذجِ شے ست باصلِ آن چہ آنچہ در جمعِ محمدی ست عَلَیْہِ وَ آلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ ظل و انموذجِ مرتبۂ وجوب ست تعالت و تقدست نہ اصلِ آن مرتبہ کہ برتر از ان ست کہ در احاطۂ ممکن آید خوش گفت

بیت تو از خوبی نمے گنجی بعالم * مرا ہرگز کجا گنجی در آغوش * و آنچہ نوشتہ اند از مشاہدۂ عذابِ میت و باز خلاصی یافتنِ او بتوجہِ شما و نیز منعکس شدنِ نسبت و خواطرِ شخصے کہ وارد شدہ است در شما و نیز شفا یافتنِ مریضے کہ معاملۂ او بیاس رسیدہ بود بتوجہِ شما ہمہ بظہور پیوست و باعثِ مزیدِ شکرانہ گشت نوشتہ بودند کہ ہرگاہ توفیقِ اعمالِ مرضیہ میابیم نورانیت و صفا بر وجہِ کمال در خود مشاہدہ مینمائیم و اگر فروگذاشتِ ادبے از آداب نمودہ مے آید کدورتِ آن نیز بر وجہِ کمال در خود مے فہمم مخدوما در حدیث[1] آمدہ ست مَنْ سَآءَتْہُ سَیِّئَتُہٗ وَسَرَّتْہُ حَسَنَتُہٗ فَہُوَ مُؤْمِنٌ و آنچہ دربابِ تضاعفِ حسنات در مسجدِ خضر نوشتہ اند نیک ست لیکن اگر این معاملہ معاینۂ مشاہدہ گردد خوشتر بود ہر چند در استخارہ این معنے معلوم کردہ اید اما از راہِ استدلال نہ رسیدہ بودند کہ اگر از ولی گناہِ کبیرہ صادر شود از ولایت مے افتد یا نہ مخدوما مقررِ مشائخ ست کہ اَلْفَانِیْ لَا یُرَدُّ کسے کہ بفنائے اتم مشرف شدہ ست امید ست کہ بگناہ رد نشود

۱؎ روی احمد عن ابی امامۃ ان رجلا سأل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما الایمان قال اذا سرّتک حسنتک و ساءتک سیئتک فانت مؤمن ۱۲ مشکوۃ کتاب الایمان

لیکن امید واریم کہ ولی مرتکب گناہِ کبیرہ نشود کہ اولیاء اللہ محفوظ اند غالباً ارادہ سفر کوہستان کہ
نمودہ اند نیک و مبارک ست بعدِ استخارہ متوجہ شوند واگر فقیر توفیق یافت از نوشتن کتابت خود
معاف نخواہند داشت وآنچہ درباب ترقی در ملاحت و بہرہ یافتن از محبت ذاتیہ بر نگاشتہ اند
مخدوما بہرہ محبت ذاتیہ بفہم سے درآید اما معاملہ ملاحت بسیار نازک ست بطور تامل کردہ خواہد
شد ان شاء اللہ تعالیٰ از تعیینِ مبدءِ تعینِ خود استفسار کردہ بودند بیشتر مظاہر التعین ولایت شما
کہ بر قدم کدام پیغمبر اید نمودہ است بر قدم ہر پیغمبر کہ ہستند جزئی اسمے کہ مبدأ التعین آن پیغمبر است
علے نبینا و علے سائر الانبیاء والمرسلین الصلوات والتسلیمات بر طبق تحقیق
حضرت ایشان ما قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس مبدأ التعین شما است والسلام علے

من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۱۶۵) صد و شصت و پنجم

مجدد رحمۃ اللہ تعالیٰ

بسیادت پناہ میر محمد اسحاق در اسرارِ محبت. ھُو حق سبحانہ ابوابِ فیوض را ہموارہ مفتوح دارد
کتابتے کہ از راہِ کمالِ شوق ارسال داشتہ بودند ذوقین و خوشوقت ساخت این شوق را سرمایہ
سعادت دانند واین محبت را در یچہ معرفت فہمند محبت ست کہ سبب ظہور واظہار گشتہ است
و گنج مکنون را در عرصہ بروز آوردہ و پردگیان غیب الغیب را تماشا گی نمودہ بمنصہ شہود و شہادت
آوردہ و پردہ را از روئے شان یکشودہ و طریقہ عشق و ولولہ محبت مسلوک گشتہ حب ازلی ست
کہ درین مظاہر تجلی فرمودہ است وراہِ ترقی را واساختہ مصراع بیک نشاہ دو جا ظہور کردہ
انوار و اسرار محبت را چہ توان بیان نمود کہ معاملہ را از اوج بحضیض آوردہ و باز از حضیض باوج بر رفعہ
کہ دیدہ اند دوش ست حق تعالیٰ از فیوضِ آنحضرت بہرہ کاملہ عطا فرماید والسلام

مکتوب (۱۶۶) صد و شصت و ششم

بسید نور بہر در جواب استفسار ہاے او الحمد للہ وسلام علے عبادہ الذین اصطفیٰ

کتابتے کہ سیادت و نقابت پناہ میر سید نور بہر فرستادہ بودند رسید مسرت بخش گردید آنچہ از
اشغال باطنہ و ورزش رابطہ کہ بعد از نماز صبح و وقت خواب استعمال مینمایند نیک ست امید
کہ نتیجہ بخش گردد و آنچہ نوشتہ اند کہ بلطائف اربعہ غیر خفی حسب الامر توجہ دارد متحد و با استتار انشیہ اشد
شدہ است فقیر ہرگز این امر نکردہ باشد و خفی را از سایر لطائف بے وجہ جدا نکردہ من بعد بہر
پنج لطیفہ توجہ میکردہ باشند تا از پنجگانہ ارکان ولایت و از کمال ہر کدام بہرہ مند شوند و در شوند
ذکر و عبادات مقید بجمعیت و حلاوت نشوند ذکر باید گفت بحلاوت و بے حلاوت عبادت ہر چند
اشق بود ثواب آن امید ست کہ بیشتر شود اوراد یکہ بعد از ہر نماز و وقت خواب میخوانند اکثر شان باشند
الفاظ نبوی ست صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہر چند در بعضے ادعیہ تفاوت در تعیین
عدد و تعیین وقت حاصل و ثابت بود میخواندہ باشند آرے سہ دعا ماثور نیست یکے الٰہی بحرمۃ
الحسن الخ دویم بشیء عبد القادر الخ سیوم نادِ علیًا الخ دو دعاء اول گنجایش دارد کہ بخوانند
منع نمیکنم دعاء سیوم از شعار اہل سنت نیست موقوف باشد اگر از ثقات اہل سنت در استعمال اینہا
دعا نقل معتمد دیدہ باشند مختار اند بعد از ہر نماز فرض آیۃ الکرسی میخواندہ باشند در حدیث آمدہ است
در فضیلت این عمل لم یمنعہ من دخول الجنۃ الا الموت و نیز آمدہ است کان اللہ یتولی

قبض روحہ	مکتوب صد و شصت و ہفتم (۱۶۷)	والسلام

بابان بیگ بدخشی در تعبیر واقعہ و شرح حال او و بسم اللہ الرحمٰن الرحیم حامدًا و مصلیًا
مکتوب مرغوب سید مسرت بخش گردید بذکر و فکر معمور باشند و توشہ آخرت را آمادہ سازند
در رضامندی مولائے حقیقی جل شانہ بجان کوشند و آنچہ دو بار دیدہ اند کہ ہفت طبقہ زمین
شق شدہ است و نظر بہ پشت ماہی رسید نیک است و مشعر ست از استعداد نزول تام کہ مترتب
است بر عروج کامل و جمیع صفات را کہ گم یافتہ اند مقدمہ فنائے اتم ست چہ ممکنات چونکہ مظاہر
اسما و صفات اند از ذات بہرہ ندارند و گم شدن صفات گم شدن ذات سالک ست چہ ذات و

ورائے صفات چیزے دیگر نیست عزیزے گفتہ است مصراع گم شدن در گم شدن دین من ست نوشتہ بودند کہ در نماز و در تلاوت خود را بیکار می یابم ظاہرا آن معنی باشد کہ خود را درمیان نمی بینم این دید خوب و اصیل ست و نتیجہ گم یافتن صفات ست چہ ہرگاہ کہ صفات ہمہ ناچیز و گم شد اینکس کہ موصوف بود بیکار و معطل گشت و در تلاوت و جز آن درمیان نماند والسلام

مکتوب صد و شصت و ہشتم (۱۶۸)

بحقائق و معارف آگاہ شیخ عبدالاحد برادرزادہ حضرت ایشان سلمہ اللہ تعالی در آنکہ فیض از مبدأ فیاض دائمی ست اگر کمی و نقصان ست ازینجانب ست۔ الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب مرغوب رسیدہ مسرت بخش گردید بعافیت و جمعیت باشند و بر طریقہ مرضیہ مستقیم بودہ احبۂ دور افتادہ را بدعا یاد آرند و احبہ را نیز از خود غافل ندانند و فارغ نفہمند مصراع فراغت از تو میسر نمیشود مارا۔ از مبدأ فیض تعطیل نیست ہموارہ در کار ست بحسب استعدادات و قابلیات اگر قبض و تعطیل ست منشأ آن قابل ست نہ مفیض چہرۂ معشوق در مرایائے متقابلہ او باندازۂ صفاست و نورانیت آئینہ متروقت منعکس و نمایان ست آئینہ کہ زنگار دارد پذیرائے صورت نیست کمی و نقصان از جانب آئینہ است نہ از جانب صورت اشارت بسیر مرکزی خود نمودہ بودند مطالعہ آن خوشوقت ساخت حق سبحانہ از کمالات و خصائص آن بہرۂ تام عطا فرماید انہ قریب مجیب والسلام اولا و آخرا

مکتوب صد و شصت و نہم (۱۶۹)

بمحمد یحیی پسر قاضی جوکی کابلی در شرح احوال و ابواب فیوض ہموارہ مفتوح باد کتابتے کہ از راہ محبت فرستادہ بودند رسیدہ مسرت بخش گردید از ملکہ شدن ذکر قلبی نوشتہ بودند کہ اگر بتکلف خواہد کہ خود را نگاہدارد نتواند شکر این نعمت بجا آرند این حالت را دوام آگاہی و یادداشت نیز

گویند تا زمانے که حضور و ذکر بتکلّف ست یادکرد ست و چون دوام پذیرد و از تکلّف وا رهد
یادداشت شود نسبت دارم همه جا با همه کس در همه حال + در دل تو آرزو و در دیده خیال +
سعی فرمایند که خطرهٔ ماسوا از دل برود که اگر سالها قصد کنند و تکلّف نمایند خطرهٔ غیر نگذرد و این مرتبه
نسیانے که دل را از ماسوا حاصل شده است این حالت معبّر بفنائے قلب ست و قدم اول ست
در اطوار ولایت مصراع این کار دولت ست کنون تا کرا رسد + و وقائعے که دیده اند روشن
و عالی ست و از مناسبت تامه خبر میدهد حق سبحانه ترقیات ارزانی فرماید والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۱۷۰) صد و هفتادم

بمیرزا محمد امین بخاری در جواب سوالے که نموده بودند که انبیا علیهم الصلوات والبرکات
در مقام رضا بوده اند پس آیهٔ کریمه وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى بچه معنی ست بِسْمِ
اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْاَعْلٰى وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى
خُصُوْصًا عَلٰى سَيِّدِ الْوَرٰى صَاحِبِ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهِ الْبَرَرَةِ
التُّقٰى بورود صحیفهٔ گرامی مشرف گردید سلامت و بعافیت باشند و بر جادهٔ شریعت و سنّت مستقیم
بوند و از صورت بحقیقت آیند و از ظل باصل گرایند نوشته بودند که اخلاص و محبت روز بروز در
تزاید ست حمداً لله سبحانه علٰی ذٰلک امید ست که آتش محبت مشتعل شود و شعلهٔ شوق
سر افراز گردد تا از ماسوی بتمام بر آیند و بمقصد اقصٰی رسانند نوشته بودند که انبیا علیهم الصلوات
والبرکات در مقام رضا بوده اند پس آیهٔ کریمه وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى بچه
معنی ست مخدوما رضا بر دو گونه است رضائیست پیش از وجود عطیه انبیا را علیهم الصلوات
والبرکات امروز این رضا حاصل ست عطیه و عدم عطیه نعمت و نقمت درین رضا مستوی
است هر چه از آن طرف میرسد و قضاء ازلی بران رفته است بآن راضی اند و رضائیست بعد
وجود عطیه پیغمبر را صلی الله تعالی علیه و آله و سلم در روز قیامت چون عطیات و انعامات

بیشمار شود از قبولِ شفاعت و مغفرتِ اُمت و اجلاس بر عرش و جز آن پیغمبر فرمایند علیہ الصلوٰۃ والسلام بس ست من رضی شدم از امام محمد باقر منقول ست کہ گفت اہلِ عراق شما میگویند کہ ارجیٰ آیۃ در قرآن مجید لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ست و ما اہل بیت بر آنیم کہ امید در آیۂ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى بیشتر ست چہ حضرتِ رسالت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم راضی نشود کہ یکے از امت او در دوزخ باشد گوییم کہ میتواند کہ ارجیٰ آیہ نسبت بعامۂ خلق آیۂ اولیٰ بود و ارجیٰ نسبت باین امت آیۂ ثانیہ بود و این تباینِ دو رضا در رنگِ تباینِ علمین ست باعتبارِ تباینِ حالِ معلومین چہ حق سبحانہ جمیعِ اشیاء را بعلمِ ازلی میداند مع ذٰلک میفرماید وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالْغَيْبِ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ و امثالِ ذٰلک علمِ ازلی علم ست باشیاء پیش از وجودِ اشیاء و علمِ ثانی علم ست بعد وجودِ اشیاء و این ہر دو علم متباین اند یا آنکہ گوییم کہ معنی فَتَرْضٰى زیادتی رضاست اصلِ رضا پیشتر بود و الحال زیادتی رضا حاصل شود اگر گویند کہ آنسرور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بدوامِ رضا موصوف ست پس قولِ امام کہ راضی نشود کہ یکے از امتِ او بدوزخ رود بچہ معنی بود و رضا و عدمِ رضا در یک محل چگونہ جمع شود گوییم معنی راضی نشود این ست کہ منفرح و خوشوقت نشود و عدمِ انفراح کہ حزن باشد منافیِ رضا بقضا نیست تا در یک وقت جمع نشوند چہ در مصائبِ سخت مومن منفرح نیست بلکہ مغموم و محزون ست مع ذٰلک رضا بقضا دارد اَلْعَيْنُ تَدْمَعُ وَالْقَلْبُ يَحْزَنُ وَاِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا اِبْرَاهِيْمُ لَمَحْزُوْنُوْنَ قولِ نبی ست صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم و در سورۂ طٰہٰ رضا بہمین معنی ست لَعَلَّكَ تَرْضٰى یعنی شاید کہ تو خوشنود شوی و در سورۂ وَالضُّحٰى ہم اگر رضا بمعنی فرح و خوشنودی گرفتہ شود اصلِ سوال مندفع میگردد والسلام اولاً و آخراً

لہ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ حدید و پارۂ قال فما خطبکم ۱۲ سے واقع ست در آغاز سورۂ عنکبوت از پارۂ امن خلق (۲۰) ۱۲ سے متفق علیہ وھذا قطعۃ من حدیث طویل ۱۲ مشکوۃ کتاب الجنائز باب البکا۔

مکتوب (۱۷۱) صد و ہفتاد و یکم

بحافظ عبداللہ سندی در نصیحت و تعبیر واقعہ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند دو کتابت ازان برادر رسید خوشوقت ساخت حَمْدًا لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ کہ بعافیت اند و از یاد دوستان فارغ نہ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و مولاے حقیقی را جَلَّ شَانُہٗ راضی سازند و توشۂ آخرت را آمادہ کنند واقعہ کہ پیغمبر را صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلَّمَ دیدہ اند و از شر شیطان ایمن ماندہ اند نیک و روشن ست دو شیطان گویا شیطانِ آفاقی و شیطانِ انفسی ست شیطانے کہ زہر خوردہ است و مردہ است باز دارو خوردہ است و خون از دہن و بینی و گوشِ او برآمدہ زندہ گشتہ است شیطانِ آفاقی ست کہ بزہر عصیان بموتِ ابدی گرفتار شدہ است و بحیٰوۃِ چند روزۂ دنیاوی زندہ شدہ و میتواند کہ این مردنِ او نسبت بشما باشد کہ از اغوائے او ایمن باشند و فی الحقیقت تا بقائے دنیا زندہ است و شیطانِ دوم کہ مآلِ کار او مردن ست شیطانِ انفسی ست کہ نفسِ امارہ است و نابود شدن و مردنِ او بعد اللتیا والتی بشارت است باستعدادِ فنائے او کہ مُوْتُوْا قَبْلَ اَنْ تَمُوْتُوْا اشارت باین فناست و ولایتِ خاصہ منوط باین فناست شیطانِ آفاقی دشمنِ بیرونی ست و شیطانِ انفسی دشمنِ درونی است دشمنِ بیرونی بیمددِ دشمنِ درونی کار نمیتواند کرد و چون دشمنِ درونی از اوصافِ ذمیمہ میرد و بتزکیہ بیان رسد امید ست کہ از شر دشمنِ بیرونی نجات حاصل آید وَالسَّلَامُ

مکتوب (۱۷۲) صد و ہفتاد و دوم

بسید نعمت اللہ بنگالی در شرحِ احوال و تعبیر واقعۂ او بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کتابتے کہ متضمنِ احوالِ علیہ و وقائعِ سنیہ بود رسید خوشوقت ساخت در یک واقعہ عنایات از حضرتِ شیخ عبدالقادر جیلانی دیدہ اید و در واقعۂ دیگر از آن سرور علیہ و علی

الیہ الصلوٰۃ والسلام عنایات معاینہ نمودہ اید و در واقعہ سیوم باران مروارید و مرجان بر سر شما میبارد و بعد ازان معلوم کردہ اید کہ این باران از شماست این ہر سہ واقعہ نیک و روشن ست و آنچہ دیدہ اید کہ آنسرور صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم بشما انگشتری عطا فرمودہ اند نگین ندارد تا آنکہ انگشتری کنایت از کمالات ولایت محمدی باشد و نگین عبارت از ولایت احمدی بود باز در ہمان واقعہ دیدہ اید کہ از شما ستون نور ظاہر شد بعدہ این ستون دو پارہ شدہ ہر کدام متمثل بصورت آدمی گشت بعدہ دیدہ اید کہ از نور آنہا عالمے منور میگردد و بعد ازان حضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم ندا در رسید کہ انوار ہر دو از تست این ستون نورانی حقیقت شماست و این ہر دو پارہ کہ متمثل بصورت آدمی شدند گویا لطائف عالم خلق و لطائف امر شماست و چون ہر کدام ازین لطائف بکمال خود رسیدہ اند و نورانی گشتہ عالمے ازانہا منور گشتہ است و این بشارتے است شگرف و آنچہ از لحوق بحقیقۃ الحقائق و بہرہ یافتن از مرکز و دید اتحاد بسید الرسل علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات نگاشتہ بودند بوضوح پیوست و سبب خوشحالی گردید اللّٰہم زد والسلام علیکم و علیٰ من لدیکم

مکتوب (۱۷۳) صد و ہفتاد و سیوم

بسیادت پناہ میر محمد ابراہیم در کمالات محبت و تشویق بآن حق سبحانہ و تعالیٰ ابواب فیوض الٰہیہ مفتوح داراد صحیفہ گرامی رسید خوشوقت ساخت و ولولہ شوق و طنطنہ محبت و بیقراری و بے آرامی کہ از حد افزون ست اظہار نمودہ بودند بوضوح پیوست آرے مصراع در عشق چنین بو العجبیہا باشد ٭ این قسم شوق و محبت آرزوے طلاب ست و متمنائے سالکان کہ پردہ از روے کار میکشاید و معاملہ بسنین را بساعات مے آرد و محبوسان عقیلہ عقل قدر این محبت رانمیدانند و این جنون را عیب و علت مے انگارند اگر بمقدار سر موے ازین معما برایشان پردہ بکشاید دیوانہ این جنون گردند و بصد آرزو از بند عقل یکسو شوند بیت عقل گر داند کہ دل در بند زلفش چون خوش ست

عاقلان دیوانہ گردند از پے زنجیر یا + این جنون سرمایہ سعادت ست ومثمر قرب معرفت ست
در حدیث ست لَنْ یُؤْمِنَ اَحَدُکُمْ حَتّٰی یُقَالَ اِنَّهٗ مَجْنُوْنٌ[۱] نوشتہ بودند کہ ماہِ مبارکِ
رمضان در سرہند گذرانند بہتر ست ہفت ہفت استخارہ ہر یکے برابر بکنند امید ست کہ مبارک
باشد اینقدر ہست کہ ہر چہ بکنند رعایتِ حکمت را از دست ندہند نوعے نشود کہ سبب ایقاظِ
فتنہ گردد اُدْعُ[۲] اِلٰی سَبِیْلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ + فَقُوْلَا[۳] لَهٗ
قَوْلًا لَّیِّنًا لَّعَلَّهٗ یَتَذَکَّرُ اَوْ یَخْشٰی وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۱۷۴) صد و ہفتاد و چہارم

بمیر شرف الدین حسین اندجانی ثم لاہوری در فضیلتِ فقر و استغنا با ذکرِ حدیث جلیل القدر
الله تعالٰی ابوابِ فیوض را مفتوح داراد مکاتیبِ شریفہ پے در پے در رسید خوشوقت ساخت
نعمتِ خوشگوار کہ نصیبہ روزگارِ شماست فقر و استغناست فقیر راچہ نویسد کہ در شانِ آن آمدہ است
اَلْفَقْرُ فَخْرِیْ و استغنا تخلّق ست باخلاق الله تعالٰی در حدیث ست اَتَانِیْ جِبْرَئِیْلُ
فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ عِشْ مَا شِئْتَ فَاِنَّکَ مَیِّتٌ وَاَحْبِبْ مَنْ شِئْتَ فَاِنَّکَ مُفَارِقُهٗ وَاعْمَلْ
مَا شِئْتَ فَاِنَّکَ مَجْزِیٌّ بِهٖ وَاعْلَمْ اَنَّ شَرَفَ الْمُؤْمِنِ قِیَامُهٗ بِاللَّیْلِ وَعِزَّهٗ اِسْتِغْنَاءُهٗ
مِنَ النَّاسِ از گرمی مجلس کہ بیش ازین نوشتہ بودند گرم تر باشد واز عجب دور تر بود و در پاسِ
نسبتِ باطن وازدیادِ کیفیتِ آن کوشند و باحوالِ یارانِ نیک پردازند و توجہات فرمایند
تا آثارِ ترقیات ظاہر شود واین دور از کار را بدعا یاد آرند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۱۷۵) صد و ہفتاد و پنجم

بسر انداز خان در نصیحت و تعبیر وقائع او بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ

---

[۱] والذی فی الحصن الحصین للجزری اکثروا ذکر الله حتی یقولوا مجنون ۱۲ رواه احمد وغیره [۲] واقع ست در آخر سورۂ نحل وپارہ ربما (۱۴) ۱۲ [۳] واقع ست در سورۂ طٰہٰ از پارہ (۱۶) ۱۲

والصلوٰۃ والسلام علی خیر خلقہ محمد وآلہ وصحبہ اجمعین صحیفہ گرامی کہ رسید
بہجت افزا گردید سلامت وبعافیت باشند وبر جادہ شریعت وسنت مستقیم بوند ایام مفارقت
بامتداد کشید وشوق ملاقات چگونہ نوشتہ آید چہ توان کرد ہر چیز را وقت معین ست لکل
اجل کتاب ہر طور کہ حق سبحانہ تعالی دارد رضی باید بود ہجر یکہ بود مراد محبوب از وصل
ہزار بار بہتر + بہر حال بطاعات وعبادات سرگرم بوند وبذکر وفکر پردازند ودر آمادگی آخرت
کوشند واسترضائے مولائے حقیقی جل شانہ خواہند واجبہ دور افتادہ را بدعائے خیر یاد آرند
چیزہائے کہ در مراقبہ دیدہ اید ہمہ نیک ست وبشارتست فتح مکہ کہ کردہ اید مکہ معظمہ گویا اشارۃ
بقلب انسانی بعلاقہ آنکہ مکہ مرکز وخلص زمین ست وقلب نیز خلص انسانست آنچہ در کلیت
انسان ثابت ست در قلب تنہا نیز ثابت ست لہذا اصلاح جسد منوط بصلاح قلب ست
وفساد آن بفساد آن وفتح مکہ اشارتست بتخلیص قلب از چنگل دشمن وبشارتست بحصول
کمال مراد ازچہ قلب اولا در سلطنت نفس ست ودر اغوائے او وچون بعنایت حق جل وعلا قلب
از تسلط نفس برآید واز اغوائے او وارہد راہ بکمال پوید وبقرب ومعرفت کہ کمال انسانی ست
رسد وآنچہ پیر ومرشد شما میگوید کہ حالے کہ تو داری بحرمت رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و
آلہ وسلم فردائے قیامت گواہی خواہم داد بشارتست بحصول حال بر وجہ کمال کہ قابل شہادت
آن روز بود وآنچہ از جانب دست راست شما سلام مضبوط وبلند دادند وشما جواب سلام دادید
نیز بشارتست بسلامتی از آفات دارین ست وآنچہ میگویند کہ آسمان را برائے شما ہے شگافند
بشارت ست بعروج روحی وترقیات اعمال بر بالائے آسمان بیت ای عاشقان ای
عاشقان ہنگام آن شد در جہان * مرغ دلم طیران کند بالائے ہفتم آسمان * والسلام علیکم وعلی

سائر من | مکتوب صد وہفتاد وششم (۱۷۶) | اتبع الہدی

بمیر عبد اللہ پشاوری در نصیحت ومحافظت طریقہ شیخ طریقت وخدمت اہل حقوق

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللہ تعالیٰ اَبوابِ فیوض را ہموارہ مفتوح داراد اَحوال و اَوضاع بہمہ حال مستوجب حمدِ ذی الجلال ست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللهِ سُبْحَانَہٗ عَافِیَتُکُمْ وَاسْتِقَامَتُکُمْ عَلٰی جَادَّۃِ الشَّرِیْعَۃِ الْعَلِیَّۃِ وَالسُّنَّۃِ السَّنِیَّۃِ الْمُصْطَفَوِیَّۃِ عَلٰی صَاحِبِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ فَاِنَّہَا مِلَاکُ الْاَمْرِ وَمَدَارُ النَّجَاۃِ وَدُوْنَہٗ خَرْطُ الْقَتَادِ طریقۂ مرضیۂ
نا سازان خواجہ مرحوم را نیک رعایت کنند و متابعتِ ایشان را از دست ندہند و یاران را طریق معاشرتِ نیک فرمایند و در خدمت و رضامندیِ فرزندانِ ایشان بجان کوشند و اَحبۂ دور افتادہ را بدعائے خیر یاد آرند و کمرِ ہمت را در خدمت و عبادتِ مولائے حقیقی جَلَّتْ عَظَمَتُہٗ چست بربندند و درین مہلتِ قلیلہ رضامندیِ او را عَزَّ شَانُہٗ حاصل نمایند مربیِ
دشت صوری ہر چند از سر رفتہ است لیکن مربیِ حقیقی عَزَّ وَجَلَّ قائم و دائم ست فَاِنَّ اللهَ حَیٌّ لَا یَمُوْتُ حلقۂ ذکر را گرم دارند و بخلوت و تنہائی راغب باشند و در شبانروزی یکدو وقت برائے عزلت معد باید ساخت و ذکر و فکر و تذکرِ زلات و تقصیرات و توبہ و استغفار و نفیِ وجود و سائر کمالات و نفیِ مرادات از خود دران وقت از مغتنمات باید شمرد و باقی اَوقات در افادہ و استفادہ صرف باید کرد وَالسَّلَامُ

مکتوب (۱۷۷) صد و ہفتاد و ہفتم

ناساز بخواجہ عبد السلام کابلی در تعلیمِ طریقۂ انیقہ و حلِ اثر آدکہ بر کریمۂ وَمَا خَلَقْتُ ۱ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنِ نمودہ و تعبیرِ واقعہ آنکہ اللہ تعالیٰ بکسبِ مرضیاتِ خویش مکرم داراد در کتابت خواجہ عبد الآخر ازین فقیر التماسِ طریقۂ توبہ و توجہ بدل نمودہ بودند مخدوما از زلات و تقصیرات
شوید گذشتہ نادم شوند و توبۂ نصوح نمایند و سہ بار کلمۂ استغفار بزبان آرند بعد ازان بقلبِ صنوبری کہ آشیانۂ حقیقتِ جامعۂ قلبیہ ہست و در پہلوئے چپ واقع ست متوجہ گردید لفظِ مبارک

۱ این کریمہ واقع ست در سورۃ الذاریات از پارہ قال فما خطبکم ۱۲

اللہ را دران بگذرانند وبزبانِ دل آنرا بگویند وبران مداومت نمایند چندانکہ این ذکر ملکہ ولی
دلِ شود وحضور مع اللہ صفت لازمہ او گردد نوشتہ بودند کہ حق سبحانہ میفرماید کہ وَمَا خَلَقْتُ
الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ پس باید کہ ہمہ را نسبتے کہ عبادت ومعرفت را شاید رسانند
طفل میراندن را وجہ چہ باشد مخدوما قاضی بیضاوی این کریمہ را از ظاہر وحقیقت مصروف
داشتہ است وبر تمثیل ومبالغہ حمل کردہ میگوید لَمَّا خَلَقَهُمْ عَلٰى صُوْرَةٍ مُتَوَجِّهَةٍ اِلَى الْعِبَادَةِ [۵۱]
مُغَلِّبَةٍ [۵۲] لَهَا جَعَلَ خَلْقَهُمْ مُغَيًّا بِهَا مُبَالَغَةً فِيْ ذٰلِكَ وَلَوْ حُمِلَ عَلٰى ظَاهِرِهٖ مَعَ اَنَّ الدَّلِيْلَ
يَمْنَعُهٗ لِاَنَّ اَفْعَالَ اللّٰهِ تَعَالٰى غَيْرُ مُعَلَّلَةٍ بِالْاَغْرَاضِ يُنَافِيْ ظَاهِرُهٗ قَوْلَهٗ تَعَالٰى
وَلَقَدْ ذَرَاْنَا [۵۳] لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ونیز [۵۴] میتواند کہ معنی لِيَعْبُدُوْنِ لیکونوا
عبادًا لی باشد فَحِيْنَئِذٍ لَا شُبْهَةَ وایضا بعضے مفسران گفتہ اند کہ مراد از جن وانس مومنان ہر دو
فریق اند نہ عموم جن وانس بدلیل قولہ تعالی وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ
فلا اشکال ایضا ونیز میتواند کہ در نشاءۂ اخروی اطفال را ہم معرفت حاصل شود وآنہا را
عقل وشعور بدہند چنانچہ مشرکان دران روز موحد شوند وبگویند [۵۵] وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ
ودو واقعہ کہ دیدہ اند ہر دو نیک ومبارک ہست ظاہرا از شما تقویت دین متین واحیاء سنتے اینہ
واماتت بدعتے بوقوع آید ہم تعبیر رفتن قبر مبارک شود از چیزہا ے کہ بران افتادہ است ہم
سبب برآوردن درویشے شود از لاے اندیشہ شیوع بدعت وسستی دین متین والسلام اولا و

اخیرا

مکتوب (۱۷۸) صد وہفتاد وہشتم

بملا پایندہ محمد کابلی در عزاے خواجہ مرحوم وترغیب بر خدمت اہل حقوق بسم اللہ

[۵۱] ای مستعدۃ بحیث رکب فیهم عقولا وجعل لهم حواس وآلات واجساما منقادۃ وغیرها من اسباب العبادۃ ۱۲
[۵۲] یشیر الی انہ وان رکب فیهم الشهوۃ والغضب الا ان العقل حاکم علیهما ۱۲ [۵۳] این کریمہ واقع ست در سورہ
اعراف وپارہ قال الملأ ۱۲ [۵۴] وقیل معناہ الا لنامرهم بالعبادۃ ۱۲ [۵۵] واقع ست در سورہ انعام
از پارہ واذا سمعوا ۱۲

الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَامِدًا وَّ مُصَلِّیًا دو مکتوب شریف متعاقب یکدیگر رسید مسرت بخش گردیده از شوق ملاقات و موانع وقوع آن که بر نگاشته بودند بوضوح پیوست دوستان را نیز مشتاق دانند ملاقات بر وقت موقوف ست لِکُلِّ اَجَلٍ کِتَابٌ آنچه از فراق خواجه مرحوم قُدِّسَ سِرُّہٗ مرقوم نموده بودند همه بر جاست ماتم دیگران در یک جزو زمین ست و ماتم اہل اللہ در زمین و آسمان ست و در ظاہر و باطن سرایت کرده که از فیوض و برکات شان محروم گشته از استماع این خبر وحشت اثر چه گوید که چه نوع الم و ماتم روے داد لیکن چون بتقدیر و اراده محبوب حقیقی و فاعل مختار ست بغیر از صبر و رضا و تسلیم چاره دیگر نیست اِنَّا لِلّٰہِ وَ اِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ بیتے چند که در شکایت فلک و روزگار نوشته بودند و این مصرع از ان ابیات

مصراع فلک با من خسته بیداد کرده *

بسیار غیر مناسب ست فلک بیچاره و روزگار بیمدار چه بود که حوادث بآن منسوب بوند ہر چه ہست باراده و تقدیر حق ست جَلَّ وَ عَلَا زمان و آسمان را در فعل او سبحانه بیچگونه دخلے نیست ہر چه میکند همه داد و عدل ست بیدادی آنجا گنجایش ندارد اِنَّ اللّٰہَ لَا یَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّۃٍ ظلم و بیدادی در آنحضرت اثبات کردن از اقبح قبائح ست اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ مِنْ جَمِیْعِ مَا کَرِہَ اللّٰہُ قَوْلًا وَّ فِعْلًا وَّ خَاطِرًا در خدمت و رعایت جماعه و فرزندان خواجه مرحوم و خدمت خانقاه بتقصیر راضی نباشند و بجان کوشند و مکافات احسانہائے خواجه مرحوم بخدمت و دلجوئی فرزندان ایشان نمایند قُلْ لَّآ اَسْئَلُکُمْ عَلَیْہِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّۃَ فِی الْقُرْبٰی برخوانند واجبہ دور افتادہا بدعائے خیر یاد دارند وَ السَّلَامُ وَ الْاِکْرَامُ

مکتوب صد ہفتاد و نہم (۱۷۹)

بشیخ میر محمد موسٰی در شرح احوال او و حقیقة فنائے نفس او * اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَ سَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی اللہ تعالٰی ابواب فیوض و فضل را ہموارہ مفتوح دارا د نوشته بودند که فنائے قلب شده ست و فنائے نفس میشود اما میخواہم که فنا بالکل شود و صفات از خود جدا

شده باصل ملحق گردد محذوما آنچه حاصل شده است نعمت ست شکر آنرا بجا آرند و منتظر ترقی باشند
و بکلمهٔ لا نفی وجود و صفات از خود نمایند تا این هستی بتمام از میان رخت بربندد و بعد صرف
ملحق گردد و صفات نیز جدا شده باصل ملحق گرددواین زمان فنائے نفس روئے نماید و از امارگی
و انانیت برآید بعد از بقائے اتم نفس باطمینان رسد و آنچه نوشته اند که فنائے نفس میشود
الخ مخدوما این مقدمه فنائے نفس ست نه فنائے نفس فنائے نفس آنوقت ست که مذکور
شد و آنچه از احوال یاران نوشته بودند که بعضے در ذکر لطائف اند و بعضے بفنائے قلب رسیده
اند خوشوقت ساخت بکار خود سرگرم باشند و بخلوت راغب بوند و در کسب مراضی مولائے حقیقی
جل شانه کوشش نمایند و توشهٔ گور و قیامت مهیا سازند و دوستان از دعا یاد آرند برادران
دینی حافظ محمد طاهر و رجب علی سلام خوانند والسلام والاکرام

مکتوب (۱۸۰) صد و هشتادم

بمیر عزیز در تحریص بر طلب و بے آرامی بسم الله الرحمن الرحیم حامداً و مصلیاً الله تعالیٰ
ابواب فیوض را همواره مفتوح دارد صحیفهٔ گرامی رسید مسرت بخش گردیده سلامت و جمعیت
باشند و در وصول مطلب اعلیٰ بجان کوشند و از پائے طلب فرو نشینند افسردگی و پژمردگی
نصیب اعدا باد عزیزے گفته است که تصوف اضطراب ست چون سکون آمد تصوف نماند محب را
بے محبوب آرام نیست و بماسوی او انس و الفت نگیرد و جمعیت ندارد و جمعیت او در تفرقهٔ عشق
ست و آرام در بے آرامی مصراع جمعیت من آنکه پریشان تو باشم و از دوام اشتغال بشغل
باطن و استقامت بر جادهٔ شریعت مرقوم نموده بودند باعث خوشدلی گردید زادکم الله
سبحانه توفیقاً و محبةً و شوقاً والسلام علیکم و علیٰ سائر من اتبع الهدیٰ

مکتوب (۱۸۱) صد و هشتاد و یکم

بخواجه محمد صدیق ملقب بخواجه ماه پسر خواجه عبدالرحمن نقشبندی در شرح احوال او وفرق در حال
فنای جذبه که مقام حیرت ست وفنای حقیقی * بعد الحمد وارسال التحیات میرساند احوال
بهمه حال مستوجب حمد ست المسئول من الله سبحانه سلامتکم واستقامتکم علی
جادة الشریعة العلیة والسنة السنیة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام
والتحیة وترقی درجاتکم المعنویة صحیفه گرامی رسید مسرت بخش گردید چون متضمن احوال واذواق
اذواق واحوال رفیعه بود مطالعه آن مسرت بر مسرت افزود حق سبحانه همواره در ترقی دارا
واین هستی موهومه را که حجاب وپرده ایست بر روی هستی حقیقی بتمام از میان بردارد ومطلوب حقیقی
بی مزاحمت اغیار بر منصه ظهور آید وحضور خود بخود روی نماید نصیب سالک ازین مقام استهلاک
واضمحلال ست وتلاشی وانعدام تا وجود او در میان ست از مطلوب نشانی نیست وچون مطلوب
جلوه فرماید طالب بیچاره رو بصحرای عدم آرد ونامی ونشانی ازوی نماند اجتماع صفت خواجگی با نابان
بندگی چه صورت دارد نوشته بودند که الحال حال اینست که در خود هیچ چیز را ملاحظه نمیکنند که هست یا نیست
مخدوما حال بلندیست لیکن سعی نمایند که از هستی اثری نماند وبه نیستی وعدم صرف مطلق ملحق شوند
تا فنای حقیقی روی نماید وعین واثر از سالک نماند این زمان همه اوصاف ومنتسبات را از
خود نفی مینماید وسلب میکند وآنچه بر نگاشته اند حالت گم شدن وحیرت وعدمیت ست وفنا
در جهت جذبه گم شده چه داند که صاحب اوصاف ست یا نه ودر خود هیچ اثری را ملاحظه نمیکند فنا
که هست یا نیست نفی واثبات وقتی کند که از خود واوصاف خود خبر داشته باشد بیت
حسن تو چنان کرد مرا زیر وزبر * کز زلف وخط وخال توام نیست خبر * وصاحب فنای حقیقی
صاحب شعور وتمیز ست وحقائق اشیاء کما هی میشناسد چه درین موطن فنا وبقا از یکدیگر متمیز
هستند در عین فنا باقی ست ودر عین بقا فانی میداند که ذات او عدم ست واوصاف کمال در وی
عاریتی ست ومستفاد از مرتبه وجوب ست بی تکلف از خود نفی آن مینماید وبجنابی که شایان ۲۰/۰
اثبات ست اثبات میکند وخود را بعدم صرف ملحق می یابد وبویی از حیرت وکمال احساس

نمے نماید ہرچند بہ بقا مشرف شود و بولادت ثانیہ مولود گردد عَرَفْتُ رَبِّیْ بِجَمْعِ الْاَضْدَادِ مَنْ لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ۔ فَتَاَمَّلْ فَاِنَّ هٰذَا الْفَرْقَ دَقِیْقٌ فَلَمَّا یُهْتَدٰی بِهٖ فَیَلْتَبِسُ الْحَالَانِ وَیَشْتَبِهُ الصُّوْرَةُ بِالْحَقِیْقَةِ وَحَقِیْقَةُ الْاَمْرِ عِنْدَ اللّٰهِ الْعَلِیِّ الْاَعْلٰی

مکتوب صد و ہشتاد و دوم (۱۸۲)

بمیر نوروز بختیار اوشی در بیانِ آنکہ اصل را در رنگِ ظل وا باید گذاشت تا وصول بذات میسر آید بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست امید کہ آن سیادت انتساب نیز بعافیت باشند و بر جادۂ شریعت و سنت مستقیم و مستدیم بوند و از صورت بحقیقت آیند و از ظل باصل و از اصل بما ورائے آن پویند ہرچند از اصل گذشتن در عدم خود کوشیدن است کہ بے اصل حاصل ست و بظاہر مستحیل لیکن محب ذات را با ذات تعالی بحکم اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ (الحدیث مروی فی الصحیحین) معیتے ست بے کیف و ذات عز شانہ ورائے ظل و اصل ست لاجرم این محب را از اصول باید گذشت تا معیت بے کیف حاصل نماید و خود را و اصول خود را گذاشتہ با مطلوب ہم آغوش بود مَنْ لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ۔ لِلّٰهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ کہ سعادت آثار میر عمر از فیوض و برکات روضۂ منورہ بہرہ ور گردید و در صحبت درویشان مجاوران آن فوائد کثیرہ اخذ نمودہ و ترقیات بسیار کردہ و برخورداران میر عثمان و میر علی بکمال رسند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب صد و ہشتاد و سوم (۱۸۳)

بمحمد یحیی پسر قاضی چوکی کابلی در تحسین حال و جواب سوال و از آیہ کریمہ وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلٰی کَثِیْرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِیْلًا وَغَیْرِ ذٰلِكَ. بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند مکتوب شریف مشرف ساخت از جمعیت باطن و قوت رابطۂ عقیدت و اخلاص و شوق ملاقات و موانع آن مرقوم نمودہ بودند بوضوح پیوست ہمہ چیز موقوف بر وقت ست

لِکُلِّ اَجَلٍ کِتَابٌ امید ست که آتش شوق مشتعل شود و نائرهٔ محبت سر بلند گردد تا از ماسوی
بالکل برہاند و بمطلب اعلیٰ برساند نوشته بودند که بذکر نفی و اثبات اشتغال مینماید گاہے معامله
عجیب رو میدہد مقام نفی را از مقام اثبات ممتاز مییابد در جانب نفی جز نیستی و عدم نیست
اگر احیاناً در صورت ہستی متجلی شود آنرا از ظلال و پرتو مییابد و چیزے که اطلاق ہستی برآن توانند
کرد در طرف اثبات مے بیند بلے مَا لِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْاَرْبَابِ ہر چه در مرایاے آفاق و انفس
ظاہر شود ہمه ظلال و امثال ست و تسلی بشبه و مثال کریمهٔ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ
الْوَرِيْدِ شاہد حال تا از آفاق و انفس نگذرد و بسر اقربیت نرسد این معما پرده نکشاید
حق سبحانه آنچه در آفاق و انفس ظاہر ست آنرا داخل آیات و اله ساخته ست و فرموده سَنُرِيْهِمْ[1]
اٰيٰتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِيْ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ مطالعهٔ این حال شما
و ہمچنین آنچه بعد ازین نوشته اند که درین وقت از دریافت نہایت نزدیکی بیشتر قاصر یافته
آیهٔ کریمهٔ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيْدِ تصدیق مینماید بسیار خوشوقت ساخت
و از علو فطرت شما خبر داد اللہ تعالیٰ ہمواره در ترقیات دارد نوشته بودند آیهٔ کریمهٔ وَفَضَّلْنٰهُمْ[2]
عَلٰى كَثِيْرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيْلًا مفید تفضیل غیر انسان ست مخدوما ازین آیه تفضیل غیر انسان بر انسان
لازم[3] نمی آید غایة الامر ازین کریمه تفضیل انسان بر جمیع ماسوائے او نمی آید گفته اند که مستثنی درین جا ملائکه اند
فضل جنس انسان بر جنس ملائکه ہر چند از ینجا مستفاد نیست لیکن اگر بعضے افراد انسان را
بر ہمه افراد ملائک فضل بود گنجائش دارد و بعضے گفته اند که کثیر درین جا بمعنی کل ست پس جاے شبه
نیست لیکن این توجیه بعید ست از مقطعات و متشابہات قرآنی پرسیده بودند و حل
آن خواسته مخدوما طریق اسلم در متشابہات اینست که بآن ایمان آریم و علم آنرا بحق سبحانه
تفویض نمائیم اسرار سبحانی ست که باخص خواص بندگان خود در میان آورده ست و برمز
و اشارت سخن کرده و از نامحرمان مستور ساخته و ہر که سرّ این معما پرده بکشوده با اظہار آن

---

[1] واقع ست در آخر سورهٔ حٰم السجده و پاره الیه یرد ۲۵ ۱۲ [2] واقع ست در سورهٔ بنی اسرائیل و پاره سبحان الذی ۱۵ ۱۲
[3] در نسخهٔ فقیر لفظ لازم موجود نیست واللہ اعلم ۱۲ ابو السعد

جرأت ننمودہ در نوشتن و گفتن آن اسرار دلیری نکردہ حل آن از بیضاوی و مدارک چہ صورت دارد و ازین مسکین نادان چگونہ این عقدہ کشاید معذور خواہند داشت والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۱۸۴) صد و ہشتاد و چہارم

بحاجی بیگم کہ یکے از اہل حقوق ست در تحریض بر تحصیل فنا و عدمیت ذاتی اللہ تعالیٰ ذات با برکات را مشمول الطاف و عنایات خویش داشتہ بجذبات قویہ معنویہ مکرم و ممتاز دارا د لا لطفہ گرامی کہ از راہ کرم نامزد این مسکین نمودہ بودند مشرف ساخت و مسرت بخش گردید بسلامت باشند و ہموارہ در ترقی بوند مَنِ اسْتَوٰی یَوْمَاہُ فَہُوَ مَغْبُوْنٌ معلوم شریف باشد کہ بزرگترین حجاب میان بندہ و حق سبحانہ وجود سالک ست کہ منشأ انانیت و مبنائے شرکت است بکلمہ لا نفی وجود و سائر کمالات از خود باید نمود بحدیکہ عدمیت ذاتیہ رو نماید و وجود و سائر کمالات باصل خود عائد شود چہ ہر کمال کہ در ممکن ست ہمہ مستفاد و مستعار ازان جناب مقدس ست آنچہ ذاتی اوست عدم ست و ممکن باین وجود عاریتی خود را کامل و خیر تصور کردہ است و شرکت و انانیت و دعوئے ہمسری بہم رسانیدہ و چون بسابقہ عنایت عدمیت ذاتی او روئے نماید و کمالات ہمہ عائد باصل کمالات شود سررشتہ سعادت بدست آید و از شرک خفی و انانیت امارہ وارہد و بفنائے حقیقی مشرف شود و امارہ باطمینان آید مصراع این کار دولت ست کنون تا کرا دہند بیت چون بدانستی کہ ظل کیستی * فارغی گر مردی و ور زیستی * این فقیر در افتادہ امیدوار ست کہ گاہے بدعا و توجہ یاد فرمایند والسلام * *

مکتوب (۱۸۵) صد و ہشتاد و پنجم

بخواجہ امان اللہ و خواجہ مومن برہانپوری در علو مطلب و در بیان آنکہ تجلیات و ظہورات دائما بستہ بسر ظلال ست و وصال بوجہ کمال موعود با آخرت ست * بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات

والسلام میرساند مکتوب شریف رسید ومسرت بخش گردید واظهار شوق وآرزومندی ملاقات نموده بودند دوستان نیز مشتاق اند وحدیث نفیس وَاَنَا اِلَیْهِمْ لَاَشَدُّ شَوْقًا بر خوانند نصیب عاشق مسکین درین نشأه بیدار همین شوق واضطراب وتپش والتهاب ست بیت

متاعے کزین رهگذر میبریم + لب خشک ومژگان تر میبریم +

وصال بوجه کمال موعود بنشأه اخروی ست کریمهٔ مَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَاءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ[1] دال برانست وآنچه از بعضے صوفیه علیه درین دار شهود ومشاهده اثبات نموده اند وتجلیات وظهورات قرار داده اند همه والبته بظلال ست وتسلی بشبه ومثال طالب ذات احدیت تعالی بآن تسلی نگیرد واز آب بسراب گراید نهایت سعی درین دار بے مدار رفع حجب واستار ست نه آنکه مطلوب را در دام آرند وعنقا را شکار کنند بیت

عنقا شکار کس نشود دام باز چین + کاینجا همیشه باد بدست ست دام را +

آرے بعضے از اخص خواص بندگان هستند که دنیا ایشان را حکم آخرت داده اند اگر درین نشأه چیزهاے که موعود بنشأه اخروی ست در حق ایشان ظهور فرماید واز مراتب ظلال بتمام گذرانیده بذات بحت رسانند ونصیبه ازان ذروهٔ علیا عطا فرمایند گنجایش دارد بیت

اگرچه این لحظه ممکن کار شب نیست + ز بخت مقبلان این هم عجب نیست +

والسلام علیکم وعلی سائر من لدیکم سعادت آثار میان شیخ محمد کمال برسد استماع اخبار توفیق شما سبب مسرت دوستان ست اللّٰهُمَّ زِدْ درکار خود سرگرم باشند واز پاے طلب فرو ننشینند واز ترقی باز نمانند مَنِ اسْتَوٰی یَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُوْنٌ امیدوار باشند ومارا غافل ندانند

مکتوب صد وهشتاد وششم (۱۸۶)

به تیمور بیگ کولابی در ترغیب بحصول استمرار حالت عدمیت وتحسین دید قصور اعمال بسم اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ کتابتے که از راه محبت فرستاده بودند رسیده خوشوقت ساخت

[1] در سورهٔ عنکبوت از پارهٔ امن خلق ۱۲

نوشته بودند که وقتِ سکوت از قالب اثرے نمے بینم چنان معلوم میشود که گویا هیچ در میان نیست در حیرت میمانم که این چه باشد تحدد و باهیچ جائے حیرت نیست که حالے ست نیکو سالکان را دست میدهد لیکن معتبر آنست که این حالت دوام پیدا کند و مراقبه و غیر مراقبه و سکوت و غیر سکوت دریں عدمیت و نیستی یکسان بود و عدمیتِ ذاتیه رو دهد و وجودِ موهوم که منشاء انانیت اماره است رو بزوال آرد و آنچه نوشته اند که اگر طاعت و عبادت کرده میشود از ان استغفار کرده نظر بر فضل و کرمِ او دارد و مطالعه آن محظوظ ساخت هر چند دید قصور در اعمال پیدا شود اعمال را قیمت افزاید و قابلِ قبول سازد گفته اند اعمل واستغفر از عمل باز نماند و استغفار ازان نماید و نظر بر فضل صرف داشته باشد راه بندگی این ست دیگر هر که از عهدهٔ اسم ذات نتواند بر آمد ذکر لسانی هم او را گویند امید ست که هر دو ذکر نتیجه بدهند دیگر در کتابتِ اخوی اعزی حاجی محمد عاشور نوشته بودند که عددِ جهل پوره شده ست تحدد و ما شصت دیگر را اسم ادن ست که مجموع آن صد میشود والسلام

مکتوب صد و هشتاد و هفتم (۱۸۷)

بیکے از نساءِ صالحات در وعظ و نصیحت نوشته شده بسم الله الرحمن الرحیم

حامداً و مصلیاً عصمت پناه و عفت دستگاه همشیرهٔ مشفقه محترمه ازین مسکین سلام عافیت انجام خوانند صحیفهٔ شریفه رسید مسرت بخش گردید چون منبی از محبت فقرا بود و مشعر از طلب مطلوبے همتا مسرت بر مسرت افزود امید که نائرهٔ این محبت سرافراز شود و شعلهٔ طلب مشتعل گردد تا از ما سوی بیگانه و با مطلوبِ حقیقی یگانه گرداند بهر حال تا حصولِ صحبت بوظائفِ طاعات و عبادات مقید بوند و وقت را در لاطائلے صرف نکنند و بلهو و لعب نپردازند که نتیجه آن غیر از حسرت و ندامت هیچ نیست و در حل و حرمت شرعی نیک احتیاط فرمایند و بمقتضائے امر و نهی زندگانی نمایند حق تعالیٰ بنده را مهمل نیافریده است و بطور او نگذاشته تا هر چه داند بکنند مولائے حقیقی بر سر خود دارد که او را باوامر و نواهی مبتلا ساخته است این کس چاره ندارد بغیر ازان

کہ بمقتضاے آن عمل کنند و الا بندہ متمرد شود و مستحق انواع عقوبات بود حمداً للہ تعالیٰ سبحانہ کہ فرزندان شما توفیق نیک یافتہ اند و کار ایشان درترقی ست غبطہ بر احوال ایشان می آید زادہم اللہ تعالی توفیقاً این فقیر را از دعاء خیر و توجہ غائبانہ فارغ ندانند دولت دوام مستدام باد

مکتوب صد و ہشتاد و ہشتم (۱۸۸)

بسیادت پناہ شیخ یوسف گردیزی در جواب کتابت او کہ از گرمی صحبت نوشتہ بودند بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی بود و ملاطفہ گرامی مشرف گردید حمداً للہ سبحانہ کہ بعافیت بوطن مألوف رسیدید و فرزندان و متعلقان را بعافیت یافتید خلعتہائے کہ از بزرگان عنایت شدہ ست مبارک باشد از حلقہ نشستن و متاثر شدن یاران و بیہوش شدن بعضے و دیدن سرور کائنات را علیہ افضل الصلوات و اکمل التحیات کہ برنگاشتہ بودند بوضوح پیوست و سبب مسرت گردید شکر خداوندی جل شانہ بجا آرید و طالب زیادتیہا باشید بخلوت بیشتر رغبت فرمایند و بذکر کثیر پردازند و توشہ آخرت را آمادہ سازند و لتنظر نفس ما قدمت لغد (در سورہ حشر واقع ست ۱۲) و آنکہ بعضے مردم بے آنکہ توجہ کردہ شود مے افتند و از خود میروند سر آن ظاہر ست کہ از تاثیر صحبت ست مامول از دوستان دعاء سلامتی خاتمہ ست والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی

مکتوب صد و ہشتاد و نہم (۱۸۹)

بمحب علی ملتانی در شرح احوال او و در ترغیب بر تخلص از دقائق عجب ریا و شمہ از کمالات تلاوت قرآن مجید و محبوبیت ذکر و ذاکر در مذکور بعد الحمد والصلوۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کتابتیکہ فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت حق سبحانہ بجمعیت دارد و ابواب ترقیات را

مفتوح سازد و از دیدِ قصور و زلات و معاصی و ظهورِ دقائقِ عُجب و ریا و استغفار و گریه و تضرّع و
زاری بران نوشته بودند بعد ازان روز دیگر دیده بید که ریا و عُجب از شما بر داشته اند لیکن چون
آدمی شرِ محض ست هنوز بعضے دقائقِ آن هست که من بر آن مطلع نشده ام و خود را بد ترین
خلائق میدانم مخدوما شکرِ خداوندی جلّ شانهٗ برین دید و برین تخلّص بجا آرند تخلّص از دقائقِ
عُجب و ریا که شرکِ خفی ست امریست عظیم که مترتب ست بر فنائے اتم سلوکِ طریقۂ صوفیۂ
علیه برائے تحصیلِ تخلّص ست از دقائقِ این شرک و حصولِ حقیقتِ اخلاص ست علم و عمل در
کتبِ شرعیه مبیّن ست و اخلاص وابسته بخدمتِ صوفیۂ علیه است علم و عمل بے اخلاص
مقبول نیست در رنگِ بدن ست بے روح و وقائعِ دیگر که دیده اند و منزلِ خود را بالائے آسمان
یافتند و پیغمبر را صلّی الله تعالیٰ علیه و آله وسلم و صدیقِ اکبر را رض دیدید بحالِ شما توجّه
دارند و وقتِ دیگر دستار بشما عنایت کردند و فرمودند که این خلعتِ ولایت ست واضح گردید
همه نیک و روشن ست بکارِ خود مقیّد باشند نوشته بودند که در تلاوتِ قرآن لذّت بسیار میشود
چرا لذت نشود که صفتِ حقیقی بنفسِ خود جلوه گر ست و از صفت بموصوف راه کشاده است
بیت اندر سخنِ دوست نهان خواهم گشتن تا بر لبِ او بوسه نهم چونش بخواند نوشته
بودند که در حلقۂ عشا خود را محو در حضرتِ رسالت پناه یافتم و مظهرِ او صلّی الله تعالیٰ علیه
و آله وسلم دیدم چنانچه هنگامِ ذکرِ کلمۂ طیبه لا اله الّا الله انا رسول الله میگفتم مانا
که بے اختیار از زبانِ شما این کلمه بر آمده باشد باختیار این قسم کلمه نمیتوان گفت هر چند مغلوب
الحال باشند نوشته بودند که ذکر در لطائفِ سته نمییابم مخدوما ذکر و توجّه و حضور تا زمانے ست
که وجودِ ذاکر در میان ست و چون ذاکر رخت بصحرائے عدم کشد و منتسبات همه باصل عائد شدند
ذکر و حضور هم ملحق باصل گردید و حضور بحضورِ ذاتی رفت این زمان عارف در خود نه ذکر بیند و
نه حضور بعد ازان اگر ذکر و حضور ست خود بخود ست و نصیبِ عارف ازین مقام استهلاک و
انعدام ست و زوالِ انانیت و شرکِ خفی ست مصراع از حضرتِ ذات بهره استهلاک ست والسّلام

مکتوب (۱۹۰) صد و نودم

بدوست محمد بیگ در نصیحت و شمهٔ از کمالات نماز ❊ بسم الله الرحمن الرحیم حامداً و
مصلیاً دو کتابت از شما بتعاقب یکدیگر رسید خوشوقت ساخت حمداً لله سبحانه که
بعافیت اند و از یاد ارجعهٔ غافل نیند و بتعمیر باطن مشغول اند سعی نمایند که راه ترقی همواره مفتوح
باشد مَنِ اسْتَوٰی یَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُوْنٌ انفاس عمر بسے عزیز و مغتنم ست سعی نمایند که بطالت
نرود و در اہم اشیا مصروف بود باید که از مراقبه و ذکر لسانی و تلاوت و نماز و حلقهٔ ذکر خالی نباشند
و بهر کدام که وقت تقاضا کند و جمعیت بیشتر بخشد بهمان پردازند و بتکرار کلمهٔ طیبه بزبان رغبت
تر بوند و آنچه حضرت ایشان ما قدّسنا الله سبحانه بسرّه برنگاشته اند که مبتدی اوقات
خود را باید که بر نهجے معمور دارد که بغیر از ادائے فرائض و سنن مؤکده هیچ چیز نپردازد عبادات نافله
را هم موقوف دارد درست ست لیکن شما ازین حکم خارج اید این حکم خاص باهل ابتداست شما بهر چه
وقت تقاضا میکند از امور مذکوره و بیشتر جمعیت بخشد و کیفیت زیاده آرد بهمان مشغول
باشند و چیزهائے که بنماز تعلق دارد در هر دو کتابت نوشته بودند مطالعهٔ آن بسیار ذوقین
ساخت علی الخصوص آنچه نوشته اید که در خواندن نماز جمعیت و حظ بسیار دست میدهد و غیر از
نماز هیچ چیز پرداختن خوش نمی آید و هر حرفے که در نماز از مخرج خود مے برآید اظهار خوشوقتیها
مینماید درین وقت این حقیر را گویا از جائے بجائے میبرند بسیار خوشوقت ساخت و لذات
معنویه بخشید خوش گفت بیت اندر سخن دوست نهان خواهم گشتن ❊ تا بر لب او بوسه زنم
چو نش بخواند ❊ حالتے که در ادائے نماز روئے میدهد فوق همه حالاتست و نشانے از اصل میدهد
بے شائبهٔ ظلیت و پرده را از روئے کار میکشاید و از گوش باغوش مے آرد والسلام

مکتوب (۱۹۱) یکصد و نود و یکم

بمشیخت مآب حافظ عبد الجلیل در جواب کتابت او و ترغیب بر طلب مطلوب بے ہمتا بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَامِدًا لِلّٰهِ الْعَظِیْمِ وَمُصَلِّیًا عَلٰی رَسُوْلِهِ الْكَرِیْمِ بود و نامہ گرامی مشرف بہجت گردید چہ نعمتیست کہ آزادان یا گرفتاران نمایند و مردم دور از کار با وجود بُعد صوری مخطور خاطر گردند بلے از پیشگاہ چنین ست و محبت ازلی سبب ظہور و اظہار گردیدہ ست و با وجود غنائے ذاتی خلق را بجناب خویش دعوت فرمودہ و راہے بآنجناب قدس نمودہ و از روئے کرم آن راہ را کشودہ افسوس ست کہ با وجود دعوت و با وجود رہنمونی از آنجناب لایزال محجوب و مہجور باشیم و در بند نفس و ہوا بمانیم

شعر

در جہان شاہدے و ما فارغ ٭ در قدح جرعۂ و ما ہشیار ٭ بعد ازین دست من و دامن دوست ٭ بعد ازین گوش من و حلقۂ یار ٭

با اینہمہ دوری و مہجوری از یاد دوستان غافل نیست و از لوازم محبت خالی نہ این مسکین نیز از دوستان دریوزۂ دعا و توجہ غائبانہ دارد والسلام اولًا و آخرًا

مکتوب یکصد و نود و دوم (۱۹۲)

بسیادت پناہ میر محمد ابراہیم در جواب کتابت او کہ از التذاذ در نماز نوشتہ و از محبت و اخلاص مرقوم داشتہ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند صحیفۂ گرامی کہ از راہ محبت فرستادہ بودند وصول یافت از شوق و بے آرامیہائے خود نوشتہ بودند بوضوح پیوست حق سبحانہ قادر ست کہ باحسن وجوہ ملاقات میسر آرد چون محبت شما درست ست امید ست کہ در اخذ فیوض و برکات از یاران حضور کمی نکنند فقیر نیز در بادۂ شما بشارتے یافتہ ست و معیت شما را از معیت بعضے یاران حضور زیادہ تر دیدہ امیدواریم کہ باندازہ آن آثار مترتب شود نوشتہ بودند کہ اکثر اوقات در خود کیفیتے سوائے کیفیت سابق مے یابد اغلب کہ از مقام فوق حظے شدہ باشد بلے حظے از مقام فوق حاصل ست کہ کیفیت مسطورہ بر آن مترتب ست لیکن در ہمین مقام تحتانی بے آنکہ دخول در مقام فوقانی شدہ باشد ما نا کہ التذاذ و کیفیت کہ در نماز دست میدہد الخ اثر ہمین کیفیت جدیدہ بود مرقوم نمودہ بودند کہ بعضے اوقات چنان محسوس

میشود که راکع و ساجد شخصے دیگرست میتواند که این مبدأ تعین بود که سالک بآن بقا یابد بیت
اعضائے وجودم ہمگی دوست گرفت ؛ نامے ست زمن بر من باقی ہمہ اوست ؛ سر از سجده
بر داشتن چگونه خوش آید که سجده موطن کمال قرب ست حدیث اَلسَّاجِدُ یَسْجُدُ عَلٰی قَدَمَیِ اللهِ
تَعَالٰی فَلْیَسْجُدْ وَلْیَرْغَبْ شنوده باشند نوشته بودند با وجود این وقتے که صورت ترا در تصور
مے آرد از ہمہ زیاده لذت میدہد و عجب وقت میشود و فیض و انوار در خود عجب ملاحظه میکنند و اخلاص
بحدے ست که اگر بر اہل زمانه ظاہر شود نزدیک ست که از نافہمی خود تکفیر کنند محمد و ما این ہمه از کمال
مناسبت معنوی و اتحاد خبر میدہد امید ست که باندازه آن جذب معانی نمایند و معیت تام
حاصل کنند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۱۹۳) صد و نود و سوم

بسیادت پناه میر محمد یعقوب در تحریص بر ذکر و طاعات ؛ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ
الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوب مرغوب فرزند نور چشم رسید خوشوقت ساخت بذکر و فکر مقید باشند و
بر کسب مرضیات حق سبحانه سرگرم بوند قوت جوانی را صرف طاعات و عبادات نمایند حدیث
شَابٌّ نَشَأَ فِیْ عِبَادَةِ اللهِ شنوده باشند ما بر امثال شما جوانان غبطه میبریم ایام جوانی با در ہوا
و ہوس گذشت الحال حسرت و ندامت نقد وقت ست جوانی باز نمے آید تمنی بما حصل حاصل ست
ہمان قضیه است شخصے گفته لَیْتَ الشَّبَابَ یَعُوْدُ از ہجوم خطرات و لغلک نشوند بکار خود
مقید باشند و استغفار بسیار میکرده باشند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۱۹۴) صد و نود و چہارم

بشیخ محمد باقر لاہوری در بیان آنکه خانه را از صاحب خانه نسبت ست ؛ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی
عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوب شریف رسید مسرت بخش گردید از ملاقات خلیفه عہد که
برنگاشته بودند مفصلاً بوضوح پیوست حق سبحانه عواقب امور بخیر کناد و خلیفه وقت را توفیق

واستقامت بخشاد و از برکات و نسبت این کابر نصیب کامل دهاد و از گرمی مجلس و احوال یاران
که نوشته بودند بتفصیل واضح گردید و سبب خوشنودی و خوشوقتی شد حق سبحانه دوستان را همواره
بترقیات دارد و ابواب فیوض مفتوح سازد نوشته بودند منزلے که در جهان آباد در انجا گرفته القدر
بے فیض بود که چه نویسد بعد ازان که چند روز در انجا نشست وخواست کرد آن القدر محاط بانوار
ظاهر میشود که در جانب فوق بفوق العرش گذشته و از جانب تحت از تحت الثری تجاوز نموده
گویا فنا و بقا بعروج و نزول این فقیر بهم رسانیده و این مکشوف در رنگ محسوسات ظاهری است
که گنجایش ریب نیست بلے وَلِلْاَرْضِ مِنْ کَاْسِ الْکِرَامِ نَصِیْبٌ خانه را با صاحب خانه
اتصالے خاص و حق جوارست و از انوار و برکات او امیدوار از ینجا بزرگی و عظمت بیت الله را
قیاس باید نمود و انوار و برکات آنرا باید فهمید مَا لِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْاَرْبَابِ حضرت ایشان ما
قدس سره نیز انوار و برکات خانهاے سکونت خود را بیان میفرمودند و عجائب و غرائب آن
مواطن را اظهار مینمودند و خانهاے که در جوار آن خانها بودند برکات آنرا نیز میفرمودند و
در سفرها در سر منزل و قری و بلاد که فرو مے آمدند حقائق آن بلاد و قری بر ایشان ظهور میکرد
و منکشف میگشت بعضے ازان حقائق مومن و بعضے ازان کافر والسلام اولا و آخرا

مکتوب یکصد و نود و پنجم (۱۹۵)

بمخدومزاده عالیجاه شیخ محمد خلیل الله در شرح احوال و بعد الحمد و الصلوٰة بفرزند
نور چشم میرساند احوال بهمه حال مستوجب حمد ذو الجلال است المسئول من الله سبحانه
عافیتکم و استقامتکم ظاهرا و باطنا و ترقی درجاتکم حقیقة و معنی کتابتے که
از راه محبت فرستاده بودند رسید و قائع بشره که نوشته بودند مطالعه آن ذوقین ساخت حق سبحانه
معانی مکنونه را المنصه ظهور آرد و از قوت بفعل رساند هنگام نوشتن کتابت شمار الخلعت فرزند
بدروازه تعین حبی یافت و وصول معلوم شد دخول هنوز متشخص نیست و حقیقت احمدی اگر نفس

حقیقتِ کعبہ است چنانچہ از بعضے عباراتِ حضرتِ ایشان ما معلوم میشود پس حاصل ست احتیاج بتوجہ ندارد واگر تعینِ حُبّی ست پس نیز در معرضِ حصول ست واگر امرے دیگرست محتاج بتوجہ ست امیدوار باشند وآنچہ دیدہ اید کہ فقیر در حق شما میگوید کہ پدرا و نائبِ مناب پدر من ست از مناسبت تامہ خبر میدہد واز اتحادِ معنوی مُشعر دیگر نوشتہ بودند اگرچہ این حکم بار یافتگانِ جنابِ قیومیت بے ادبی ست الخ فقیر باین قسم عبارات کہ در بارۂ این دور از کار بنویسند راضی نیست گذشت من بعد نخواہند نوشت بعد از نوشتنِ کتابت مرۂ ثانیہ کہ توجہ واقع شد معلوم گردید کہ دخول دران حقیقت میسر شد وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ سُبْحَانَہٗ اگر ولایتِ شما ولایت محمدی ست عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ پس این دخول ولحوق بالاصالۃ ست وگرنہ بالتبع ست والفرع وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۱۹۶) یکصد ونود وششم

بملا محمد امین حافظ آبادی در شمۂ از کمالات نماز۔ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِيغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کتابے کہ فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت نوشتہ بودند کہ در بعضے اوقات در نماز فرض خصوصًا در حالتِ امامت حالتے روے میدہد کہ گویا جسد گداختہ میشود از مہابتِ عظمت او تعالیٰ و در وقتِ سجدہ خوش نمے آید کہ سر از سجدہ برداشتہ شود واضح گردید مطالعۂ آن فوقین خوشوقت ساخت حق سبحانہ از کمالاتِ آن بہرۂ اتم عطا فرماید واز حقیقتِ آن پردہ بکشاید نماز معراجِ مومن ست انموذجِ حالتِ معراجیہ در نماز ہویدا میگردد اَلسَّاجِدُ يَسْجُدُ عَلٰى قَدَمِي اللّٰهِ فَلْيَسْجُدْ وَلْيَرْغَبْ فَطُوْبٰى لِمَنْ وُّفِّقَ لِاَدَائِهَا بِاٰدَابِهَا وَشَرَائِطِهَا وَاَخَذَ حَظًّا مِّنْ كُلٍّ مِّنْ اَرْكَانِهَا وَطُوْلِ سُجُوْدِهَا وَقِيَامِهَا وَعُرُوْجٍ مِّنْ صُوَرِهَا اِلٰى حَقَائِقِهَا وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى

مکتوب (۱۹۷) یکصد ونود وہفتم

بسم الله الرحمن الرحیم

بحافظ ابواسحاق ستہ آئی در تعبیر خواب و حقیقت فنائے قلب و نفس

الحمد لله وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ گرامی رسیدہ مسرت بخش گردیدہ آنکہ حضرت اسحاق علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام در خواب بشما نیشکر کلان فرستادہ اند وشما را بکلہ طلبیدہ اند بعد ازان شما چند مرتبہ مکہ معظمہ را در خواب دیدید نیک و مبارک ست و از مناسبت معنویہ بآنحضرت علیه السلام مُشعر ست ودیدن مکہ مبارک را بعد این خواب مؤید این معنی ست چہ کعبہ را بآنحضرت و پدر بزرگوار و برادر آن حضرت علیهم الصلوة والسلام خصوصیتے ست خاص دو سہ مرتبہ کہ خود را برہنہ یافتہ اید و چون پرچہ پوشیدید باز برہنہ یافتید تعبیر آن فنا ست گسست از تعلقات وفنائے قلب کہ معلوم میکنید تقوی آن دیدست و کمال گسست منوط بفنائے نفس ست و خروج او از ذمائم اوصاف واخلاق واز انانیت و ترفع و عدم انقیاد باحکام الٰہی جل شانہ کہ در نہاد او مودع ست در فنائے قلب زوال علم حصولی اشیاء ست نفس حاضر درین موطن ہنوز برپائے ست وعلم حضوری او برجا درین فنا ہر چند از تعلقات آفاق رستہ ست واز گرفتاری غیر خود گسستہ لیکن از آفات نفس بالکل خلاص نگشتہ ست واز انانیت او بتمام نرستہ در فنائے قلب زوال علم حصولی کافی ست وخروج از علائق آفاق بسند چہ علت او ذاتی نیست عرضی ست و مرض او درونی نیست بیرونی ست زوال تعلقات بیرونی در تزکیہ تطہیر او کفایت میکند ونسیان آفاق در حق او فنا بخش ودر فنائے نفس زوال علم حضوری کہ عبارت از نفس حاضر ست ناگزیر ست زوال تعلقات آفاق در فنائے او کفایت نکند مرض او ذاتی ست تا او در میان ست بلائے او بجان ست مصرع تو مباش اصلا کمال این ست وبس تفصیل این معاملہ در مکاتیب دیگر مذکور ست وتحقیق آنکہ زوال نفس حاضر با وجود بقائے تکالیف شرعیہ واحکام بشریت بچہ معنی ست مصرع مباش ومباش مشکل این ست والسلام

مکتوب یکصد و نود و ہشتم (۱۹۸)

بمرزا محمد صادق پسرِ نصیر خان در علاماتِ فنائے قلب و حقیقتِ تبدلِ صفات و تحسینِ واقعه که دیده بود. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِيَّاتِ میرساند مکتوبِ شریف رسیده مسرت بخش گردید بسلامت و بعافیت باشند و بر جادهٔ شریعت و سنت مستقیم بوند نوشته بودند که بشیخ محمد حسین صحبت داشته و توجهات گرفته درین چند روز اشاره بذکرِ سلطانی و بفنائے قلب فرمودند که شده است مخدوما علاماتِ فنائے قلب آنست که خطرهٔ ماسوی حق جل وعلا از دل مطلقاً برود بنوعیکه اگر بتکلف یادِ ماسوائے نماید هرگز بیادش نیاید بواسطهٔ نسیانے که دل را از ماسوی حاصل شده است این حالت قدمِ اول ست در اطوارِ ولایت و کمالِ نخستین ست که شرطِ کمالاتِ دیگرست این دولت که شمارا درین مدت قلیله روئے داده است از اجلِ نعم ست شکرِ خداوندی جل شانه بجا آرند و منتظرِ ترقیات باشند نوشته بودند که حرکت بدماغ گاهے میاید آیا فنائے نفس حاصل شده است یا نه مخدوما فنائے نفس امرِ دیگرست بحرکتِ دماغ کارے ندارد علمِ حضوری را که بذاتِ خود متعلق ست در رنگِ علمِ حصولی در راه باید گذاشت تا فنائے نفس روئے نماید چنانچه زوالِ علمِ حصولی بفنائے قلب تعلق دارد و در مراقبهٔ تبدلِ صفات بر خود که نوشته بودند نیک ست گویا از نشانے بنشانے دیگر میروید نوشته بودند که در مشغولی مے بینم که صحیفه است خوش رو روبروئے فقیر ظاهر گشت و گفت که بقیهٔ طینتِ آنسرور صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ که مانده بود از گردن بالا بحضرتِ ایشانِ مرحوم عطا گشته و چیزے دیگر که ازو باقی مانده بود اشارت بفقیر کرده گفت که از ابرو بالا با و عطا شده مخدوما خلقتِ حضرتِ ایشان از بقیهٔ طینتِ نبی عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ سریست عظیم از اسرارِ آنحضرت سجدهٔ شکر بجا آرند که این قسم اسرار در واقعه بشما نموده اند از مناسبتِ تامه خبر میدهد هر چند در تعینِ موضعِ خلقت در هر دو جا تفاوت رفته است دیگر شیخ عبد الخالق از یارانِ خوبِ ماست و صاحبِ کمالات اگر با او صحبت دارند و توجه بگیرند گنجایش دارد و نیک ست وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى

مکتوب (۱۹۹) صد و نود و نهم

بشیخ عبد الخالق بنگالی در آنکه از ورود طلّاب ترسان و لرزان باشند و از مکر خداوندی جلّ شانهٗ ایمن نبوند و شمّهٔ از کمالات محبّت ٭ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند مکتوب شریف رسید مسرّت بخش گردید نوشته بودند که پیش ازین کتابتے از جهان آباد فرستاده بودیم مخدوما معلوم نیست که آن کتابت بما رسیده باشد یا نه اگر رسیده باشد مضمون آن بخاطر نیست نوشته بودند که درین سفر کس بسیار داخل طریقهٔ علیه شده اند خصوصًا اکثر منکران قبائل حَمْدًا لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ عَلٰی ذٰلِكَ نیک باحوال آنها پردازند و حلقهٔ ذکر و مشغولی را گرم سازند و از ورود طلّاب ترسان و لرزان باشند و از مکر خداوندی جلّ شانهٗ و عزّ سلطانهٗ ایمن نشوند و همواره ملتجی و متضرّع باشند مبادا در کارخانهٔ عظیم خلل بیفتد و اشتغال بخلق از حق سبحانهٗ باز دارد و گرمی طالبان سبب خشکی این کس گردد بهرحال هم بیاران صحبت دارند و استغفار و التجا را از دست ندهند اِحْمَلْ وَاسْتَغْفِرْ در شبانروزی یکدو وقت برائے خلوت مُعَد سازند و ذکر کثیر و تذکّر ذنوب و زلّات و توبه و انابت دران هنگام غنیمت شمرند و احبّه دور افتاده را بدعائے خیر یاد آرند از محبّت و اخلاص میرزا محمد صادق و حسن بیگ نوشته بودند بلے اخذ فیوض و برکات باندازهٔ محبّت ست که معانی خفیه را جذب مینماید و محب را برنگ محبوب برآرد و فنا و بقا که ارکان ولایت اند نتیجهٔ محبّت اند اگر محبّت نمیبود دروازهٔ ظهور و اظهار و وجود و ایجاد را که میکشود و طالب را بمطلوب رهنمونی که مینمود وَالسَّلَامُ عَلَیْكُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب (۲۰۰) دو صدم

بشیخ حسین منصور جالندهری در شرح احوال او که متضمّن بعضے اسرار ست ٭ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَامِدًا وَّمُصَلِّیًا الله تعالی ابواب فیوض را همواره مفتوح دارد مکتوب

شریف که محتوی بر بشارت صحبت و ظهور اثر آن از سرور کائنات علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ و السلام بود و نیز وقتیکه در نماز امام جماعتے بودید از ادائے نماز چون خود را بخصوص دعا کردید اثر اجابت ظاهر نشد و چون جماعت اهل اقتدار را در ادعیه شریک کردید آثار اجابت بظهور پیوست وسائر اذواق و مواجید رسیده مسرت بخش گردید اللّٰهمّ زد نوشته بودند که الحاق بحقیقة الحقائق که یافته اید آیا بتعین حبی ست یا نه آنچه بالفعل بفهم مے در آید بتعین حبی ست و موافق آن خلعت و زینت نیز مشهود میگردد نوشته بودند که نوعے از محبوبیت درین تعین محسوس میگردد چرا محسوس نگردد که حقیقت حبیب رب العالمین ست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام که رأس محبوبان و رئیس مرادان ست اگر محبوبیت درین تعین نباشد کجا باشد غایة ما فی الباب کسے که بوصول این موطن مشرف شود ازین معنی بهره یاب ست خواه باصالت رسیده باشد خواه بطفیل و ضمنیت دیگر علی تفاوت درجات الفریقین واللّٰه سبحانه وتعالی أعلم بحقائق الأشیاء والأمور كلها والسلام على من اتبع الهدی

نسخه: افضل الصلوات واکمل التحیات

مکتوب دوصد ویکم (۲۰۱)

بسیادت پناه سید ابوالخیر شاه آبادی در ذکر بعضے از خصائص نسبت حضرت پیر دستگیر رضی اللّٰہ تعالی عنه بعد الحمد والصلوٰة وتبليغ الدعوات میرساند کتابت شریف رسید خوشوقت ساخت آنچه از احوال خود نوشته اند که از بار وجود که برین هستی ناتوان افتد بنوعے میشود که بر مورچه ضعیفے بار کوه عظیم افتد بآن میماند فلما تجلی ربه للجبل جعله دكا وخر موسى صعقا بوضوح پیوست اللّٰهمّ زد امید ست که این بار آثار بشریت را بتمام برداردو بار خوشگوار آرد نوشته بودند که کلام حضرت ایشان از مرتبه ذات بحت ست و کلام سائر عزیزان از مرتبه صفات یا ظلال صفات ست چند و ما نسبت آنحضرت نسبت اصحاب کرام ست و آخریتے ست که برنگ اولیت برآمده است این نسبت شریفه را بانسبتهائے دیگر عزیزان چه نسبت آن نسبتهائے از

قید انفس نرسته است و بوراے آن نشتافته و این نسبت عزیزه مخبر از وراے آفاق و
انفس ست و وراے جذبه و سلوک ست تا کجا نوید والسلام

مکتوب (۲۰۲) دو صد و دوم

بصلاح آثار صوفی پاینده محمد کابلی در شرح احوال و الحمد لله وسلام علی عباده الذین
اصطفی مکتوب شریف رسید خوشوقت ساخت حق سبحانه بجمعیت صوری و معنوی دارد و بر جادهٔ
شریعت و طریقت استقامت دهد نوشته بودند که خود را درین ایام داخل تعین حبی میابد بلکه از مرکز
هم بهره مفهوم میشود و در سکوت تنها و در حلقهٔ یاران که در مراقبه میشوم تمام را نور محمدی علیه و علی
آله الصلوٰة والسلام فرو میگیرد مخدوما این نسبت علیه حکم عنقاء مغرب دارد و عقل و هوش
از تصور و خطور آن میلرزد الله تعالی حصول این معنی را مبارک و میمون گرداند و سبب هدایت
جمع کثیر سازد و احاطهٔ نور به همه اصحاب نور رساند انه قریب مجیب واقعه که درباب نسبت
غنیم دیده اید و در کتابت فرزندی نوشته اید مطالعه نموده درین باب توجه و دعا را بیش از بیش
بکار برند که مسلمانان را حق تعالی از فتن در امان خود دارد و امن و امان آرد والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۲۰۳) دو صد و سوم

دویست و سوم

بمیر سید اسرائیل در بیان آنکه لقائے حقیقی موعود باخرت ست و مشاهدات دنیاوی همه ظلال و اشباه
است و شمه از کمالات نماز. الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی الله تعالی
ابواب فیوض را همواره مفتوح دارد نامهٔ نامی و صحیفهٔ گرامی که بنام این مسکین نموده بودند بورود آن
مشرف گردید اظهار تألم از دوری صوری نموده بودند از اینجانب نیز حدیث شوق برخوانند
والمؤمن مرآة المؤمن بخاطر آرند چه توان کرد دنیا محل فراق ست موطن لقا آخرت ست
حق سبحانه با حسن وجوه آنجا جمع سازد و تلافی این فراق نماید و لقائے حق جل و علا نیز موعود

باآخرت ست مَنْ كَانَ يَرْجُوْ لِقَاءَ اللهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللهِ لَاٰتٍ[1] چه موت از مقدمات آخرت ست
مُشاہدات و مُعاینات که در دُنیا بآن تسلّی میگیرند در رنگِ سراب ست که تشنه آنرا آب پندارد
و عالی ہمت بآن فریفته نشود و از سراب سیراب نگردد مُشاہداتِ دُنیاوی ہمه بظلال و البسته
است و از قیدِ خیال نرسته ہرچه دیده شد و دانسته شد آن ہمه غیریت آرے چون نماز معراجِ مومنان
است و مصلّی کامل در حینِ ادائے از دنیا مے برآید و بنشاۀ اُخروی مے پیوند داگر انموذج دولتے
که باآخرت موعود ست در وقت ادائے آن روئے نماید گنجایش دارد دنیا مزرعتِ آخرت ست
ہر قدر که درین موطن افزونی در زراعت نموده آید اجرِ آن اتم و اکمل بود و مراتبِ قرب و شہود در
آخرت زیاده تر حاصل نماید و افزونی زراعت یا در کیفیت ست و یا در کمیت آنچه معتبر ست افزونی
در کیفیت ست چه افزونی در کمیت از عوام ہم مے آید افزونیِ کیفیت بخواص مخصوص ست چه نفوسِ شان
از دولتِ فنا و بقا باطمینان پیوسته و از امّارگی رسته و ازین رہگذر طاعات و عبادات از ریا و
دقایقِ شرک بعید ست و باخلاص نزدیک بقبول اقرب ست سلوکِ طریقۂ علیه برائے تحصیلِ حقیقتِ
اِخلاص ست بے تمحّل و تکلّف که منوط بفنائے نفس ست و اطمینانِ او و حصولِ حقیقتِ بندگی
ست که مربوط ست بتخلّص از دقایقِ شرک تا اسلامِ حقیقی روئے نماید و حقیقتِ صلوٰة و سائرِ
طاعات پرده کشاید نه آنکه مطلوب را در دام آرند و عنقا را شکار کنند مصرع عنقا شکارِ کس
نشود دام باز چین ؛ گویند عِلْمُ الْفَنَاءِ وَالْبَقَاءِ يَدُوْرُ عَلٰى صِحَّةِ النِّيَّةِ وَخُلُوْصِ الْعُبُوْدِيَّةِ
وَمَا سِوٰى ذٰلِكَ مُغَالَطَةٌ وَزَنْدَقَةٌ اَللّٰهُمَّ اَرِنَا حَقَائِقَ الْاَشْيَاءِ كَمَا هِيَ وَجَنِّبْنَا عَنِ
الْاِشْتِغَالِ بِالْمَلَاهِيْ بِحُرْمَةِ مَنْ مَا زَاغَ بَصَرُهٗ وَمَا طَغٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ
الْعُلٰى وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب دوصد و چهارم (۲۰۴)

بشیخ انور نور سرائی در تعبیرِ وقائع او و حق سبحانه و تعالی باعلی مرتبهٔ کمال ترقی دهاد کتابے که

[1] واقع ست در شروعِ سورۂ عنکبوت از پاره امّن خلق (۲۰) ۱۲

فرستادہ بودید رسید فرحت افزاے گردید آنچہ میگویند کہ شمارا قطب العالم نام کردہ اند بشارت حصولِ کمالاتِ قطبیت ست نہ منصبِ قطبیت و ہمچنین آنچہ دیدہ اید کہ شمارا بر تختے کہ این فقیر بر آنست ہمراہِ خود گرفتہ است تعبیرِ آن نیز مثلِ تعبیرِ واقعہ اُولیٰ ست نوشتہ بودند کہ وقتِ وداع گفتہ بودی کہ نسبتِ شما عالی ست و شمارا مے بینم کہ بزر و زیور آراستہ اند اما نگفتی کہ آن کدام نسبت ست کہ عالی ست مخدوما نسبتے کہ دارید و نقدِ وقتِ شماست بعلو موصوف ست احتیاجِ تعین ندارد از مشرف شدن بحقیقۃ الحقائق نوشتہ بودند نیک و روشن و مبارک ست از گرمی مجلس و تاثیرِ صحبت کہ بقلم آوردہ اید شکرِ خداوندی جل شانہ بر آن بجاے آرید و باحوالِ طلبہ نیک پردازید و توجہات کمایہ لیکن از مکرِ حق جل و علا ترسان و لرزان باشید فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُوْنَ ۝ وَالسَّلَامُ

مکتوب (۲۰۵) دو صد و پنجم

بمخدوم زادہ عالی منقبت شیخ عبد الاحد در امورے کہ تعلق بولایتِ احمدی و تعینِ حبی دارند اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى نَعْمَائِهٖ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى اَفْضَلِ اَنْبِيَائِهٖ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَائِرِ اَوْلِيَائِهٖ نامہ گرامی کہ مشتمل بر فقرہاے شوق و شعرہاے شور انگیز بود رسید مسرت بخش گردید آنچہ از اذواق و مواجیدِ سنیہ نگارش رفتہ بود بوضوح پیوست مسطور بود کہ بعد از وصول بولایتِ احمدی کہ سراسر محبوبیت ست عارف متلون بلونِ محبوبیت وَلَوْ عَلٰى سَبِيْلِ الْاِنْعِكَاسِ خواہد بود و خود را ہم بایں لون متلون میابد و ہم متلبس بلباسِ محبوبیت حلِ این دقیقہ نمایند کہ لباسِ مذکور از راہِ دخول در ولایتِ احمدی ظاہر شدہ است یا این جداست و تعین حبی کہ از راہِ ولایتِ احمدی مفہوم میشود جدا سعادت آثارا اگر پیش از وصول باین ولایت باین لباس خود را متلبس میافتند پس احتمالِ جدا بودن قوی بود و اگر بعد از وصولِ این لباس ظاہر شدہ است پس ظاہر آنست کہ منشاءِ آن ہمین ولایت ست آنچہ دریادی نظر مے درآید ہم آنست کہ ہر دو ناشی ازان ولایت اند کہ سراسر محبوبیت ست جدائگی مفہوم نمیشود و نسبتِ عموم و خصوص کہ در تعینِ حبی و ولایتِ احمدی ثابت کردہ اند از انجا التفوقِ حقیقتِ

احمدی بر تعینِ حُبّی مفہوم میشود و این محلِ تأمّل ست چہ تعینِ حُبّی منتہاے حقائقِ ممکنات ست و حقیقتے از حقائقِ ممکنات فوقِ آن نیست چنانچہ حضرتِ ایشان بآن تصریح کردہ اند و برین تقدیر ترقی از تعینِ حُبّی جائز بلکہ واقع بود و حال آنکہ از اغیر واقع و محال نوشتہ اند کہ قدم از انجا بر داشتن و پیش نہادنِ قدم در وجوب ماندن ست و از امکان بر آمدن کہ محالِ عقلی و شرعی ست وَالسَّلَامُ

مکتوب دوصد و ششم (۲۰۶)

بحاجی محمد شریف خادم در حلِّ آنکہ رضا بقضا منافی طلب و دعاست بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کتابتِ شما کہ متضمّنِ اَلْفَاظِ کسرِ نفس بود رسیدہ فرحت افزا گردید خوب واقع شد کہ باہلِ دنیا رجوع نیفتاد و از راہِ فقراے طریق نوشتہ گذشت بعد از انچہ مقدر ست بظہور خواہد پیوست پرسیدہ بودند کہ حدیثِ اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ مَعَالِی الْهِمَمِ مقتضی آنست کہ امورِ عالیہ باید طلبیدن و مقامِ رضا و عبودیت تقاضا میکند کہ این کس ہیچ طلب نکند کہ منافی عبدیت و رضاست مخدوما این سوال در مطلقِ دعا مے آید چہ دعا خواستنِ امرے منافی رضا و تسلیم ست جواب منافات ممنوع ست رواست کہ با وجود راضی باشد و طالبِ زیادتی بود و طلبِ زیادتی عدمِ رضا بموجود نیست قُلْ رَّبِّ زِدْنِیْ عِلْمًا وَهَبْ لِیْ مُلْكًا لَّا یَنْبَغِیْ لِاَحَدٍ مِّنْ بَعْدِیْ دوستانِ حق جلّ و علا از بلاے او راضی اند مع ذلک دعاے دفعِ بلیہ میکنند رَبِّ اِنِّیْ مَسَّنِیَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ اگر رضا بقضا منافی طلب بود چرا امر بدعا شود وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِیْ اَسْتَجِبْ لَكُمْ پس معلوم شد کہ منافات فیما بین ثابت نیست در بارہ بشارت کہ نوشتہ بودند موقوف بر حضور دارند و قلم را معذور دارند وَالدُّعَاءُ

مکتوب دوصد و ہفتم (۲۰۷)

بخواجہ ماہ پسر خواجہ عبدالرحمن نقشبندی در شرحِ بعضے کلماتِ مصطلحۂ قوم اللہ تعالی ابوابہ

فیوض را ہموارہ مفتوح داشته بر جادهٔ شریعت غرا و سنت مصطفی علیه و علی آله الصلوات
والبرکات العلی مستقیم و مستدیم دارد صحیفهٔ شریفه رسید مسرت بخش گردید شرح بعضی از
مصطلحات قوم نموده بودند باید دانست که جمع عبارت از آن ست که خلق را از حق جل و علا جدا نه بینند و از
سکر اوصاف و احکام یکے بر دیگرے جاری سازد و این را کفر طریقت گویند و اکثر شطحیات و سکریات
که از مشائخ صادر شده است ناشی از مقام جمع ست درین مقام ذکر را از غلبهٔ سکر لقلقه و
وسوسه میدانند و نماز را شرک مے پندارد و بُعد و دوئی مے بینند و بقول انا الحق و سبحانی
مے سرایند جمع الجمع که آنرا فرق بعد الجمع نیز گویند آنست که خلق را از حق سبحانه جدا بینند و تمیز آید بعد از
بے تمیزی که در مقام جمع بود و صحو بعد از سکر حاصل شود و اسلام پس از کفر روے نماید و بذکر و نماز
پردازد سیر آفاقی مطلوب را بیرون از خود جستن ست و سیر انفسی در خود آمدن و گرد دل خود گردیدن
گفته اند سیر آفاقی بُعد در بُعد ست و سیر انفسی قرب در قرب یافت در خود ست بیرون از خود
یافت نیست بیت همچو نابینا مبر هر سوے دست * با تو در زیر گلیم ست هر چه هست *
سیر الی الله سیر تا اسمے ست از اسمائے الٰہی جل و علا که مبدأ تعین سالک ست درین سیر قطع دائرهٔ شانه
امکان ست الی ان ینتهی الی الاسم الذی هو من مراتب الوجوب سیر فی الله عبارت
از سیر در آن اسم و در ظلال اصول آن اسم ست پس سیر فی الله بمعنی سیر فی اسماء الله تعالیٰ و فی
صفاته باشد این هر دو سیر تحصیل کمال اند و در مراتب عروج و ایجاد و سیر دیگر ست که بنزول و تکمیل
تعلق دارد سیر عن الله بالله و سیر فی الاشیاء سیر ثالث در اشیاء نزول ست و سیر رابع کمال
نزول ست که مقام دعوت ست برزخ آنرا گویند که واسطه بود میان دو چیز که رنگ هر دو طرف
داشته باشد حقیقت محمدی را علی صاحبها الصلوٰة والسلام که مقام وحدت ست برزخ
وحدت کبری گویند که واسطه است میان اطلاق ذات و مراتب تقییدات مرتبهٔ واحدیت که اعیان
ثابته اند و حقائق ممکنات و این مرتبهٔ وحدت هم رنگ اطلاق دارد و هم رنگ تقیید مطلق ست مقید
بتقیید اطلاق و مطلق ست که ضد او تقیید ست و اطلاق مرتبهٔ فوق که مرتبهٔ لاتعین ست اطلاق

است بے قیدِ اطلاق و بے ضدیّتِ تقیّد و اَعیانِ ثابتہ را برزخ بین الوجود والعدم گفتہ اند کہ رنگے از وجود دارند کہ در علمِ الٰہی جَلّ شانُہٗ وجود دارند و بہ رنگ عدم کہ در خارج معدوم اند و قبر را برزخ گفتہ اند میانِ دنیا و آخرت و اَحکامِ ہر دو دارد مَنْ مَّاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِیَامَتُہٗ و اَحکامِ قیامت از عذاب حساب و ثواب و انقطاعِ اعمال دارد و اَحکامِ دنیا نیز دارد از انقطاعِ عذاب از کفّار شبہائے جمعہ و روزِ جمعہ و ماہِ رمضان ولایتِ صغریٰ و ولایتِ کبریٰ و ولایتِ علیا این الفاظ از مصطلحاتِ خاصِ حضرتِ ایشانِ ما ست کہ در کلامِ قوم موجود نیست ولایتِ صغریٰ ولایتِ اَولیاست کہ بظلالِ اَسما و صفات تعلّق دارد و ولایتِ کبریٰ ولایتِ اَنبیاست عَلَیْہِمُ السَّلَامُ کہ باصل متعلّق ست و ولایتِ علیا ولایتِ ملاءِ اَعلیٰ ست کہ فوقِ این ہر دو ولایت ست و کمالاتِ نبوّت کمالاتیست کہ متعلّق بنبوّتِ اَنبیاست عَلَیْہِمُ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ و فوقِ کمالاتِ ولایتِ ثلاثہ ست تفصیلِ کمالاتِ این ولایتِ سہ گانہ و کمالاتِ نبوّت در مکتوبِ بیانِ طریق از مکتوباتِ جلدِ اول حضرتِ ایشانِ ما ست از آنجا طلب فرمایند مخدوما رسالہ ایست کہ این فقیر در شرحِ بعضے کلمات کہ در طریقۂ ما زبان زدِ واراند بالتماسِ بعضے یاران نوشتہ ست نقلِ آنرا فرستادہ ست مطالعہ خواہند کرد وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی

مکتوب (۲۰۸) دو صد و ہشتم

بشیخ خالد سلطانپوری در ترغیبِ رضا بقضا و در فضیلتِ فقر مکتوبِ مرغوب رسید آنچہ از مضائقِ روزگار مرقوم نمودہ بودند ہمہ بوضوح پیوست سببِ تفکّرِ خاطر گردید اللہ تعالیٰ از عالمِ غیب کشایش کند و امداد فرماید فقیر درین باب فاتحہ خواندہ از دعا غافل نیست مخدوما تنگ کردن و فراخ گردانیدنِ رزق ہم فعلِ اوست تعالیٰ کسے را درآن دخل نیست اَللّٰہُ یَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ یَّشَآءُ وَیَقْدِرُ بندۂ مقبول آنست کہ بفعل و ارادہ و تقدیرِ او تعالیٰ راضی باشد و چین ابرو

نکنند وکشادہ پیشانی وخورم بود این فقر وتنگی معیشت بخواص بندگان خود عنایت میکنند که مقصود
از آفرینش ایشانند سعادت این کس ست که در امرے باین برگزیدگان شریک باشد اگر قدر این
نعمت بداند وراہ صبر ورضا پیش گیرد امید ست که فردائے قیامت نیز در انوار برکات این بزرگوا ن
شریک شود وازالش شان زله بردارد دلتنگ نشوند واز حیات خود تبرّی ننمایند حیوۃ که در غفلت
گذرد قابل تبرّی ست در دنیا برائے عیش وتنعّم نیاوردہ اند محل عیش در پیش ست اللّٰھمّ
انّ العیش عیش الاٰخرۃ در دنیا برائے طاعت وعبادت آوردہ اند ومطلوب معرفت حق
است جلّ وعلا اگر درین امور مطلوبه خلل ست جائے ماتم ست دنیا وما فیہا کرائے آن نمیکند که بفقدان
آن این زندگانی فانی تنگ آیند که عسر آن سبب یسر آخرت ست والسّلام اوّلاً واٰخراً

مکتوب (۲۰۹) دو صد و نہم

بملا شاہ مراد قلی پشاوری در ترغیب پرداختن باحوال طلبه وترہیب از ذکر خداوندی جلّ شانه

بسم اللّٰه الرّحمٰن الرّحیم حامداً ومصلّیاً ومسلّماً مکتوب مرغوب سیدہ مسرّت بخش
گردید از اجتماع طلبه وگرمی مجلس وتاثیر صحبت وحصول فنائے قلب بعضے یاران که نوشته بودند
بوضوح انجامید وخوشوقت ساخت بیت آسمان سجدہ کند بہر زمینے که درو ٭ یکدو کس
یکدو نفس بہر خدا بنشینند ٭ نیک باحوال یاران بپردازند وتوجہات نمایند وترغیب نگہداشت
نسبت علی الدوام کنند لیکن از نور وطالبان ترسان ولرزان باشند واز مکر خداوندی جلّ شانه
ایمن نبوند مبادا اخرابی این کس درین ضمن خواسته باشند بالجمله درین باب ہموارہ ملتجی و
متضرّع بوند واز عجب وپندار ایمن نباشند ربّنا اٰتنا من لّدنک رحمةً وّھیّئ
لنا من امرنا رشداً والسّلام علٰی من اتّبع الھدٰی

مکتوب (۲۱۰) دو صد و دہم

بصوفی محمد حسین کابلی در شرحِ احوالِ او ❊ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَ
تَبْلِیْغِ الدَّعْوَاتِ میرساند مکتوبِ مرغوب سید خوشوقت ساخت واقعاتِ روشن که نوشته اند
از دیدنِ سرورِ کائنات عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَاَکْمَلُ التَّحِیَّاتِ وعنایت شدن
خلعتِ سبز از ایشان و همچنین و خلعتِ دیگر از هر کدام از حضراتِ حسنینؓ و دیدن خود را بصورتِ زنِ
خوش رو بلباسِ سرخ و بر تمام بندهائے اعضا زیورهائے فاخره و در همان زمان شیرے حمله کنان
بر شما ظاهر گشتن بعد از ان خلاصی یافتن از ان و ادا کردنِ دوگانهٔ شکر و خواندنِ تمام قرآن
دران وقت همه واضح و هویدا گردید هر کدام نیک عالی ست نوشته بودند که چون در راه میروم هر چیز که
درمیانِ آسمان و زمین ست همراهِ فقیر میروند دران وقت هر چیز را که مشاهده کرده میشود نوائے
همه اوست بگوش میرسد و از هوش میبرد کسے درین راهِ غیب الغیب هر ذره از ذراتِ این راه بندائے
اِنِّیْ اَنَا اللّٰهُ مے سراید و هر دیوانِ بادیه بعشوه پری خود را مینماید و به پرستشِ خویش سالک را
میخواند و راه زنی طالبان میکند بلند همتے باید که در رنگِ ابراهیم پیغمبر عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ
الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ بآنها التفات ننماید و فریفتهٔ حسنِ موهومِ شان نگردد لَا اُحِبُّ الْاٰفِلِیْنَ
گوید و بذاتے که سزاوارِ طلب ست و لم یزل و لایزال صفتِ اوست پوید و بترانهٔ اِنِّیْ وَجَّهْتُ
وَجْهِیَ الْاٰیَة سراید و در قبرستانے که میروید و اموات دامنِ شما را گرفته چیزها مے طلبند الخ نیک
است آنچه از دستِ شما بیاید موافقِ طلب با یشان بگذرانید نوشته بودند هر گاه در نماز استاده
میشوم در صفِ جمیعِ انبیا عَلَیْهِمُ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ خود را مے بینم و آنچه از رکوع و سجود آورده میشود
بفقیر موافقت میکنند و بعد از نماز در خلوت چیزها بفقیر میگویند و هیچ بخاطر نمیماند مخدوما
مقصود از آفرینشِ انبیا اند عَلَیْهِمُ السَّلَامُ و هر دولتے که هست برائے ایشان آمده است سعادت
امتان ست که در امرے از امور باین بزرگواران شرکت پیدا کنند و بمتابعتِ ایشان
از الوشِ ایشان چاشنی چشند اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا مِنْ بَرَکَاتِهِمْ وَاجْعَلْنَا مِنْ مُتَابِعِیْ
اٰثَارِهِمْ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب (۲۱۱) دوصد و یازدهم

به نصیر خان در اندرز و نصیحت بسم الله الرحمن الرحیم حامدا و مصلیا الله تعالی مشمول الطاف و عنایات خویش داشته بکسب مرضیات خود مکرم و ممتاز دارا د صحیفه شریفه که بدست صوفی محمد حسین فرستاده بودند رسید چون مخبر از سلامتی دوستان بود مسرت بخش گردید صوفی مشار الیه از ان مشفق خیلے رضامند و شکر گذار آمده است هر خدمتے که نسبت بموصی الیه بوقوع آمده است بر محل ست خدمت فقرا و اہل الله متمر برکات ست و سبب کشایش کار دنیا و آخرت مخدوما حیات دنیاوی بسیار قلیل ست و معامله آخرت ابدی و غیر منقطع عاقل کسے ست که این فرصت قلیل را غنیمت شمرده توشه آخرت آماده سازد و باین انفاس معدوده ملک ابدی بدست آرد و رضائے مولائے حقیقی جل شانه حاصل کند اوقات را بذکر کثیر و ادائے فرائض و سنن معمور باید داشت و از منہیات شرعیه از محرمات و مکروہات یکسو باید بود این کس بنده است محکوم بطور او نگذاشته اند تا ہر چه خواہد بکند مولائے بر سر خود دارد چاره ندارد بغیر از انکه بمقتضائے اوامر و نواہی او زندگانی نماید و الا بنده متمرد باشد و مستحق انواع عقوبات بود شفقت آثار احقائق آگاه شیخ عبد الخالق از یاران خوب خوب ماست و صاحب کمالات و احوال علیه است صحبت و خدمت او را غنیمت دانند در کارہا دعا و ہمت او از و طلبند و ہم حضرت خواجہا کنانند مشیخت پناه اخوی اعزی شیخ محمد صادق را سلام برسانند شفقتہائے شمارا دیده وطن و دوستان اینجا را فراموش کرده اند خوش گفت ؎ وما فیهم من عیب غیر ان ضیفهم ٭ یلام بنسیان الاحبة والوطن

والسلام اولا و آخرا

مکتوب (۲۱۲) دوصد و دوازدهم

بصلاح آثار صوفی پاینده محمد کابلی در جواب کتابت او که متضمن احوال سنیه بود و فرق میان فنائے قلب و فنائے نفس بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوة و ارسال التحیات

میرساند مکتوب مرغوب سید حمداً لله سبحانه که بعافیت بوطن رسیدند واوقات را بجمعیت میگذرانند ویاران جمع میشوند وحلقهٔ ذکر منعقد میشود ومعامله در ترقی ست نوشته بودند که خودرا درین ایام داخل تعین حبی می یابد الخ مبارک ست اللهم ارنا حقائق الاشیاء کما هی از محبت واخلاص حافظ مقصود علی نسبت بفقرا نوشته بودند ونیز مرقوم نموده بودند که کتابت فقیر بامیرخان گذرانید وسعی نمودیم واضح گردید جزاه الله سبحانه خیر الجزاء امید ست که موافق محبت از راه معیت فیض مند شود واخذ معانی خفیه نماید در احوال مشارالیه نوشته بودند که بے تعلقی دل بہم رسید ست وخطرهٔ ماسوا بدل نمیگذرد اینحال بسے شریف ست ومعتبر ست بفنائے قلب قدم اول ست در اطوار ولایت گفته اند تا نیابی زہے دل را که انقطاع تام از ماسوا حاصل شود که اگر بتکلف یاد ماسوا نماید بیادش نیاید دلیل یافت ست سعی نمایند که قدم پیش نہند درین فنا ہر چند نسیان ماسوا حاصل ست وحضور بے غیبت کائن لیکن نفس حاضر ہنوز برجاست وانانیت ناسی برپاجائے باید کند که این نفس حاضر رو بزوال آورد واین کوه الوند بکلند کلمهٔ طیبه از بیخ وبن برکنده شود وانانیت ومعادات که بمولائے خود دارد منتفی شود واین حالت معتبر بفنائے نفس ست وقدم ثانی ست درین راه والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب دوصد وسیزدہم (۲۱۳)

بخواجه قاسم بیننگی در شرح حال ودر سر لحوق عدم بعدم مطلق بعد لحوق کمالات باصل ووجه انفکاک یک لحوق از لحوق دیگر بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله العلی الاعلی والصلوة والسلام علی رسوله سید الوری صاحب قاب قوسین او ادنی وعلی اله وصحبه البررة التقی اما بعد صحائف گرامی متعاقب یکدیگر رسیده مسرت بخش وشوق افزا گردید سلامت وبعافیت باشند وبر جادهٔ شریعت وطریقت مستقیم بوند فان الاستقامة فوق الکرامة وهی مدار النجاة ودونها خرط القتاد از شوق

ملاقات برنگاشته بودند ازین جانب دوستان را نیز مشتاق دانند و اشدِّ شوق از مبدأ و اصل تصوّر فرمایند چون رابطهٔ محبت قوی ست بمقتضای حدیث اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ معیّت معنوی باندازهٔ این کائن ست وراهِ فیض کشاده و آنچه از احوالِ خود نوشته اند که نه از وجود حکم مانده و نه از عدم اثر بسیار خوشوقت ساخت این قسم فنا که وجود با کمالاتِ تابع خود باصلِ خود ملحق شود و عدم که مرآت آن کمالات بود نیز باصلِ خود که عدم مطلق باشد لاحق گردد اعلای اقسامِ فناست که از عارف نه عین میماند و نه اثر لَا تُبْقِیْ وَلَا تَذَرُ عدم که از اعدام دیگر جدا شده بود بانعکاسِ کمالات بود در مرآتِ او و چون کمالات باصلِ خود رجوع کردند مابه الامتیاز عدم از اعدام دیگر نماند عدم نیز بعدم مطلق رجوع کرد اگر گویند برین تقدیر باید که تلازم باشد میانِ لحوق کمالات باصل و میانِ لحوقِ عدم بعدم مطلق و حال آنکه لحوق عدم بعد لحوق کمالات ست بعدیّت زمانیه و بسیاست که لحوقِ کمالات شود و لحوقِ عدم نشود سرّ این انفکاک چیست گوئیم که بعد لحوقِ کمالات باصل علاقه میماند کمالات را بمرآتِ عدم و فنا متحقق میشود بعد ازان بمرورِ این علاقه هم برطرف میشود پس تا زمانے که علاقه بمرآت باقی ست مانعِ لحوقِ عدم ست بعدم مطلق چه مابه الامتیاز عدم ولو فی الجملة باقی ست و بعد زوال علاقه مانع بالکل زائل میشود و بعید نیست که گفته شود که اگر لحوقِ کمالات بظلِ اسم ست که مبدأ تعیّنِ سالک ست علاقهٔ اصالت و ظلّیّت ثابت ست که مانع لحوق عدم ست و چون سالک ترقی نماید و از ظل اسم باصل اسم ملحق شود علاقهٔ مذکور نماند که عین ثابتهٔ او همان ظل بوده است نه اصل این زمان عدم نیز بعدم مطلق رود و فنائے اتم حاصل آید اَطْفِ الْمِصْبَاحَ فَقَدْ طَلَعَ الصَّبَاحُ

وَالسَّلَامُ

مکتوب دوصد و چهاردهم (۲۱۴)

بخواجه عبد الصمد کابلی در جواب کتابت او که متضمن بر بعضے اذواق و دید قصور بود و اشارت به بشارات

بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند صحیفهٔ شریفه رسید مسرت بخش

گردید مقدمات کسر نفس و دید قصور که مرقوم نموده بود بوضوح پیوست این دید قصور نعمتی ست عظمی بسبب
تنویر باطن ست و وسیله قبول طاعات حق سبحانه این دید را ثمرات دهد و این کسر را اکسیر گرداند و
چون این دید غالب می آید عارف کاتب یمین خود را معطل و بیکار می یابد چه سنه نمی یابد که بر روی کاغذ
ثبت نماید و کاتب شمال را همواره در کار می بیند این دید از ظهور نور قدم ست و از مشاهده کمال
و جمال لایزال ست که در جنب آن همه نقص و شر بنظر می در آید اذا تجلی اللّٰه لشیء خضع له از
ثمرات این دید ست آنچه نوشته اید که این نسبت جمیع لطائف امر و خلق را فرو گرفت دیگر از من کس هیچ
نام و نشان و عین و اثر باقی نمیماند و بجز ذات بحت و کمالات ذاتیه او سبحانه و تعالی امری دیگر
مفهوم و معلوم نمیگردد و دیگری تا بر شرارت و نقص ذاتی خود آگاهی نیابد و صفات کمال از و نه بیند کمال و
جمال لایزال پرده نکشاید و بذات و کمالات ذاتیه او راه نیابد بدانخدوم ما هنگام تسوید این سطور
بزینت و خلعت عجب بنظر در آمد معلوم شد که شما را از مقام خلّت نصیبی هست و این تزیّن از ان
است که مانا که ولایت شما ولایت ابراهیمی ست علی نبینا و علیه الصلوة والسلام والغیب
عند اللّٰه تعالی والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی واللّٰه اعلم

مکتوب (۲۱۵) دوصد و پانزدهم

بمیرزا محمد صادق پسر نصیر خان در اندرز بسم اللّٰه الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة
و ارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب رسید مسرت بخش گردید مصرع از هر چه میرود سخن
دوست خوشتر ست تمامترین عبارات در سیر و سلوک اہل این طائفه این آیه کریمه است ما عندکم
ینفد و ما عند اللّٰه باق طالب صادق تا از منتسبات تهی نگردد وجود و سائر کمالات که پرتو کمالات
اوست تعالی باصل حواله ننماید و بآنجناب قدس نسپارد بانوار لایزال بقا نیابد بیت
گر بر سر کوی عشق ما کشته شوی * شکرانه بده که خون بهای تو منم * منتها سازی بباید که در بحار اسرار
این کریمه غواصی نماید و از عموم دو کلمه ما که در ان کریمه واقع ست بهره ور گردد دیگر از زار خود نوشته بود

سبب تشویش خاطر گردید حمداً لِلّٰہِ سُبحانَہٗ کہ بصحت تبدیل یافت بقیہ کہ ماندہ است امید ست
کہ آنہم برطرف گردد شکر حق جلّ وعلا بجاے آرند دیگر در صحبت شیخ محمد حسین بطریقہ اکابر آشنا
شدید و فوائد کثیرہ اخذ نمودید وترقیات کردید اکنون مختارید اگر در صحبت شیخ عبدالخالق کہ صاحب
کمالات ست نشینید وتوجہات بگیرید خوب مناسب سرچشمہ یکے ست بوظائف طاعات و
اذکار سرگرم باشید وحیوۃ چند روزہ را غنیمت شمرید وتوشۂ آخرت را مہیا سازید ودوستان را
بدعاے خیر یاد آرید وَالسَّلامُ عَلَیکُم وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الہُدٰی ❊

مکتوب دو صد و شانزدہم (۲۱۶)

بمخدوم زادہ عالی جاہ شیخ خلیل اللہ در ترغیب ایثار ❊ بِسمِ اللّٰہِ الرَّحمٰنِ الرَّحِیم بَعدَ الحَمدِ وَ
الصَّلٰوۃِ وَتَبلِیغِ الدَّعَوَاتِ میرساند احوال بہمہ حال مستوجب حمد ذی الجلال ست امید ست
کہ آن فرزند عزیز نیز بعافیت باشد وبر جادہ سنت مستقیم بود ودر مدارج قرب ہموارہ مرتقی
مشتاقان زیر بار انتظار اندکرم کردہ ایشانرا سبکسار سازند وعمر چند روزہ را در زاویہ گمنامی و
بمجاورت مزار سامی صرف نمایند واز برکات وانوار آن بقعہ بہرہ بر گیرند واقتباس نور نمایند
تا ہمہ نور گردند اَللّٰہُمَّ اجعَلنِی نُوراً نور ست کہ سبب اظہار وظہور ست خُلِقتُ مِن نُورِ اللّٰہِ
وَالمُؤمِنُونَ مِن نُورِی بزرگی نور را از کریمہ اَللّٰہُ نُورُ السَّمٰوٰتِ وَالاَرضِ وحدیث
نُورٌ اَنّٰی اَرَاہُ در باب معاملہ لقاء باللہ را کہ مستفاد از حدیث مَن قَتَلتُہٗ فَاَنَا دِیَتُہٗ وکریمہ
فَاَحیَینَاہُ وَجَعَلنَا لَہٗ نُوراً بیان فرمودہ مول از دوستان دعاست وَالسَّلَامُ اَوَّلاً و
آخراً

مکتوب دو صد و ہفدہم (۲۱۷)

بسیادت پناہ سید محمد شریف در حل اسؤلہ او کہ پرسیدہ بود ❊ بَعدَ الحَمدِ وَالصَّلٰوۃِ نمودہ می آید
کہ سیادت پناہ سید شریف حل اسولہ چند ازین درویش خواستہ بود باندازہ فہم خود در حل آن

نوشته آید المسئول من الله سبحانه العصمة والتوفیق سوال اوّل بدن صفت
جمادات دارد وروح از لطائف ست این هر دو در حالت مفارقت از هیچ حالت خبرے نداشتند
و در حالت اتّصال که متلذّذ و متالّم اند چه طور ست الجواب رُبّما یکون مع الاجتماع ما
لا یکون مع الانفراد سوال دوئم بعد از موت که بدن و روح را مفارقت و قطعیت
حاصل شد ثواب قبر و عذاب قبر که بر حق ست چه طور ست جواب قبر روح را با بدن تعلّقے و
اتّصالے مے بخشند که بسبب ادراک ثواب و عذاب شوند نه آن قدر که موجب حس و حرکت بود مے
بینی که در خواب متلذّذ و متالّم میشود و هیچ اثر لذت والم بر ظاهر او پیدا نیست سوال سیوم
ترقیات سلوک نهایت پذیر ست یا نے جواب اگر سیر سالک در تفصیل اسما و صفات افتاد
پس مراتب وصول در حق او نهایت پذیر نیست لهذا گفته اند منازل الوصول لا تنقطع
ابد الآبدین و اگر قطع مراتب اسما و صفات اجمالا شود پس منازل وصول انقطاع پذیر ست
چنانچه تحقیق آن در مکاتیب حضرت ایشان کائن ست سوال چهارم درمیان حال و علم
چه تفاوت ست و ازین هر دو کدام بهتر ست جواب حال اشرف ست از علم و علم مقدمهٔ حال
علم خواص و عوام راست و حال خاصهٔ اهل وجد و کمال ست علم اگر بمقتضائے آن عمل نشود
حجت ست بر عالم و اگر علم منقلب بحال شود از حجیت مے برآید هکذا سمعت من سیدی
و مرشدی رضی الله تعالی عنه سوال پنجم نزد اهل کمال گمراهی چیست و گمراه کرا میگویند
در شریعت گمراه همانست که خلاف شرع شریف ورزد اما گمراه طریقت کرا نامند جواب گمراه
طریقت آنست که خلاف شریعت کند و یا خلاف طریقت ورزد و از اطاعت پیر بیرون شود
سوال ششم بعد حصول جمیع کمالات و کامل شدن انسان توجه او بکدام جهت میباشد و بکدام
جانب متوجه میگردد جواب بعد حصول کمالات که بعروج تعلق دارد بکلیت متوجه حق ست جلّ
و علا و اگر کمالات عروج طے کرده رو بنزول آرد و برائے تکمیل ناقصان بعالم بازگشت نمایند
اگر کمالات ولایت را طے کرده نزول میکند پس بظاهر متوجه خلق ست و بباطن متوجه حق جلّ و علا

واگر کمالات نبوت را بانجام رسانده بنزول آمده است پس بظاهر و باطن متوجه خلق است و بکلیت رو بدعوت دارد سوال هفتم مسئله تجدد امثال که در فصوص[1] بیان نموده است کما هی از حقیقت آن التفات فرموده واقف سازند جواب تجدد امثال که بعضے صوفیه بآن قائلند نزد ما به ثبوت نه پیوسته است این معامله اگر هست در شهود سالک ست ولیس فی نفس الامر چه اگر این معامله نفس امری باشد لازم مے آید که معصیت یکے کند و معذب دیگرے بود و این قضیه عدالت بعید ست و منشا این دید که بعضے سالکان را روئے دهد در مکتوبات قدسی آیات بتفصیل مذکور ست از انجا طلب نمایند سوال هشتم بیاد این ضعیف آمده که عزیزے فرموده گوش بند و هوش بند و چشم بند پس این هر سه را که نسبت بکدام چیز مشغول شود و باز ازین شغل نتیجه که حاصل میشود چیست جواب همین بند کردن ذکر و شغل ست گفته اند دل از دشمن باز دار و دوست را طلبیدن حاجت نیست و نتیجه آن نتیجه ذکر ست بعد ازان موافق حال طالب هر چه پیر بآن دلالت نماید مشتغل باشد سوال نهم آنکه نفس ولایت چیست و صفت ولایت کدام جواب نفس ولایت فنا و بقا ست و رستن و پیوستن و صفت ولایت التجافی عن دار الغرور و الاناب لدار القرار والسلام

مکتوب (٢١٨) دو صد و هژدهم

بمحمد باقر لاهوری در تحسین احوال او و بیان کمالات محبت بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله ذی الانعام والصلوة والسلام علی رسوله سید الانام وعلی اله الکرام و صحبه العظام الی یوم القیام اما بعد مکتوب شریف سید فرحت فزاوان رسانید بعافیت و جمعیت باشند و بر جاده شریعت علیه و سنت سنیه مستقیم بوند آنچه از اذواق و مواجید خود در مکاتیب نوشته اند بسیار عالی ست تحقیق مشکل که باین دقائق بے تائید الهی جل شانه پے برد و دیده دیگر باید که درک این معانی نماید نور الهی ست جل شانه که حدیث ینظر بنور الله ایمائے بآن دارد

[1] یعنی فصوص الحکم که از تالیفات حضرت شیخ محی الدین عربی است قدس سره ١٢

که فهم این اسرار میفرماید لا یحمل عطایا الملک الا مطایاه نوشته بودند درینولا نسبتی خاص از جناب سرور علیه وعلی آله افضل الصلوات والتسلیمات در حق خود فائز می بیند و آنحضرت را ممد خود می فهمد و نیز عنایات والطاف از حضرت مجدد الف ثانی که می یابید و چیزهائی که در مراتب عروج و منازل نزول که مدرک میشود و استیلائی سکر احیاناً و صحو احیاناً همه بوضوح پیوست و خوشوقت ساخت اللّٰهم زد هرچند رشته محبت و رابطه معنوی قوی تر بود اخذ فیوض و برکات بیشتر نماید و بدرجات علیٰ ترقیات فرماید مدار کار بر محبت خصوص در طریقه ما که نسبت ما انعکاسی و انصباغی ست مرید برابطه محبت که به پیر دارد بمرور ایام برنگ او می برآید و بجاذبه محبت اخذ معانی خفیه از باطن او مینماید المرء مع من احب معیت هیچ دقیقه را نمیگذارد که نصیب محب صادق نگردد هرچند محبت بیش معیت بیش و هرچند معیت بیش جذب صفات بیش علی الخصوص محبت که با صحبت جمع شود که صحبت پیر نیز از ارکان و شرائط این راه ست و چون این طریق منسوب بصدیق اکبرست رضی الله تعالی عنه و آن حضرت در محبت و فدویت بیهمتا بود لاجرم اورا در قرآن مجید بمعیت یاد نمود والذین معه فرمود ناچار مورد ما صب الله فی صدری الا و قد صببته فی صدر ابی بکر و ما ظنک باثنین الله ثالثهما گردید و بشرافت ثانی اثنین سربلند گشت مدار این طریق نیز بر محبت آمد و این محبت معامله ایشان را از همه پیش برد

طریقه

مکتوب (۲۱۹) دو صد و نوزدهم

بملا فصیح الدین در تعبیر واقعه و توجیه قول حضرت شیخ عبد القادر قدس سره که فرموده از مشرق تا مغرب هیچ ولی از اولیاء الله حنفی مذهب نیست جز وی

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله علی آلائه والصلوة والسلام علی افضل انبیائه وعلی آله وعلی اصحابه وسائر احبابه اما بعد مکتوب مرغوب رسید خوشوقت ساخت اظهار شوق و تعطش نموده بودند

موقوف بر وقت ست لِکُلِّ اَجَلٍ کِتَابٌ امید ست که آتش شوق مشتعل شود و نائره محبت بلند گردد تا از ما سوی بتمام بر آیند و بطلب اعلیٰ برسانند اوقات را باہم امور معمور دارند و در رضامندی حق جَلَّ وَ عَلَا بجان کوشند و توشه گور و قیامت آماده سازند جَآءَتِ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ جَآءَ الْمَوْتُ بِحَذَافِيْرِهٖ آنچه در واقعه دیده اید که برادر خورد شما رحلت نموده ست میتواند که برادر خورد عبارت از شیطان ہمزاد شما باشد و خورد بودن او باعتبار آنست که در وجود و ولادت تابع شماست و مرگ او عبارت از عدم ظفر اوست بر شما و نارسیدن و مراد خود از اضلال و اغوا و متوجه شدن سرور کائنات عَلَیْهِ وَ عَلٰٓی اٰلِهٖ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَ اَکْمَلُ التَّحِیَّاتِ و اعزه دیگر بنماز جنازه او کنایت از اکمال مرگ و اتمام خسران اوست میگویند که بر آن چیز چہار تکبیر گفتیم یعنی آنرا وداع کردیم و ازان خلاصی یافتیم مصرع چار تکبیر زدم یکسره بر ہر چه که ہست و این حضور آن سرور صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَ اٰلِهٖ وَ سَلَّمَ گویا برائے تبشیر و تہنیت شما بوده است به تتمیم تخلص شما از شر آن لعین و سلامت ماندن شما از کید آن و نیز میتواند که مراد از برادر خورد قلب باشد و خورد بودن او باعتبار آنست که قلب را عالم اصغر گویند و انسان را عالم صغیر گفته اند آنچه در عالم کبیر ست در عالم صغیر کائن ست که انسان باشد و آنچه که در عالم صغیر ست در عالم اصغر ثابت که قلب انسان بود و رحلت نمودن او فنائے اوست که مامور به است در حدیث مُوْتُوْا قَبْلَ اَنْ تَمُوْتُوْا و نماز جنازه او عبارت از شفاعت ست در حق او باکمال فنائے او و حصول بقا و ترقی درجات مر او را و بعد از فراغ از جنازه که بمسجد جامع در جماعت مسلمانان در آمدید گویا کنایت ازان ست که بعد تخلص از شر لعین و یا بعد از حصول فنا قابلیت آن پیدا کردید که در عباد صالحین که باسلام حقیقی مشرف اند و در جنت وصال که مسجد که بیت اللّٰه ست کنایه ازانست در آیید فَادْخُلِیْ فِیْ عِبَادِیْ وَ ادْخُلِیْ جَنَّتِیْ مخدوم دیدن سرور کائنات و مفخر موجودات عَلَیْهِ وَ عَلٰٓی اٰلِهٖ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَ اَکْمَلُ التَّحِیَّاتِ در خواب و واقعه مشروط بآن نیست که بصورتے که در مدینه منوره مدفون اند ہمان صورت دیده شود بهر صورتے که دیده شود امید ست که از تمثل شیطان

محفوظ باشند لیکن باید دانست که وقائع و منامات مبشرات اند و مخبر استعداد و دلالت بر حصول ندارند جانفشانی باید کند که معامله از قوت بفعل آید و از گوش بآغوش رسد و آنچه حضرت شیخ عبدالقادر قدس سره فرموده که از مشرق تا مغرب هیچ ولی از اولیاء الله مخفی نه و هیچ نیست جز وی میتواند که معنی عبارت چنین باشد که امروز هیچ ولی از رجال الغیب جز وی نیست چه مخاطب طالب رجال الغیب بوده است موافق طلب او با وی سخن کرده اند و الغیب عند الله عزوجل والسلام اولاً و آخراً

مکتوب دو صد و بستم (۲۲۰)

بمخدوم‌زاده عالی درجات صاحب تکمیل و ارشاد صاحب الوقار و التمکین شیخ سیف الدین محمد در بیان احکام عروج و نزول و دقائق سیر مریدی و مرادی و شمه از احوال پادشاه دین پناه سلمه الله تعالی. بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب شریف فرزند ارجمند رسید و مسرت بخش گردید آنچه از اذواق و مواجید قلبی نموده بودند و در اثنای راه از مزارات متبرکه آثار اشفاق و مهربانیها مشاهده نمودند خصوص از مزار متبرک حضرت خواجه ما قدس سره معاینه کرده نوشته بودند همه بوضوح انجامید و مسرت بر مسرت افزود نوشته بودند که نسبت این فقیر بنزول مائل است بی نزول شما اتم ظاهر میشود و این ارشاد و وصول فیض بخلق الله اثر آنست و هنگام عروج توجه رو بحق است جل و علا از خلق بیگانگی و بی مناسبتی است لاجرم نشستن و توجه نمودن بطلبه جهت و غیر مطبوع این معنی در اولیاء عزلت و غیر مرجوعین بیشتر است و در اولیاء مرجوعین اهل عشرت که گاهی عروج واقع میشود کمتر چه غیر مرجوع را بی مناسبتی تام است بخلق و مرجوع را که عروج واقع شود آنقدر نیست چه مسکن و ماوای او در مراتب نزول است و آنچه نوشته اند که درین روزها عروج خاص واقع شد و راه وصول خود را در نهایت علو و تزئین یافت و حسن و نضارت آن از بیان خارج است و این مسلک مخصوص مراد آنست که مرید را از اینجا قدم گاهی نیست مطالعه آن سبب التذاذ معنویه گشت آری محبوبان از انقلاب محبت براه اجتباء کشان کشان میبرند و مریدان براه انابت

بپائے خود میروند از رفتن تا بردن فرق بسیارست اَللّٰہُ یَجْتَبِیْٓ اِلَیْہِ مَنْ یَّشَآءُ وَیَہْدِیْٓ اِلَیْہِ مَنْ یُّنِیْبُ در راہِ انابت چون بپائے خود رفتن ست ریاضت ومشقت بیشترست ودر راہِ اجتبا چون براہ بردن ست ریاضت ومشقت آنقدر درکار نیست ریاضتِ او اتیانِ احکامِ شرعیہ واتباعِ سنتِ سنیہ ست واجتناب از بدعتِ نامرضیہ مراد از امیر ند ریاضت کنند یا نہ ودر راہ نخواہند گذاشت خوش گفت

ع عشقِ معشوقان نہانست وستیر ÷ عشقِ عاشق با دو صد طبل و نفیر ÷ لیک عشقِ عاشقان تن زہ کند ÷ عشقِ معشوقان خوش وفربہ کند ÷

آرے مریدے کہ در صحبت مرادے افتد وفنائی الشیخ حاصل کند وشرائطِ صحبت مہما امکن بجا آرد سیرِ او نیز متشابہ سیرِ مرادان باشد ودر رنگ شیخ خود محتاجِ مشقت وریاضت نبود ہمان محبتِ شیخ راہبرِ او باشد وبکمالاتِ او مستحق سازد مصرع خاص کند بندہ مصلحتِ عام را ÷ اصحابِ رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ببرکتِ صحبتِ او بکمالاتِ او رسیدند واز اولیاءِ امت سبقت کردند آنچہ در احوالِ بادشاہِ دین پناہ سلمہ ربہ مرقوم نمودہ بودند از سریانِ ذکر در لطائف وحصولِ سلطانِ ذکر ورابطہ وقلتِ خطرات وقبولِ کلمۂ حق ودر رفعِ بعضے منکرات وظہورِ لوازمِ طلب ہمہ بوضوح پیوست شکرِ خداوندی جل شانہ بجا آورد ودر طبقۂ سلاطین این نوع امور حکمِ عنقائے مُغرب دارد در حدیث آمدہ است مَنْ اَحْیٰی سُنَّتِیْ بَعْدَ مَا اُمِیْتَتْ فَلَہٗ اَجْرُ مِائَۃِ شَہِیْدٍ اَللّٰہُمَّ زِدْہُ تَوْفِیْقًا وَّطَلَبًا وَّشَوْقًا وَّتَرَقِّیًا فِیْ مَرَاتِبِ قُرْبِكَ این درویش از انچہ وظیفۂ فقیرست از دعا وتوجہ فارغ نیست وصلاحِ ظاہر وباطنِ شان را دریوزہ گر باطنِ ایشان را بہ نسبتِ اکابر معمور میباید وامیدوارست کہ درین نزدیکی بفنائے قلب مشرف شوند کہ درجۂ اولیٰ ست از درجاتِ ولایت واین معنی را در حقِ ایشان قریب الحصول میباید مصرع باکریمان کارہا دشوار نیست وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۲۲۱) دوصد وبیست ویکم

بسلطانِ وقت سلمہ ربہ در اظہارِ محبتہا وروابطہائے معنویہ ودر بیانِ اِذَا بَکَی الْقَلْبُ مِنَ

اَلْفَقْدِ ضَحِكَ الرُّوْحُ مِنَ الْوَجْدِ ﷽ اَوْلٰی مَا یُقَدَّمُ حَمْدُ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ ثُمَّ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلَی النَّبِیِّ وَاٰلِہٖ عَنْ اَنَسٍ رضی اللہ عنہ اَنَّ رَجُلًا قَالَ یَارَسُوْلَ اللّٰہِ مَتَی السَّاعَۃُ قَالَ وَیْلَكَ وَمَا اَعْدَدْتَ لَھَا قَالَ مَا اَعْدَدْتُ لَھَا اِلَّا اَنِّیْ اُحِبُّ اللّٰہَ وَرَسُوْلَہٗ قَالَ اَنْتَ مَعَ مَنْ اَحْبَبْتَ قَالَ اَنَسٌ رضی اللہ عنہ فَمَا رَاَیْتُ الْمُسْلِمِیْنَ فَرِحُوْا بِشَیْءٍ بَعْدَ الْاِسْلَامِ فَرَحَھُمْ بِھَا مُتَّفَقٌ عَلَیْہِ وَفِی الْحَدِیْثِ اَیْضًا عَلٰی مَا نُقِلَ اِصْحَبُوْا مَعَ اللّٰہِ فَاِنْ لَمْ تَسْتَطِیْعُوْا اَنْ تَصْحَبُوْا مَعَ اللّٰہِ فَاصْحَبُوْا مَعَ مَنْ یَّصْحَبُ مَعَ اللّٰہِ حَتّٰی یُوْصِلَکُمْ اِلَی اللّٰہِ عَزَّوَجَلَّ اما بعد کمترین دعاگویان محمد معصوم بعرض باریافتگان حضور پرنور کہفِ العالمین ظلّ اللہ علی العالمین حضرت امیر المومنین انار اللہ تعالیٰ برھانہٗ میرساند فرمانِ عالیشان کہ از کمال عنایت و مہربانی مرقوم قلم عنبرین رقم گشتہ بود خواجہ محمد شریف بخاری در اعزّ ازمنہ رسانید و فقرائے بینوا را بہ تشریفات علیہ بنواخت قد وصل الینا کتابٌ کریمٌ کتابٌ تعرف فی وجوہ عباراتہ نضرۃَ النعیم از فحوائے آن شوق و طلب این راہ ہویدا بود از انجا امیدواری وصول بحصول انجا مید عزیز سے گفتہ است اگر نخواستے داد نداد ے خواست قالوا اذا بکی القلب من الفقد ضحک الروح من الوجد گریۂ دل از راہِ شوق و طلب حاصل شود آنرا دلیل ثمر یافت روح گفتہ اند بیانش آنست کہ لطائف خمسہ عالم امر حکم ہمسایہ و ہمنشین دارند و بعضے از آنہا لطیف تر اند از بعضے دیگر و ہر کدام کہ لطیف تر ست بعالم غیب نزدیکتر ست و در اخذ فیوض از حضرت وہاب عز شانہٗ سبقت دارد و چون بر لطیفہ ازین لطائف عطیہ وارد میشود لطیفۂ دیگر کہ نزدیک وست از ان واقف گشتہ بر آن دولت رشک و غبطہ میخورد و در طلب آن کوشش مینماید و گریۂ شوق دامنگیر او میشود اگر ہیچ یکے ازین لطائف وارد غیبی روئے نمیداد ہمہ غافل میبودند و راہ طلب مسدود میبود پس گریۂ قلب دلیل ست بر یافت روح چہ قلب و روح را با یکدیگر نسبت ہمسائگی و اتصال ست و از یافت یکے دیگرے واقف و از نایافت آن دولت نالان و در طلب آن دوان الحمد للہ والمنۃ کہ فقیر زادہ منظور نظر قبول گشتہ

واثرِ صحبت بحصولِ انجامیده واز امرِ معروف ونہی منکر که شیوهٔ فقیر زاده است اظہارِ شکر ورضامندی نموده است شکرِ خداوندی جلّ شانه برین عطیه بجا آورد وسبب از دیادِ دعاگوئی گردید چه نعمتے است که باین ہمه طمطراقِ بادشاہت ودبدبهٔ سلطنت کلمهٔ حق بسمعِ قبول افتد وگفتهٔ نامرادے مؤثر شود وَبَشِّرْ عِبَادِي الَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهٗ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ هَدٰىهُمُ اللّٰهُ وَاُولٰٓئِكَ هُمْ اُولُوا الْاَلْبَابِ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ اَجْمَعِيْنَ وَبَارَكَ وَسَلَّمَ

مکتوب (۲۲۲) دوصد وبیست ودوم

بملا شرف الدین سلطانپوری در سرِّ محبوس شدن سالک درمقامے وعلاجِ آن بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدعوات میرساند احوال ہمه حال مستوجبِ حمدِ ذی الجلال است المسئول من اللّٰه تعالیٰ عافیتکم واستقامتکم ظاہراً وباطناً نوشته بودند که وقتِ تحریر متوجه حالِ خود گشت مقامے نمودار شد ہرچند خواست که دخول نماید میسر نشد مخدوما چون نمودار شده است ودرشما خواستِ دخول پیدا شده امید است که داخل شوید وحظے ازان فراگیرید اگر نخواستے داد نداد ے خواست از گرمیِ حلقهٔ اصحاب وترقیاتِ ایشان برنگاشته بودند شکرِ خداوندی جلّ شانه بجا آورد اللّٰهم زِدْ بیت آسمان سجده کند بہرِ زمینے که درو یکدو کس یکدو نفس بہرِ خدا بنشینند از محبوس شدنِ عزیزے که بہرِ توجهِ او تاثیراتِ عظیم بمردم روئے میداد رقم نموده بودند مخدوما سببِ حبس یا صدورِ زلت وارتکابِ گناه است علاجِ آن توبه وانابت وتوجهِ پیر است یا انتفائے طلب وشوق است علاجِ آن نیز توجہاتِ پیر است که از برکتِ آن ہم شوق وطلب ہم میرسد وہم ترقیات بحصول مے انجامد یا عدمِ مناسبتِ استعداد بفوق علاجِ آن نیز صحبت ومحبتِ تام است به پیر که از فوق نصیبے یابد وتوجه ومہربانیِ پیر برکت آن استعدادِ خود بالا رود وبجاذبهٔ محبت جلبِ معانی نفیسه پیر نماید این سیر قسری است نه طبعی یا خلل در اعتقاد است واین را علاجے نیست ہمان سستیِ عقیده که تا سولیست قوی سدِّ راه او

تا اعتقاد تام و فنا فی الشیخ حاصل نکند ترقی صورت پذیر نیست و بجنس دائمی گرفتار فقیر هنگام
این تحریر توجه در تخلیص آن عزیز کرد تخلیص او معلوم گردید امید که باز گرفتار جنس نگردد والسلام

اولاً و آخراً

مکتوب (۲۲۳) دو صد و بست و سوم

بمیاں شیخ محمد یوسف گردیزی در تعبیر وقایع او و ترغیب بر حلقهٔ ذکر و صحبت با طالبان

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی صحیفهٔ گرامی که بدست ملا عبد اللطیف مرسول داشته بودند رسید مسرت بخش گردید و آنچه در واقعه دیده اید که این فقیر میان جیو کلان را قدس سره برداشته بر سر شما گذاشته است و شما آنحضرت را بر سر خود برداشته میسپرید و شما را کیفیتی و حالی شگرف روی داده است و لذتی بهم رسید که در کتابت نگنجد مخدوما ظاهرا فیوض و برکات از ایشان بشما برسد و نسبتی بیابید لیکن کسی که ایشان را برداشته بر سر شما گذاشته فی الحقیقة آن نسبت از آن کس است فلیفهم فانه ینفع جدا و در واقعهٔ دیگر که دیده اید حضرت خواجه بزرگ و فقیر بشما شمشیر و سپر داده ایم و شما بران سپر تکیه زده نشسته اید شمشیر و سپر حرز است از دشمن و پناه است از شر آن و تکیه زدن اعتماد است بران و فیلهای بسیار با علم و نقاره و قرنا و سرنا[۱] که پیش پیش شما میرود و مردم بسیار جمع اند و همه منتظر شما اند اشارت بعلو شان شما و سرداری [شهنائے ۱۲] و مرجعیت شما لیکن خواب مخبر استعداد است حق سبحانه از قوت بفعل آرد و از گوش با غوش رساند انه قریب مجیب حلقهٔ ذکر را برپا دارند و اهل طریق را سرگرم سازند سردی و خنکی نصیب اعدا باد با اهل ذکر و طالبان صادق صحبت دارند و بغیر ایشان بی ضرورت نپردازند **بیت** با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین + با هر که نیست عاشق با او مشو قرین + و بمقربات اعمال پردازند و طالب ترقیات بوند من استوی یوماه فهو مغبون و احقر دور افتاده را بدعای خیر یاد آرند والسلام والاکرام

---

۱ سرنا مخفف سورنائے چه سور یعنی شادی است ۱۲

دویست (۱) — **مکتوب (۲۲۴) دوصد وبست وچہارم** — بیست (۲)

بمحب علی ملتانی در شرح احوال سنجیدہ او + اللہ تعالی بمراتب کمال الکمال ترقیات دہاد کتابتے کہ ازراہ محبت فرستادہ بودند واحوال سنیہ مرقوم نمودہ رسیدہ خوشوقت ساخت انتفاق وتوارد فنا ہا وبقا ہا باحکام متباینہ ہر کدام وظہور نمودن معنی تخلقوا باخلاق اللہ تعالی بروجہ کمال کہ نوشتہ بودند بوضوح انجامید اللھم زد وآنچہ نوشتہ اند پس ازان کیفیتے روے داد ماہیت خودرا ماہیت ارکان صلوۃ بخشوع یافت وارکان مذکور وخشوع را اجزائے ماہیت خود ذوقی نمودہ این دید واین یافت خیلے غالب ست مطالعہ آن بسیار خوشحال ساخت امیدست کہ این فنا وبقا کہ بارکان نماز بحصول پیوستہ است وسیلہ وصول بحقیقت آن شود وتحقق بصورت بہم آغوشی حقیقت رساند نماز معشوقی ست دلربا در عالم غیب الغیب حقیقتے دارد کہ فوق ہمہ حقائق ست حدیث نفیس قف یا محمد علیہ السلام فان اللہ یصلی ایمائیست بآن حقیقت **بیت** چکد مشک تراز دستم گرآن گیسو بچنگ افتد + دمد صبح از گریبانم گرآن مہ در کنار آید + والسلام والاکرام

مکتوب (۲۲۵) دوصد وبست وپنجم — بیست (۲)

بسیادت پناہ میر محمد ابراہیم ولد شیخ میر در شرح حال او + بسم اللہ الرحمن الرحیم صحیفہ گرامی رسید مسرت بخش گردید از شوق ملاقات بر نگاشتہ بودند ازین جانب نیز احبہ را مشتاق دانند وحدیث نفیس وانا الیہم لاشد شوقا منہم برخوانند نوشتہ بودند کہ گاہے میاید نورے در سینہ بس روشن ست وگاہے آن نور را در تمام اعضائے خود میابد چنان متخیل میشود کہ گویا تمام وجود نور محض ست الخ بلے ہر فیض ونور کہ از عالم غیب برین کس مے آید اول بسینہ مے آید کہ محل علم ودانش ست وموضع لطائف عالم امر کہ اقرب ست بعالم قدس ہرچند بعد

حصولِ کمالاتِ نبوت دولتِ قرب نصیبِ عالمِ خلق میشود و عالمِ امر تابع او لیکن این قرب بعد کسب کمال ست و قرب عالمِ امر خلقی و جبلی و بعد ورود بقدر سینه به سائر اعضا میرود و تمام وجود را نور میسازد با آنکه گویم که مضغه قلبیه از عالمِ خلق ست و محل آن سینه است پس سینه مخصوص بعالمِ امر نشد چون آیه کریمه نازل شد اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنٰهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا يَّمْشِيْ بِهٖ فِي النَّاسِ الآیة رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم فرمود النُّوْرُ اِذَا دَخَلَ الصَّدْرَ انْفَسَحَ فَقِيْلَ هَلْ لِذٰلِكَ عَلَمٌ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ فَقَالَ عَلَيْهِ وَآلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ التَّجَافِيْ عَنْ دَارِ الْغُرُوْرِ وَالتَّاَهُّبُ لِدَارِ الْقَرَارِ و درین حدیث ایمائے ست با آنکه نور اول بر سینه فرو می آید از دید قصورِ اَعمال و اَفعال و اَقوال و نیّاتِ خود و خراب و ابتر یافتنِ خود را مرقوم نموده بودند نیکست این دید قصور قیمتِ اعمال را میفزاید و بقبول نزدیکتر میسازد چه توان کرد نصیبِ ممکنِ بیچاره قصور و نقص ست و ابتر و خراب تر از عدم چه چیز خواهد بود کمالات همه با اهلِ آن عاید ست كُلُّ شَيْءٍ يَّرْجِعُ اِلٰى اَصْلِهٖ اَللّٰهُمَّ اَرِنَا حَقَائِقَ الْاَشْيَاءِ كَمَا هِيَ نوشته بودند که شخصے آزار صعب داشت و معالجات کارگر نمیشد روزے توجه باینجانب نموده و خود را از میان کشید متوجه آن مریض شدم بعد از توجه خفتے در آن مریض بهم رسید یک جزے آزار او در خود یافتم باز توجه باینجانب نمود آزار از فقیر هم بر طرف شد واضح گردید موافقِ اعتقادِ شما بشما میشاید اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ آنچه درباب فرزندی ابوالقاسم نوشته بوضوح پیوست اللہ تعالیٰ جزائے خیر دهاد وَالسَّلَامُ وَالْاِكْرَامُ

مکتوب دوصد و بست و ششم (۲۲۶)

بسیادت پناه میر محمد اسحاق ولد شیخ میر در بشارت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَالشُّكْرُ وَالْمِنَّةُ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى حَبِيْبِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَالتَّحِيَّةُ مکتوب مرغوب رسیده خوشوقت گردانید اللہ تعالیٰ بعافیت و استقامت دارد و در مراتب قرب ترقیات کرامت فرماید بشارتے که هنگام رخصت بشما گفته بودم الحال هم که ملاحظه میشاید آن معنی در شما مطالعه میکنند و شمارا

مورد آن انوار و اسرار در میاید بلکه بیشتر از سابق معلوم میگردد و ترقی در ان مقام بفہم مے در آید اما دخول در مقام فوق واضح نمیشود و فقیر درین باب بے توجّه نیست امیدوار باشند جواب اسوله شما را میان حضرت با ستصواب فقیر نوشته است مطالعه خواهند نمود و فقیر خالی از ضعف نیست و کتابتهاے بسیار نوشتنی بود بنا بران خود نتوانست نوشت بخلوت راغب باشند و اوقات را در اہم امور مصروف سازند و از تذکر موت و قیامت فارغ نبوند جاءت الرّاجفة تتبعها الرّادفة جاء الموت بما فیه مامول از دوستان دعاے سلامتی خاتمه است والسّلام علیکم و علی سائر من اتّبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی اٰله الصّلوات والبرکات

مکتوب (۲۲۷) دوصد و بیست و هفتم

دوبیست | العلی

بسلطان وقت مدّ ظلّه العالی در بیان معارفے که تعلّق بفنا دارد. بسم الله الرّحمٰن الرّحیم الحمد لله الّذی نوّر قلوب العارفین بذکره وانطق السنتهم بشکره و عمّر جوارحهم بخدمته وسقاهم بمحبّته شراب معرفته واشهد ان لا اله الّا الله وحده لا شریک له واشهد انّ محمّدا عبده ورسوله صلّی الله تعالی علیه وسلّم وعلی اٰله واصحابه نجوم الهدی صلوة وسلاما دائمین ابدا قال الله تبارک و تعالی کلّ شیء هالک الّا وجهه وقال النّبی صلّی الله تعالی علیه وعلی اٰله وسلّم ولنعم ما قال لبید شعر الا کلّ شیء ما خلا الله باطل. ماسوی حق جلّ و علا هالک و لاشے محض ست باطلے ست حق نما و عدمے ست وجود آسا ذات او عدم ست که ماواے هر شر و نقص ست وجود و توابع وجود از صفات کمال در و مستفاد و مستعار از مرتبه وجوب و پرتو کمالات او ست تعالی پس خیر و کمال همه عائد بآنجناب قدس باشند و شر و نقص بتمام راجع بممکن بود کریمه ما اصابک من حسنة فمن الله وما اصابک من سیّئة فمن نفسک مؤیّد این معنی ست ممکن آن کمال نا دانی ذات خود را فراموش ساخته است واز شرارت و نقص ذاتی خود چشم بسته بکمالات

عاریتی خود را خیر و کامل خیال کرده است و مبدأ خیرات دانسته و بنیاد دراز بر این بے بنیاد نهاده از این رهگذر دعوی همسری بمولائے خود جل شانه پیدا کرده و رعونت و انانیت اماره از اینجا ناشی گشته عجب معامله است اصل که بکمال و جمال آراسته است در پرده است و از نظر پوشیده و ظل که منشأ نقص و شرارت ست خود را به تهمت بعنوان اصل هویدا کرده و بر نظارگیان جلوه داده **بیت**

پری نهفته رخ و دیو در کرشمه و ناز + بسوخت عقل ز حیرت که این چه بوالعجبیست +

و چون بسابقه عنایت سالک بر عدمیت ذاتیه خود اطلاع یابد و صفات کمال را پرتو کمالات او یقین نماید و این کمالات را درست باصل حواله کند و خود را که مرآت این کمالات بود خالی محض یابد و عدم صرف بیند بفنائے حقیقی مشرف شود و از انانیت اماره وارهد و اماره بتدریج باطمینان رسد این زمان نعمت در حق او تمام شود للمولوی قدس سره **بیت**

چون بدانستی که ظل کیستی + فارغی گر مردی و ور نیستی +

اما بعد فرمان عالی شان در اسعد ازمنه پرتو نزول انداخته فقرائے بینوا را انواع بهجت و شرف رسانید **بیت**

از آمدنش چو گل شگفتم + دامن دامن بهار رفتم +

و از فصاحت نظم رنگین و دلکش و بلاغت معانی و نکات آن چه توان نگاشت

ع ففی کل لفظ منه روض من المنی + وفی کل سطر منه عقد من الدرر +

کیفیت سبق باطن را در کتابت فقیرزاده پیش ازین نوشته است بنظر عالی درآمده باشد استمداد توجه غائبانه ازین شکسته فرموده اند هر چند از راه دعاگوئی قدیمی سالها هم اکثرے بدعا و توجه آنحضرت مشغول بوده در ینولا که این قسم مهربانیها و خصوصیت درمیان آمده خود بجمع همت بطریق معهود این سلسله علیه در ترقی باطن و ازدیاد کیفیت آن و استقامت و نصرت ظاهر نیز مقید است و بهیچ وجه بتقصیر رضا ندارد از بار گران بار جهانداری و حسن خاتمه اظهارے رفته بود چون او سبحانه از کرم خویش خوف درین باب عنایت فرموده است امیدواریها حاصل گشت این خوف کارهائے صعب را آسان میگرداند در حدیث آمده است لا یجتمع خوفان خوف الدنیا و خوف الآخرة اداے خدمات و لوازم خیرخواهی فقیرزاده چون منظور نظر عالی شده موجب سعادت و باعث

امتیازِ او گردیده والحق که فقیرزاده که صاحبِ کمالاتِ صوری و معنویست بعزلت و عدمِ اختلاط خو کرده و بصحبتِ چندانے سرے نداشت لیکن محض خیرخواهی او این معنی آورده است در بابِ برادرِ دینی که نیز بکمالاتِ ظاهر و باطن آراسته است کرم فرموده بودند سابقاً هم حقِ صحبت بمشارٌ الیهم ادا نمودند الحال بموجبِ امرِ عالی بیشتر از بیشتر خواهد کوشید مربّیِ حقیقی اوست جلّ شانهٗ خود در طلب میدهد و در طلبِ خود میدواند و خود را وصل میکشاید مصراع ؏ از ما و شما بهانه بر ساخته اند +

آفتابِ سلطنت و کوکبهٔ معدلت تابنده و درخشان باد +

دویست

مکتوب دو صد و بست و هشتم (۲۲۸)

بدوست محمد بیگ در فضائلِ نماز و در بیانِ آنکه لذتے که در ادائے فرض آن رو میدهد اصل است ابوابِ ترقیات مفتوح باد ذوالکتابتِ شما بے دریے رسید خوشوقت ساخت آنچه از جمعیت در نماز و گرمی در ذکر و حلقهٔ یاران نوشته بودند نعمتِ عظمیٰ ست شکرِ این نعمت بجا آرند و در ازدیادِ جمعیتِ آن کوشند تجدّد و مانندتے که در نماز خصوص در نمازِ فرض رو میدهد از اصالتِ نسبت مشعر است و از انجامِ کار مخبر نوشته بودند نوافل که به نیتِ تکمیلِ فرائض کرده شود همان لذت مے بخشند بعد ازان هرچند میخواهد این نیت در نوافل دست نمیدهد و اگر بتکلف تصحیحِ نیت میکنند بیحلاوتی مے انجامد آنند مدارِ کار بر فرائض ست گو در نوافل آن نیت دست ندهد هیچ فکر نکنند و در تکمیلِ نسبتِ فرائض و لذتِ آن کوشند والسلام اوّلًا و آخرًا

مکتوب دو صد و بست و نهم (۲۲۹)

بخواجه کلان خواجه مزاری نقشبندی پسرِ خواجه عوض مزاری بخاری در بیانِ آنکه ظلّ هرچه دارد از اصل ست لیکن از کمالِ نادانی اصلِ خود را فراموش کرده است و در حلِ واقعهٔ او ۔ بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم الحمد للّٰه العلیِّ الاعلیٰ والصلوٰة والسلام علیٰ نبیّه وحبیبه المصطفیٰ وعلیٰ

آلِهٖ وَاَصْحَابِهِ الْبَرَرَةِ التُّقٰی اما بعد دو صحیفهٔ گرامی ازان جناب باین درویش دلریش رسید مشرف ساخت سلامت وعافیت باشند و بر جادهٔ شریعت علیه و سنت سنیه مستقیم بوند و از ظل باصل آیند و از لفظ بمعنی گرایند و خوش گفت بیت تو مے ز وجودِ خویش فانی + رفته ز حروف در معانی + حصول ولایت مربوط است بوصول باسمے که مبدأ تعین سالک ست و فنا ست دران اسم و سالک ظلِ آن اسم ست و ظل هرچه دارد از خیر و کمال و حسن و جمال همه پرتو اصل ست و بخود در هیچ چیز استقلال ندارد و لیکن ظل از کمال نادانی اصل خود را فراموش کرده است و بخود گرفتار گشته و کمال و جمال که از اصل ستاده خود دانسته خود را کامل و مبدأ خیرات تصور نموده است و رعونت و انانیت پیدا کرده و ازین رهگذر همسری و شرکت بمولائے خود جسته بیت پری نهفته رخ و دیو در کرشمه و ناز + بسوخت عقل ز حیرت که این چه بوالعجبی ست + و چون سابقهٔ عنایت دررسد و کمال و جمال اصل هویدا گردد و این کمالات انعکاسی را درست باصل سپارد و بر صدیت ذاتیه خود عالم و بینا گردد و خود را مالک لاشئ یابد آن زمان سر رشتهٔ سعادت بدست آید و از شرارت اماره امید نجات یابد للمولوی قدس سره بیت چون بدانستی که ظل کیستی + فارغی گر مردی و در زیستی + اللّٰه تعالیٰ امثال ما دوراز کاران را بطفیل شما شاهبازان که جانشین بزرگانند و بمجاورت روضهٔ مقدسه مستسعد ایما فے باین معانی دهاد و شربے ازین مشرب روزی کناد و از انوار و برکات آن موطن همواره چشم انتظار در راه است و از فیوض و اسرار آن جاے امیدوار بیت درین دیار بدان زنده ام که گاه گاهے + نسیم عاطفتے زان دیار مے آید + واقعهٔ طویل که بر نگاشته اند نیک ست و از منامات معنویه مخبر و خطرهٔ سوال مقطعات قرآنی هم مشعر از انست و اجتماع حلواے تر باد و سپاره در یک طبق گویا ایماء ست به نسبت خاص آنحضرت که مقتبس از انوار خاتم الانبیاست علیه و علیهم الصلوات والبرکات و خواجه هاشم علیه الرحمة اشاره بآن نموده آنجا که گفته بیت بشیرینی نمک بیانیاید + چه اعجازست کاین لب مے نماید + و شمارا که ازان نعمت داده اند بشارتی است شگرف باید دانست که بزرگان ما بر وقائع و منامات چندان اعتبار ننهاده اند معتبر نسبتهاست

کہ در بیداری روئے نماید خواب مبشر استعداد ست جائے باید کرد کہ معاملہ از قوت بفعل آید و از گوش باغوش رسد والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب دو صد و سی ام (۲۳۰)

بحاجی حبیب اللہ حصاری در تعبیر وقائع و منامات او و با شرح احوال یاران او و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ علی نعمائہ والصلوٰۃ والسلام علی افضل انبیائہ و علی آلہ و اصحابہ و سائر احبابہ اما بعد مکاتیب شریفہ متعاقب یکدیگر رسیدہ مسرت بخش گردید آنچہ از منامات و وقائع و احوال خود و احوال یاران خود و اظہار شوق و آرزو و مقدمات کسر نفس خود و دید قصور و استفسار روایات فقہیہ در باب ارسال فش بین الکتفین والصاق کعبین در رکوع و جز آن ہمہ بوضوح انجامید و فرحت بر فرحت بخشید و آنچہ نوشتہ اند کہ روزے بخاطر رسید کہ باین ہمہ گفتگوئے خلق و سستی نہادی یاران حال تو چون خواہد شد بالہام بگوش رسید فسیکفیکہم اللہ الی آخر الآیۃ بسیار خوشوقت ساخت و امیدوار گردانید این کلمہ مبارکہ جامع خیرات و برکات ست و مبشر درجات و قربات و آنچہ دیدہ اید کہ شمار تحت نشستہ اید و تجویز پادشاہی بر شما کردہ اند و برین معنی اتفاق نمودہ و ہمہ مردم رو بشما آوردہ اند و تعظیم میکنند و مبارکباد میدہند و شما تعجب میکنید کہ این معاملہ چگونہ صدق داشتہ باشد حال آنکہ معاملہ من درین ایام بیاس کشیدہ است و خود را لاشئ محض میبایم مخدوما ہیچ جائے تعجب نیست این یاس و این لاشیئیہ مفید سلطنت معنوی ست ہر چند معدوم و لاشئ تر ظہور کمالات حریت از رقیت و تخلق باخلاق کہ از جملہ آن مالکیت ست زیادہ تر و ہر چند مایوس تر از ظلال وارستہ تر و دختر پادشاہ کہ بشما عقد کردہ اند میتواند کہ مبدأ التعین شما باشد عقد بستن بآن متحقق شدن ست بآن و فنا و بقاست بآن و چون آن مبدأ التعین جزئیست از جزئیات شان کلی کہ مبدأ التعین پیغمبر ست کہ شما بر قدم او ہستید لاجرم آنرا بدختر نمودہ اند کہ این جزئی از آن کلی بظہور آمدہ است و

متولد شده و آن شانِ کلّی حکم بادشاه دارد بر جزئیات بے واسطه و بواسطه خود در واقعهٔ دیگر که نوشته اند
خود عریان شدید و مرا نیز عریان ساخته در آغوش کشیدید و بدن و روئے خود را بر من میمالیدید و باهم در
جامهٔ خواب خوابیده رازهائے پنهان باهم میگفتیم الخ بسیار خوب ست و از مناسبت تامه مخبر و از
نصیب یافتن اسرار نهانی مشعر و واقعه که برادر شما دیده است و رسول صلی الله تعالی علیه وآله وسلم
او را در کنار کشیده اند و حضرت ایشان قدسنا الله سبحانه بسره از یک جانب ایشان و فقیر از جانب
دیگر و فقیرزادها و سائر یاران فقیر همه همراه شده الخ خوشوقت ساخت امید که از برکات آن حضرت
علیه الصلوة والسلام بهرهٔ تام یابد مطالعهٔ احوال مشار الیه نیز خوشوقت ساخت و همچنین
احوال ملا فتح الله که نوشته بودید نیک و اصیل ست و احوال یاران دیگر هم خوب ست حق سبحانه و تعالی
روز بروز ترقیات دهاد و مجدد ما آنچه حضرت ایشان ما درباب صعوبت تخلص از دقائق شرک خفی و عود
نمودن کلمهٔ اثبات که در ضمن کلمهٔ نفی و اثبات ست از همه بذاتهائے ایشان و عدم لیاقت آن جناب
مقدس یعنی بکلمهٔ لا اله الا الله اثبات الوهیت خود میکنند و الا الله ایشان هم با ایشان عائد
است نه بآن ذروهٔ علیا فرموده اند و خود را ازین حکم استثنا نموده و نیز آنچه برین فقیر در حرم
کعبهٔ معظمه روئے داده نوشته بودند و نیز اظهار نموده بودند که از ان زمان که این معارف شگرف دیده است
میان خوف و رجاست و ترسان و لرزان ست نمیداند که از کدام طائفه باشد سعادت آثارا این ترس
و لرزه بر جاست درد یست که درمان ندارد و دائیست که دوا پذیر نیست شعر لقد عضّت
حیّة الهوی کبدی فلا طبیب لها ولا راقی بیت همه صبح وصل جویان من شام نا امیدی
که سیاه بخت هجرم شب من سحر ندارد + شاهبازے باید که خلیل وار علیه الصلوة والسلام از همه
ماسوی روتافته و براته لا احب الآفلین مترنم گشته از دقائق شرک وارهد و متبری گردد و
قبلهٔ توجه را احدیت ذات تعالی ساخته بزبان دُرفشان آرد انّی وجّهت وجهی للذی
فطر السموت والارض حنیفا وما انا من المشرکین این معنی را اکثر مردم بتمام مدعی اند
اما کسے که بحقیقت این معامله برسد و از دقائق شرک وارهد حکم عنقاء مغرب دارد دیگران آمدن خود

مکرر مینویسید مخدوما آنجا را خالی گذاشتن معقول نمینماید بهرحال اگر شوق غالب آید تا هفت استخاره بکنند بعد اقبال قلب متوجه این حدود گردند و ملا فتح الله را بجائے خود نصب نمایند بعد استخاره والسلام

مکتوب (۲۳۱) دو صد و سی و یکم

علیٰ من اتبع الهدیٰ

بمیرزا لطیف بخاری در آنکه سلطان ذکر از مخترعات نیست از بزرگان آمده است و در مقدمات کسر نفس و بید قصور ٭ بسم الله الرحمٰن الرحیم الحمد لله وسلام علیٰ عباده الذین اصطفیٰ خصوصاً علیٰ سید الوریٰ بدر الدجیٰ صاحب قاب قوسین او ادنیٰ وعلیٰ آله واصحابه نجوم الهدیٰ مکاتیب شریفه بتعاقب یکدیگر رسید سبب مسرت گردید الله تعالیٰ سلامت دارد و بر جادهٔ شریعت علیه و سنت سنیه مستقیم کند و ابواب ترقیات را مفتوح سازد انه قریب مجیب مرقوم نموده بودند که در وقت زیارت بزرگان از جانب دمیدن صبح چیزے آمده فرو میگیرد و کیفیت و حضوری حاصل میشود لیکن نمیدانند که آن چه چیز است مخدوما این انوار و برکات نسبت است که از بزرگان بشما میرسد شکرانه بجا آرید و قبول نمایید و بترانهٔ هل من مزید مترنم باشید واقعهٔ دور و دراز ے که دیده و نوشته اید که چهار باغے ست آراسته الخ و بعد از بیدار شدن از خواب خود را غرق فیض یافتید نیک روشن ست حق سبحانه از واقعه بوقوع آرد و از گوش باغوش رساند نوشته بودند که روزے از حقائق و معارف ایشان میگذشت سخن از سلطان ذکر مذکور شد رئیس اہل مجلس سوال کرد که تا حال باین اسم ذکرے مسموع نشده و در کتابها نیز بنظر در آمده آیا این سخن اولیاء سابق ست یا حالت ایشان ست مخدوما سلطان ذکر در طریقهٔ ما زبان زد و شائع و ذائع ست و ما از پیران خود شنوده آمده ایم مخترع ما نیست هرچه هست از بزرگان ست حضرت شیخ عبد القدوس که از اکابر مشائخ هند بوده اند قریب بزمان حضرت خواجه احرار قدس سرهما در آخر عمر استغراق و بیخودی بر ایشان غالب شد چنانچه اکثر اوقات در استغراق میبودند در اوقات نماز باوازِ بلند ایشان را بیدار میساختند سر آن را از ایشان پرسیدند فرمودند دل را بذکر بسیار کوفتم سلطان ذکر بهر زمان غالب می آید و مرا از من میربایند مرقوم نموده بودند

اگر دہ تنے از یاران و خلفائے تو درین ملک باشند گنجایش دارد کہ وسعت این حدود بسیارست خبر گرفتن طالبان حق بتو مفوض داشتہ اند ضرورست کہ از ربع مسکون خبرگیری مخدوما این مسکین خود را در ہیچ شمار نمے آرد و ہالک ولاشئے مے پندارد وبنابران بامرے نمیتواند پرداخت وبشرکت مولائے حقیقی جلت عظمتہ خود را نمیتواند منصوب ساخت بیت ؎ من ہیچم وکم ز ہیچ ہم بسیارے وز ہیچ وکم از ہیچ نیاید کارے ٭ مربی حقیقی اوست تعالیٰ وربع مسکون جز آن ہمہ در تحت تصرف اوست عز برہانہ مصراع از ما و شما بہانہ بر ساختہ اند ٭ ہر کسے را میخواہد کہ بتوسط یکے از دوستان خود فیض مند وبکمال برساند آنکس را بصحبت او میرساند یا این یا آنکس میرساند آرے اگر مامور بچیزے شود امر دیگرست آن زمان موافق امر ناگزیرست بالجملہ امثال ما مہجوران دور از کار را سوگ ہجر وماتم عصیان وشستن از ہمہ چیز ضروروالابدست وگوشہ نامرادی بامراعات شریعت اسیم خلق را باو سپردہ ہمت را در کسب مرضیات او سبحانہ جست باید بر نسبت واذکر اسم ربک وتبتل الیہ تبتیلا درین ضمن ہر کہ مناسبت دارد فیض خواہد برد والا والسلام اولا واخرا

مکتوب دو صد وسی ودوم (۲۳۲)

در بعضے اسرارے کہ در شرح احوال کہ بمخدومزادہ عالی درجہ شیخ سیف الملۃ والدین سلمہ ربہ رقم فرمودہ اند ٭ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب کہ متضمن اذواق علیہ واذواق سنیہ بود خوشوقت ساخت وسبب فرحت دل وراحت جان گردید نوشتہ بودند کہ باوجود نسبت محبوبیت واسرار متعلقہ آن جانب تکمیل وارشاد روز افزون ست چرا روز افزون نبود کہ افضل محبوبان سرور دین ودنیاست وجانب ارشاد وتکمیل درویے علیہ وعلیٰ الہ افضل الصلوات واکمل التحیات از ہمہ زیادہ تر بود مرقوم نمودہ بودند کہ بعضے اوقات بمباشرت امور مباحہ نزول واقع میشود وتا بآن امور تشبث نمی نماید معاملہ تکمیل زبون مے افتد بیلے ارتکاب رخص ومباحات تقویت جانب بشریت کہ ممد تکمیل ست

میکنند و ارتکاب عزیمت و مستحب پرورش جانب ملکیت می نماید که بارشاد کار ندارند لِكُلٍّ وِجْهَةٌ اولیاء غیر مرجوعین در تکمیل جانب مَلَک و ملکیت کوشش مینمایند و از کمالات بشریت و دعوت حظّے ندارند و اولیاء مرجوعین تکمیل هر دو جانب میکنند و ملکیت را با بشریت جمع ساخته اند این اکابر بمراد حق جلّ و علا قائم اند شعر لِأَنِّي فِي الْوِصَالِ عُبَيْدُ نَفْسِي + وَفِي الْهِجْرَانِ مَوْلًى لِلْمَوَالِي بیت هجرے که بود مراد محبوب + از وصل هزار بار خوشتر + مضمون حدیث ست إِنَّ اللهَ كَمَا يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى بِعَزَائِمِهِ يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى بِرُخَصِهِ باید دانست که مباح که مقرون به نیت صالحه شود داخل مستحبات میگردد و رخصت عزیمت میشود نَوْمُ الْعُلَمَاءِ عِبَادَةٌ شنوده باشند علی الخصوص مباح که بامر او تعالی بوقوع آید داخل فرائض و واجبات میگردد چنانچه این معنی بتفصیل از مکتوبات جلد ثانی حضرت ایشان واضح و لائح ست نوشته بودند که در مجالس سلطانی طرفه اسرار لازم الاستتار جلوه مید هند و بمجرد دخول بآن محافل بعروج و نزول خاص ممتاز میسازند بلے اهل کمال از هر بقعه فیوض و اسرار مناسبهٔ آن بقعه اخذ مینمایند و از هر زمین کمال مناسب آن زمین میگیرند زمینے را مناسبت بمعاملات فناست و زمینے را موافقت بکمالات بقا بقعه الیست بعروج مناسبت دارد و بقعه بنزول حرم مکه را کمالات و معاملات جدا است و حرم مدینه را فیوض و کاروبار جدا مصرع هر خوش پسر را حرکات دگر ست + در احوال بندگان حضرت برنگاشته بودند که از وسعت لطیفهٔ اخفی و مناسبت تام بآن خبر مید هند از مطالعهٔ آن فوق ها کرد لطیفهٔ اخفے اعلاے لطائف ست و ولایت آن فوق سائر ولایات ست و این لطیفه را خصوصیتے ست خاص بسرور کائنات و مفخر موجودات عَلَيْهِ وَعَلٰى آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وَالْبَرَكَاتُ فقیر نیز ایشان را مناسبتے بلطیفهٔ اخفے در میابد وَالْغَيْبُ عِنْدَ اللهِ سُبْحَانَهُ

مکتوب دو صد و سی و سوم (۲۳۳)

بملا شاه مراد پیشاوری در ترغیب گماشتن بر توجهات بر طلاب فیض بلیبد رقوم گردید بسم الله

بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب سیده مسرت بخش گردید بعافیت باشند و بر جادهٔ شریعت علیه و سنت سنیه مستقیم بوند و از ظل باصل آیند و از اسم بمسمّٰی گرایند و بکار خود سرگرم باشند و در تعمیر باطن بجان کوشند تا راه ترقی مفتوح بود و از سرگرمی یاران خود نوشته بودند شکر خداوندی جلّ شانه بجا آرند و توجهات بحال ایشان بگمارند و در ترقیات شان کوشند **بیت** آسمان سجده کند بهر زمینے که درو * یک دو کس یک دو نفس بهر خدا بنشینند * لیکن در کمال خود بیشتر سعی نمایند و بخلوت راغب بوند که تکمیل دیگران فرع کمال خودست والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۲۳۴) دوصد و سی و چهارم

بخواجه محمد وفا حصاری در ارجاع حوادث باراده او تعالی و تعبیر واقعه * بسم الله الرحمٰن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب وصول یافت آنچه از تفرقها و حوادث روزگار مرقوم نموده بودند بوضوح انجامید مخدوما همه را از حق باید دید تعالی و کشایش کار هم ازو سبحانه باید جست وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ در کتابت سابق دو واقعه نوشته بودند در یکے پیغمبر خود را و در دیگرے حضرت عیسٰی را علی نبینا و علیه الصلوات و التسلیمات بسیار روشن و عالی است خوش وقت ساخت و امیدوار گردانید و از واقعهٔ دوم مناسبت شما بحضرت روح الله ظاهر میشود علی نبینا و علیه الصلوٰة و السلام حق سبحانه و تعالی از برکات و انوار ایشان بهره ور سازد والسلام مخدوما در کتابت خود نام فقیر را بالادست از نام حق جل و علا نوشته اند خوب واقع نشده است توبه کنید من بعد چنین واقع نشود و ظاهر الطریق سهو واقع شده باشد بهر حال توبه و انابت در کارست ابواب ترقیات مفتوح باد

مکتوب (۲۳۵) دوصد و سی و پنجم

بملا قاسم پسر صوفی مغربی در شرح حال او کتابتے کہ از راہ محبت ارسال داشتہ بود دید رسیدہ خوشوقت ساخت از تصفیہ عناصر اربعہ عموماً و تصفیہ عنصر خاک خصوصاً نوشتہ بودند مطالعہ آن بسیار محظوظ ساخت حالتے ست بس شگرف و ہمچنین حالتے کہ در نماز رو میدہد اصیل ست و اثر حالت معراجیہ است کہ خواص عباد را رو میدہد نوشتہ بودند کہ در ابتدا محبت حق را جل و علا آن قدر مشاہدہ میکرد کہ از بیان خارج بود و الحال نہ محبت او را در خود مشاہدہ میکند و نہ عدم محبت را بلے محبت و عدم محبت از نسب و اعتبارات ست تا معاملہ در صفات و اعتبارات ست محبت را گنجایش ست و چون از صفات و اعتبارات معاملہ فوق رود محبت و عدم آن ساقط شود و در رنگ سائر نسب محبت نیز در راہ ماند والسلام

مکتوب (۲۳۶) دو صد و سی و ششم

بمیر عثمان کولابی در حل سوال او کہ در ابتدا ظاہر در رنگ باطن سرگرم ست بعد ازان رفتہ رفتہ سرگرمی سابق در ظاہر نمیماند بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند صحیفہ شریفہ کہ نامزد این مسکین نمودہ بودند رسید مسرت بخش گردید سلامت و بعافیت باشند و بر جادہ شریعت و طریقت مستقیم بوند و از ظل باصل آیند و از لفظ بعضے گرانید نوشتہ بودند پیش ازین کہ در سکوت مے نشستم عجب کیفیت و جمعیت در جمیع لطائف حاصل میشد اکثر جذبہا میشد کہ بے شعور میساخت و شب و روز ظاہر بکار مقید بود و الحال کہ نسبتہائے بے کیف شدہ است و دل را بے تعلقی از دنیا و آخرت بر وجہ کمال پیدا شدہ است ظاہر در کار بے پروائی میکند و سستی مینماید سبب چیست بدانند در ابتدا ظاہر و باطن مختلط اند و از انوار و برکات باطن ظاہر سیراب و بہرورست بنا بران ظاہر نیز در رنگ باطن با حضور و سرگرم ست چون باطن از ظاہر جدائگی گزیند و تعلق او ازین گسستہ شود و معاملہ از ابتدا بتوسط آید حضور و آگاہی باطن بظاہر کمتر سرایت کند لاجرم ظاہر اگر بے پروائی نماید و سستی پیدا کند گنجایش دارد

که حرارت و سرگرمی او عارضی بوده نه ذاتی نوشته بودند الحال که در سکوت می‌نشینم خود را گم مییابم و بعضی تجلیها و نورانیتها دست میدهد نیک ست عزیزی گوید ع گم شدن در گم شدن دین منست دیگری گوید اَشْتَهِیْ عَدَمًا لَا اَعُوْدُ اَبَدًا امیدست که این گم شدن و عدمیت شمول پیدا کند و مراقبه و غیر مراقبه یکسان شود والسلام

مکتوب دویست و سی و هفتم (۲۳۷)

بابان بیگ در آنکه از تفرقات صوریه از آنجناب مقدس محجوب نباید شد و در تعبیر واقعه که دیده بود. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰة و ارسال التحیات میرساند مکتوب شریف رسید خوشوقت ساخت از تفرقات دنیاوی و کثرت قروض و بدسلوکی اهل خانه شکایت نموده بودند همه را از حق باید دید تعالی و تقدس و بعروض این امور از وی سبحانه نباید محجوب شد و باین علاقه تفرقات صوریه را از اسباب جمعیت معنوی باید ساخت بیت در دل ما غم دنیا غم معشوق شود + باده گر خام بود پخته کند شیشه ما ، راهی از راه دانی پرسید که از هجوم خطرات پریشانم گفت بمقتضای اَلَا اِنَّهٗ بِکُلِّ شَیْءٍ مُّحِیْطٌ چون احاطه و شمول مطلوب معلوم ست خطره را از اسباب وصل باید شمرد نه از موجبات فصل و پیوسته ابواب مشاهده را مفتوح باید داشت و روزن غفلت را مسدود و این جواب هر چند بر قاعده توحید و اتحادست لیکن علاقه ظلیت و اصالت هیچ جا رفته نیست و از ظل باصل شاهراه ست و آنچه در خواب دیده اند که پیش فقیر بساط شطرنج پهن کرده گذاشته اند و فقیر بشما میگویم که همه مردم که حاضرند همراه ما شطرنج بازی کرده اند الحال نوبت شماست بیایید همراه ما بازی کنید و شما شروع در بازی کرده اید که بیدار شده اید مخدوما بساط شطرنج و بازی کردن بآن گویا عبارت از باختن وجود بشریت در راه حق جل و علا یعنی دیگران باخته اند الحال نوبت تست و این باختن عبارت از تخلص ست از تعلقات بشری و فناست از صفات آن بیت پارسا را مقامر گفت الله درست گفت + او بدید هر دو جهان را ببکی باختم

ایضاً — مکتوب دویست و سی و هشتم (۲۳۸) — دو صد

بشیخ محمد باقر لاهوری در شرح احوال او که بر نگاشته بود بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة وارسال التحیات میرساند احوال بهمه حال مستوجب حمد ست المسئول من الله سبحانه عافیتکم و استقامتکم ظاهراً و باطناً آزار فقیر بر یک نهج ست فرصت ظاهر نیست غایة الامر همین آزار بر رشته بیرون نمی برند و نماز جمعه حاضر میکنند آنرا فرصت گویند یا نه شعر لیتک تحلو والحیوٰة مریرة • لیتک ترضی والانام غضاب • لیت الذی بینی وبینک عامر • وبینی و بین العالمین خراب • مکاتیب شریفه پے در پے رسید ذوقین ساخت مرقوم نموده بودند که گاه گاه قسم دوم مقام رضا یعنی رضاء آنطرف بخواست پرتو انداز میگردد و فقیر نیز باره امداد در ازدیاد این کیفیت نموده حق سبحانه بوجه کمال روزی گرداناد باید دانست که این رضا مقدم ست بر رضای دوم که رضاے بنده باشد چه تقدم از آنطرف ست پس بر تقدیر اگر این قسم رضا را قسم اول بسبقت انسب بود کوکبے که در پیشانی مشهود میگردد چون پیشانی محل ظهور شقاوت و سعادت ست میتواند که نور ایمان در پیشانی متمثل بکوکب شده باشد و چون سینه محل علوم و اسرار ست پس دو کوکب که در یمین و یسار سینه مشهود ست اشارت بود باحاطه نور علوم و اسرار سینه را از مشاهده برکات ماه مبارک رمضان و عشره اعتکاف و لیالی ختم قرآن مجید و مشاهده انوار و خلعات بخود و بمردم جوار و گاهے با امام جمیع صف اول و معلوم کردن خوشوقتی جناب قدس نسبت بخود و معلوم نمودن رضامندی ماه مبارک از بعض کس و مغفرت ذنوب سابقه و یافتن مناسبت باسرار متشابهات و مقطعات و و شبها خیر بحسرت وداع نمودن که نوشته بودند همه بوضوح پیوست و خوشوقت ساخت و در ماه شوال که مکاشفه عظیمه روے داده و مکرر مکرر این خطاب جهت شنیده که صریحاً خطاب بشما نموده اند که این کلام شفاهاً بود و کان فضل الله علیک عظیما از خواندن این معنی ذوق بسیار روے داد که چه نویسد اعملوا آل داود شکرا و قلیل من عبادی الشکور آنچه از احوال یاران خود و ترقیات بعضے ازیشان و گرمی مجلس بر نگاشته بودند بوضوح پیوست اللهم زد بیت

آسمان سجده کند بهر زمینے که درو • یک دو کس یکدو نفس بهر خدا بنشینند

والسلام اولاً و آخراً

مکتوب دویست وسی ونہم (۲۳۹)

بشیخ ابوالمظفر برہانپوری در جواب کتابت او وشمہ در بیان انوار واسرار روضہ منورہ حضرت مجدد
الف ثانی رضی اللہ تعالی عنہ با ذکر مجملے از احوال ومقامات یاران حضور واشعار بکمال خاصہ
خود ☆ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوۃ وارسال التحیات میرساند صحیفہ
گرامی رسید خوشوقت ساخت حمداً للہ سبحانہ کہ بعافیت بوطن مالوف رسیدید واوقات
بجمعیت میگذرد ویاران سرگرمند وواردات وکیفیات گوناگون رومیدہد وبعضے عقدہاے دقیقہ
کہ از مدتے آرزوہاے حل آن داشتند درین سفر حل شد لیکن تفصیل آن ننوشتید وشرح واردات
وکیفیات ننمودید بہر حال ہموارہ در ترقیات باشند وجمعیت واستقامت ظاہر وباطن موصوف
گردند اظہار شوق ملاقات وشوق زیارت روضہ منورہ نمودہ بودند فقیر را نیز مشتاق دانند واز
انوار واسرار روضہ متبرکہ ہموارہ مستفیض ومستنیر بوند آن درویش دلریش برکات وفیوض این
بقعہ مبارکہ را چہ تواند بیان نمود کہ از فہم ووہم امثال ما قاصر فہمان بیرون ست مصراع
اے از خیال ما بروں ور تو خیال کے رسد ☆ تخم ولایت ست کہ در زمین ہند سبز گشتہ ست و آب
زمزم وکوثر تربیت یافتہ لاجرم رشک ہند وولایت شدہ ست وثمرات ونتایج آن مماثل
ثمرات ونتایج حرمین شریفین آمدہ ومجاوران وزائران او ازین برکات بہرہ مند اند وازین
ثمرات مستمند مصراع ہنیئاً لارباب النعیم نعیمہا ☆ فقیر مدتے ست کہ بضعف بدنی
گرفتار ست واز کار اتمم فروماندہ مع ذلک اہل طلب را از اطراف واکناف در رنگ مور وملخ
میریزند بقدر طاقت باحوال آنہا پرداختہ میشود وآثار عظیم در مسترشدان پیدا میشود وشعلہ
شوق وآتش شان مے افزاید وسربلند میشود وتخلص از علائق وآزادی از ماسوی در اول قدم
حاصل مینماید خستگی وگرفتاری نصیب این بیحاصل آمدہ است قرعۂ ہجر ودوری بنام او برآمدہ
چہ توان کرد ☆ بیت ☆ ہجر یکہ بود مراد محبوب ☆ از وصل ہزار بار خوشتر ☆ آن ہجر سبب وصل

جمع کثیر ست و این دوری باعث قرب حضوری دیگران و این خنکی و گرفتاری وسیلۂ شوق
و آزادی خلق بسیارست فَہِمَ مَن فَہِمَ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب (۲۴۰) دو صد و چہلم

بمحمد میرک بیگ بدخشی گرز بردار در ذکر احوال حافظ محمد صادق کابلی بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ
و ارسالِ التحیات میرساند که احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ
سلامتکم و استقامتکم ظاہرًا و باطنًا معلوم شریف باشد حقائق و معارف آگاہ
اخوی اعزی شیخ محمد صادق از اخص اصحاب و مخلص احباب این جانب ست بلکہ از راہ ولادت
معنوی داخل فرزندان ماست بالتماس شما روانہ آن حدود نمودہ شدہ است امید که یاران و دوستان
از صحبت مشار الیہ مستفید و مستفیض خواہند شد وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی

مکتوب (۲۴۱) دو صد و چہل و یکم

بحافظ محمد صادق کابلی در جواب کتابت او و در آنکه اجازت مقید باشخاص معدوده داخل خلافت
نیست اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی اللہ تعالیٰ ابواب ترقیات را بہمہ
مفتوح داراد کتابت شریف که بنام این مسکین نمودہ بود بمطالعہ مبتہج و مسرور گردید از تعمیر
اوقات بتلاوت قرآن مجید بر نگاشتہ بودند اَللّٰہُمَّ زِدْ و از تکرار کلمۂ طیبہ ننوشتہ اند از آن ہم کلام
خالی نباشند و بیاران ہم صحبت دارند و توجہات را از آنہا دریغ نکنند و در آمدن استعجال ننمایند
و ہر جا که باشند آنجہ را بدعا یاد دارند در باب اجازت اہل سپاہ نوشتہ بودند کہ مردم گفتگو دارند مخدوما
آنچہ شما در جواب آن مردم گفتہ اید سخن ہمانست بزرگان با اہل ابتدا را کہ رشدے در صحبت آنہا
مے بینند این قسم اجازت مقید باشخاص معدوده دادہ اند کہ درین طریقۂ علیہ صحبت بشرط فنا
در یکدیگر بہ از عزلت ست چندیکہ یکجا مشغول شدہ بنشینند اولیٰ ست از آنکہ تنہا مشغول باشد چہ در

اجتماع فیض یکدیگر بہم کرمنعکس میشود واین داخل خلافت نیست کہ آنرا شرائط ست واین قسم
رخصت ہم مشروط باستقامت ست بر شریعت ورسوخ بر محبت شیوخ والسلام

مکتوب (۲۴۲) دوصد وچہل ودوم

دوبیت

بمخدومزادہ عالی درجہ شیخ سیف الدین سلمہ اللہ وابقاہ در شرح احوال سلطان وقت سلمہ ربہ باذکر بعضے معارف مناسبہ آن بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب سید خوشوقت ساخت آنچہ از احوال پادشاہ دین پناہ مرقوم نمودہ بودند ہمہ بوضوح انجامید در طبقہ سلاطین ظہور این نوع امور از غرائب روزگارست اللّٰہم زد سالک چون صفات خودرا پرتو صفات حق یابد جل شانہ تجلی صفات بود وکمال این تجلی آنست کہ این صفات را ملحق باصل یابد وخودرا کہ مرآت آن کمالات بود خالی محض یابد وعدم صرف بیند این زمان نہ ذکرے بود ونہ توجہے وحضورے چہ بعد از لحوق کمالات باصل این امور نیز عائد بآن جناب مقدس میشوند بعدازان اگر ذکرست خود بخود ست واگر توجہ وحضورست ہم خود بخود ست عارف درین ہنگام رخت بصحرائے عدم کشیدہ ست واز ہمہ منتسبات تہی گشتہ این حالت معبر بفنائے نفس ست خوش گفت **بیت** معشوق اگرچہ گشت ہمخانہ ما ✤ ویران ترازاول ست ویرانہ ما ✤ نوشتہ بودند کہ مبدأ تعین خودرا صفت علم یافتہ اند ومیفرمایند کہ باین صفت مبارک بیشتر مناسبت یافتہ میشود از مطالعہ آن حظہا نمود نزدیک بود کہ رقص کند حق سبحانہ از برکات این صفت بزرگ بہرہ تام عطا فرماید انّہ قریبٌ مجیبٌ والسلام

مکتوب (۲۴۳) دوصد وچہل وسوم

دوبیت

نیز بمخدومزادہ باستحقاق شیخ سیف الدین سلمہ اللہ وابقاہ ✤ نامہ نامی آن فرزند گرامی رسیدہ بہجت افزا گردید کتابت محب الفقراء کامگار خان را جوابے کہ متضمن فوائد ونصائح

ضروریہ است نوشتہ فرستادہ است حق تعالی تاثیر بخشد بیت نصیحت گوش کن جانان کہ از جان دوستتر دارند ۔ جوانان سعادتمند پند پیر دانا را ۔ والسلام ۔

مکتوب (۲۴۴) دو صد و چہل و چہارم

دو بیست

بہ بختاور خان در ذکر بعضے اسرار کلمہ ما عندکم ینفد و ما عند اللہ باق ۔ حامدا و مصلیا اللہ تبارک و تعالی مشمول الطاف و عنایات خویش داشتہ بجذبات قویہ معنویہ مکرم و ممتاز داراد استماع اخبار توفیق و حسن نشاء حق طلبی و خدمت و رعایت فقرائے باب اللہ آن مشفق بے اختیار بران مے آرد کہ بدعائے ظہر الغیب ازدیاد این امور مشتغل باشد و توجہ غائبانہ برائے ترقی درجات صوریہ و معنویہ ایشان برگمارد مصراع از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر است تمامترین عبارات در سیر و سلوک اہل اللہ این آیہ کریمہ است ما عندکم ینفد و ما عند اللہ باق ۔ طالب صادق تا از منتسبات تہی نگردد و وجود و سائر کمالات کہ پرتو کمالات اوست تعالی باصل حوالہ نماید و بانجناب قدس نسپارد بانوار لایزال بقا نیابد بیت گر بر سر کوئے عشق ما کشتہ شوی ۔ شکرانہ بدہ کہ خون بہائے تو منم ۔ شاہبازے باید کہ در بحار اسرار این کریمہ غوطہ نماید و از عموم دو کلمہ ما کہ دران کریمہ واقع است بہرہ ور گردد اشفاق پناہا شیخ محمد باقر کہ بجائے فرزند ماست و بکمالات صوریہ و معنویہ آراستہ شکر گذاری اشفاق ایشان اکثر نوشتہ سبب مسرت فقرا گردید و باعث ازدیاد دعا گوئی گشت خدمت و رعایت درویشان باب اللہ وسیلہ ترقی دارین ست و سبب کشایش مشکلات دولت دارین تکمیل و فضل باد ۔

مکتوب (۲۴۵) دو بیست و چہل و پنجم

بمخدوم زادہ عالی درجہ صاحب کمالات صلبیہ در حل اسرار و معاملات بلند حضرت خواجہ محمد نقشبند در جواب بعضے احوال و اذواق آن مخدوم زادہ کہ بزبان قلم بآنحضرت معروض نوشتہ بودند بانبساط

حصولِ این اسرارِ عالیہ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلامٌ علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ آنچہ از اذواقِ علیہ ومواجیدِ سنیہ وشمولِ عنایات ومواہب کہ در بارۂ خود احساس نمودہ اند وسرفرازی یافتن باسرارِ خلّت وملقّب شدن بالقابِ بزرگ ومشاہدہ نمودنِ عجائب غنج ودلال وملہم شدن بنزولِ بے کیف بعد از ان احساسِ این نزول ودرمیان آمدنِ امورے کہ لا عینٌ رأت ولا اُذنٌ سمعت کہ برنگاشتہ بودند ہمہ بوضوح پیوست وسببِ لذاتِ معنویہ گردید علوِّ رتبۂ این اسرار را چہ بیان نماید کہ از حیطۂ درکِ عقل وتصویرِ خیال بیرون ست مَن لم یذق لم یدر فقیر نزدیک باین چیزہا در بارۂ شما معلوم میکند والغیب عند اللہ تعالیٰ ہرچہ نوشتہ اید باجمال نوشتہ ظاہر تفصیل را بشافہہ حوالہ نمودہ اید بلے این نوعِ امور بنوشتن راست نمے آید بلکہ بہ بیان ہم نمے درآید ہمان قصّہ است کہ نوشتہ اید وَیَضِیقُ صَدرِی وَلَا یَنطَلِقُ لِسَانِی دیگر فقیر از دعا وتوجہ در بارۂ مرض شما غافل نیست وشفائے شما را مے خواہد بلکہ مے بیند والسلام

مکتوب دویست وچہل وششم (۲۴۶)

نیز در تصدیقِ بعضے اسرارِ لازم الاستتار مخدوم زادہ برجادۂ حضرت خواجہ نقشبند کہ بزبان قلم معروض داشتہ بودند الحمد للہ وسلامٌ علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ چہ نویسد کہ از مطالعۂ رقعۂ شریفہ کہ مشتمل بر الہاماتِ عجیبہ والقابِ غریبہ وخطاباتِ علیہ وتشریفات و تکریماتِ سنیہ کہ بآن ممتاز سربلند شدہ اند چہ قدر خوشوقت ومتلذذ گردید وآنچہ از اسرارِ خلّت ومحبت وتحقق بآن کہ از اسرارِ لازم الاستتار ست باجمال مرقوم نمودہ بودند واز مشاہدۂ احوال انوار وبرکاتِ این شہرِ مبارک ومعاینہ نمودن فتحِ ابوابِ آسمانہا وابوابِ جنان ہمہ بوضوح پیوست امورے ست کہ دیدۂ عقل وفکر در درکِ آن خیرہ ودر راہ ست جز بانوارِ الٰہی وتائیداتِ نامتناہی بآن پے نتوان برد احتیاج بتصدیقِ این فقیر ندارد مع ذلک

تصدیق در تصدیق ست واقعه که دیده اید و تعبیر آن خواسته محتاج به تعبیر نیست از کمالِ مناسبت معنوی خبر میدهد تا بجائے رسیده است که باتحاد کشیده و شرکت در معاملات پیدا شده و جهت تاکید برؤیا کفایت نانموده الهام باین معنی فرموده والسلام

مکتوب (۲۴۷) دوصد و چهل و هفتم

نیز بمخدوم زاده برگزیده صاحب اسرار و مقامات علیه حضرتِ خواجه نقشبند سلّمهُ اللهُ و ابقاهُ در بشارت بحصولِ صحت بعد الحمد والصلوٰة ابواب ترقیات همواره مفتوح باد واقعه که در بابِ ترقیاتِ معنویه خود دیده اید مبارک باشد مشتاقِ استماع آنیم فقیر از دعا و توجه غافل نیست و ترقیِ باطن و استقامتِ ظاهرِ شما دریوزه مینماید و در بعضے اوقات صحت و شفائے شما معاین میشود و اطمینان برین معنی بحصول مے انجامد والغیبُ عندَ اللهِ سبحانهٗ خاطرِ خود جمع دارند و صحت را بیقین تصور نمایند العاقبةُ بالعافیة

مکتوب (۲۴۸) دویست و چهل و هشتم

بمخدوم زاده برجاده شیخ عبدالاحد در بشارتِ حصولِ مناسبت ببعضے اسرار و معاملات بعد الحمد والصلوٰة نموده مے آید رقعه شریفه رسید و مضامینِ دلکش آن دلنشین گردید و اشعارِ رنگینِ آن متلون و ذوقین ساخت و در اثنائے این نوشتن شمار امناسبتے بمقامِ صباحت یافت بلکه نصیبے ازان معلوم کرد و بعضے لوازمِ آن مقامِ شگرف در شما مشاهده نموده و نیز مناسبتے بمقطعاتِ قرآنی مفهوم میگردد هرچند نداند که این مناسبت از کدام رهگذر باشد چه مقطعات کنایات از معاملات ست هرکرا معامله حاصل ست مناسبت و نصیب هرچه گفته شود در حقِ او صادق ست والا مناسبت چگونه باشد درین حیران ست و مسموع نشده است که معاملاتِ عبارت از چه چیز ست تا اثبات و نفیِ آن

نمودہ آید و در باب اشتراطِ تلقینِ طلاب بامرے یا عدم اشتراط ہیچ حکمے نمیتواند کرد نہ در مادۂ خود و نہ در دیگرے بہ تلقین نمیداند کہ این فقیر را اشتغال باین امر مرضی ست یا غیر مرضی واین تصرف در ملک او عز شانہ و صرف وقت کہ عزیز ترین اشیاست در پے خلق چگونہ است ازین ممر جگر کباب و دیدہ پر آب ست نوشتہ بودند کہ خود را از خاصان نمیدانم کہ خاصان را قرب عظیم باشد الخ این فقیر شما را از خاصان مے شمرد و قرب شما را بیش از بیش مے فہمد بیشتر ہر چہ بنویسند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۲۴۹) دوصد و چہل و نہم

بشیخ محمد باقر لاہوری در جواب عریضۂ او حامداً و مصلیاً و مسلماً اما بعد میرساند مکتوب شریف رسید بہجت افزا گردید کیفیتے کہ در نماز عشار و دادہ بود از مشاہدہ خواہش از انطرف و ظہور آثار آن در خود و نیز شنودن آواز برکات از سینہ در نماز و ترکہ ما ترا میخواہیم بوضوح پیوست اللّٰھم زد حمداً للہ سبحانہ علیٰ ذٰلک و علیٰ جمیع نعمائہ والسلام علیکم و علیٰ سائر من اتبع الھدیٰ

مکتوب دوصد و پنجاہم

بحاجی شیخ محمد فضل اللہ در جواب عریضۂ او کہ مشتمل احوال خود و احوال یاران خود بود بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب کہ متضمن واقعہ روشن و احوال پسندیدہ یاران بود رسید مسرت بخش گردید حق سبحانہ ہموارہ در ترقیات داشتہ از کمالات سابقان بہرہ ور کناد و یاران طریق ہم در ترقی باشند توجہات را از ایشان دریغ ندارند و ایشان را ہم ایائے کمالات خود دانند و از ترقیات شان شکر بجا آرند و آنچہ نوشتہ اند کہ در ماہ رمضان در مسجد معتکف بودم در واقعہ مے بینم گویا شب جمعہ است و نورے ساطع شدہ کہ از روزہم روشن تر

گذشته ومن شبِ قدر گمان می برم الحمد لله که شبِ مبارک ست وشبِ قدر معبّر بشبِ وصال ست از برکات آن زیاده ازین چه باشد که بخدمتِ سرورِ دین و دنیا دران شب مشرّف شدید وشهادتِ نبوت ورسالتِ او صلّی الله تعالیٰ علیه وآله وسلّم داده اید وآنچه خود را بعنوانِ رسالت دیده اید ودر عدادِ رُسُل داخل یافته علیهم السّلام مُبشّرِ کمالاتِ رسالت ونبوت ست نه منصبِ رسالت ونبوّت که ختم یافته است والسّلام

مکتوبِ دویست وپنجاه ویکم (۲۵۱)

دربیانِ طریقِ توجّه ونصیحت به فقیرِ حقیرِ جامعِ این مکتوباتِ شریف حاجی محمد عاشور بخاری احمدی معصومی نقشبندی الحمد لله وسلام علیٰ عبادهِ الّذین اصطفیٰ اخوی اعزّی محمد عاشور سلام عافیت انجام خوانند کتابتی که از راهِ محبّت فرستاده بودند رسید خوشوقت ساخت از اجتماعِ یاران نوشته بودند حق سبحانه دوستانرا جمعیّت داد وراهِ ترقّی بکشاید نوشته بودند که طریقهٔ توجّه بمن نگفته مخدوما توجّه امریست ظاهر احتیاج به بیان ندارد هر روش که بدلِ خود متوجه شوید بدلِ طالب نیز بهمان روش توجّه باید کرد ودر حلقهٔ یاران بنشینند وخود را درمیان نبینند وبه باطنِ بزرگان متوجّه باشند ودر تعمیرِ اوقات ونفیِ وجودِ بشریت بجان کوشند ودوستانرا بدعا یاد آرند والسّلام اوّلاً وآخراً

دو صد مکتوبِ دویست وپنجاه ودوم (۲۵۲)

اُرسل الی الشیخ عُمر الحضرمیّ فی النّصحِ والدُّعاءِ علیٰ سبیلِ البشارةِ الحمد لله وسلامٌ علیٰ عبادهِ الّذین اصطفیٰ افناک الله عزّ وجلّ عنک وعمّا انتسب الیک وابقاک بهٖ وبکمالاتِ اسمائهٖ وصفاتهٖ وهٰذه الدّولةُ القصوی لا تتیسّر الّا بمتابعةِ السُّنّةِ والاجتنابِ عن البدعةِ والرّسوخِ علیٰ محبّةِ الشّیخِ والفناءِ فیه رزقک الله سبحانه هٰذه المعانی ذوقاً وشوقاً وایماناً واحتساباً بحرمةِ

سَيِّدِ الْبَشَرِ الْمُطَهَّرِ عَنْ زَيْغِ الْبَصَرِ

مکتوب (۲۵۳)[1] دویست و پنجاه و سیوم

بمخدوم‌زادهٔ عالی درجه جامع الکمالات الصوریة والمعنویة نعم الخلف محمد اشرف در اندرز و نصائح نافعه با بشارهٔ عالیه در مشرب محمدیه علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى مکتوب مرغوب محبت اسلوب فرزندی ارشدی نور چشمی رسید خوشوقت ساخت و مضمون آن بوضوح پیوست احوال را نویسان باشند و اوقات را بوظائف طاعات و مراقبات معمور دارند و از دال و ظلال باصل و مدلول حقیقی رو آرند و از علم بحیرت و از گفت بخاموشی و از پوست بمغز و از لفظ بمعنی گرایند خوش گفت بیت

تو مے زوجود خویش فانی ✤ رفته ز حروف و معانی ✤ هر چند مطلوب حقیقی چنانچه ورای لفظ و معنی و بیرون پوست و مغز ست وصل از ان دولت نیز در رنگ ظل در راه ست ع اصل و فرع زان سرای روز بهی ✤ هر دو مانند و جیب و کیسه تهی ✤ اما چون کسے با اهل این نسبت علیه فی الجمله محبت و ارادت درست گرداند امید ست که باندازهٔ آن نقاب از جمال این معنی با و بگشایند و شربے ازان مشرب عطا فرمایند و آنچه نوشته بودند که خود را احمدی المشرب می یابم مبارک ست سعادت آثار افقیر نیز این معنی را بشما مے فهمد اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

مکتوب (۲۵۴) دویست و پنجاه و چهارم

بمخدوم‌زاده بر جادهٔ عارف بالله شیخ صبغة الله در ترغیب بر تربیت طلبه و رضامندی اخوان طریق

فرزندی توفیق آثاری لازالت کرامته و استقامته بجمعیت باشند حمداً لله سبحانه که اخوی محمد حنیف از شما بسیار رضامندند و رضامندی اخوان طریق از نعم جلیلهٔ او سبحانه است در حدیث نفیس آمده است مَنْ لَّمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللّٰهَ یقین که شیخنا هم در رضامندی

[1] این مکتوب از نسخهٔ خواجه ابو[illegible] احمد خان [illegible] منقول [illegible] ۱۲۵

ایشان خواهند کوشید و دیگر چون جمع مستورات از ارباب طلبه بشما مربوط اند خود را بهر نوع بجمعیت
داشته آن جماعه را سبب جمعیت گردند و احوال را نویسان باشند والله سبحانه الموفق

مکتوب دویست و پنجاه و پنجم (۲۵۵)

الحمد لله رب العلمين والصلوة والسلام على سيد المرسلين محمد وآله واصحابه اجمعين ترقیات ظاهری و باطنی و عروجات صوری و معنوی ایشان از حضرت وهاب العطيات جل برهانه مسالت نموده می آید باجابت قرین باد بحرمة جدكم الامجد عليه وعلى آله الصلوات والتسليمات والبركات **مصرع** از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است
آدمی تا زمانے که گرفتار ما دون اوست تعالی و ساحت سینه وے به نقوش ماسوی منتقش است بمرض باطن گرفتار ست و از قرب او تعالی دور و مهجور فلهذا ازاله این مرض درین فرصت یسیر از اهم مهام ست و علاج دفع این علت معنوی در مهلت قلیل از اعظم مقاصد ازاله این مرض را مربوط بذکر کثیر داشته اند و طهارت باطن را از لوث ماسوی منوط بیاد او تعالی گردانیده اند يا ايها الذين آمنوا اذكروا الله ذكرا كثيرا وسبحوه بكرة واصيلا ذکر کثیر وقتے متحقق گردد که غفلت در قفاۓ آن نبود که درین راه سم قاتل ست و ممد مرض باطن عزیزے فرماید که لو اقبل مقبل على الله مدة عمره ثم اعرض عنه لحظة فكان ما فاته اكثر مما ناله و کمال این ذکر آنست که ماسوی مذکور از ساحت سینه رخت بربندد و کوس رحلت زند و از جمیع بایستنیها پاک و مصفا شود نه از شادی دنیا شادان گردد نه از غم آن غمگین بحدیکه اگر بتکلف اخطار ماسوی نماید میسر نباید بواسطه نسیانے که باطن را از ماسوی حاصل گشته است و بدون این نسیانے ذکر او سبحانه با یاد ماسوا مختلط ست و هر چه دران شرکت غیر ست شایان جناب قدس او تعالی نیست الا لله الدين الخالص قال الله تعالى واذكر ربك اذا نسيت ای ماسوا تعالی این حالت معبر بفنا ست و قدم اول ست درین راه سیر الی الله اینجا بانجام

میرسد بعد ازان شروع در سیر فی اللہ و سیر در کمالات اسمائی و صفاتی او ست تعالیٰ این سیر را
سیر معشوق در عاشق نیز گویند چہ عاشق درین موطن از سیر سیر گشتہ است بیت آئینہ صورت
از سفر دور ست ٭ کان پذیرائے صورت از نور ست ٭ و کمال این سیر مربوط بنشاءِ اخروی ست
معاملات این نشاءِ فانیہ نسبت بمعاملات آن نشاء شبیحے بیش نیست حکم شبنمے دارد
نسبت بدریائے محیط پس نظر عالی ہمتان مقصور بر نشاءِ اخروی ست و بکمالات این
نشاء مغتر و سیراب نمیگردند لہذا از حال آنسرور انس و جان خبر دادہ اند کَانَ رَسُوْلُ اللّٰہِ
صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ دَائِمَ الْحُزْنِ مُتَوَاصِلَ الْفِکْرِ با وجود این ہمہ کمالات کہ
اورا عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ حاصل بود خورسند نبود و ازین نشاء اعراض نمودہ
اَللّٰھُمَّ الرَّفِیْقَ الْاَعْلٰی گویان رخت بآخرت برد و در آخرت ظاہر ست کہ این حزن مرتفع
خواہد شد انشاء اللہ تعالیٰ چہ آن موطن موطن حزن نیست موطن حزن دنیاست کریمہ وَلَسَوْفَ
یُعْطِیْکَ رَبُّکَ فَتَرْضٰی مؤید این معنی ست و شروع معاملہ کہ بآخرت موعود ست از موت ست
اَلْمَوْتُ جِسْرٌ یُوْصِلُ الْحَبِیْبَ اِلَی الْحَبِیْبِ کریمہ مَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰہِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰہِ
لَاٰتٍ ایمائیست ازان و رمزے آن معاملہ اگر بعضے را در نماز کہ معراج مومن ست و از دنیا
گسستن و بآخرت پیوستن ست رو دہد گنجایش دارد و در حدیث شریف آمدہ است کہ در وقت
نماز حجابیکہ درمیانِ بندہ و خداست جَلَّ وَعَلَا مرتفع میگردد وَاَرِحْنِیْ یَا بِلَالُ وَقُرَّۃُ عَیْنِیْ
فِی الصَّلٰوۃِ نیز اشارہ است بآن بالجملہ محل رضا و شادی آخرت ست و محل درد و فقدان
دنیا بہترین امتعہ این موطن درد و اندوہ ست و گوارا نعیم این مائدہ سوز و گداز آرام اینجا در
بے آرامی ست و ساز در سوز وصل اینجا طلبیدن دریا را در کوزہ جستن ست و آفتاب را در طشت
آب دیدن این نشاء بیش از مزرعہ نیست مر آن نشاء را ہر قدر افزونی زراعت نمودہ آید
توقع ثمرات بے اندازہ است این دار دار عمل ست دار اجر در پیش ست در وقت عمل جزا
طلبیدن بے حاصل ست اِلَّا مَنْ اَعْطَاہُ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ لَدُنْیَاہُ حُکْمَ اٰخِرَتِہٖ فیجوز

اَنْ یُّرَشِّحَ عَلَیْہِ مِنْ اَجْرِہِ الْمُعَدِّ فِیْ ھٰذِہِ النَّشْأَۃِ وَلَمْ یَنْقُصْ مِنْ اَجْرِہٖ فِی الْاٰخِرَۃِ کَمَا قَالَ اللّٰہُ تَعَالٰی فِیْ شَانِ خَلِیْلِہٖ عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَاٰتَیْنَاہُ اَجْرَہٗ فِی الدُّنْیَا وَاِنَّہٗ فِی الْاٰخِرَۃِ لَمِنَ الصَّالِحِیْنَ **بیت** اگرچہ این لحظہ ممکن کار شب نیست ❊ ز بخت مقبلان این ہم عجب نیست ❊ ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یُّؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ فقراینا اخوی اعزی معارف آگاہی محمد ہاشم کہ از جملۂ مغتنمانِ روزگار ست واز خوردی در خدمت وتربیت اہل اللہ کلان شدہ وہموارہ اوقات او مصروف طاعات ست وبواسطۂ قلتِ اسباب معیشت وکثرتِ متعلقان خیلگی مشوّش الاوقات میباشد چون اطلاع این احوال این قسم مردم بایشان کہ مربی ومہربان فقرا اند از جملہ ضروریات بود بنابران جرأت نمودہ گستاخی مینماید کہ اگر از سرکار امدادے بمتعلقان او کہ قوت لایموت ایشان میشدہ باشد شود موجب ترقیات دنیا وآخرت

چہ نعمتے ست کہ درویشے نان از ایشان بخورد وقوت آنرا صرف عبادات

وطاعات خداوندی جل سلطانہ نماید

وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

بقلم فقیر محمد عبد اللہ عفی عنہ ولوالدیہ

ساکن قصبہ [illegible] وارث علاقہ [illegible] آباد

قد تم الجزء الثالث من المكاتيب المعصومية بعون الله وفضله ومنه وكرمه والحمد لله على ذلك وجميع نعمائه كما ينبغي ويحرى ويليه الجزء الاول فالثاني انشاء الله تعالى هذا من الترتيب المعكوس الرجوع من الاخر الى الاول والاشتغال بالاهم فالاهم وقد افرغنا الوسع والطاقة لتصحيحه وتنقيحه وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله و صلى الله تعالى وسلم وبارك افضل الصلوات والتسليمات والبركات على خير خلقه سيدنا محمد وعلى اله وصحبه اجمعين وعلينا معهم برحمته وهو ارحم الراحمين واخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين وانا العبد المصحح المدعو بنور احمد عفا الله عنه وعن اسلافه وعن المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات ١٣٣٠ھ سنة من الهجرة النبوية على صاحبها الف الف تحية

اِعلام

مخفی مباد کہ مکتوبات شریف حضرت خواجہ محمد معصوم رحمۃ اللہ علیہ در علم تصوف رہ نوردان کوئے تحقیق را رہبر کامل ست و بادہ کشانِ میخانۂ تدقیق را ساقی باذل مگر از مرورِ دہور و کرورِ عصور و فور دثور اندراس سوم و انمحاءِ آثار با طلال راہ یافت و عناکب نسیان بروے نسج تناسی و تغافل مے بافت تا کہ نہ از دائرے معتدبہ پیدا ماند و نہ نشانے اگرچہ جزو اول و دوم ش در بعضے از مطابع حلیۂ انطباع پوشیدہ بود لیکن از اغلاط و نسخ و مسخ پاک نگردیدہ و با این ہمہ آن ہم نایاب و معدوم گشتہ اما جزو سوم ش تاہنوز روئے انطباع ندیدہ و حلیۂ آن نپوشیدہ بنا برین درین ولا رہنمونی توفیق توفیق بخش گردید و عنانِ توجہ بدان منعطف گشت کہ سر دست گوہر جزو سوم کہ بچند وجوہ انتعاش از واجبات ست در سلک خط خوش و انطباع صافی کشیدہ پیش اہل دل پیشکش نمودہ آمد تا مطالعہ سرور چشم را افزا فزاید امید کہ زندہ دلانِ اہل تصوف و صفاکیشان جہان تمتع ازین جلد سوم بہرہ یافتہ بندہ را بدعائے خیر یاد فرمایند کہ ہمچنین باقی اجزا از دست فقیر حلیۂ انطباع پوشیدہ باعث افزایش نور باطن و آرایش محافل گردد اگرچہ مرد را ثنائے اشیائے خود گفتن نزیبد مگر تاہم ازین قدر در معرض تحریر آوردن از ضروریات مینماید کہ در تصحیح این جزو سوم سعی بلیغ بکار بردہ آمد و بہ بسیارے از نسخہائے قدیم خطی منقش را بکرات و مرات مقابلہ نمودہ شد و حتے الوسع در مواقع اختلاف ہیچ نسخہ فرونگذاشتہ شد و عبارات عربی را معرب گردانیدہ شد و در اکثر جاہا تخریج احادیث مندرجہ متن کردہ شد و دیگر خصوصیات کہ بملاحظہ ناظرین متعلق ست نیز مرعی داشتہ شد - قیمت سہ روپیہ للعہ محصول ۸ / ۔

فہرست کتب موجود

(۱) مکتوبات شریف حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی سرہندی محشی کاغذ بادامی مکمل نو حصہ .... عنہ ۲۰
ایضاً کاغذ سفید عنہ ۲۵ + ایضاً کاغذ سفید چکنا درجہ خاص .... عنہ ۳۰

(۲) کنز الہدایات خلاصۂ مکتوبات مجددیہ و معصومیہ کاغذ بادامی عہ / + (۳) مبدا و معاد از حضرت امام ربانی رح ۶ / + (۴) مجموعہ مثنویات اربع ۱ لب لباب مثنوی مولانا روم - ۲ مثنوی حضرت خواجہ باقی باللہ ۳ مثنوی معدن فیض - ۴ مثنوی غریب نامہ مجلد درجہ اول للعہ درجہ دوم ۸ / + (۵) تفسیر جلالین مصری مع اسباب النزول والناسخ والمنسوخ ۸ / + (۶) مثنوی مولانا روم چہار مصرعی کاغذ سفید للعہ / (۷) رسائل تردید مذہب قادیانی + (۸) شمائل ترمذی معرب و مترجم زیر طبع ہے قیمت عہ / + (۹) استنکاف المسلمین عن مخالطۃ المرزائیین تمام علماء سنی اور شیعہ کے فتوے درج ہیں ۳ / +

المشتہر

نور احمد عفی عنہ چوک فرید مسجد حاجی شیخ بڈھا مرحوم امرتسر

روز بازار الیکٹرک پریس ہال بازار امرتسر میں باہتمام شیخ عبد العزیز مینجر چھپا

ف
۱۹۴۶ء ۲۹۷۶م
CALL No. { ۱۹۲م ج
۳ ج
ACC. No. ۱۲۱۶۸
AUTHOR محمد معصوم، خواجہ
TITLE مکتوبات معصومیہ الجزء الثالث

۱۹۲م ج
۳ ج ۱۲۱۶۸ ف ۱۹۴۶ء ۲۹۷۶م
مکتوبات معصومیہ الجزء الثالث

T THE TIME

Date	No.	Date	No.

MAULANA AZAD LIBRARY
ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES :—

1. The Book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over - due.